

MEHMED EMİN BOZARSLAN

**DOĞUNUN
SORUNLARI**

GENEL İSTEME ADRESİ
ŞAFAK KİTABEVİ

Nilgün Sineması karşısı, Nil pasajı — DIYARBAKIR

★ Bu kitap, 1966 yılı Mart ayında Ankara'da
İŞ Matbaası'nda dizilip basılmıştır.

MEHMED EMİN BOZARSLAN

SİDİK TOYDEMİR

DOĞUNUN SORUNLARI

*Zalimleri sırtımda fil
Taşıyorum eğil, eğil.
Atılacak tekme değil,
Uzanacak el isterim.*

*Asır yirmi, çağ medeni
Tutmam ayrılık edeni
Bir baştan bir başa beni
Anlıyacak dil isterim.*

*Yeter gayrı ölene dek
El bağlayıp boyun bükmek,
İki lokma rahat ekmek
Altıma bir çul isterim.*

AŞIK İHSANİ

Ö N S Ö Z

Doğunun, bir ıstırap diyarı, bir sefalet bölgesi olduğunu aşağı yukarı herkes bilmektedir. Fakat bu ıstırapı gerçek yüzüyle, bütün yönleri ve nedenleriyle bilenler pek azdır.

Gerçi Doğunun bazı kentlerindeki «Yenişehir» semtlerinde beşer-onar katlı lüks apartmanlar vardır, bu semtlerin asfalt caddelerinde göz kamaştırıcı otomobiller dolaşmaktadır. Ama bunların yanibaşında sefalet içinde yüzen ve ıstıraptan kıvranan sayısız gecekondu sakinleri de vardır. Köylerde, Hint fakirlerinin kulübelerini andıran kümelerde ömür tüketen ve hayatlarının bütün günleri, ıstırap zincirinin birer halkalarından ibaret olan köylüler de vardır.

İşte bu kitap, Doğunun ve özellikle Doğu köylüsünün içinde bulunduğu ıstırapı gerçek yüzüyle, bütün yönleri ve nedenleriyle yansıtmakta, dile getirmektedir.

Bu kitapla Doğuya ve cefakâş Doğu insanlarına bir hizmet yapmış sayılırsak kendimizi mutlu sayacağız.

M. Emin Bozarlan

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞUNUN EKONOMİK DURUMU

«İktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yararlı bir yaşayış seviyesi sağlanması amacıyla düzenlenir» (ANAYASA, Madde : 41)

Doğunun ekonomik hayatı tamamen tarıma ve hayvancılığa dayanır. Fakat Doğu ekonomisinin bu iki dayanağı da ilkel metotlar ve araçlarla yapıldığı için yurdun ve bölgenin kalkınmasına katılmak şöyle dursun, doğu insanların karınlarını bile doyuramamaktadır. Çoğu yerlerde hâlâ kapalı aile ekonomisi hakimdir ve «kendi için üretim» prensibi tazelikliğini korumaktadır.

Yine çoğu yerlerde, eski çağlardaki gibi eşya mübadelesi yapılmaktadır. Örneğin dağ köylerinde yetişen elma, armut, üzüm gibi meyveler katır veya eşek sırtında ova köylerine götürülüp buğdayla, arpayla değiştirilmektedir. Faraza üzüm sahibi yükünü bir duvarın dibine indirir ve tek katlı toprak evin damına çıkararak, «Gelin üzümeeee, gelin üzümeeee» diye bağırır, köy kadınları da kapları doldurup gelirler. Çoğu zaman üzümle buğday başbaşa değiştirilir. Terazi filân da yok, bir kap buğday yerine bir kap üzüm verilir. Diğer meyveler için de durum aynıdır. Muş, Bingöl gibi soğuk iklimli illerin köylerinde meyveler yünle; yağla değiştirilir. Ticaretin bir kolunu teşkil eden «çerçilik» yani seyyar satıcılıkta da durum böyledir. Satıcı yağ, buğday, yumurta, tavuk karşılığında köylülere eşya satar.

Endüstri bölgede yok denecek kadar azdır. Sayıları iki elin parmak sayısını geçmiyen birkaç mevsimlik fabrika bulunursa

da, bunlar hem sayıları, hem de çalışma ve kapasiteleri bakımından endüstri kelimesinin anlam ve kavramı yanında çok güçlü bir durum gösterir.

Ticaret de pek sınırlı ve durgundur. Köylüler ihtiyaçlarını ancak veresiye yoluyla sağlayabilirler, elde ettikleri ürünleri de borçlarına karşılık alacaklılara verirler. Bu durum hem köylülerini devamlı olarak borç altında tutar, hem de ticareti ellerinde tutan sayıları mahdut kimselere büyük miktarda kazanç sağlar.

Şimdi, ekonominin bu üç kolunu, yani tarımı, endüstriyi ve ticareti ayrı ayrı ele alalım, inceliyelim. Tarım deyince akla ilk gelen şey topraktır. Bunun için toprağın Doğudaki durumunu ye bunun ekonomik hayattaki rolünü ayrıntılarıyla birlikte gözden geçirelim.

TOPRAK AĞALIĞI

Doğudaki toprakları genel olarak iki bölüme ayırabiliriz :

- 1 — Ova toprakları,
- 2 — Dağlık bölgelerdeki topraklar.

Ova topraklarının hemen hepsi ağaların elindedir. Dünyanın her tarafında olduğu gibi Türkiye’de ve Doğuda da bir derebeylik devresi yaşanmış, büyük topraklar ağa, ya da derebeyi denilen kişilerin eline geçmiştir. Bu durum eski ve orta çağlarda, feodalite devirlerinde, Devlet otoritesinin her yerde egemen olmayışı, daha doğrusu modern bir Devlet düzeninin bulunmaması yüzünden ileri gelmiş ve o zamanki idareciler, ya da mütegalibeler devrin hükümetlerine ve padişahlarına dayanarak türlü ad altında toprakları ellerine geçirmişler. Bu, o zamanın doğal koşulları ve ilkel yaşantısı dolayısıyla normal sayılabilir. Ancak, yine doğal koşulların değişmesiyle modern Devlet düzeni kurulmuş ve bu düzenin mekanizması her yerde işlemeye başlamıştır. Bunun ve buna paralel olarak gelişen ekonomik hayatın etkisiyle bu toprak ağahğı düzeni, dünyanın birçok yerlerinde, zamanının koşullarıyla birlikte köhnemiş, devrini tamamlamış ve tarihe geçmiştir. Bu düzenin yerini alan modern Devlet düzeni, eski düzenin ağalara verdiği bütün imtiyazları ortadan kaldırmış ve toprakları da gerçek sahiplerine, yani köylülere dağıtmıştır.

Türkiye'de ve özellikle Doğuda ise, o eski ve orta çağ kalıntısı derebeylik, ya da toprak ağalığı hâlâ ayakta durmakta ve ağalar verimli toprakların hemen hepsini ellerinde tutmaktadırlar. Bu çok garip bir durumdur. Çünkü ağalara o imtiyazları ve toprakları veren padişahlık rejimi yıkıldığı, o rejimin başında oturan, bir bakıma en büyük ağa sayılan padişah kovulduğu halde, o rejimin kalıntısı olan toprak ağalığı düzeninin hâlâ ayakta durması ve padişahın birer avanesi olan ağaların hâlâ topraklara ve üstündeki halka egemen bulunmaları, egemenliğin halka ait olduğunu ilân eden Cumhuriyet rejimiyle ve Devletin, anayasada açıkça belirtilen demokratik ve sosyal nitelikleriyle bağdaşır bir durum değildir. Fakat her nedense buna göz yumuluyor ve verimli topraklar hâlâ ağaların elinde bulunduruluyor.

Bu toprakların üzerinde yaşayan köylüler ancak ırgat, maraba, yarıcı, kiracı olarak köy topraklarından yararlanabiliyorlar. Bunların çalışmaları ve köyde kalmaları ağanın keyfine bağlıdır. Ağanın keyfi istediği zaman, ya da köylü kendisine kölelikte biraz kusur ettiği zaman ağa derhal işine son verir, kiracı ise elindeki toprakları alır ve «sen artık bana yaramazsın, köyümden çık» der. Köylü yalnız topraksız olsa neyse, zavallı evsizdir de. Çünkü ova köylerinin çoğunun evleri de ağalara aittir. Bunun için köylü çıkmak zorundadır. Çıkmak istemediği takdirde ağanın adamları pınlını pırtısını dışarı atarlar, kendisini zorla evden çıkarırlar. Bu köylünün artık köyde yeri yoktur. Sefil olacakmış, gidecek yer bulamayacakmış, çocukları aç kalacaklarmış, bunlar ağayı ilgilendiririz. Bu adamın çıkması hakkında ağanın «Ferman-ı hümayunu» artık çıkmıştır: Köylü gidecektir. İşte o kadar. Gidecek, ama nereye? Tabii başka bir ağanın köyüne.

İşte köylü ağanın çık emrini alınca değneğini alır, varsa yeni şalvarını giyer ve yer bulmak için köy köy dolaşmaya başlar. Başka bir köyün ağasının huzuruna ürkek adımlarla, âdeta bir suçluluk duygusu içinde boynu bükük, benzi soluk olarak çıkar. Temennahlarla huzura girdikten sonra yalvarır, ağaların büyüklüklerini, azametlerini öve öve bitiremez. Ağanın atalarının şan ve şöhretlerini birer birer sayar. Ağaların Allah tarafından büyük yaratıldıklarını, kendilerine hizmet etmenin şerefli

bir iş olduğunu, dilinin döndüğü kadar arzeder. Bu, köylünün yordakçılığından değil, çaresiz ve umutsuz kalmasındandır. Ne yapsın zavallı? Evdeki çocukların ekmeğini ancak bu şekilde çıkarabilir. Çünkü ağalık düzeninde ekmek meselesi başka türlü halledilemez. Köylü çok onurludur, ama aç çocukların iniltileri yüreğinde cız cız diye sızı yapar ve bu sızı ister istemez boyununun ağanın önünde bükerek, başını eğer.

Her işte olduğu gibi bu işte de ağa tabii kendi çıkarını ön plânda düşünür. Bu adamın köye gelip yerleşmesinde kendisi için bir fayda varsa köylünün ricalarını kabul eder. Fakat bunu, köylünün başına kakmadan da edemez. «Peki» der, «başkası olsaydı kabul etmezdim, ama sen fukarasın, haddini bilen bir adamsın, senin için kabul ediyorum.» Köylü, kendisine yapılan bu büyük iyilikten sonsuz sevinç duyar, «Allah uzun ömürler versin» deyip yine temennahlarla huzurundan ayrılır, gidip evini, pılını pırtısını birkaç eşeğe yükler ve gelip ağanın verdiği eve yerleşir. Bu ağa kendisine yer vermediği takdirde başka ağanın yanına gider ve yer buluncaya kadar dolaşır.

Köylülerin durumu eskiden çok daha feciymiş. Bundan 30-40 yıl öncesine kadar ağalar, köylüler hakkında derebeylik rejimini bütün şiddeti ve kasvetiyle uygulamışlar. Şimdiki ağaların çok kudretli olan babaları ve dedeleri köylüleri çıkarmışlar, onları türlü cezalarla cezalandırmışlar, dövmüşler, hapsetmişler, hattâ öldürmüşler. O zamanlar ağa demek, bey demek küçük bir padişah demekmiş. Bu yüzden ağaların astığı astık, kestiği de kestikmiş. Zavallı köylüler, nereye gitsinler, aertlerini kime anlatsınlar, kimi kime şikâyet etsinler? O zamanlarda ağanın izni olmadan köylüler kaçamazlarmış. Çünkü ağalar arasında rekabet varmış, köylünün bir ağanın elindeki bölgeden diğer ağanın elindeki bölgeye gitmesi, bir yurttaşın kaçak olarak sınırı aşip başka bir Devletin topraklarına girmesi gibi yasakmış. Bunun için kimse bu tehlikeli işe girişmeye cesaret edemezmiş.

Bugün ise ağaların o eski kudreti kalmamış, köylü hiç olmazsa kaçabiliyor. Ancak toprak yine ağanın elinde bulunduğu için ağa köylünün emeğini eskisi gibi sömürüyor. Sömürme alanında o zamanla bu zaman arasında bir fark yoktur. Yalnız **metod** değişmiştir.

Ağaların bir de angaryası vardır. Evinin bütün işlerini köylüler yaparlar. Ağanın adamı bir gün önceden haber verir, her evden bir kişinin yarın şu işe gelmelerini söyler. İtiraz yok, ağanın emri bu. Yapılacak iş kadınların yapacakları bir işse, her evden bir kadın gelir, o işi yaparlar. Bunun karşılığında onlara ücret filân ödenmez. Bu, onların köylülük görevleridir, yapmaya zorunlu oldukları ödevlerdir.

Bazı ağalar, köylerinden giden gelinler için de haraç alırlar. Damat tarafı ister aynı köyden olsun, ister başka yerden gelsin, mutlaka ağaya bir «hediye» verecek, ondan sonra gelini götürbilecek. Vermezse ağa da gelinin götürülmesine müsaade etmez.

KÖYLÜNÜN GELİRİ

Bu koşullar altında yaşayan bir köylünün gelirinin miktarını tahmin etmek artık güç olmasa gerektir. Köyün bütün toprakları ağanın elinde olduğu için, bu toprakların en verimli yerlerini ağa işler, kıraç ve çorak kısımlarını köylüye verir. Köylü buraları iki öküzle ve atalar yadigarı karasabanla işler. Marabaysa elde ettiği ürünlerin üçte ikisini, yarıcıysa yarısını, kiracıysa sekizde birini ağaya verir. Ova toprakları genellikle susuzdur. Köy topraklarında bulunan birkaç çeşmenin suyu da topraklarla birlikte ağaya aittir. Bunun için köylü ekinini sulamaktan yoksun olduğu gibi, tütün ve suyla yetişen diğer tüketim maddelerini de ekmek imkânına sahip değildir. Bu da ağanın tekelindedir. Bu topraklarda çalışanlardan en az gelir elde edenler ırgatlardır. Bunları sırayla marabalar, yarıcılar ve kiracılar izlerler.

Köylünün elinde maddî olanaklar olmadığından ve kendisine kredi verilmediğinden, ekeceği toprakları gübrelemekten ve fennî metotlarla işlemekten tamamen yoksundur. Sunî gübre olmadığı gibi hayvan gübresiyle de toprağı gübrelenemiyor. Çünkü ova köylerinde hayvan gübresi köylünün tek yakacak maddesidir. Bunun için gübreyi tezek haline getirip kışın yakmak zorundadır. Hem sudan, hem de gübreden ve fennî metotlardan yoksun olarak işlenen toprağın ne kadar ürün vereceğini anlamak zor olmasa gerek. Bir de çekirge, kıvıll gibi haşerelerin za-

man zaman ekinlere verdikleri zararı katmak gerekir buna. Ya bir de ilkbahar mevsiminde yağmur yağmazsa ne olacak?

İşte zavallı köylü, karnını doyuracak bir miktar ürün elde etmek için bütün bu engellerle karşı karşıya bulunur ve bunların hepsini aşmak zorundadır. Şayet bunlardan birine yenildi mi, o yıl hali haraptır.

Şimdi bir köylünün yıllık çalışmasından elde ettiği geliri şöyle hesaplıyalım : Köylü ırgat sonbahar, kış ve ilkbahar mevsimlerinde ücretle bir ağanın, ya da hali vakti biraz yerinde olan bir çiftçinin yanında çalışır. Bu dokuz aylık çalışması karşılığında 32 ölçek buğday alır. Çok çalışkansa ve ağa kendisinden memnun kahrırsa bu ücret 40 ölçeğe kadar çıkabilir. Fakat **çalıştıranlar** arasında çalışmayı takdir edenlerin sayısı pek az olduğundan bu fazla ücreti almak ta her ırgata nasibolmaz. Biz bunu ortalama olarak 35 ölçek hesap edelim. Bir ölçek 20 kilo olduğuna göre, (bazı yerlerde bundan aşağıdır, ama biz yine de 20 sayalım) 35 ölçek 700 kilo eder. Bir kilo buğdayın fiatı kalitesine göre 60-70 kuruştur. Fakat biz azamî 80 kuruştan sayalım. 700 kilo buğday 560 lira tutar. Ayrıca işveren ırgata bir şalvar, bir pamuklu hırka, bir çift ayakkabı, bir de kuşak alır. Bunların hepsinin tutarı da en çok yüz lirayı geçmez. Etti 660 lira. Yazın da bu köylü ya aynı adamın, ya da başka birinin yanında ekin biçmek, biçilen ekin saplarını harmana taşımak, dövenle harman dövmek gibi işlerde çalışır. Bu işlerin karşılığında da en çok iki kile buğday alır. Biz yine bunu fazlasıyla hesaplıyalım ve 35 ölçek kabul edelim ki, bu da 560 lira tutar. Bu hesaba göre bu köylünün yıllık geliri 1220 lira tutar. Köylünün en azından iki çocuğu vardır. Kendisi ve karısıyla beraber dört nüfus eder. Yıllık gelir olan 1220 lirayı 4 nüfusa bölersek nüfus başına 305 lira düşer. Demek ki bir şahsın yıllık geliri 305 liradır ve bu şahıs ne yapıp yapıp bütün yıl bu 305 lirayla geçinmek zorundadır. Şayet beş nüfusu varsa bu miktar 244 liraya, altı nüfusu varsa yaklaşık olarak 203 liraya düşer. Bir insanın bir yılda 244 lirayla, 203 lirayla, ya da 305 lirayla geçinmesinin mümkün olmadığını anlamak için iktisat uzmanı olmaya lüzum yoktur.

Bir de kiracının durumunu gözden geçirelim : Kiracıların çoğu iki öküzle ve karasabanla çift sürerler. Fakat biz yine âza-

misini hesaphyalım ve 4 öküzle, iki karaasbanla çift süren kiracıların gelirine bakalım. Böyle bir kiracı en çok üç kile tohum eker, yani 48 ölçek. Fakat biz bunu 50 kabul edelim. Havaalar yağmurlu geçerse, çekirge ve kıml gibi haşerelerle, dolu gibi tabii bir âfet ekine zarar vermezse ve elde edilen ürünün en çok bire beş olduğunu kabul edersek köylü 250 ölçek ürün elde eder. Köylü bunun sekizde birini toprak ücreti olarak ağaya verir ki bu, yaklaşık olarak 32 ölçek eder. 4 öküz ve iki karasabanla çift süren kiracının mutlaka bir ırgata da ihtiyacı vardır. Bunun da çift sürme ücreti 35, yazın da tarladan harmana buğday sapını taşıma ücreti de 35 ölçek olmak üzere toplam olarak 70 ölçek ücreti verilir. Böyle bir kiracının bir de biçici tutması gerekir. Bunun da ücretini en azından 35 ölçek verir. Ayrıca zekât olarak ürünün onda birini de köy hocasına, şeyhe ve fakirlere verir. Bu da 25 ölçek eder. Bu hesaba göre köylü 250 ölçekten yuvarlak hesapla 162 ölçek ağaya, ırgata, biçiciye, hocaya, şeyhe ve fakirlere verir. Elinde kalır 88 ölçek. Tabii bu ürünün hepsi birinci kaliteden değil, birkaç tarlada ekildiği için iyisi de var, düşük kalitelisi de var. Bunun için hepsinin kilosu bir liradan satılmaz. Ortalama olarak 80 kuruştan hesaplayalım ve köylünün bu buğdayın hepsini sattığını kabul edelim. 88 ölçek 20 şer kilodan 1760 kilo eder. Bu da kilosu 80 kuruş üzerinden 1408 lira tutar. Bu köylünün dört nüfusu varsa bu gelirden her birine 352 lira düşer. Kaldı ki bu köylü elde ettiği ürünün hepsini satmaz, en az 50 ölçeğini de seneye ekmek için tohumluk olarak ayırır, bu da 1000 kilo eder. Şimdi bu 1000 kiloyu gelirin toplamı olan 1760 kilodan düşmek gerekir ki o zaman bu miktar 760 kiloya düşer. Bunun yine 80 kuruştan tutarı 608 liradır. Bunu dört nüfusa bölersek her birine 152 lira düşer.

Yalnız köylüler hayvan da beslerler. Bunun için hayvancılıktan da elde ettikleri geliri hesaba katmak lâzımdır. Orta halli bir köylünün ancak on tane koyunu ve iki tane de ineği olur. Bunlardan elde ettiği sütten en çok günde bir kilo yağ çıkartabilir. O da çayırın bol olduğu Nisan ve Mayıs aylarında mümkün olur. Diğer aylarda elde ettiği yağ asgarî ihtiyacı içindir. Biz köylünün iki ay devamlı olarak günde bir kilo yağ elde ettiğini ve bunun hepsini de sattığını kabul edelim. Buna göre köylü 60 kilo yağ satıyor demektir. Yağın kilosunu taş çatlasa

8 liradan fazlaya veremez. Buna göre 60 kilo yağdan 480 lira para kazanır. Bunu da yıllık gelirine ekliyelim ve bu köylünün, en çok tarım ürünü elde eden kiracı olduğunu kabul edelim. Kiracının tarım ürünlerinden yıllık geliri 608 liraydı, yağdan elde ettiği 480 lirayı da buna eklersek 1088 lira eder. Bunu yine dört nüfusa bölersek nüfus başına 272 lira düşer. Köylünün elde ettiği ürünü her rakamda âzami hesapladığımız halde, yine de bunun az hesap edildiğini kabul edelim ve yünden, yumurtadan, tavuktan aldığı parayı da ekliyerek tüm gelirini 2500 liradan hesaplayalım. Bunu da dört nüfusa bölersek her birine 625 lira düşer.

Şu halde köylü ne kadar fazla gelir elde ederse etsin, elde ettiği gelirin miktarı nüfus başına bin lirayı bulmaz. Bir de şartların kötü gittiği, yağmur yağmadığı, ekinin haşerele ve tabii âfetler tarafından tahrib edildiği, hayvanların çeşitli hastalıklara yakalandıkları zamanlar vardır. Köylünün nüfusunu 4 hesapladık, halbuki çoğunun nüfusu 7-8, hattâ 10 dur. Elde edilen gelir bütün bunların karnını doyurabiliyor mu? Bu insanlar hayatları boyunca kuru ekmek ve ayrandan başka birşey yemeseler bile bu gelirle yine geçinemezler. Halbuki onlara yiyecek, giyecek, yatacak ve daha bir sürü masraflar lâzım. Bir insanın yıllık ihtiyacı için bin liranın yetmediğini söylemeye lüzum bile yoktur. Peki bu adamlar nasıl geçinebilirler bu gelirle? Elde ettikleri gelirin hemen hepsini yiyeceklerine ayırırlar, diğer ihtiyaçlarını da veresiye suretiyle karşılarlar. Bunun için devamlı olarak tüccarın ve seyyar satıcının borcu altında bulunurlar. Bunu ticaret konusunda daha etraflı olarak açıklayacağız.

İşte bunun içindir ki köylü devamlı olarak sefaletindedir, elde ettiği bu cılız gelirle geçinmek zorundadır. Bunun için kemerini, karnını sırtına yapıştıracak şekilde sıkar, bol gıda alamaz, et yiyemez, iyi bir elbise giyemez, çocuğunu yalınayak gezdirir, ona ayakkabı alamaz, karısı da yalınayak gezmek zorundadır, kendisinin de, çocuklarının da, karısının da elbisesi yamalarla tutturulmuş, âdeta bezenmiştir, evine rahat uyuyabilecek bir iki yatak alamaz, karyola ise onun için bir hayaldir, kısacası köylü perişandır. Fakat ona bu hali de çok görüldü ve bu perişanlıkta da kalmasına müsaade edilmedi. Köyün topraklarını ellerinde tutan ağaların ondan tamamen kurtulmaları gerekirdi. Gerekirdi ki köylüler ileride toprak istemek gibi

can sıkıcı bir işe kalkışmak fırsatını bulamamışlar. İşte ağalar bunu düşünüyorlardı. Ve bunu da becerdiler.

TARIMIN MOTORİZE EDİLMESİNİN SONUCU

Son yıllarda, özellikle 1950 den sonra, tarım reformu adı altında ağalara açılan bol krediler, verilen traktörler ve biçerdöverler işi yüzde yüz köylülerin aleyhine çevirdi. Daha önce ağalar ne de olsa köylülere biraz muhtaçtırlar. Çünkü köylülerin emeği ve ecdat yadigarı karasabanı olmazsa ağaların toprakları boş kalacaktı, ekilip biçilmeyecekti. Bunun için ağalar köylüleri toptan çıkarmayı kendi çıkarlarına uygun buluyorlardı.

Fakat tarım araçlarının makineleşmesinden ve ağalara traktörlerin, biçerdöverlerin verilmesinden sonra, artık köylülere ve karasabanlarına ihtiyaçları kalmadı. Çünkü artık bütün topraklarını kendi makineleriyle kendileri ekip biçerler. Bunun için son yıllarda ağaların köylüler üzerindeki baskısı daha da arttı. Hele maraba, yarıcı, ırgat gibi kendi öküzü ve karasabanı olmayan ve ağanın çiftini sürenlere artık hiç ekmek kalmadı. Ağa artık bir-iki şoförle ve 3-5 işçiyle bütün köyün topraklarını ekebilir. Kendisine yaramıyan kıraç-yamaç gibi çorak yerleri de kiracılara verir. Tabii bu yerleri ekip biçmek için de üç-beş kiracı yeter de artar bile. Sonra her yer ekildiği için artık köylülerin hayvanlarını otatabilecekleri bir yer de kalmadı.

İşte bunun sonucu olarak köylerden kentlere akın başladı. Fakat oradaki ıstırap daha yürek yakıcı. Çünkü Doğu kentlerinde endüstri ve köylülerin çalışabilecekleri iş alanları da yoktur. Bunun için kentlere giden köylüler hamallık, inşaat işçiliği gibi ağır işlerde ancak çalışabilirler, ya da dilencilik yapabilirler. Bunlara da fazla akın olunca artık bu işlerde de ekmek kalmadı. Çünkü işsizlerin sayıları o kadar çoktur ki, bavulunu otobüsten indirip otele götürmek isteyen bir yolcunun başına bazan on hamal toplamır, her biri bavulun kendisine verilmesini ister, yolcu yabancıysa neye uğradığını şaşırır, belki de ekmek parasını kazanmak kaygusuyla başına üşüşen bu aç insanları bir hırsızlık şebekesine mensup çeteler sanır. Ama Doğuyu bilenler, bu insanları bavulu almaya koşuşturan kuvvetin açlık ve perişanlık olduğunu bilirler. Garajlarda, işhanlarında, büyük

mağazaların kapılarında, pazar yerlerinde ipleri omuzlarında ek-
mek parası kazanmak için çıkacak kısmeti bekliyen bu aç in-
sanların haddi hesabı yoktur. Taşınacak, yüklenecek ve boşala-
cak yükler bu kadar insanlar arasında paylaşılınca her birinin
eline ne kadar para geçeceğini anlamak için hesap makinesine
lüzum yoktur. Bir hamalın eline bir günde geçen paranın top-
lamı ya dört, ya da beş liradır.

İnşaat işçiliğinde de durum böyledir. Bir inşaata, ev yaptı-
ran, ya da evini onaran bir vatandaşa iş için günde belki yüz ki-
şi baş vurur. Ama iş hacmi hepsini kapsamaktan çok uzaktır.
Bu işçi ve hamal enflasyonu çoğu zaman iş sahiplerinin işine
yarar. Çünkü iş sahibi tutacağı işçinin yevmiesini mümkün ol-
duğu kadar düşük vermek ister, işçi mık mık edince de iş sa-
hibi, gözünü boş gezen işsiz işçilerle korkutur ve «hesabına gel-
miyorsa uğurlar olsun, sokaklarda sürülerle işsiz işçiler dola-
şıyor, bunlar elimi öpe öpe bu yevmiyeye razı oluyorlar» diye-
rek işçiyi düşük yevmiyeyi kabul etmeye âdeta zorlar.

Köylerden kaçan bazı insanlar da sebze, meyve ve benzeri
yiyecek maddeleri satmak için dükkân açmak isterler, köyden
gelirken hayvanlarını filân sattıkları için ellerinde birkaç kuruş
paraları da var. Ama dükkân bulmak kimin haddine.. Malûm
ya, bizde bir de hava parası denilen bir âfet vardır. (Doğuda bu-
na Köşe Parası denir.) Dükkân kimin olursa olsun, onu boşal-
tan adam yeni kiracıdan mutlaka birkaç bin lira hava parası
alır. Bir insanın eline kirayla bir dükkân geçti mi, zengin olmak
için onu boşaltıp başka bir dükkâncıya devretmek yeter. Mal
sahibi bu paraya karışmaz, o yalnız aydan aya kirasını alır. Bu
para yeni kiracı tarafından eski kiracıya verilen bir hava parası-
dır. Adı üstünde, havadan kazanılan bir para bu. Hiç emek sar-
fedilmeden, hiç çalışılmadan kazanılan para için tipik bir örnek!
Kim bilir bu hava parasıyla kaç bin kişi zengin olmuş, haksız
servet elde etmiş!. Ve bu çok olağan, çok tabii bir şeymiş gibi
hiç kimse ilgilenmiyor bununla. Bunun için ticaret te varlıklı
kişilerin tekeli altına girmiş ve bu hava parası veremiyen vatan-
daşlar, —biraz parası olanlar bile— hamallık ve inşaat işçiliği
yapmak zorunda kalmışlar.

Gerçi endüstrileşmenin başlamasından sonra Avrupa'da da
köylerden kentlere akınlar başlamıştır, ama onlar sefaletten ve

ilkel köy hayatından kaçıp modern şehir hayatına kavuşmak için bunu yapmışlar. Bizde ise köyden kente giden yurttaş be- terden kaçıp bedbetere sığınır. Çünkü Doğu kentlerinde endüstri ve iş alanı yoktur. Ve oraya kaçan köylü de kendi isteğiyle de- ğil, sosyal ve ekonomik koşulların zorlamasıyla gider, oraya doğ- ru görünmeyen bir güç tarafından âdeta itilir.

Ağalardan ve çekilemez hale gelen köy hayatından kaçan «traktörzedeler» şehirlerin kenar semtlerinde, «eşraf»ın çöpleri- ni döktürdüğü boş alanlarda topraktan, tahtalardan yaptıkları ve «ev» adını verdikleri kümeslere (bunların modern adı Gece- kondudur) başlarını sokuyorlar. Çoğu zaman burada da «Bele- diye ağa»nın hışmına uğrarlar. Malum ya, Belediye ağa gece- konu yapılmasına izin vermez. Çünkü bunlar şehrin şeklini, şe- mayilini, biçimini, süsünü bozarlar. Şehirdeki beşer-onar katlı konforlu apartmanların ve asfalt caddelerde dolaşan lüks oto- mobillerin yanıbaşında bu «pis» gecekonduların yerılması ayıp değil mi? Şehrin şerefine yakışır mı bu?

İşte bu açıdan durumu gören Belediye ağa bu zavallılara kümes yapma müsaadesi vermez. Vermez ama bir değil, on de- ğil, yüz değil. Belediye ağa hangi birine söz geçirsin, hangi bi- riyle başa çıksın? Traktörzedeler köyden kaçarken sattıkları bir- kaç hayvanın parasını da sardıkları paçavradan çıkarır, onunla birkaç işçi de tutup geceleyip Belediye ağa görmeden seferber olurlar ve çalışıp kümeslerini yaparlar. Belediye ağanın adam- ları gelinceye kadar kümes bitmiş, traktörzedeler içinde otur- muşlar bile. Artık onları çıkarmaya imkân mı var? Alimallah canlarını da verirler, yine çıkmazlar. Hoş bu da köydeki ev gibi ağanın değil ya. Adamlar çalışıp didinip kendi emekleriyle ve alın terleriyle yapmışlar. Belediye ağanın adamları başa çıkı- mayacaklarını anlayınca çaresiz boyunlarını büküp geri döner- ler. Kümes te böylece sahiplerine kalır.

İşte bu gecekondulardan yüzlerce, binlerce «ev» meydana gelir. Bunlar sonradan mahalle adını alırlar. Diyarbakır'da o uğursuz Kore savaşı sırasında kurulmasına başlanan ve gittikçe büyüyen «Kore Mahallesi» hem adı, hem de bu traktörzedelerin uğradıkları ıstırapı yansıtmaları bakımından çok ilginçtir. Kim bilir, belki de onu kuranlar ve ona bu adı verenler, oraya sığınan Doğu insanların uğradıkları ıstırapla Kore'de savaşan yiğitle-

rimizin çektikleri ıstırap arasında bir bağlantı kurmak ve bu duygularını oraya verdikleri adla gelecek kuşaklara ibret olsun diye ebedileştirmek istemişler. Ne dersiniz, mantığa uymaz mı bu?

Kümes yapıldı, traktörzedeler içine girdiler, ama iş bununla bitti mi? Hayır. Asıl dert bundan sonra başlar: Geçim derdi.. Ah, şu geçim derdi de olmasaydı bu dünyada, insanlar ne güzel yaşarlardı değil mi? Ama var işte.. Buna çare bulmak gerek. Gecekondu sakinleri geçimlerini sağlamak için çalışmak zorundadırlar. En zor olan, fakat en kolay elde edilebilen iş hamallık mesleğidir!. Evin erkeği sabah erkenden ipini omuzuna alıp çarşıya çıkar, akşama dek hamallık yapar, kazandığı 4-5 lirayla akşam eve dönünce, o zamana kadar boyunlarını büküp yolunu gözlüyen 5-6 yavru birden etrafını alırlar ve getirdiği ekmekleri aralarında paylaşırlar. Bu zavallı yavruların yiyeceği, içeceği, giyeceği, yakacağı, herşeyi ve herşeyi babalarının kazandığı bu 4-5 liraya bağlıdır. Allah göstermesin, bir de hasta olur da çalışmazsa, ya da birgün iş bulamazsa bu yavrucakların hali nice olur? Kendileri de, anaları ve babaları da dünyaya geldiklerine bin defa pişman olmuşlar. Fakat ne yapsınlar? Bu dünyaya gelme felâketine bir defa uğramışlar ellerinde olmadan.. Ya bir de babaları ölürse ne olacak? O zaman bu kuru ve yavan ekmeği bile bulamayacaklar, çaresizlik içinde kaderleriyle ve talihsizlikleriyle başbaşa kalıp da dilencilik, ya da bir varlıklarının evinde uşaklık yapacaklar.

Doğu kentlerinin sokaklarında, kahvelerinde dilenmek için dolaşan, cami avlularında oturup namaza gelenlere dualar ede ede dilenen yüzlerce, binlerce dilenci vardır. Bunların kimisi çocuk, kimisi kadın, kimisi de ihtiyar ve sakat insanlar. Ama hepsinin ortak niteliği açlık ve sefilliktir. Dua ediyorlar, Allah rızası için para istiyorlar. Bazı adamlar Allah rızası için onlara üç-beş kuruş verirler. Fakat kimse Allah rızası için onlara şerefleriyle çalışacakları bir iş alanı açmıyor, hayatlarını garanti altına alacak bir kurum kurmuyor. Zenginler, ağalar, top-tancılar, para babaları apartmanlar dikerler, paraları kasalara saklarlar, İstanbul'a gidip daha çok zengin olmaya çalışırlar. Ve de Allah rızası için (!) bu aç insanlara, bu dilencilere üç-beş kuruş verirler. Ama Allah rızası için memlekette bir fabrika kurup bu insanlara iş alanı açmazlar, her ne hikmetse bu işe

yanaşmazlar. Onlara göre Allah rızası bu dilencilere üç-beş kuruş vermektedir. Fabrika kurmak, iş alanları açmak, aç insanlara ekmek parası kazanacakları işler vermek Allah'ın rızasına aykırıymış bu efendilerce..

Doğunun bu büyük derdi bazı açığözlere de fırsat verir. Bunlar bakıyorlar ki her taraf dilencilerle dolu. Hemen harekete geçip birkaç kişilik bir şebeke kurarlar ve bunları sokak başlarında, cami avlularında oturtup dilendirirler, gelen paraların çoğunu kendileri ahrlar, az bir kısmını da dilencilere verirler. Bu da hava parasının başka bir çeşidi..

İşte bütün bunlar ağalık düzeninin ve tarım reformu adıyla ağalara verilen bol kredilerin, traktör ve biçer-döğerlerin, bölgede iş alanları açılmamasının sonuçlarıdır. Oysa köklü bir toprak reformu yapılırsa, ortaçağ kalıntısı bu ağalık sistemine son verilse, ağalara verilen krediler ve olanaklar köylülere aktarılsa bunlar hem ağanın hegemonyasından kurtulurlar, hem de şehirlere akın edip o sefalet ve ıstıraba uğramazlar.

Sonra tarım reformu diye adlandırılan bu girişimin yurt ekonomisine acaba ne faydası olmuştur? Sarfedilen bunca gayretlere, yapılan bunca masraflara, ağalara verilen bunca olanaklara rağmen Türkiye hâlâ kendine yetecek kadar tarım ürünü elde edememektedir, hâlâ Amerika'nın artık gıda maddeleri fonundan gönderilen buğdayına muhtaç bulunmaktadır. Traktörle işlenen topraklardan belki bundan 20-30 yıl öncesine göre biraz fazla ürün elde edilir, ama toprakların işlenmesi ve verilen imkânların kullanılması başı boş olduğundan, bilimsel metotlardan yoksun bulunduğundan, tohumluk olarak verilen ilaçlı buğdayların ağalar tarafından buğday pazarlarında satıldığından ve üstelik fakir fukaranın zehirlenmesine yol açtığından bütün bu gayretler ve verilen bütün bu krediler ve imkânlar heder olup gitmektedir. Bundan 20-30 yıl öncesine göre elde edilen fazlalık ağaların elinde bulunduğundan, bunun kârı da yine onlara aittir. Onlar ürünleri satarlar ve aldıkları paralarla apartman yaptırırlar, daha çok güçlenirler, daha çok hayatın tadını çıkarırlar. Köylüler ve gecekonduculara dökülen zavallı insanlar da daha çok sefil olup sürünürler. Artık bu durum karşısında elde edilen fazlalığın yurt ekonomisine ve halka ne faydası vardır. Elde edilen fazlalığı şehirlerdeki varlıklı

kişiler alır, parası da ağaların ceplerine girer. Dolu bir kazandan sıçrayan damlaların diğer bir dolu kazana girmesi ve ortadaki boş kazanın ateş üstünde gittikçe yanması gibi, bu fazlalık ta iki varlıklı sınıf arasında alınıp verilir, ortada kalan fakir köylüler ve talihsiz gecekondulular yine aç ve perişan. Bu alış-verişe yurt ekonomisi demenin ne dereceye kadar doğru olduğunu anlamak için yurda ve milletin temel taşını teşkil eden halk kitlelerinin haline bakmak yeter. Halk kitlelerini ve köylüleri doyuramıyan, bunlara insan gibi yaşama imkânı veremiyen bir eylemin yurt ekonomisi olmasını bilmem hangi sağduyu sahibi insan kabul edebilir? Tarım ürünleri şimdiki-nin on misline, yüz misline de çıksa, halkı sefaletten ve açlıktan kurtarmadıktan sonra neye yarar?

KÜÇÜK TOPRAK SAHİPLERİNİN DURUMU

Ağaların elinde bulunan toprakların dışında halkın elinde de topraklar vardır. Fakat bu topraklar genellikle dağlık bölgelerdedir, ovalarda pek azdır. Dağlık bölgelerdeki toprakların çoğu da kıraç, yamaç ve verimsizdir. Köylü bu toprakları atalar yadigârı karasabanla işler. Hem toprakların küçüklüğü, hem de ilkel metotlarla işlenmesi ve en önemlisi köylüye gereken kredilerin ve imkânların verilmenesi, tarlaların gübrelenmemesi ve her yıl ekilmesi, hattâ çoğu yerlerde buğday biçildikten sonra tarlaya hemen darı ekilmesi yüzünden bu topraklar da sahiplerinin karnını doyurmaktan çok uzaktır. Bunun için köylüler hayvancılık ta yapmak ve geçimlerinin bir kısmını da bu kesimden sağlamak zorundadırlar. Fakat bu da tamamen ilkel metotlarla yapılır, bu yüzden gereken faydayı sağlayamaz. Özellikle dağ köylerinde diğer hayvanların beslenmesi zor olduğundan, köylüler keçi beslemek zorundadırlar. Fakat bunun da ormanlara zararı var. Ama bununla köylünün kabahatı ne? O, ekmeğini çıkarmak için başka bir olanağa sahip değildir ki..

Acaba bununla ekmeğini tam çıkarabiliyor mu? Ne gezer!. Erkek çalışır, kadın çalışır, çocuk çalışır, gece ve gündüz çalışırlar, fakat ölmek içindir bu çalışma.. Bütün bu çalışmalarını ve didinmeleri zavallılara biraz mutluluk getirse neyse.. Bütün bunlara rağmen yine sefaletle, ıstırapla kucak kucadırlar. Ya

zın çoğunlukla ekmek-ayran, ekmek-mehir (Mehir, Doğuda ayran çorbasına denir), kışın da ekmekle beraber mercimek çorbası ve bulgur pilâvı gıdalarının başlıca maddelerini teşkil etmektedir. Ekmek te öyle beyaz buğday ekmeği değil, darı ekmeği, arpa ekmeği, bazan da bunlara biraz buğday katılır ve birlikte un yapılarak ekmeği yenir. Çoğu köylerde haftanın yalnız cuma ve salı günleri köylünün yağlı bir yemek yemeye hakkı vardır. Yağlı yemek dediğimiz de nedir sanki? Ya yağlı bir bulgur pilâvı, ya yağ içinde kızartılmış yufka ekmek, ya da içine çökelek doldurulmuş yufka saç ekmeği.. Ete gelince hiç mi, hiç yiyemezler. Ancak köyde bir hayvan hastalanırsa, ya da bir yerden düşer de ayağı filân kırılırsa ve kurtulmasından da umut kesilirse o zaman o hayvan kesilir ve köylünün eline biraz et yemek fırsatı geçer. Ova köylerinde bu et de buğday karşılığında veresiye satılır.

İşte köylülerin içinde buldukları ekonomik durum budur. Devamlı çalışmak, mutluluk hasretini çekmek ve ot gibi yeşerip ilkel gıdalarla bir süre yaşadktan sonra kuruyup gitmek. Doğu insanı hayattan ancak bu kadar nasip alabiliyor. O, dünyanın ve hayatın bütün nimetlerinden yoksundur. Onun hayatı hep ıstırap dişlilerinden ibaret bulunan bir işkence çarkı gibi kendisini hep ezmektedir. Sabah karanlığından akşam karanlığına kadar çalışır, canını dişine takarak didinir, akşam ekmek ve ayranla karnını doldurur (doyurur değil), ama ne için ve neyi sağlamak için? Cevap çok enteresan ve acıklı : Yarın tekrar çalışabilmek ve ıstırap çarkının bundan sonraki dişlisi altında kıvranmaya dayanabilmek için. Evet, doğulu için bu böyledir. Onun için mutlu yaşamak yok, yarın aynı işleri tekrarlayabilmek için bugün bu işleri yapıyor ve hayatı hep böyle geçiriyor, ömrü hep bu fasit daire içinde tükeniyor.

Bunu şöyle açıklayabiliriz : Herşeyin bir vasıtası (aracı), bir de gayesi (amaç) vardır. Örneğin mutluluk insan için amaçtır, bunun aracı ise çalışmaktır. Fakat doğu insanı için bu felsefe yoktur, onun için gaye bahis konusu değildir. Onun yalnız vasıtası vardır ve o hep bu vasıtanın esiridir. Yani ezilmesine çalışır, ama mutluluğun yüzünü bile görmez. Çalışır ve yalnız çalışır.

TOPRAK KAVGALARI

Doğunun özellikle dağlık bölgelerinde ve halkın elinde bulunan ova köylerinde toprak yüzünden kavgalar ve dâvalar eksik olmaz. Buralarda sivrilmiş bazı açık gözler zayıf insanların tarlalarına şuradan buradan saldırırlar, kıydan köşeden sınırlarını biraz ileriye doğru itelerler ve komşularının tarlasından kendi tarlalarına biraz toprak katarlar. Bundan sonra da trajedi başlar. Çünkü karşı taraf buna karşı koymaya çalışır, çıkan anlaşmazlık çoğu zaman kavgaya ve silâhli çatışmaya yolaçar. Bakarsınız köy ikiye ayrılmış ve taşlarla, sopalarla, balta- larla, bıçaklarla, tabancalar ve mavzerlerle bir birilerine girmiş- ler. Birkaç ölü, bir o kadar da yaralı düşer yere. Araya kimse giremez, devlet kuvvetleri kavgayı önlemek için önceden gere- ken tedbirleri almazlar, ancak kavga bittikten sonra haber alır- lar ve müdahale ederler. Katiller tesadüfen (!) yakalanırlarsa hapse girerler. Ama çoğu yakalanmaz ve dağa kaçar, her an has- mının hayatını tehdit altında bulundurur, ona hayatı zehir eden bir umacı halini alır. Bununla da kalmaz, çevreyi haraca bağlar, ortalığa korku salar.

İş mahkemeye intikal ettikten sonra iki taraf ta avukat tut- mak zorunda kalır. Peki avukata verecek parayı nereden getirir- ler? Nereden getirecekler? Ya öküzleri, inekleri, keçileri, ya da tarihiyi satarlar. Bu arada bazı açık göz asalaklar da boş dur- maz, onlar da el altından iki tarafa da dost görünürler ve iki- sinden de para alırlar. Zavallı köylüler, bir karış toprak için bunca felâketlere uğradıkları yetmiyormuş gibi bir de köyle mahkeme arasında mekik dokurlar. Araba parasıdır, otel para- sıdır, avukat efendiye —ücretinden başka— yağ, bal, peynir, yu- murta gibi hediyelerdir, kaybettiği zamandır, kim bilir bunlar kendisine kaç bin liraya mal olur. Fakat uğruna bu ıstıraplara uğradığı toprak parçası satılsa yüz lira bile etmez. Ama onur meselesi bu. Başkası gelsin de toprağını alsın, bu nasıl olur? Bunu kabul edebilir mi? Edemez, edemiyor da. Ölmeyi bunu kabul etmeye tercih ediyor. Sonra geçim meselesi de var. Bir metrekairelik toprak parçasından bir-iki kilo buğday alınır, bu da çoluk çocuğun bir günlük nafakasıdır.

Bu kavgalar bazan basına filân hiç intikal etmez, çünkü Do- ğru, basın tarafından da ihmal edilmiştir. Bazan da olay büyük

olur ve basın mensuplarını çeker. Onlar da gidip olay hakkında elde ettikleri bilgi ve görgüleri basın yoluyla halkoyuna yansıtırlar. Örneğin 1964 yılının sonbaharında Çermik ilçesinin iki köyü arasında çıkan kanlı toprak kavgasını ve jandarmanın bundan dolayı köylülere yaptığı baskıyı yerinde izlemek için oraya giden Cumhuriyet gazetesinin röportajcısı Fikret Otyam olayı bütün ayrıntılarıyla ve fotoğraflarıyla tesbit ederek yayınladı. Bu kavganın çıkmasında toprak kadar ağalık düzeninin de ve jandarmanın kötü muamelesinin de büyük rolü, hattâ başrolü vardı. Fikret Otyam'ın bu röportajının özetini «Doğuda Halk-Devlet İlişkileri» bölümünde bulacaksınız. Yalnız burada şu iki satırını almayı faydalı buluyoruz. Doğunun birkaç büyük kentlerindeki birkaç lüks otellerinden başka Doğunun bir yerini görmiyen ve bu otellere bakarak Doğunun kalkındığını sanan ve iddia eden penbe gözlüklü kişiler bu iki satırı ibretle okusunlar. Fikret Otyam diyor ki :

«22.1.1964 tarihinden, 6.11.1964 tarihine kadar, yani 10 ay içinde, toprak yüzünden Diyarbakır ili içinde çıkan kavga ve silâhli çatışmada 15 kişi ölmüş, 186 kişi yaralanmıştır.» Evet 15 ölü ve 186 yaralı.. Toprak yüzünden ve Doğunun yalnız bir ilinde cereyan eden kanlı kavgaların bilânçosu bu. Ya hapse kaç kişi girmiş, kaç kişi dağa çıkıp etrafa dehşet salmaya başlamış? Bunları kimse bilmez. Ya Doğunun diğer vilâyetlerindeki toprak kavgalarının bilânçosu nedir? Bütün Doğuda bu 10 ay içinde toprak yüzünden öldürülen, yaralanan ve hapishanelerin loş, nemli hücrelerine giren ve yakalanamayıp dağa kaçan insanların sayısı acaba kaçtır? Bunu da kimse bilmez. Ve bütün bunlar «görülmemiş kalkınma», «nurlu ufuklar» devrelerini geride bırakıp «plânlı kalkınma» devresine giren ve halen o devrede yaşayan Türkiye Cumhuriyeti'nin bir bölgesinde oluyor, hem de Cumhuriyetin kuruluşundan 41 yıl sonra. Ve Türkiye Cumhuriyeti anayasası da şöyle diyor : «Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır.» (ANAYASA, Madde : 37)

Anayasanın bu emri uygulanmadıkça bu kanlı olayların önü almaz. Çünkü bütün bu kavgaların altında yatan faktör sosyal ve ekonomiktir. Bu da toprağın az olması, sahibinin karnını doyuramaması, ağalık düzeni, güçlünün güçsüzü ezmeye kalk-

ması, Doğuda iş alanı olmadığından köylünün geçimini topraktan sağlamak zorunluğunda bulunması, idare mekanizmasının ve özellikle jandarmanın taraf tutması ve güçlüden yana olması, devletin halkı kendi halinde ve kaderiyle başbaşa bırakmasıdır.

Bazan da toprak anlaşmazlıkları kavgaya yolaçmadan mahkemeye intikal eder. Artık mahkemeden ne zaman karar alınır, orasını Allah bilir. Tâlik üstüne tâlik derken, yıllarca sürer. Köylü dâvasını bizzat ne tâkibedebilir, ne de bunu becerebilir. Dâva küçükse bir dâva tâkipçisine verir. Önemliyse avukat tutmak zorunda kalır. Avukatlar ise dâvaların ve dolayısıyla paranın bol olduğu il merkezlerinde otururlar. Köylünün dâvasını alan avukat, duruşma günü özel bir otomobille ilçe mahkemesine gelir. Otomobil ücretini de köylü verir. Avukatın kaç defa duruşmaya geleceğini de ancak Allah bilir. Ya köylü bir de dâvayı kaybetse ne olacak? O zaman yaptığı bunca masraflar kesesinden gittiği gibi, mahkeme masraflarını da, karşı tarafın masraflarını da kendisi ödemek zorunda kalır. Yani dâvayı yitirdi mi, yandı demektir.

Bazan da köylü dâvayı kazır, mahkemeden ilâmı alır, ama yine de toprağı karşı taraftan alamaz. Çünkü karşı taraf zordur, «mahkeme versin vermesin, ben vermem» der, «ben mahkeme filân tammam, işte tarla şurada, erkeksen kenarına yaklaş» diye tehditler savurur. Mahkemeyi kazanan adam biraz zayıfsa, ya da belâya girmek istemezse evinde oturur ve toprak zorbanın elinde kalır. Fakat dâvayı kazanan adamın da sınırları gerginse kavga ve silâhli çatışma başlar. Artık Allah kime verdiyse. Bu, Doğuyu bilmiyenlere belki garip gelir. Öyle ya, nasıl olur, mahkeme tarlayı birisine verir, karşı taraf yine vermez? Mahkemenin kararına karşı kim gelebilir? Ama oluyor işte. Çünkü Doğu köylerinde devlet varlığını duyuramaz. Mahkeme karar verir, ama güçsüzü güçlüden koruyan bir kuvvet yoktur. Güçlüyle güçüz başbaşa kalırlar. Mahkemenin dosyada kalan kâğıt üzerindeki kararını kimse uygulamaz. Çok çok jandarmanın eşliğinde giden adliye başkâtibi bu kararı taraflara tebliğ eder, fakat o gittikten sonra yine zayıfla zorba başbaşa kalırlar. Mahkeme kararının uygulanması için jandarma devamlı olarak tarlada nöbet de bekliyecek değil. Bunun için bu gibi hallerde mahkeme kararı hiçbir önem taşımaz. Bakarsınız mahkeme tarlayı

şuna vermiş, fakat tarla yine yıllardır zorbanın elinde bulunuyor.

Dağ köylerinin elindeki topraklar zaten küçüktür. Bir de miras yoluyla parçalana parçalana ve küçüle küçüle birer yorgan kadar daralmaktadır. Ölen adamdan 5-6 varisine kalan topraklar zaten kendisinin karnını doyuramıyordu. Parçalanıp lokma lokma olduktan sonra hiç birinin işine yaramaz. Bunun için onlar da toprağı ya bir birlerine, ya da hepsini başka bir adama satarlar ve şehre gidip oradaki gecekonduklara birkaç tane daha eklerler, oradaki hamalların ve inşaat işçilerinin, dilencilerin arasına karışırlar. Bazan bu kardeşler de babalarından kalan toprakları paylaşamazlar, aralarında anlaşmazlık ve kavgalar çıkar.

ORMAN PROBLEMİ

Türkiye'de bir Orman Teşkilâtı vardır. Ama buna rağmen ormanlar gittikçe tahribediliyor, azalıyor ve memleket çöl olma tehlikesiyle karşılaşılıyor, bu tehlikeye hergün biraz daha yaklaşıyor. Doğuda bu durum daha çok tehlikeli olmaya başlamıştır. Doğuda ormanların tahribinin başlıca nedenleri şunlardır :

1 — Doğuda kömür olmadığı için dağlık bölgeler ve şehirlerdeki halkın çoğunluğu odun yakarlar. Doğu ormanlarını teşkil eden Meşe ağaçları kesilir ve köylere, kasabalara, şehirlere taşınır. Bazı büyük kentlerde kömür de kullanılmaktadır. Fakat hem az, hem de pahalı olduğu için bunu yalnız resmî daireler ve varlıklılar alabilir. Halkın eline geçmez. Yine bazı büyük kentlerdeki yeni yapılarda kalorifer düzeni bulunur, bunlarda oturanlar odun yakmaktan kurtulmuşlar, ama bunların sayısı da azdır, halkın ezici çoğunluğu bunlardan yoksundur ve odun yakmak zorundadır. Köylerde ve kasabalarda ise ne kömür bulunur, ne de kalorifer. Buralardaki resmî daireler de, halk ta odun yakarlar. Yalnız ova köyleri odun yakmazlar, çünkü ovalarda orman yoktur ve köylüler tezek yakmak zorunda kalırlar. Fakat oralardaki bazı varlıklılar da dağlık bölgelerden odun alıp yakabilirler. Bunların sayısı her köyde bir-ikidir.

2 — Odun bir de geçim kaynağıdır. Dağlık bölgelerin fakir köylüleri sonbahar mevsiminde kasabalara ve kentlere günde birer ikişer yük odun getirip satarlar ve bundan birkaç kuruş para kazanırlar. Büyük kentlerde ise odun başlıbaşına bir ticaret koluna haline gelmiştir. Dağlık bölgelerden kamyonlarla taşınan odun, bu kentlerdeki odun tüccarlarına devredilir, bunlar da üstüne biraz kâr bindirip halka satarlar. Bu iş bazan ihtikâra da yolaçar. Sonbaharın ilk aylarında odunu ucuz alan tüccarlar kış bastırınca pahalı satarlar ve daha çok para kazanırlar. Bazan da kış aniden bastırır, gafil avlanan halk üşümekten titremeye başlar ve oduna akın eder. Odun tüccarları bu fırsatı da kendi lehlerine değerlendirmekten geri durmazlar. Bakarsınız odunun tonu 100 liradan 150-200 liraya fırlamıştır. Varlıklılar bu parayı verebilirler, ama günde 4-5 lira alan ve bununla çocuklarının karnını dahi doğru dürüst doyuramayan fakir insanlar nereden getirecekler bu parayı? Bunları kimse düşünmez.

3 — Özellikle dağlık bölgelerdeki topraklar çok dar olduğundan ve köylünün karnını doyuramadığından, köylü toprağını genişletmek ve biraz daha fazla ekin ekmek zorundadır. Bunun için ormanları kesiyor, köklerini yakıyor ve yerlerini tarla haline getiriyor. Böylece geçim derdi yüzünden ormanı da tahribetmek zorunda kalıyor. Daha açık bir deyişle, bugün karnını doyurabilmek için, yarınını kendi eliyle yıkmaya âdeta zorlanıyor. Böylece her yağışta topraktan bir miktar sellere karışıp derelere, oradan da büyük nehirlere ve onlarla birlikte Basra Körfezine gidiyor. Öte yandan ağaçsız kalan toprak çoraklaşıyor, gittikçe çöl haline geliyor, buna paralel olarak iklim de kuraklaşıyor, yağmur azalıyor, tarım ürünleri düşüyor.

Fakat nedense kimse bu önemli ve hayati probleme eğilmiyor, buna bir çare bulunmuyor. Ve radyo spikerleri sabah akşam, «Ağaçlarımızı koruyalım, ağaçsız yurt çöl olur, ağaçsız toprağı yel götürür, sel götürür» gibi kalıplaşmış sözlerle âdeta vaaz ediyorlar, bununla meselenin halledileceği sanılıyor. Kaldı ki tarlayı genişletmek için ormanı yakan Doğulu köylü bu sesi de duymuyor. Çünkü radyodan da yoksundur ve çünkü türkçe bilmiyor.

4 — Doğunun dağ köylerinde koyun, sığır gibi hayvanların beslenmesi zor olduğundan, köylüler keçi beslemek zorunda

kalırlar. Keçi de küçük meşe ağaçlarını tahribeder, büyümele-
rine engel olur. Fakat bunda da köylünün suçu yok. Çünkü ge-
çimini sağlamak için bundan başka bir çaresi yoktur. Eğer köy-
lünün geçimini sağlayacak iş alanları olsaydı köylü de keçileri
beslemek zorunda kalmazdı.

Ve Türkiye Cumhuriyeti anayasası şöyle diyor : «Devlet, or-
manların korunması ve ormanlık sahaların genişletilmesi için
gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Bütün ormanların gö-
zetimi Devlete aittir» (ANAYASA, Madde : 131)

HAYVANCILIK

Doğuda hayvancılık ta ekonominin önemli bir kesimini teş-
kil eder. Fakat bu da ilkel metotlarla yapılır. Fennî ahır, fennî
yem, fennî yemlik gibi çağımız hayvancılığının gerekli yanları
olan unsurlar yoktur Doğuda.. Kendisi ahırımı bir yerde ya-
tan köylü hayvanına fennî bir ahır yapabilir mi? Karnını darı
ve arpa ekmeğiyle dolduran bir köylü hayvanına fennî yem ve-
rebilir mi? Hayvanların kaldıkları ahırlar pis, havasız ve loştur-
lar. Köy kadınları her sabah hayvanların pisliğini toplayıp güb-
reliğe dökerler ve ertesi günün sabahına kadar ahır temizlen-
mez, hayvanlar pislik içinde kalırlar. Hayvanlar yazın genellikle
pis dere sularını, kışın da buz gibi soğuk kışlık çeşme veya dere
sularını içerler. Fakat bu yalnız hayvanlara özgü bir durum de-
ğildir. Çünkü Doğu köylerinde insanlar da bu suları içerler.

Yem işine gelince hayvanların yiyeceği yalnız saman ve ot-
tur. Köylü bundan başka bir şey yediremiyor hayvanlara. Bu-
nun için hayvanlar kışın iskelet haline gelirler, metrelerce kar
altında ot ve saman yiyip ölmeye çalışırlar. Fakat bazan kış
çok şiddetli olur ve uzun sürer, bu yüzden ot ve saman tükenir
ve hayvanlar aç kalırlar. Zavallı sahipleri çırpınıp durur, ama
beyhude. Hepsinin durumu aynı. Kimsede ne satılık var, ne de
ödünç.. Böyle zamanlarda ovalarda kar fazla yağmazsa oradan
saman satın alınabilir. Fakat o da çok pahalı, ancak parası olan-
lar alabilirler. Şayet ovada da kar çok yağarsa onlar da korku-
dan samanlarını satamazlar. Ve hayvanlar açlıktan birer birer
ölüp giderler. Çok zayıf oldukları için etleri de yenmez. Zaten
et denilen birşey kalmamıştır ki hayvancağızlarda. Aç kala kala

deri ve kemiklerden ibaret kalmışlar. Sahipleri ancak derilerini yüzer, üç-beş kuruşa satar, kemiklerini de köpeklere bırakır.

Bazan da ilkbahar mevsimi yağmurlu, fırtınalı ve soğuk geçer. Bu yüzden otlar büyümez, ekinler de gelişmezler. Yağmurlar kesilince de şiddetli sıcaklar başlar ve ortalığı kasıp kavurur, başlarını toprağın altından yeni çıkarmış otlar ve ekinler bu yakıcı sığağa dayanamazlar ve birkaç gün içinde kuruyup giderler. Böyle zamanlarda gelecek kış için hayvanlara ne saklanacak saman var, ne de biçilecek ot bulunur. Daha Mayıs-Haziran aylarında köylü, gelecek kış hayvanları neyle bahara çıkaracağını düşünmeye başlar ve çıkar yol bulamayınca hayvanlarını satmak zorunda kalır. Hattâ böyle hallerde de aç kalmak tehlikesine uğrar. Çünkü ekin de kalmaz. Hayvanları satmakla hem onların aç kalma derdinden kurtulur, hem de aldığı parayla birkaç ölçek buğday alıp çoluk çocuğu açlıktan kurtarır. Fakat köylünün ekonomik durumu alt üst olur. Zaten daha önce de berbattı, ama ne de olsa birkaç hayvan da geçiminin bir kısmını sağlardı. Şimdi hayvanlar da gidince köylünün eli büsbütün bögüründe kalır. Bu hayvanlar kim bilir onun kaç yıllık emeğinin ürünüdür?

Bir de hayvan hastalığı vardır. Bu hastalıklar da bazan hayvanları kırar. Köylü farkına varıncaya kadar, Kaymakama haber verinceye kadar, kaymakam da durumu İl Veteriner Müdürlüğüne bildirinceye kadar ve oradan ilaç gelinceye kadar yüzlerce hayvan serilir yere, ya da süttten kesilir. Sonra haber verilse bile ilaç hazır var mı, yok mu? Zamanında gönderilir mi, gönderilmez mi? Gönderilen ilaç ihtiyaca yeter mi, yetmez mi? Bütün bunlar önemli noktalar. Hele Doğu gibi yoldan ve ulaştırma imkânlarından yoksun olan bir bölge için.. Yol olmayınca, vasıta olmayınca ilaç neyle gönderilir? Sonra ilçede Hayvan Sağlık Memuru var mı, yok mu? Yoksa ilâcın nasıl kullanılacağını köylüye kim anlatacak? Varsa köylüye anlatabilir mi, anlatamaz mı? Çünkü köylü türkçe bilmez. Bunlar da ayrı önemli noktalar.

İşte Doğuda hayvancılık bu şartlar altında ve bu ilkel metotlarla yapılır. Böyle hayvancılığın yurt ve bölge ekonomisine ne dereceye kadar katkıda bulunacağını anlamak güç değildir. Oysa Doğu hayvancılık için nükemmel bir yerdir. Fakat bunu geliş-

tirecek bir kurum yoktur. Devlet bu işle ilgilenmemektedir. Devletin bütün yaptığı, il merkezlerinde Veteriner Müdürlükleri kurmak, bazı ilçelere de Hayvan Sağlık Memuru göndermekten ibarettir. Bu elemanlar da sadece ve sadece masa başında otururlar ve hayvancılık işini oradan idare ederler!. Köyleri dolaşmak, hayvanları yerlerinde görmek, hastalıkları yerinde incelemek kiinsenin aklına gelmez. Zaten bu elemanların zamanı da buna müsait değil. Çünkü Devlet dairelerinin bugünkü kırtasiyecilik ve bürokratik düzeni içerisinde, bu elemanlar da ancak gelen giden yazılara cevap yetiştirebilirler. Diğer bütün memurlar gibi onlar da bu yazışmalardan başlarını kaşıyacak vakit bulamıyorlar.

KENTLERE, BATIYA VE YABANCI ÜLKELERE GÖÇ

Türkiye bugün, büyük bir göç havası içinde gözüküyor. Tıpkı tarihlerdeki büyük göçler gibi.. Millî gelir halka eşit ve âdilâne bölünmüyor, nüfusun hızla artması her yıl işsizlerin safına yüzbinlerce insan ve eklemek isteyen çocukların safına da yüzbinlerce çocuk katıyor, oysa mevcut iş alanları mevcut işsizlere bile iş veremiyor, mevcut gelir mevcut nüfusu bile doyuramıyor. Bu ezici koşullar altında ezilen insanlar çıkar yolu göçetmekte buluyorlar. Köyden kente göç, kentten büyük kente göç, doğudan batıya göç ve yurttan yurt dışına göç.. Bu göçlerin sonunun ne olacağını da kimse bilmez. Göç.. Göç. Nereye kadar, ne zamana kadar? Belli değil.

Fakat bu göçlerin çoğu Doğudandır. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi Doğuda endüstri yoktur. Sayıları iki elin parmak sayısını geçmiyen birkaç mevsimlik fabrikanın dışında iş alanları bulunmamaktadır. Bu mevsimlik fabrikalara girebilmek te imkânsız denecek kadar zordur. Çünkü işçi kadrosu pek sınırlıdır ve tamamen dolmuştur. Bazı şehirlerde inşaat mevsiminde tuğla imalâthaneleri kapıların işçilere açarlar. Bunlara da birkaç işçi alınır, o da binbir rica ve minnetle.

Tarım sektörünün, yukarıda belirtilen duruma girmesi sonucunda, daha önce bu sektörde çalışan halk iş bulmak için kentlere göçetmek zorunda kaldılar. Doğu kentlerinde iş alamadığından ve hammallıkla inşaat işçiliği de bütün işsizlerin

karnını doyuracak kapasitede bulunmadığından, bu sefer akınlar Batıya ve Batının büyük kentlerine yöneldi. Oralarda nasıl olsa bol bol hammallık ve inşaat işçiliği bulunur. Bunun için ilkbaharın gelmesiyle birlikte heybesini omuzuna alan Doğulu yola çıkar. Artık kamyon mu, trenin üçüncü mevkii mi, Allah ne verdiyse biner ve Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Adana gibi Batının büyük kentlerine yollanır. Oralarda yine Allah ne verdiyse kabullenir ve çalışmaya başlar. Yevmiye ne olursa olsun, boş durmaktan daha iyi değil mi?

İşte Doğulu bu düşünceyle, daha doğrusu kendisini bu düşünceye itelleyen ekonomik sıkıntının zorlamasıyla çoluk çocuğunu, evini barkını, eli kınalı karısını, varsa iki büklüm olmuş ihtiyar ana ve babasını «melmeket» te Allaha emanet ediyor ve gurbetin yolunu tutuyor. Geceleyin ya kuytu bir köşede, ya bir sur deliğinde, ya cami avlusunda, ya da inşaatta çalışıyorsa işyerinde heybesini yastık niyetiyle başının altına koyuyor ve uyuyor. Sabah erkenden kalkıp işbaşı yapıyor ve akşama kadar çalışma bitap düşüyor, akşam aynı yerde ve aynı halsizlik içinde uykuya dalıyor.

Kazandığı bir kaç kuruşu eve ve çoluk çocuğa saklamak için âzamî tasarruf yapıyor. Bunun için gıdası ya ekinek-üzüm, ya ekmek-domates, ya da ekmek-karpuzdur. Bir lokantaya gidip yağlı ve etli bir yemek yediği pek nadirdir. Tabii o da ikinci, üçüncü sınıf lokantalara değil, pis pis kokan kir ve hastalık dolu üçra köşelerdeki aşevlerine ancak gidebiliyor. Burada ya üç beş günlük kokmuş bir ciğer kebabı, ya da nebati yağla pişirilmiş bir fasulya ve benzeri bir sulu yemek yiyebiliyor.

Bazan patron çalışmasından memnun kalmaz ve işine son verir. Bazan çalıştığı iş biter ve ortada kalır. Yeniden bir işe girinceye kadar hem birkaç günlük zamanı gider, hem de bugünlerce keseden yer ve bez parçasına sarıp iç cebinde sakladığı birkaç beşlikten ibaret olan parası günden güne azalıyor. Hakkını savunacak, kendisine iş bulacak, patronun işine son vermesini önliyecek ne bir sendikası var, ne de başka bir mercii. Çünkü o da bölgesindeki fabrikalar gibi mevsimlik işçidir, yazın çalışır, kışın in gibi evine çekilir. Bunun için bir sendikaya filân giremez. Esasen devamlı bir işte de çalışma imkânı bulamaz ki bir sendikaya girsin. Onun işi istikrarsızdır, nerede ne

iş bulursa Allaha şükredip o işte çalışır. Bu çalışma sonbahara kadar bu biçimde sürer.

Havalar soğuyunca aldığı birkaç yüz lirayla «memleket» e döner. Bu parayla kendisinin ve çocuklarının yiyeceğini, giyeceğini, yakacağını ve bütün ihtiyaçlarını karşılamak (ya da finanse etmek!) zorundadır. «Memleket» e varınca ini andıran evine girer ve metrelerce kar altında baharın gelmesini sabırla bekler. Baharın gelmesiyle birlikte tekrar gurbete yollanır, yine geçen yılki gibi işlerde çalışır. Onun işi gücü, köyle gurbet diyarı arasında gidip gelmektir. Bazıları bu meşakkatten ve ayrılık hasretinden kurtulmak için çoluk çocuğu da alıp Batının büyük kentlerinden birinin kenarına sığınır, o kentlerin nüfusunu arttırmırlar.

İş bununla da kalmıyor. İş için, ekmek için yabancı ülkelere de göç var. Gerçi bu Doğuya özel bir durum değil, Batıdan da birçok kimseler iş bulmak için Almanya, Belçika, Hollanda gibi Avrupa ülkelerine gidiyorlar, ama Doğudan yabancı ülkelere iş için gidenlerin bir başka çeşidi vardır. Birçok Doğulu iş bulmak için kaçak olarak Lübnan ve Suriye'ye gidiyorlar. Meselâ Cumhuriyet gazetesi 4 Mart 1965 tarihli sayısının birinci sayfasında şu haberi veriyordu :

«Beyrut (a.a.) Lübnan Emniyet Genel Müdürlüğü, binlerce Türk vatandaşını pasaportsuz olarak Türkiye'den Lübnan'a kaçıran geniş bir şebekenin elebaşlarını yakalamıştır. Şebekenin Diyarbakır ve Mardin'de de kolları olduğu belirtilmektedir. Verilen bilgiye göre Diyarbakır ve Mardin'deki elemanları vasıtasıyla yüzer kişilik kabileler tertip eden bu şebeke, adam başına bin Türk lirası almakta ve kaçırılanlar önce Suriye hududunu aşmakta, daha sonra kendilerine verilen sahte Lübnan hüviyetleriyle Lübnan'a girmektedirler...

İlgililer bu şebeke kanalıyla Türkiye'den Lübnan'a geçenlerin sayısının 40.000 e yükseldiğini, bunlardan 15.000 inin Lübnan uyruğuna girmek için müracaatta bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Öğrendiğimize göre bu vatandaşlarımız Lübnan'a çalışmak ve para kazanmak amacıyla gelmekte ve bir süre sonra aynı şebeke kanalıyla veya Türk Konsololuğundan aldıkları muvakkat bçigelerle yurda dönmektedirler.»

Yine işsizlik ve iş alanlarının bulunmaması yüzünden Doğunun bütün kent ve kasabalarındaki kahveler dolup taşmaktadır. Günün her saatinde ve gece yarısına kadar tıklım tıklım dolu olan bu kahvelerde oturan bunca insanların yalnız parası değil, zamanı ve enerjisi de boş yere harcanıp gidiyor. Ama biz henüz zamanın ve insan gücünün değerini anlayacak seviyeye gelmiş değiliz galiba. Kahveler dolup taşıyor, orada boş yere paralar harcanıyor, zaman harcanıyor ve insan gücü harcanıyor. Ve biz de bu acı manzaraya tabii bir şeymiş gibi bakıp bakıp geçiyoruz. Buralarda zamanlarını öldüren, güçlerini tüketen insanlar iş istiyorlar, çalışmak istiyorlar, güçlerini ve zamanlarını değerlendirmek istiyorlar. Fakat çalışacakları, zamanlarını ve güçlerini değerlendirebilecekleri iş yoktur. Çalışmak onların hakkıdır, ama bu hak verilmiyor, iş alanları açılmıyor kendilerine..

Ve Türkiye Cumhuriyeti anayasası diyor ki : «Devlet, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için, sosyal, iktisadi ve mali tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler; işsizliği önleyici tedbirler alır» (ANAYASA, Madde : 42/a)

KAÇAKÇILIK VE NEDENLERİ

Doğunun bazı bölgelerinde, özellikle Suriye, Irak ve İran sınırlarına yakın yerlerde yaşayanların bir kısmı, bölgede iş alanları olmadığı için hayatlarını ancak kaçakçılıkla kazanabiliyorlar. Bunlar bu tehlikeli ve ölümlü işe kendi arzularıyla girişmiyorlar. Hayat şartları, geçim darlığı onları zorluyor bu işe girineye. Birkaç kuruş bulabilenler bir at alıp doğru ya Suriye'ye, ya da Irak'a gidip birkaç metre giyim eşyası, ya da çay, kahve gibi tüketim maddeleri getirip satıyorlar ve bundan kazandıkları birkaç kuruşla zar-zor geçimlerini sağlıyorlar. Bazıları at bile alamıyor ve bu işi sırtla yapıyor. Evet sırtla kaçakçılık yapanlar vardır Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğu bölgesinde.. Bunlardan başka kaçakçı patronların mallarını getiren ücretli kaçakçılar da var. Bunların parası olmadığı için ücret karşılığında paralı bir kaçakçının malını getiriyorlar. Bu metot daha çok afyon kaçakçılığında uygulanır. Malûm ya, afyon pahalı bir maddedir, kaçakçılığı da bol paraya bağlıdır. Bu ise

herkesin elinde bulunmıyan, ancak az kimselere nasibolan bir nimettir. İşte bu nimete «nâil» olan kişiler afyonu alıp ücretli kaçakçılara veriler ve satacakları yerlere yollarlar. Kendileri ise uçağa veya taksiye binip rahat rahat satış yerine giderler, orada mallarını satarlar ve parasını ceplerine indirirler. Ücretlilere de tabii ücretlerini verirler, ama bu, devede kulak gibi birşey. Bu adamların, canlarını tehlikeye atarak, hayatları üzerinde âdetâ kumar oynuyarak atıldıkları bu ölümlü işten elde ettikleri para, patronun aldığı paraya nazaran sayılmıyaya bile değmez. Yol-da yakalanırsa hapse kendisi girer, at sırtından düşüp bir yeri kırılırsa yanına kâr kalır, jandarmaların kurşunuyla öldürülürse babasının kesesinden gider. Patrona bütün bu hallerde hiçbir şey olmaz. Patron bazan belki malından olur, o kadar.

Görülüyor ki sömürme sanatında bu kaçakçı patronlar, ya da afyon ağaları da toprak ağalarından geri kalmıyorlar. Zahmet çeken, tehlikeye atılan, gece karanlığında sabahlara kadar at sırtında yol yürüyen başkası, parayı alan ise afyon ağası..

Kaçakçılar bazan jandarmalarla çatışır ve aralarında silâhli çarpışma başlar. Bu hallerde çoğu zaman bir veya birkaç kişi öldürülür, bir o kadarı da yaralanır ve yakalanır. Jandarmanın eline geçen eşya ve atlar müsadere edilir. Öldürülen ve hapse giren adamların karıları ve yavruları evde sessiz-sedasız göz yaşları dökerler, ağıt söylerler ve açlığın verdiği ıstırapla kıvıranırlar. Ama bunların sesini ve ağıtlarını duyan, feryatlarına kulak veren yok. Kendileri ağlarlar, kendileri dinlerler ve kendileri göz yaşlarını silerler.

MAYIN TARLALARI

Kaçakçılığın başka bir trajedisi de vardır ki tüm yürekler yakıcı.

Efendim, bizde ne hikmetse dertlerin nedenleri üzerinde durulmuyor, sosyal ve ekonomik sorunların temelini inilmiyor ve bunlara karşı gerekli köklü çareler bulunmuyor da, yukarıdan ve şiddet tedbirleriyle bunların önlenmesine çalışılıyor. Tıpkı bir hastanın hastalığının teşhis edilip gerekli tedavisi yapılacağı yerde, hasta oldu diye kendisine dayak atmak, ya da hastalığını dayakla gidermeye çabalamak gibi..

Kaçakçılığın niçin yapıldığı, yurttaşları buna zorlayan ekonomik nedenlerin neler olduğu, bunları ortadan kaldırmak için ne yapılması gerektiği ele alınmıyor, ya da alınmak istenmiyor da, kaçakçılığa engel olmak için Suriye sınır bölgesine mayınlar gömülüyor. 1950'den sonraki «Görülmemiş kalkınma» nın, «nurlu ufuklar» ın bir yönü de işte budur. Kaçakçılığın önlenmesi için mayın tarlaları icadedildi. Fakat aç, işsiz, sefil, perişan olan yurttaşlar ne yapsınlar? Bütün geçim yollarının tıkanık olduğu bir ortamda nasıl ve neyle geçinsinler? Çaresiz ölümü de göze alarak eski işlerine, yani kaçakçılığa devam ettiler. Başka bir deyimle bunlar, yaşamak için ölmeye razı oldular, ya da ölmek için ölüme gittiler.

Bu mayın tarlalarının meydana getirilmesinden sonra nice yurttaşlar sınırı geçerken patlayan mayınlarla paramparça olup feci şekilde ölmüşler, nice babayığitler yaralanıp orada günlerce inliye inliye can çekişerek hayatlarını yitirmişler, nice aç arslanlar o uğursuz tarlalarda kollarını, bacaklarını kaybetmişler.

Bütün bunlar olup biterken bu tarlaları meydana getirenler «görülmemiş kalkınma» dan, nurlu ufuklar» dan bahsediyorlar ve her mahallede bir milyoner yetiştirmekle uğraşıyorlardı. O tarlalarda parçalanmış zavallı Doğuluların halini kimse sormuyordu. Bugün bile aynı tarlalar yerlerinde duruyor ve aynı trajedi devam ediyor. Sözkonusu edildiği zaman da, «yapmasınlar efendim, başka işlerde çalışsınlar efendim» diye kestirilip atılıyor. Peki ama, yapmasınlar da ne yapsınlar? Başka iş var mı ki çalışmıyorlar? Doğuda geniş kitlelerin karnını doyuracak iş alanları olsaydı, köklü bir toprak reformu yapılırdı, her mahallede bir milyoner yetiştirileceğine millî bir endüstri kurulsaydı hiç kimse evini, barkını bırakıp, canını ve malını tehlikeye atıp kaçakçılık denilen bu ölümlü işi yapmazdı. Fakat bunlardan hiçbiri yok. Ne yapsın aç insanlar? Bir yanda 6-7 nüfus kendisinden ekmek istiyor, giyecek istiyor, yakacak istiyor. Diğer yanda da ölüm var, hapis var, mayınlar içinde parçalanmak var. Çaresiz kalan vatandaş bütün bunları göze alıyor ve, ya herro, ya merro deyip canını tehlikeye atıyor.

Bu mayınların bir kurbanının kardeşi tarafından 1959 yılında zamanın Başbakanına çekilen şu tüyler ürpertici telgrafi da, konumuzla ilgili olduğu için buraya almayı faydalı bulduk. Telgraf şudur :

«Sayın Adnan Menderes

Ankara

Kardeşim Mustafa Erikcan 6 gün evvel Kilis'in Leylit karakolu mıntıkasında mayınlı sahada yaralanmış, iki gün müddetle, beni kurtarınız diye feryat ettiği halde vazifeliler tarafından kasden çıkarılmayıp ölüme terkedilmiştir. Şimdi de herkesin gözü önünde cesedi köpekler tarafından parçalanmaktadır. Mayınlı sahadaki eşyayı ikramiye için çıkaran vazifelilerin şu tutumunu harp sahasında dahi görmek mümkün değildir. Memleket milâttan evvelki bu mezalimin tekerrürünü dehşet içinde seyrediyor. Hiç olmazsa cesedin bize teslimi yolundaki yalvarmalarımız da semere vermiyor.

Adalet bu mudur? İnsanlık bu mudur? Demokrasi ve memleket ile nefsimizi size bu feci muameleler için mi teslim ettik? Müdahalenizi ve eğer düşman isek de ölümünüzün bize teslimini intizar ediyoruz.

Kilis'in Ebulula Mahallesi - ailesi adına kardeşi
Hüseyin Erikcan, 5 Eylül 1959» (*)

DOĞUDA TİCARET

Doğuda ticaretin durumu da ekonominin öbür kollarından farklı değildir. Hayat seviyesi ve halkın geliri pek düşük olduğundan, bundan dolayı halkın satınalma gücü çok zayıf bulunduğundan, ticaret de diğer bölgelere göre durgundur. Mevcut ticaret de, köylüleri sömürmek için bazı kişilerin eline ve tekeline geçmiş bir sömürme aracı durumundadır. Büyük tüccarlar ve toptancılar (bunlara iş adamları denir) büyük şehirlerde toplanmışlar. Bunlar hem halkı, hem de küçük esnafı ve «çerçü» denilen gezgin satıcıları sömürüyorlar, Fakat en çok sömürülen kitle köylülerdir.

(*) GİDE GİDE, 3 — Fikret Otyam, FORUM yayınları, 1961 — Ankara.

Toptancılar veresiye ve beş-altı ay, bazan bir yıl vâdeyle küçük il merkezlerindeki orta halli tüccarlara, gezgin satıcılara mal satıyorlar. Veresiye olunca tabii kâr oranı da yüksek olur. Peşin parayla satılan malın kâr oranı yüzde 10 sa, veresiyeyle bu, yüzde 20 olur. Bu malları alanlar da götürüp yine veresiye ve vâdeyle köylülere satıyorlar. Onlar da üzerine yüzde 20-30 oranında kâr bindiriyorlar. Köylünün elinde parası yoktur ki, istediği yerde en ucuz fiatla ve peşin parayla mal alabilsin. İlçelerin ve özellikle köylerin büyük kentlerle irtibatının bulunmayışı ve işliyen vasıtaların azlığı da buna eklenirse, köylünün buna âdetta zorlandığı kolayca anlaşılır. Çünkü köylü istediği zaman şehre gidemiyor. Şehre gitmesi için bir gün köyünden kalkıp ilçeye gelmesi gerekir. O gün vasıta bulamaz, orada sabahlamak zordur. Ertesi günü şehre gider. Bir-iki gün de orada kalması gerekir. Dönüşte yine bir gece ilçede kalacak. Böylece şehre gidip gelmesi için en az bir haftası gider. Ya bu süre içinde evindeki işleri kim yapacak, hayvanlarına kim bakacak, çiftini kim sürecek? Tabii bu da parası olanlar içindir. Bunların sayısı her köyde 2-3 kişiyi geçmez. Parası olmıyanlar ise böyle uzun boylu hesap dahi yapamazlar. Yalnız şehir yoluna veya şehre yakın olan köylüler biraz daha kolaylıkla şehre gidip gelebiliyorlar.

İşte bu şartlar altında bulunan köylü ilçe tüccarlarından ve gezgin satıcılardan mal almak zorundadır. Yüzde kaç kâr alıyorsa, o tüccarın ve gezginin vicdanına kalmış bir şeydir. Bunlar köylüden elde ettikleri kâr yetmiyormuş gibi bir de yaptıkları «iyiliği» başına kakıyorlar. «Sen bizim eski dostumuzsun, başkası olsa bu fiatla vermem, vallahi de vermem, billâhi de vermem» gibi ballandırılmış lâflarla köylüyü uyuşturuyorlar ve beş liralık malı kendisine on liraya veriyorlar.

İş bununla da kalsa iyi. Köylü bu malı veresiye aldığı için seneye borcunu ödemek zorundadır. Alacaklı tüccar, ya da çerçi, ilkbaharın gelmesiyle birlikte Azrail gibi köylünün yakasına yapışır, yağın, yününü, yazın da buğdayını, sonbahara doğru cevizi, balını, kuzularını borcuna karşılık ister. Zavallı köylü tüccarın hem borcu, hem de üstelik minneti altındadır. Bazıları da köylünün evine giderler ve konukseverlik duygusunu da istismar ederler. Bütün bunların etkisi altında kalan köylü çaresiz ürününü alacaklıya satar. Ama tam fiatla mı? Ne gezer? Tücc-

car kendisine mal satarken nasıl onu uyutup beş liralık malı on liraya satmasını beceriyorduysa, şimdi de aynı uyutmalara başvurur. Ürünün fiyatının şehirde düşük olduğunu dilinin döndüğü kadar yeminlerle söyler ve yine köylüyü kandırıp malını düşük fiatla ve alacağına karşılık elinden çıkarır. Bunun sonucu şudur :

Tüccar malını köylüye satarken normal kârını kazanıyor, bir.

Veresiye sattığı için kârını iki kata çıkarıyor, iki.

Köylünün ürününü alırken normal iskontosunu düşüyor, üç.

Bu ürünü alacağına karşılık aldığı için bu iskontoyu iki misline çıkarıyor, dört.

Yani bir alış-verişte köylüden dört kazanç elde ediyor. Ama köylünün elinde peşin parası olsaydı, malı alırken tüccara yalnız normal kârını verirdi. Tüccara borçlanmasaydı, malını düşük fiatla ona satmak zorunda kalmazdı, kendisi götürüp pazarda satardı. Böylece tüccara vermek zorunda kaldığı üç kâr kendisine kalırdı.

İş bununla da kalmıyor. Köylü ürünlerini geçen yılın borcuna karşılık verdiği için elinde birşey kalmıyor. Bu yılki ihtiyaçlarını yine veresiye yoluyla sağlamak ve yine aynı duruma düşmek zorundadır. Ve zavallı Doğu köylüsü yıllarca ve yıllarca bu fasit daire içinde dönüp duruyor. Bu fasit dairenin ne başı var, ne de sonu. Dön ha dön.

Dahası var. Köylünün tüccara borçlanması ve bu durumun devamı, artık köylüyü tüccarın boyunduruğu altına sokuyor, onu köle durumuna getiriyor. Bunun köylüde yarattığı aşağılık duygusu onu ezip büzüyor. Oysa köylünün elinde peşin parası olsaydı ve köyle şehir arasında irtibat bulunsaydı, köylü malını alır şehre giderdi, orada yüksek fiatla satardı ve ihtiyaçlarını da en ucuz fiatla sağlardı. Batıda olduğu gibi Doğuda pazarlar ve panayırklar da yoktur. Bunlar da olsaydı, köylü ürünlerini ilçe pazarında satar ve ihtiyaçlarını da aynı pazardan sağlar, akşam da evine dönerdi. Ama o da yok, bu da yok. Köylü de kaderine boyun eğip sömürülmeye ister istemez katlanıyor.

TİCARET Mİ, ARACILIK MI?

Toplumlarda iki çeşit üretici vardır. Biri endüstri üreticisi olan işçidir, diğeri de tarım üreticisi olan köylüdür. Toplumunu besleyen, topluma yararlı olan, toplumda değer yaratan kitle bunlardır. Bunun için bunların, yarattıkları bu değerlerden diğerlerinden daha çok yararlanmaları gerekmektedir. Giydiğimiz kumaş ve ayakkabı, oturduğumuz halı, kilim, sandalye, masa ve koltuk, yaktığımız gaz lambası, ampul ve şişeleri, içine yemek doldurup yediğimiz kap-kacak, çatal-kaşık, bindiğimiz araba, tren, uçak, vapur ve bunları işleten kömür, petrol, kısacası düğmeden otobüse, iplikten kumaşa, kömürden petrole kadar kullandığımız ve insanlar tarafından yapılan bütün maddeler işçilerin eliyle ve çalışmalarıyla meydana gelmiştir. Öte yandan yediğimiz ekmek, et, patates, fasulye, yağ, bal, peynir ve bütün yiyecek maddeleri, içtiğimiz süt, ayran, çay gibi içecek maddeleri, içtiğimiz sigaranın tütününü ve bunlara benzer bütün tarım ürünleri de, değer yaratıcı kitlenin öbür yarısı olan köylüler tarafından meydana getirilmiş, onların elleri ve çalışmalarıyla önümüze gelmiştir.

Bu maddelerin yurda dağılınmasında ve her yurttaşın eline geçmesinde emeği olanların da hakkı inkâr edilmez. Meselâ işçinin çıkardığı malı fabrikadan alıp herhangi bir ile veya ilçeye götüren, köylünün meydana getirdiği bir tüketim maddesini köyden alıp yine bir ile ve ilçeye götüren adam da bir emek sarfetmiştir. Bu işi yapan adama tüccar diyoruz. Köylünün ve işçinin eliyle yaratılan bu değerleri oradan oraya götürüp getirdiği için bu emeğine karşılık onun da bu değerden biraz yararlanması gerekir ve bu, onun hakkıdır. Ama asıl değeri yaratan kendisi değil, köylüler ve işçilerdir. Bunun için onların alacakları karşılığı, bütün yaptığı iş aracılığından ibaret olan tüccarın alacağı karşılıktan daha fazla, hiç değilse onunki kadar olması lâzımdır. İnsafla ve sağlam bir mantıkla düşünen her insan bunu böyle kabul etmek zorundadır.

Şimdi Türkiye'de ve özellikle Doğuda bu durum nasıldır? Ona bakalım :

Elde ettiği tarım ürünleriyle memleketi besliyen köylü, ürünlerini doğrudan doğruya tüketiciye satamıyor, tüccara veriyor. Versin diyelim. Ama o, bu ürünlerden elde ettiği parayla bir türlü karnını doyuramıyor. Tüccar ise sadece onun ürünlerini ondan alıp tüketiciye sattığı halde, bundan başka bir iş yapmadığı halde binler ve yüzbinler, hattâ milyonlar kazanıyor. İşçi için de durum aynıdır. O da çıkardığı mal karşılığında aldığı yevmiyeyle geçinemiyor, fakat o malları alıp satan tüccar bundan yine yüzbinler ve milyonlar kazanıyor. Bütün işi iki üretici arasında, yani işçiyle köylü arasında mal götürüp getirmek olan tüccar, bundan kazandığı parayı her gün artırdığı halde, işçiyle köylü aldıkları parayla geçinemedikleri için her zaman meteliksiz kalıyor, üstelik tüccarın da borcu altına giriyorlar. Köylü, elde ettiği tarım ürünleri karşılığında, yani bununla kazandığı parayla, tüccardan, işçinin çıkardığı malları alıyor ve bütün kazancını ona veriyor. İşçi de yarattığı değer karşılığında kazandığı parayla hem kendisinin, hem de köylünün elde ettiği malları alıyor ve buna karşılık bütün parasını o da tüccara veriyor. Bütün yurttta bu mekanizma aynı biçimde işlediği için her yerde birkaç aracı kısa zamanda zengin olup çıkarken, büyük kitle olan köylü ve işçi de elde ettiklerinin hepsini bu birkaç kişiye verdikleri için eliboş kalırlar ve üstelik o birkaç kişinin de minneti altına girerler. Şu garip duruma bakın ki, asıl malı çıkaran adam açtır, sefildir, perişandır. Fakat bu malı satan adam, yani aracı zengindir, milyonerdir ve muteber kişidir!

Doğuda bu durum daha çok sırtıyor. Çünkü tüccarlar arasında öyle bir mekanizma kurulmuştur ki, bu mekanizma yalnız onların yararına işliyor, üretici olan köylüleri kapı dışarı ediyor. Meselâ köylü yağını bizzat borsaya, ya da pazara götürdüğü zaman tüccarlar kendisinden çok düşük fiatla alıyorlar. Bu yağ bir tüccar, ya da aracı götürse ondan dolgun fiatla alıyorlar. Bunun için köylü mecbur kalır yağını tüccara vermeye. Köylü buğdayını buğday pazarına götürdüğü zaman, oradaki satışın tekelinesi ellerinde tutan zahire satıcıları (Doğuda bunlara allâf denir) başına toplanırlar, mutlaka düşük fiatla buğdayını alırlar, o buğdayı tüketicilere pahalıya satarlar. Köylü buğdayını Toprak Mahsulleri Ofisine götürse orada da buğdayı ağaların buğdayından mutlaka 10-15 kuruş düşük fiatla satılır. Köylü hayvanlarını şehirlerdeki hayvan pazarlarına götürdüğü zaman can-

bazılar başına çullanırlar. Biri 500 liralık öküze 200 lira fiat biçer, başka biri gelip, «210 liraya ben alırım» der. Bunlar kendi aralarında anlaşmışlar için 500 liralık hayvana 250-300 liradan fazla fiat biçmezler. İşte bu durumlar karşısında kalan köylü, mecbur olur yağını, buğdayını, hayvanlarını, tütününü ve diğer ürünlerini aracılar vermeye. Kendisi nasibine çaresiz razı olur, bu aracılar da onun ürünleriyle deste deste para kazanırlar.

Bu kazanç ta ticaretle uğraşanların hepsi arasında eşitlikle bölünmüyor. Çünkü ticaretle çok kazanmak çok paraya sahip olmakla mümkündür. Bunun için çok paralı olan tüccarlar hem köylüye mal satıyorlar, hem de köylünün malını alıyorlar ve yukarıda belirttiğimiz gibi bir alış-verişte dört kazanç elde ediyorlar. Çünkü bunlar veresiye satış yapabilecek güçtedirler. Kendilerine bu imkânı, paralarının bolluğu ve toptancılardaki güvenleriyle kredileri verir. Toptancının kredisi ise onlarınkinden kat kat fazla. Bazı tüccarlar da yalnız alış veya satış işinde aracılık yaparlar. Burada da yine kazanç büyük paraya bağlıdır.

Bu durum karşısında Doğudaki ticaret sayıları belli varlıklı kişilerin tekelinde bulunmakta ve onları günden güne zenginleştirmektedir. Köylerden kasabalara ve kentlere akın eden ve burarlarda hayatlarını ticaretle kazanmak isteyen vatandaşların önünde hava parası, dükkân bulma derdi gibi çeşitli engellerin yanında, bu para babaları tüccarlarla rekabet edememe engeli de vardır. Çünkü bunların bol kredileri ve paraları yok, toptancılar tarafından da tanınmamışlar. Bu yüzden bol miktarda mal alamıyorlar, köylülere de satışı veresiye yapamıyorlar. Köylünün de elinde peşin parası olmadığından bunlardan mal alamıyor ve veresiye satış yapan bol paralı tüccarlara gitmek zorunda kalıyor. Bu engellerle karşılaşan bu yeni tüccarlar bu nedenler dolayısıyla bir türlü tutunamıyorlar ve ne kadar dürüst olurlarsa olsunlar, ne kadar ucuz satış yaparlarsa yapsınlar, ticaretin ve köylüyle yapılan alış-verişlerin daima dışında kalıyorlar. Sonunda da bu sevdadan vazgeçip başka işlerde çalışmak, ya da köylerine dönmek zorunda kalıyorlar. Ve alış ta, veriş te hep eski tüccarların tekelinde kalıyor.

VER ELİNİ İSTANBUL

Yukarıda anlattığımız bu bozuk ticaret düzeni köylünün sır-

tından ilçe ve küçük il tüccarlarını, hepsinin sırtından da büyük kentlerdeki toptancıları günden güne zenginleştirirken, köylüyü de sömüre sömüre, üzerine deri geçirilmiş bir kemik yığını haline getirmiştir. Peki bu tüccarlar bunca zengin olduktan sonra ne yapıyorlar?

Şöyle yapıyorlar :

Çerçiler zengin olunca o işi başkasına bırakıp bir kasabanın köşesinde dükkân açıyorlar. Kasaba ve küçük il tüccarları da zengin olunca artık kasabaların ve küçük illerin toprak evlerinde, toz duman içerisinde rahatsız oluyorlar ve büyük şehirlere gidip oralarda «mağaza» açıyorlar, bir güzel evde, ya da apartıman dairesinde oturmaya başlıyorlar. Bu sefer orada hem köylüyü, hem de dünkü meslektaşlarını sömürüyorlar. Büyük kentlerdeki büyük tüccarlar da çok zengin olunca artık Doğuyu kendilerine dar görüyorlar, Doğunun dilencilerinden, aç insanlarından rahatsız oluyorlar ve «ver elini İstanbul» deyip doğru İstanbul'a, gidiyorlar. Malûm ya, balık denizlerde büyümüş. Bizim bu büyük tüccarlar da milyoner olduktan sonra Doğu kendilerine yetmiyor, daha büyük yerlere gidip daha da büyümeleri, milyarder filân olmaları, göbeklerinin daha da şişmesi gerekiyor.

Bunlar Doğu sayesinde ve Doğu insanlarının alınteriyle elde ettikleri bu milyonları Doğunun kalkınmasına yatırsalar, fabrika kursalar, iş alanları açsalar, sömürüp sayesinde milyoner oldukları aç ve sefil Doğululara iş bulsalar hem kendileri kazanır, hem de Doğu kalkınırdı. Ama yapmıyorlar bunu. İşlerine gelmiyor çünkü. Kabuğundan çıkıp ta kabuğunu beğenmiyen bu efendiler gitsinler, istedikleri yere gitsinler. Onlar Doğuyu beğenmiyorlarsa Doğu onları hiç beğenmez. Onların Doğuya ihtiyaçları yoksa Doğunun onlara hiç ihtiyacı yok. Onlar gittiklerine pişman değillerse Doğu hiç pişman değil. Onlar Doğuya ihanet etmişler. Doğu halkını yıllarca sömürüp sırtından milyonlar kazandıktan sonra Doğuya en ufak bir yatırım yapmadan, Doğuda küçük te olsa bir sanayi kurumu kurmadan, bir fabrika, bir çeşme, bir okul yapmadan, en ufak bir iş alanı açmadan, Doğu insanlarını açlıkla, hastalıkla, işsizlikle, bilgisizlikle, mayınla başbaşa bırakıp çıkarları için Doğudan kaçan bu kişilerden Doğuya hayır gelmez. Doğu, onların ve onlar gibilerin eliyle kalkınmaz, kalkı-

namaz. Doğunun kalkınması, Doğuyu ve Doğu halkını gerçekten seven, Doğu halkının içinden çıkan, Doğu için her fedakârlığa katlanan Doğulu gençlerin ve gerçek aydınların eliyle ancak mümkün olabilir. Ve bu, er-geç olacaktır.

FAİZ AĞALARI

Doğuya nasibolan dertlerden biri de faizciliktir. Her nasılsa eline biraz para geçmiş, ya da babalarından kalmış bazı kişiler çalışmaya, ekmeklerini alınteriyle kazanmaya bir türlü razı olmuyorlar ve asalak gibi toplumun, yoksul insanların sırtından geçinmeyi kendilerine meslek haline getirmişler.

Fakir insanlar ya çerçilik, ya kaçakçılık, ya da hayvan ticareti yapmak isterler. Fakat paraları yok. Banka kredileri ise yalnız toprak ağalarına ve zengin tüccarlara verilir. Bunun için bu fakir insanlar çaresiz kalıp mahalle milyonerlerinden birine gider ve ondan faizle para alırlar. Bu faizin oranı yüzde elliden başlar yüzde yüze kadar çıkar. Parayı alan adam yılın dokuz ayı boyunca şehirle köyler arasında mekik dokur. Şehirden mal alır, köylere götürüp satar. Ya da Suriye'ye gidip kaçak eşya getirir. Kazandığının yarısını, üçte ikisini, hattâ bazan işi iyi gitmiyorsa hepsini faiz olarak faiz ağasına verir. Allah göstermesin, zarar ederse, ya da kaçakçıysa ve yakalanır da eşyası müsadere edilirse ne olacak? Bütün bu hallerde faiz ağası yalnız parasını düşünür. Çünkü o, insanlık nedir bilmez, vicdan ve insaftan ise hiç nasibini almamış, adamın başına gelenlerden zerre kadar etkilenmez, insanlık duyguları sanki törpülenmiş ve işlemez hale gelmiştir. O sadece parasını bilir ve yalnız onu düşünür. Bunun için adamın yakasına yapışır, parasını ister, hem de faiziyle birlikte. Adamcağız inecbur kalır evini, varsa bahçesini, bağını, bunlar yetmiyorsa kap-kacaklarını, yastık ve yorganlarını satar ve faiz ağasının parasını öder. Kendisi de karısıyla ve çoluk-çocuğuyla birlikte sefaletin ve ıstırapın insafsız pençesine düşer. Bu yüzden nice âileler sokaklara düşmüş, nice yuvalar dağılmış, nice ocaklar sönmüş, nice evler yıkılıp virane olmuş!

Bazı faiz ağaları da hiç para vermeden faiz alırlar. Nasıl mı? Bakın şöyle :

Çerçilik yapmak isteyenler büyük kentlerdeki toptancılar-
dan veresiye mal almak isterler, fakat toptancı kendilerine gü-
venmediği için kefil ister. O da bir faiz ağasına müracaat edip
kefil olmasını ister. Faiz ağası fırsatı kaçırmı mı hiç Hemen
kabul eder ve beraber kalkıp toptancıya giderler. Toptancı ma-
lı adama değil de, sözde faizciye veresiye verir. Veresiye olduğu
için tabii kârını da fazlasıyla hesaplar. Faiz ağası da aynı malı
kendisininmiş gibi tutar, yine veresiye yoluyla çerçiye verir ve
üzerine yüzde 20-30 kâr bindirir. Çerçi de bu malı alıp köylere
götürür ve o da üzerine bir miktar kâr bindirdikten sonra köy-
lülere satar. Böylece mal köylünün eline varıncaya kadar birkaç
el değiştirir ve üzerine bindirilen kârlarla maliyetinin birkaç
katına yükselir, zavallı köylü de, elinde peşin parası olmadığı
için buna boyun eğmek zorunda kalır. Bu insafsız çarkın altında
ezilen bir odur, bir de çerçidir. Bu dalavereli oyunun kurbanı
ikisidir.

Şu adaletsizliğe bakın hele!. Çerçi çalışır, emek sarfeder,
alınları döker, yılın dokuz ayında dokuz gün evini, çoluk-çocu-
ğunun yüzünü göremez. Ve kazandığı parayı getirir, faiz ağasına
verir. Yani malı satan başkası, malı alan da diğer bir başkası..
Faiz ağası ise ne alıcıdır, ne de satıcı.. Buna rağmen kendisi or-
tada hava parası alır. Hiç çalışmadan, hiç emek harcamadan
alır bu hava parasını.

BANKA KREDİLERİ KİMLERE VERİLİR?

Bankalar fakir vatandaşlara kapılarını açsaydı, onlara yete-
ri kadar kredi verseydi, hem onları faiz ağalarının hegemonya-
sından kurtarır, hem de faiz ağalarının bu oyunlarını, bu sömür-
melerini otomatikman önlerdi. Ayrıca banka kredisinden yarar-
lananlar, kazançlarından da kendileri yararlanırlardı. Çünkü
bankaya verecekleri faiz yüzde 5-6 gibi küçük bir orandır. Ge-
nisi kendilerine kalırdı.

Fakat banka kredileri de diğer imkânlar gibi mahdut bir
zümrenin tekelindedir. Bundan çoğunlukla toprak ağaları ve bü-
yük tüccarlar yararlanırlar. Köylüler ve fakir yurttaşlar ancak
200-300 lira gibi gülünç bir miktar alabilirler. Bunu da hiçbir iş-
te kullanamazlar. Çünkü bu miktar ancak harcama işinde kul-

lanılabilir. Doğu köylüsü de bu parayla evine biraz öte-beri, karısına ve çocuklarına birer entari, kendisine de bir şalvar, bir de cizvalet alır. (Doğunun bazı yerlerinde Gıslaved marka lâstik ayakkabılara böyle denir) Elinde ya bir kilo şeker parası kalır, ya kalmaz.

Seneye banka parayı ister, tabii faiziyle birlikte. Fakat köylü bu parayla bir iş yapmamış ve onu arttırmamış ki getirip hemen yatırsın. Şimdi nereden getirecek? Çaresiz gidip bir zengine yalvarır, birkaç gün vâdeyle borç alır ve bankaya yatırır. Bazıları bu birkaç gün için bile borç para bulamazlar ve faiz ağalarından faizle almak zorunda kalırlar. Birkaç gün sonra yine bankadan para alır ve bu sefer de götürür, tüccara, ya da faiz ağasına borcunu öder. Artık her yıl bu böyledir, böyle sürüp gider. Tüccardan ve faiz ağasından borç alıp bankaya, bankadan da alıp tüccara ve faiz ağasına veren köylünün içinde dönüp dolaştığı ve bir türlü çıkamadığı fasit dairelerden biri de işte budur. Köylü bu tuzağa bir defa girdi mi, artık kolay kolay kurtuluşu yoktur. Öte yandan toprak ağaları ve zengin tüccarlar bankalardan yüzbinler ve milyonlarca lira alıp bununla gittikçe zengin oluyorlar, apartmanlar dikiyorlar, üstelik bu kredilerle aldıkları traktör ve biçer-döverlerle de köylülerin canına okuyorlar. Banka kredilerinden yoksun olan bu yoksul vatandaşlara ne Devlet, ne de başka bir kurum tarafından yardım eli uzatılmıyor, bunların hayatı ve geçimi güven altına alınmıyor.

Ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası diyor ki : «Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilâtı kurmak ve kurdurmak Devletin ödevlerindedir» (ANAYASA, Madde : 48)

Acaba bugüne kadar Devlet tarafından kaç tane sosyal sigorta ve sosyal yardım teşkilâtı kurulmuştur?

Ağaların kredi almakta başvurdukları oyunlardan biri şudur :

Ağa köylülerini bankaya götürür, hepsinin adını yazdırır, para dağıtılınca onlara da ikişer-üçer yüz lira verilir. Köylüler parayı banka veznesinden alırlar, kâğıtlara parmaklarını basarlar, (çünkü çoğu imza atmasını bilmez) ve, evet ve, banka ka-

pısından dışarı çıkar çıkmaz aldıkları parayı olduğu gibi ağaya devrederler. Köyde kaç kişi varsa ağa hepsine bu oyunu oynar. Bankaya karşı borçlu olan köylüdür, fakat parayı cebe indiren ağadır. Vâdesi gelince parayı yatırıp yatırmamak ağanın vicdanına bağlıdır. Vicdanı titrer de verirse verir, yoksa köylünün başına gelen belâyı siz gelin de seyredin. Banka ne ağayı tanır, ne de paşayı. O, köylünün yakasına yapışır ve parayı ondan alır.

Bu oyunda şeyhler de ağalardan geri kalmazlar. Onlar da müritlerinin başına bu çorabı örerler. Mürit bankadan yine kendi adına parayı alır ve şeyhe verir.

KARA YARA

Ağalara verilen kredilerin ve imkânların başka bir çeşidi de var ki, insanın yüreğini parçalar. Bu da ağalara verilen tohumluk buğdayın halkı zehirlemeye yolaçmasıdır.

Ağalara eksinler diye verilen bu tohumluk buğdaylar, toprak altında çürümemesi ve haşereler tarafından tahribedilmemesi için ilaçlanarak verilir. Ağalar ise bu buğdayları ekmezler ve peşin parayla buğday pazarlarında zahire tüccarlarına satarlar. Halk ta bunun başlarına getireceği felâketi bilmiyerek alır ve kemal-i âfiyetle yer. Fakat kısa bir süre sonra, yedikleri burunlarından fazlasıyla gelir. Çünkü bu buğdayın ekmeği insanları zehirler. Doğuda demirbaş olan hastalıklarla haşır-neşir olan köylüler bir de bu zehirlenmeden dolayı hastalanırlar ve doktora gitmek zorunda kahrılar. Doktora gitmek te ayrı bir hastalık olduğuna göre, bu buğdaylar köylüleri iki hastalığa birden yakalatıyor demektir.

Bundan 45 yıl önce bu buğdayın çocukları nasıl kırıp geçtiğini bütün Doğulular hâlâ ürpererek hatırlıyorlar. O zaman bu buğdaylardan ötürü çocuklarda «kara yara» denilen çok feci bir hastalık çıktı. Türkiye'de belki ilk defa görülen bu hastalığı önce doktorlar teşhis etmekte güçlük çektiler. İş anlaşılınca kadar yüzlerce yavru mezarı boyladı. Gerçi durum Başkente bildirildi, Bakan «maiyeti erkâmıyla birlikte» gelip «incelemeler» yaptı, fakat iş işten çoktan geçmişti, yüzlerce çocuk ana-babalarının gözyaşları arasında hayata minicik gözlerini kapamıştı. Ölüm de öyle rahat bir ölüm olsa neyse. Yavruların körpe vücutlarını

erite erite bitiriyordu, ondan sonra Azraile teslim ediyordu bu hastalık. Gerçi son zamanlarda bu kara yaradan haber yok, ama yapacağını o zaman fazlasıyla yaptı ve Doğunun kara tarihine bir kara daha ekledi.

Zehirlenme ise hâlâ devam ediyor. Çünkü ağalara verilen tohumluk ilâçlı buğdaylar hâlâ pervasızca pazarlarda satılıyor ve kimse bunun üzerine eğilmiyor. Zavallı fakir halk ta buğdayın ilâçlı olduğunu pek farkedemiyor, zahire tüccarı da «Vallahi ilâçsızdır» diye yemini basınca inanıyor ve alıp eve götürüyor, ekmeğe yapıp yiyor, ondan sonra da zehirleniyor.

Şu tuhaflığa bakın ki, Devlet tohumluk buğdayı ağaya veriyor, ama ekip ekmediğini kontrol etmiyor. Bu ne biçim iştir, niçin kontrol edilmiyor? Buna kimsenin aklı ermez, bu bir sırdır. Oysa Devlet mademki bunu tohumluk diye veriyor, nereye ve ne şekilde ekileceğini de önceden tesbit etmesi, sorumlu elemanların kontrolü altında ağaya ektirmesi ve yarım kilosunun dahi zayi edilmemesi için her türlü tedbirleri alması gerekirdi. Vatandaşların zehirlenmesine göz yummakta acaba ne mâna vardır. Yine şu tuhaflığa bakın ki, yıllarca önce bu buğdayın insanı zehirlediği, satılmaması ve yenmemesi gerektiği, yalnız ekilmeye yaradığı gerçeği ortaya çıktığı halde ve bu, yüzlerce yavrunun ölmesiyle, binlerce yurttaşın zehirlenmesiyle defalarca isbat edildiği halde, bu buğdayların satışı bir türlü önlenmedi ve önlenmiyor. Bunun için hiç bir tedbir alınmadı ve alınmıyor ve bu buğdaylar hâlâ satılıyor, vatandaşlar da bundan zehirleniyorlar. Bunun sorumlusu kim, Devlet niçin bunun önüne geçmiyor? Bütün bunlar ineçhul ve sır..

DOĞUDA YOL DURUMU

Çağımızda ekonominin gelişmesi için gerekli olan ulaştırma ve yol durumu da Doğuda çok acı bir manzara göstermektedir.

Doğuda hiçbir köy yolu devanlı olarak bütün mevsimlerde trafiğe açık değildir. Ova köylerinin arazi durumu biraz elverişli olduğu için yazın köylere araba gidebilir. Sonbaharda bir yağmur yağdı mı, yol çamur deryası haline gelir ve kapanır. Dağ köylerinden bazılarının durumu da böyledir. Fakat bazılarının yeri sarp olduğundan ne yazın, ne de kışın araba gidemez. Bu gibi yerlerin kentlere ve kasabalara hiç gitmemiş ka-

dınları, çocukları ve ihtiyarları hâlâ kamyonun nasıl ve ne biçim bir buluş olduğunu bilmiyorlar. Bırakın uçağı, treni, vapuru, otomobili ve otobüsü, kamyonu bile göremiyen bu vatandaşların böyle kalmalarının, ortaçağ hayatında ve karanlığında bırakılmalarının suçu acaba kime aittir? Bu mudur görülmemiş kalkınma? Bu mudur plânlı kalkınma? Bu mudur pilot bölge?

Arazi durumu elverişli olan köylerin yolları yazın trafiğe açılır. Ama nasıl? Tabii köylülerin elleriyle, çilekeş Doğuluların kazma ve kürekleriyle açılır. Bu yolların çoğu Kaymakamın emriyle yapılır ve bu yollar daha çok, hattâ bir kısmı yalnız Kaymakamın Cipinin gidip gelmesine yarar. Tek tük köylere buğday, ceviz, koza gibi ürünleri almak için yılda bir iki defa kamyon gider. Yalnız il veya Devlet yollarına yakın olan köyler bu alanda biraz şanslılardır. Bunlar gelip giden araçlardan yararlanabilirler.

Bırakın köy yollarını, ilçe yolları da yürek yakıcı bir durumda. Devlet yollarının güzergâhında bulunan ilçelerden başka hiçbir ilçeye şöyle düzgün, asfalt bir yol gitmez. Bazı ilçelerin şosesi var, ama ham yollarla il merkezlerine bağlı olan ilçelerin de haddi-hesabı yok. Bu ilçelerin yazlık yolları yalnız yaz mevsiminde işler. Sonbahar yağmurlarının yağmasıyla beraber istirahatata çekilirler, tâ gelecek yılın Mayıs-Haziran ayına kadar.. İlçelerle iller arasında çoğu yerlerde devamlı yol olmadığı için posta hâlâ katır sırtında gidip gelir. Kışın şiddetli olduğu yerlerde ise sırtla götürülür. Çünkü kar o kadar çok yağar ki katır bile işliyeemez.

Şimdi de Doğuda iller arasındaki yollara bakalım. Bu yolların durumunu anlamak için fazla araştırma yapmaya da lüzum yok. Bir Kara Yolları haritasına şöyle bir göz gezdirmek yeter de artar bile.

Asfalt yollar şunlardır : Diyarbakır-Mardin, Diyarbakır-Urfa-Gaziantep, Elâzığ-Bingöl ve Erzurum-Hasankale.. Evet, Doğuda asfalt olan yollar yalnız bunlardır. Bunlar da Devlet yolları ol-

duğu için asfalt yapılmış. Diğer iller ve illerle ilçeler arasındaki yolların hepsi asfaltsızdır, bir kısmı şose, bir kısmı da hâlâ ham topraktır. Oysa Batman'da çıkan asfalt Doğunun bütün yollarına yeter. Fakat bu asfalt Batıdaki yollara dökülür ve Doğu bundan yoksun bırakılır. Gerçi bir bölgeden çıkan bir tabii servet o bölgenin değil, bütün memleketindir, bunun için asfaltın Batıya da götürülmesi gerekir. Ancak o servetin çıktığı bölgenin de hiç olmazsa diğer bölgeler kadar o servette hakkı yok mudur? Bunun için Batman'dan çıkan asfaltta, en azından Batı yolları kadar Doğu yollarının da faydalanması gerekmez mi? Devletin, yurdun herhangi bir bölgesinde çıkan bir serveti bütün bölgelere eşit olarak dağıtması icabetmez mi? Ama bu olmamıştır ve olunuyor. Doğu insanları toz duman içinde boğulurlarken, hiçbir ilin ve ilçenin yolu asfaltlanmıyor ve bütün asfalt diğer imkânlar gibi Batıya dökülüyor. Bu eşitlikle bağdaşır mı?

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞUNUN KÜLTÜREL DURUMU

«Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindedir.»

(ANAYASA, Madde : 50)

Kültür alanında, (ekonomik alanda olduğu gibi) Türkiye dünyanın en çok geri kalmış ülkeleri arasındadır. Bu durumu, eski Millî Eğitim Bakanlarından biri şu sözlerle belirtmiştir : «Türkiye cehalette dünya dördüncüsüdür» (*)

Bunun açık anlamı şudur : «Türkiye bilgi alanında dünya ülkelerinin en geri sıralarındadır, onun gerisinde sadece üç ülke vardır. Bu gidişle günün birinde o ülkeler de çabalayıp önümüze geçecekler ve biz en geride kalacağız. Yani o zaman cehalette dünya birinciliğini, ya da dünya şampiyonluğunu kazanmış olacağız. Fakat bu, Türkiye için böyledir. Doğu ise şimdiden diyebiliriz ki cehalette dünya birincisidir. Yani Doğu bölgemizi cehalet alanında dünya ülkeleriyle yarışa çıkardığımız takdirde birinciliği alacağı yüzde yüzdür.

(*) 259 sayılı FORUM Dergisi, sayfa : 14.

İLKÖĞRENİM

Kültürün temeli ve ilk basamağı ilköğrenim olduğu için, önce Doğunun ilköğrenim durumuna bakmamız gerekir.

Doğuda ilköğrenim birkaç yıl öncesine kadar hemen yalnız kentlere ve kasabalara münhasırdı. Köylerin hemen hepsi okuldan yoksundu. Son yıllarda ilköğrenimin köylere götürülmesine çalışılmış, fakat çok ağır bir temponun izlenmesi ve eğitim sistemindeki bozukluk yüzünden hem bütün köyler okula kavuşturulmamış, hem de okul yapılan köylerde öğretmen yetersizliğinden, ya da köylülerin çocuklarını okutmak istememelerinden, olumlu bir sonuç alınmamıştır. Bunun çeşitli nedenlerini aşağıda açıklayacağız.

Doğunun ilköğrenim alanında, mevcut eğitim sistemine göre dahi ne kadar geri kaldığının iyice anlaşılması için şu cetvelle bakmak yeter kanısındayız. Cetvel 1964 yılı başına göre düzenlenmiş olup, hangi ilin kaç köyünde okul yapıldığını ve kaçında yapılmadığını göstermektedir. (*)

İlin adı	Okulsuz köy sayısı	Okulu köy sayısı
Erzurum	397	529
Diyarbakır	342	269
Mardin	321	237
Ağrı	273	184
Siirt	264	176
Urfa	245	288
Van	245	191
Kars	224	516
Elâzığ	221	287
Gaziantep	199	285
Muş	188	146
Erzincan	134	368
Gümüşhane	114	350
Tunceli	114	246
Bingöl	96	204
Bitlis	68	193
Hakkâri	63	74
Toplam	3508	4489

(*) 19 Kasım 1964 tarihli Türkiye İktisat Gazetesi.

Malatya ve Adıyaman illeri de bu cetvele dahil değildir. Fakat onların da durumu bunlarınkinden farksızdır.

Evet, Doğunun 3508 köyünde ilkokul yoktur. Her köyün nüfusu ortalama 300 olsa 1.072.400 insan eder. Her köyde ortalama 100 çocuk olsa 350.800 çocuk eder. Bu şu demektir ki, üçyüz elli bin sekizyüz çocuk karanlıkta yaşıyor ve büyüyor. Çünkü bu çocuklar ilköğrenimden yoksun bulunuyorlar. Şunu da hemen belirtelim ki bu rakamlara, nüfusu 150 den aşağı olan köyler dahil değildir. Böyle köylerin ve mezarların ise Doğuda haddi hesabı yoktur. Bunları da hesaba katarsak ilköğrenimden yoksun bulunan çocukların sayısı iki misline rahat çıkar. Bu cetvele göre Doğu köylerinin yüzde 46,3 ünde okul yoktur. Yine nüfusu 150 den aşağı olan köyleri ve mezarları hesaba katarsak, Doğu köylerinin yüzde 60 ında okul bulunmadığı ve buralarda oturan vatandaşların yavrularını okutmak nimetinden yoksun olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bir de okulların ilçelere dağılışıma bakalım. Gerçi bu konuda elimizde genel durumu gösteren bir kaynak yoktur, çıkardığımız cetvel de Doğunun bütün ilçelerini kapsamamaktadır, ancak özel olarak tesbit ettiğimiz bazı ilçelerin durumu, bu konuda bize bir fikir verir.

<u>İlçenin adı</u>	<u>Okulsuz köy sayısı</u>	<u>Okullu köy sayısı</u>
Siverek	334 (Küçük köyler, mezarlar dahil)	34 (Büyük köy)
Kulp	78 (Küçük köyler, mezarlar dahil)	23 (Büyük köy)
Derik	139 (Küçük köyler, mezarlar dahil)	13 (Büyük köy)
Karhova	13 (Büyük köy, küçük köylerin sayısını bilmiyoruz)	26 (Büyük köy)
Lice	132 (Küçük köyler, mezarlar dahil)	21 (Büyük köy)

KÖY OKULLARININ DURUMU

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında yaşamamıza ve Cumhuriyetin kuruluşunun üzerinden 40 yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen, en basit bir eğitim basamağı olan ilköğrenimden bile henüz yoksun bulunan köylerimiz bu dertlerinde bekl-

yedursunlar. Bir de, sözde okula kavuşmuş köylerimizin durumunu gözden geçirelim.

Doğu herşeyden önce tüm olarak geri kalmış bir bölgedir. Kalkınma ise, bir yönden gerçekleştirilmesine imkân bulunmayan çok yönlü bir sorundur. Bir ülkenin, ya da bölgenin kalkınması, kültüre bağlı olduğu kadar endüstriye ve ulaşturmaya da bağlıdır. Çünkü sosyal, ekonomik ve kültürel meseleler bir birine bağlı ve âdeta düğümlüdür. Bir köyde okul yapılıyor, fakat köylünün hayat düzeyi düşük olduğu, karnını doyuracak bir geliri olmadığı için çocuğunu okula göndermeyi bir fantazi sayıyor. Bunun için çocuğun çalışmasını ve kendisine birkaç kuruş kazanmasını istiyor. Çünkü ekmek kendisini okumaktan daha çok ilgilendiriyor. Bu köye tayin edilen öğretmen, köyün ilkel hayatına ve koşullarına alışamıyor, dolayısıyla huzur içinde görevini yapamıyor. Köylülerle kendisi arasında devamlı bir anlaşmazlık var. Bu anlaşmazlık yüzeye çıkmasa bile şuur altında gücünü koruyor.

Doğu köylerinde açılan okulların durumu işte budur. Köylü çok fakir olduğu için çocuğunu okutmak değil, tarlada çalıştırmak ister. Tarlası yoksa çobanlık yapmasını, odun taşımalarını arzu eder. Çocuğuna kalem, defter, silgi gibi gerekli ders araçlarını bile alamıyacak kadar fakir olan köylülerin haddi hesabı yoktur. Sonra çocuğu ilkokulu bitirse dahi orta okula ve daha yukarı okullara gönderemez. Çünkü bu para işidir, köylü de paradan yoksundur. Öyleyse ilkokulu bitirip te ne olacak? İlkoku mezunlarına memurluk verilmediğine göre çocuk ilkokuldan ha mezun olmuş, ha olmamış ne farkeder? İyisi mi, tarlasında çalışsın, çift sürsün, çobanlık yapsın, eşekle kasabaya odun taşıyıp satsın. Köylü bunu düşünüyor ve bu düşünceyle çocuğunu okula göndermek istemiyor, daha doğrusu gönderemiyor. Bunda pek haksız da sayılmaz. Çünkü açıtır. Bölgede iş alanları olsaydı, köylü karnını doyuracak bir işte çalışsaydı, çocuğun çalışmasına ihtiyacı kalmazdı.

Sonra yürürlükte bulunan eğitim sistemi de malûm. Memur imâl eden bir fabrikaya benzer. Köylü de bunu biliyor. Ve çocuğunun memur olamayacağını anlayınca okulun gereksizliğine inanıyor. Eğer okumanın memur olmak için değil, aydınlanmak ve cehaletten kurtulup bilimsel çalışmalarla toplum kalkınması-

nı sağlamak için gerekli olduğunu köylülere anlatsaydık ve bunu eğitim sistemimizle de ispat etseydik, köylünün o endişesi de ortadan kalkardı. O zaman köylü yarın bağı, bahçesini, ekinini, daha iyi, daha bilimsel bir çalışmayla yetiştirecek, hayvanlarını besleyecek, köyünün her alanda kalkınmasını sağlayacak, kendisini modern bir konuta kavuşturacak diye çocuğunu seve seve ve büyük umutlarla okuturdu.

Bir de çocukların okumasını kendi çıkarlarına uygun bulmayanların propagandaları var. Şeyhler, ağalar ve onlara bağlı çıkarıcı kişiler halkı sömürmeye devam etmek için halkın cahil kalmasını istiyorlar. Onlar nasıl Doğunun bugünkü kuşağını sömürüyorlarsa, çocuklarının ve torunlarının da gelecek kuşakları sömürmelerini istiyorlar. Bu yüzden çocukların okumalarını kendi çıkarlarına aykırı buluyorlar. Çünkü çocuklar okusalar kafaları aydınlanacak, insan olduklarını, en azından şeyhler, ağalar ve avaneleri kadar mutluluğa lâyık bulduklarını anlayacaklar ve kendilerini bu sömürücülerin köleliğinden kurtaracaklardır.

Bütün bunların yanbaşıında öğretmen yetersizliği derdi var. Hemen bütün köy okulları tek bir öğretmenle idare ediliyor. Bu öğretmen okulun beş sınıfına ders verecek, her beş sınıftaki çocukları yetiştirecek, okulun yazı işlerini yönetecek, bekârsa kendine yemek pişirecek, çamaşırlarını yıkıyacak, daha bir sürücek ve cak.. Ayrıca köy muhtarı ve köy imamıyla el ele verip köyü kalkındıracak!. Bir insanın bütün bunları yapabilmesine imkân var mı? İşte bunun için hiçbir sınıf ve hiçbir köy okulu istenilen randamanı veremiyor.

Çocukların iyi yetişmesini engelliyen etkenlerden biri de sınıflardaki kabarıklık. Özellikle il ve ilçelerdeki ilkokul ve orta okullarda bu kabarıklık son haddine varmıştır. Bir sınıfta 60, 70, hattâ bazan 80 öğrenci var. Öğretmenin bütün bu çocukların durumlarını ayrı ayrı tesbit etmesi, zekâlarının, çalışmalarının derecesini anlaması, ödevlerini değerlendirmesi imkânsızdır. Hattâ yıl sonuna kadar öğretmen bütün öğrencilerini adlarıyla birlikte zor tanyabilir. Artık bu durumda öğrenci nasıl yetişecek, bilgiyle nasıl donatılacak?

Köylerde bir de öğretmenlerin yabancılığı var. Meselâ İstanbul'dan, İzmir'den, Bursa'dan Doğunun bir köyüne atanan öğ-

retmenin durumunu düşünün. Yetişip büyüdüğü çevreyle şimdi içine düştüğü çevre arasında hemen hiçbir münasebet ve benzerlik yok. Köylü ona, o da köylüye yabancısıdır. Köylü türkçe bilmiyor, öğretmenle konuşmıyor, anlaşıyor, köyün kalkınması hakkında, çocukların öğrenimi hakkında öğretmenle iki kelime bir konuşma yapamıyor. Bunun için öğretmen okulun dört duvarı arasında sıkışıp durmakta ve bütün fonksiyonu çocuklara alfabeyi öğretmekten ibaret kalmaktadır. Oysa öğretmen, yalnız sınıfta çocuklara alfabeyi ezberleten bir papağan gibi olmamalı, köyün bütün meseleleriyle yakından ilgilenen, köy kalkınmasında köylülere yol gösteren, köyün ekonomik, sosyal ve kültürel problemlerinin çözümlenmesinde köylülerle konuşup tartışan ve onlara ışık tutan bir öncü, bir uygarlık misyoneri olmalıdır. Bu da köylünün dilini bilmesine ve köylüyle konuşmasına bağlıdır. Fakat Doğu köylerinde dil sorunu köylüyle öğretmen arasında bir duvar gibi durmaktadır. Ne köylü türkçe biliyor, ne de öğretmen kürtçeden anlıyor.

Köyde öğretmenin boş zamanını geçireceği kahve gibi bir yer yoktur. Bu, köylü için önemli değil, çünkü kendisi hem bu duruma alışmış, hem kahve olsa bile kahveye gitmek için parası ve boş zamanı yok. Ama büyük bir kentte büyüyen ve tamamen şehir hayatına alışmış olan öğretmen için bu büyük bir eksiklik. Hattâ Batının bir köyünden gelen öğretmenler için de durum aynıdır. Çünkü Batı köyleri Doğu köylerine göre şehir sayılırlar. Çoğu öğretmenler bekâr oldukları için bütün bu dertlerle birlikte bir de çamaşırlarını yıkamak, yemeklerini pişirmek zorundadırlar. İşte bu yüzden öğretmenler tam bir yalnızlık ve sıkıntı içinde kahlırlar, bu sıkıntının etkisi altında artık görevlerini hevesle ve içtenlikle yerine getiremezler.

Böylece yalnızlık içinde olan, çevre denilen kavrama hasret kalan öğretmen, kasabaya gidip biraz oyun oynamak, arkadaşlarıyla görüşüp konuşmak, lokantada bir yemek yemek için hafta sonunu ipe çeker. Hoş kasaba dediğimiz de öyle pek ileri bir yer değildir. Ama ne de olsa köyden iyidir. İşte saatleri saya saya cumartesi gününü bekliyen öğretmen, o günü tatil yapar ve kasabanın yolunu tutar. Pazar zaten tatil, o günü de kasabada geçirir. Pazartesi günü kasabadan köye dönünceye kadar akşam, ya da öğlen olur. O gün de çocuklar okulun duvarı dibinde boşuna beklemiş olurlar. Böylece haftanın dört günü

kaldı. Bu arada öğretmen bir komşu köydeki arkadaşının ziyaretine de gitse, ya da arkadaşı onun ziyaretine gelse bir gün de burada gitti, derse de üç gün kaldı. Bugünlerde de öğretmenin derse geç geldiği, erken paydos ettiği zamanlar var. Doğuda bütün bunlar oluyor. Çünkü köy okulları üzerinde devamlı ve etkili bir kontrol yoktur. İş öğretmenin vicdamna kalmıştır. İki-üç ayda bir ancak bir müfettiş uğrar.

Hele askerliği aradan çıkarmak için öğretmen olan yedek subay öğretmenleri için devamin, çalışmanın, öğrencileri yetiştirmenin hiç mi, hiç önemi yoktur. Bunlar iki yılı doldurup askerlikten kurtulmaktan başka birşey düşünmezler. Çoğu asıl öğretmen olmadığı için teftiştten, kontrolden filân da pek çekinmezler. Nasıl olsa iki yıl geçecek, ne diye yorsunlar aziz canlarını!.

Bir de vazifeden kaçmak için hileli yollara başvuran öğretmenler var. Meselâ Şubat tatilinde memleketine gider, ondan sonra bir acele, ya da yıldırım telgrafla Kaymakama müracaat edip babasının, anasının, karısının filân çok ağır hasta olduğunu bildirir ve bir hafta izin ister. Tabii bu gibi olağanüstü durumlar karşısında Kaymakam da insanî bir duyguyla bir hafta izin verir. 15 gün tatil, bir hafta da izin, etti 22 gün. İş bununla da kalmaz. İznin bittiği gün, bir telgraf daha gelir ve öğretmenin bir hafta rapor aldığını bildirir. Etti bir ay, Bazan bu bir hafta rapordan sonra yine bir hafta rapor gelir. Böylece 30-40 gün okul kapalı kalır ve zavallı öğrenciler okuyamazlar. Tatil zamanı dışında da bir hafta izinle ayrılan, sonra buna birkaç haftalık rapor ekleyen öğretmenler de var. Bundan birkaç yıl önce, Doğunun bir köyüne düşen bir öğretmen, mahrumiyet bölgesine düştüğü için sakal grevi ilân etti ve okul tatil oluncaya kadar sakalını kesmedi. Bir Portekizlinin Angolaya, ya da başka bir sömürgesine giderken sakal grevi yapıp yapmadığını bilmiyoruz. Ama öğrenebilsek iyi olur doğrusu..

Öğretmenlerin yalnızlığı ve sıkıntısı acıdır. Fakat ondan daha acısı, devamlı olarak bu yalnızlık içinde kalan, yoksunluklar içinde bocalayan ve artık acı dahi duymaz derecede uyuşan binlerce, yüzbinlerce, milyonlarca Doğunun yalnızlığıdır. Daha önce köyünde okul olmadığı için cahildi, şimdi köyünde okul da açılmış, ama o yine cahildir. Mevcut eğitim sisteminin bozuk-

luğu yüzünden çocuğu yine yetişmiyor. Köy okulunda okumuş ve ilkokul diploması almış olan çocuk yine eğitim görmüş sayılmaz. Ancak askere gittiği zaman babasına, bir sürü imlâ yanlışlıklarıyla dolu bir mektup yazabilir, köye jandarına, ya da tahsildar geldiği zaman ne istediğini, kimi sorduğunu anlıyabilir, kendisine sorulan birkaç soruya cevap verebilir. Bundan başka da birşey bildiği yok. Çünkü başka birşey öğrenmiyor, öğretilmiyor kendisine.. Ve bizim istatistiklerimiz bunu da cahillerin listesinden çıkarıp «okumuşlar»ın listesine geçiriyor, kültürlü sayıyor. Ama bu mu kültür? Çağımızda soyut olarak öğretilen yüksek öğrenim bile artık işe yaramazken, kültürün kravatta, kolalı gömlekle değil, bilimle ve yaratıcılık gücüyle ölçüldüğü gerçeği artık ortadayken, köyde alfabeyi ve birkaç düzine türkçe kelimeyi öğrenen, fakat ne yurt, ne de dünya sorunları hakkında en ufak bir bilgisi olmıyan, özellikle ekonomik konularda, kalkınma alanında hiçbir şey öğrenmeyen çocuklara nasıl kültürlü diyebiliriz? Doğu köylüsüne acaba bundan fazlası lâıyk görülmüyor mu? Yalnız bununla gözü boyanmak isteniyor ve «işte senin de okulun var» deniliyor, değil mi?

Kaldı ki bu çeşit ilkokul mezunlarının sayısı da Doğu köylerinde pek düşüktür. Bu konuda okuyucuya bir fikir vermek bazı ilçelerin köylerindeki ilkokul mezunlarının sayısını tesbit ettik. Bunları aşağıda gösteriyoruz.

İlçesi	Köyün adı	İlkokul mezunu				Toplam
		Köyün nüfusu		sayısı		
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Kulp	Gagvas	191	164	3	yok	3 (Okul yok)
»	Bağcılar	466	436	40	yok	40 (» var)
Siverek	Karakoyun	160	140	54	1	55 (» var)
»	Kargalı	25	35	3	yok	3 (» yok)
Derik	Küfürlü	85	67	1	yok	1 (» yok)
»	Pınarcık	94	76	2	yok	2 (» var)
Karlıova	Sarıkuşak	191	186	3	yok	3 (» yok)
»	Hacılar	283	251	27	11	38 (» var)
Lice	Hezmaz	140	136	00	00	00 (» yok)
»	Bekiran	365	370	00	00	00 (» var)
Malazgirt	Hasanpaşa	400	450	11	4	15 (» var)
»	Hancağız	75	85	00	00	00 (» yok)

PARALI EĞİTİM

Şimdi burada denilebilir ki : «Doğu köylüsünün de çocuğu okumaya devam etsin, ortaya, liseye, üniversiteye ve diğer yüksek okullara da gitsin. Kendisine kim engel olmuş ki?»

Evet, görünüşte öyle.. Gerçekten de doğrudan doğruya kimse engel olmuyor Doğu köylüsünün okumasına.. Ama gel gör ki önünde nice engeller var!. Bir defa ilkokulu, yukarıda anlattığımız koşullar altında bitirenler çok az. Bitirenlerin çoğu da devam edemez. Çünkü orta okullar yalnız il ve ilçe merkezlerinin, daha doğrusu buralarda oturan varlıklı kişilerin tekelindedir. Köylü çocuğunun orta okula gitmesi için zengin olması gerekir. Hattâ bazı ilçelerde bile orta okul yok. Olsa bile köylü Hasso'nun oğlu nerede yatacak, nerede yemek yiyecek, çamaşırını kim yıkıyacak? Babası kendisi için evini kasabaya götüremez. Çünkü zengin değil. İşte bu yüzden köylü çocuğu ilkokulu bitirse bile ondan sonra sarılır baba yadigârı karasabana, başlar rızkını iltiyar topraktan çıkarmaya.. Ancak varlıklı olan, ya da kasabada bir yakını bulunan bir baba, çocuğunu orta okula gönderebilir. Bunlar da orta okuldan sonra devam edemezler. Çünkü liseler de il merkezlerinin tekline verilmiştir. Liseye gitmesi için daha varlıklı olması lâzımdır. Bunların sayıları da azdır. Diğerleri orta okulu bitirseler bile yarı yoldan geri dönerler. Liseye gidenler de ondan sonra devam edemezler. Çünkü Ankara, İstanbul üniversitelerine gitmek için çok zengin olmak gerekir. İşte iş geliyor, okumanın en önemli ve son safhasında varlıklı kişilere, ağalara dayanıyor. Bu ekonomik koşullar, daha doğrusu engeller halk ve köylü çocuklarını birer birer yarı yoldan geri çeviriyor ve meydana yalnız varlıkların çocukları önünde boş bırakıyor.

Bu hususta da okuyucuya bir bilgi vermek için, yukarıda ilkokul mezunlarının durumunu gösteren cetvele benzer bir cetvelde aynı köylerden kaç orta okul mezununun çıktığını gösterelim :

İlçesi	Köyün adı	Köyün nüfusu		Orta okul mezuru sayısı		Top.
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Kulp	Gagvas	191	164	00	00	00
	Bağcılar	466	436	4	00	4
Siverek	Karakoyun	160	140	2	00	2
	Kargılı	25	35	00	00	00
Derik	Küfürülü	85	67	00	00	00
	Pınarcık	94	76	1	00	1
Karlıova	Sarıkuşak	191	186	00	00	00
	Hacılar	283	251	00	00	00
Lice	Hezmaz	140	136	00	00	00
	Bekıran	365	370	00	00	00
Malazgirt	Hasanpaşa	400	450	1	00	1
	Hancağız	75	85	00	00	00

İşte Doğu halkını ezen ekonomik koşullar böylece eğitimi ve bilimi de belli bir zümrenin tekeline veriyor, ona peşkeş çekiyor, halk çocuklarını da bundan yoksun bırakıyor. Lise ve yüksek öğrenim yapanların durumu hakkında bir istatistik yapılırsa, «okumuş» ların yüzde doksanbeşten fazlasının varlıklarının, ağaların, tüccarların çocukları oldukları meydana çıkacaktır. Bu durum sözkonusu olduğu zaman da hemen sesler yükseliyor: «Okusun efendim.» Okusun, ama fakirdir okuyamıyor, eğitimin, okumanın kapıları açılmıyor ki kendisine.. Sanki fakir olması bir suçmuş gibi sadece fakirliği yüzünden okuyamıyor. Oysa Doğu halkına ve köylüsüne okuma imkânı verilse, bu maksatla mevcut eğitim sisteminde köklü bir reform yapılırsa, bu kitleler arasından öyle değerler çıkacaktır ki, şimdi okumayı tekelleri altında tutanların «okumuş» larını gölgede bırakacaklar. Fakat ne çare ki bu değerler şimdi imkânsızlıklar yüzünden, karasabanın sapında ve odun yüklü eşeklerin peşinde o körpe hayatlarını tüketmek talihsizliğindedir. Sarp dağların yamaçlarında, çorak ovaların yakıcı güneşi altında haşin tabiatla boğuşa boğuşa sessiz-sedasız ölüp gidiyorlar. Bazılarının adı yalnız nüfus defterlerinde kalıyor. Bazılarına bu da nasibolmuyor ve meçhuller safına katılıp sonsuzluğa gömülüyorlar.

Ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası diyor ki : «Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar» (ANAYASA, Madde : 50/3)

OKUMA-YAZMA BİLMİYENLER

Okuma-yazma nimetinden mahrum bulunanlar Doğuda korkunç bir rakam gösteriyorlar. Esasen bu alanda Türkiye tüm olarak geridir. Fakat Doğu bölgesi Batıya nazaran çok daha geridedir. Bütün Türkiye'de okuma-yazma bilmiyenlerin toplamı 1960 yılında 13.600.000 idi. Doğuda ise 2.850.000 idi. Bu rakam yüzde olarak şöyledir : Türkiye'de okuma-yazma bilmiyenler yüzde 60,4 iken, Doğuda bu oran yüzde 76,8 dir (1). Aradan beş yıl geçtiğine ve nüfus hızla arttığına göre, bu oranın şimdi yüzde 80 i geçtiğini rahat rahat söyleyebiliriz. Kaldı ki okuma-yazma bilenlerin listesine geçirilenler de öyle düzenli bir okuma-yazma bilmiyorlar. Çoğu bunu askerlikte öğrenmiş. Bu da derme-çatma, imlâsız-uyumsuz bir okuma-yazmadır. Ancak, «buyukların ellerından, kuçukların güzlerinden oparım» diye evlerine bir mektup yazabiliyorlar. Çağımızda bu yeterli midir?

Doğuda okuma-yazma bilmiyenlerin oranı hakkında bir fikir edinmek için şu cetvele bakmak yeter : (2)

<u>İlin adı</u>	<u>Okuma-yazma bilmiyenlerin oranı</u>
Hakkâri	Yüzde 88,6
Mardin	« 85,7
Siirt	» 84,1
Bitlis	» 83,9
Urfa	» 83,6
Bingöl	» 83
Ağrı	» 82,9
Muş	» 82,6
Diyarbakır	» 80,1
Gaziantep	» 72,8
Gümüşhane	» 72,6
Erzurum	» 71,5
Elâzığ	» 71,4
Tunceli	» 71,1
Kars	» 70,1
Erzincan	» 64,8

(1) (2) 19 Kasım 1964 tarihli Türkiye İktisat Gazetesi.

Bu cetvel tüm iller için düzenlendiğinden, köylerin durumunu göstermemektedir. Biz bu konuda da bazı köylerin durumunu özel olarak tesbit ettik. Onu da aşağıda sunuyoruz.

İlçesi	Köyün adı	Köyün nüfusu		Ok.-Yaz. Bil. S		Bilm. Say.	
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Kulp	Gagvas	191	164	22	00	169	164
»	Bağcılar	466	436	95	00	371	436
Siverek	Kargalı	25	35	00	00	25	35
»	Karakoyun	160	140	65	1	95	139
Derik	Küfurlü	85	65	5	00	80	65
»	Pıncarcık	94	76	8	00	86	76
Karlıova	Sarıkuşak	191	186	14	00	177	186
»	Hacılar	283	251	37	11	244	240
Lice	Hezmaz	140	136	2	00	138	136
»	Bekiran	365	370	20	5	345	365
Malazgirt	Hasanpaşa	400	450	14	4	386	446
»	Hancağız	75	85	7	00	68	85

İlkokul mezunlarının da dahil oldukları bu cetvelle, okuma-yazma bilmiyenlerin durumunu illere göre gösteren yukarıdaki cetvel karşılaştırılacak olursa görülecektir ki okuma-yazma bilenler köylerde yok denecek kadar azdır. Bunların oranı il ve ilçe merkezlerinde daha fazladır. Çünkü oralarda okul var, kültür de köylere nazaran biraz gelişmiştir. Köy ise kendi karanlık dünyasında bırakıldığı için okuma-yazma nimetinden yoksun kalmıştır.

DOĞUDA DİL SORUNU

Doğunun kültür alanında geri kalmasının yukarıdaki nedenlerinden başka önemli bir neden daha vardır, bu da dil problemidir. Doğu halkının büyük çoğunluğu türkçe bilmemekte ve kürtçe konuşmaktadır. Bunun için kültür, gereken hızla halk arasında yayılamamaktadır. Büyükleri şöyle bırakalım, 7-8 yaş-

larındaki çocuklar kürtçeden başka bir dil bilmeden okula giderler. Okulda, konuştukları dilden bambaşka olan ve kendilerine yabancı gelen bir dille, yani türkçeyle karşılaşır. Çocuğun, kendisine anlatılan ve öğretilmek istenen konuları anlayabilmesi ve öğrenebilmesi için önce türkçeyi öğrenmesi gerekir. Oysa gider gitmez, bu dille okuması ve öğrenmesi isteniyor. Öğretmen anlatıyor, anlatıyor, ama o birşey anlayamıyor. Bu durumda olan bir çocuğun ne sıkıntılar çektiğini, okula gittiğine ne kadar pişman olduğunu anlamak güç olmasa gerektir. Hem türkçe öğrenecek, hem de türkçe olarak kendisine anlatılanları öğrenecek, bunlar üzerinde çalışacak ve sınıfı geçecek!. Bunun ne denli zor bir iş olduğunu çekenler bilir.

Kolejlerde okuyan ve türkçeden başka dil bilmiyen çocukların durumunu düşünelim : Bu çocuklar kolejlerde ingilizce, almanca, fransızca gibi dillerle öğrenim yapacaklar. Birden bire kendilerine bu dillerle ders verilse, ilkokul mezunu oldukları halde o derslerden birşey anlamalarına imkân yok. İşte bunun için kolejlerde bir hazırlık sınıfı kurulmuş, çocuk önce o sınıfta ingilizce, almanca ya da fransızca öğrenir, sonra o dille başlar ders almaya. Ama gel gelelim Doğuda, kürtçeden başka dil bilmiyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yavrucaklar, 7-8 yaşlarında sevinçle ve güle oynaya okula giderler, fakat bir kelimesini bile bilmedikleri bir dille okumak zorunda kalırlar. Bu dille öğrenime hemen başlamalarının tam yetişmelerine engel olup olmadığını araştırmak, düşünmek kimsenin aklına bile gelmez.

Doğunun bu çok önemli derdi, realiteyi kabul etmek suretiyle, en insanî bir yoldan çözümlenmiyor da, kafatasçı teoriler ikide bir ortaya atılıp problemin bununla çözüleceği sanılıyor. Neymiş? «Doğuda yaşayanlar aslen Türkmüşler, Oğuzun bilmem hangi boyundanmışlar, Orta Asya'dan milâttan bilmem kaçbin yıl önce buraya gelmişler, İranlılarla komşu oldukları için kendi dillerini unutmüşler, türkçenin ve farsçanın karışımı olan bir dil öğrenmişler ve buna kürtçe adını vermişler!...»

Doğunun dertlerine çözüm yolları bulunacağı yerde bu saf satacılarla işin halledileceği sanılıyor. Herkes gerçeklerini kabul ediyor, kalkınma alanında olumlu adımlarla ileri hamleler yapıyor ve geriye değil ileriye bakıyor, ileriye gidiyor. Ama biz gerilere gidiyoruz, milâttan önceki karanlık çağların karanlıklarında

el yordamıyla yurt sorunlarımıza çözüm yolları arıyoruz. Oysa **realist** bir açıdan memleketimizin gerçeklerine bakmak, bunları **kabul** etmek, hem sorunlarımıza daha kolay ve daha olumlu **çözüm** yolları bulmamıza imkân verir, hem de kalkınmamıza daha hızlı adımlarla ilerlemesini sağlar.

Bugün gerçek şudur ki, Doğuda türkçe bilmiyen ve kürtçe denilen bir dil konuşan geniş bir vatandaş kitlesi vardır. Bunların aklı ister Oğuz olsun, ister başka birşey; konuştukları dil ister bağımsız bir dil olsun, ister türkçe-farsça karışımı olsun ve bunların varolmaları, bu dille konuşmaları ister hoşla gitsin, ister gitmesin; bu vardır, realitedir. Bunlara yok desek, konuştukları dile türkçe-farsça karışımı da desek bu hiçbir şeyi değiştirmez. Gerçeği kabul etmek, insanı daha gerçekçi çarelere götürür.

Bunların asılları ve soyları ne olursa olsun, bugün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları değil mi? Diğer bölgelerdeki yurttaşlar gibi okumak, bilgi sahibi olmak, kültürel ve ekonomik alanda kalkınmak onların da hakkı değil mi? İnsaf ve ızanla düşünmek lâzım : Bu vatandaşların aslen Türk soyundan oldukları kabul edilince böyle cahil, fakir, yoksunluklar içinde mi kalmaları lâzım? Kaldı ki Devlet vatandaşlarını ırk açısından da ayırdetmez. Vatanın üzerinde yaşayan her insan, o vatanın üzerindeki Devletin vatandaşdır. Bu insanın soyu ne olursa olsun, hangi dili konuşursa konuşsun diğer vatandaşlardan hiçbir farkı yoktur. Kanun önünde her vatandaş aynı hakka sahiptir ve bütün vatandaşlar bu alanda eşittir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası bu konuda şöyle diyor :

«Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir.» (ANAYASA, Madde : 12)

Doğuda türkçe bilmiyenlerin sayısı memleketin genel nüfusuna oranla yüzde 7 kadardır. Bunların sayısı 1955 sayımına göre 1.680.000 iken, 1960 sayımında 1.850.000 e yükselmiştir (*). Aradan beş yıl geçtiğine göre, bu sayının şimdi iki milyonu aşmış bulunduğunu hiç tereddüt etmeden söyleyebiliriz. Kaldı ki resmî istatistiklere dayanan bu rakamın da gerçeği tam olarak yansıttığı şüphelidir. Çünkü nüfus sayımlarında birçok vatandaşlar anadillerinin kürtçe olduğunu söylemekten çekiniyorlar ve bunu

türkçe olarak gösteriyorlar. Bundan başka birçok sayım memurları da işgüzarlık yaparak köylülerin anadillerini türkçe yazıyorlar. Böylece tek kelime dahi türkçe bilmiyen binlerce vatandaşın anadili türkçe olarak gösteriliyor ve istatistiklere öyle geçiyor. Oysa istatistiklerin gerçekleri olduğu gibi göstermesi gerekir. Aksi takdirde istatistik olmaktan çıkar, bir düzmece niteliğine girer.

Bu işgüzarlık yalnız sayımlarda izlenen bir iş değildir, yeni doğan çocukların nüfusa yazılmalarında da aynıdır. Doğum kâğıtlarında «anadili» diye bir sütun vardır. Çocuklarının anadillerini kürtçe yazan vatandaşların kâğıdı nüfus dairelerince kabul edilmemekte ve geri çevirilmektedir. Çünkü anadilin türkçe yazılması gerekirmiş, kürtçe diye bir dil yokmuş, Türkiye'de yaşayan herkesin anadili —türkçe bilsin veya bilmesin— türkçeymiş. Bu durum karşısında vatandaş mecbur kalır çocuğunun anadilini türkçe yazmaya. Oysa ne kendisi, ne karısı, ne de çocukları tek kelime türkçe bilmiyorlar. İnsan ister istemez şu soruları sormak zorunda kalıyor : Mademki herkesin anadili —türkçe bilsin veya bilmesin— türkçedir, doğum kâğıtlarında «anadili» sütunu niçin açılmış? Kanunda herkesin anadilinin —türkçe bilsin veya bilmesin— türkçe yazılması gerektiğine dair bir kayıt olmadığına göre, bu işgüzarlık niçin yapılıyor, hangi makamın emriyle yapılıyor ve neye dayanılarak yapılıyor? Memleket demokratik anayasa düzeni içerisinde ve anayasaya uygun kanunlarla yönetildiğine göre, kanunda ve anayasada yeri olmayan bu keyfi muamele acaba kaynağını nereden alıyor? Memleketteki Rum, Ermeni, Musevi gibi azınlık yurttaşlara karşı aynı muamele yapılmadığına ve onlar anadillerini serbestçe yazdıklarına ve konuştuklarına, doğum kâğıtlarında olduğu gibi gösterdiklerine göre, yalnız Doğu halkının çocuklarının anadillerini kürtçe yazmalarına karşı acaba niçin bu ırkçı engel çıkarılıyor? Bu engelin yalnız ve yalnız Doğulu vatandaşların karşısına çıkarılmasıdaki hikmet ve sır acaba nedir? Ve türkçe bilmiyen bir insanın anadilinin türkçe yazılması acaba realiteyi ve gerçeği değiştirebilir mi? Bu davranışla o insanın anadili gerçekten türkçe olurverir mi?

Doğuda türkçe bilmiyen vatandaşların sayısı ve oranı hakkında okuyucuya bir fikir vermek için, yukarıda çeşitli konularda durumlarını cetvel halinde gösterdiğimiz köylerin türkçe bil-

mek hususundaki durumlarını da aşağıda yine cetvel halinde gösteriyoruz. Çeşitli ilçelerin çeşitli köylerinin durumunu yansıtan bu rakamların bu konuda okuyucuya bir fikir vereceği kanısındayız : (*)

İlçesi	Köyün adı	Köyün nüfusu		Türk. Bil. Say.		Bilm. Say.	
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Kulp	Gagvas	191	164	25	00	166	164
»	Bağcılar	466	436	105	00	361	436
Siverek	Kargalı	25	35	4	00	21	35
»	Karakoyun	160	140	160	1	00	139
Derik	Küfürlü	85	65	5	00	80	65
»	Pınarcık	94	76	17	00	77	76
Karlıova	Sarıkuşak	191	186	14	00	177	186
»	Hacılar	283	251	37	11	244	240
Lice	Hezmaz	140	136	2	00	138	136
»	Bekiran	365	370	20	5	345	365
Malazgirt	Hasanpaşa	400	450	51	4	349	446
»	Hancağız	75	85	7	00	68	85

Tabii türkçe bilenler de ancak bir jandarmayla birkaç kelime konuşabilirler. Bunların çoğu da askerlikte öğrenmişler.

Bu türkçe bilmemek durumu, hayatın bütün alanlarında etkisini göstermektedir. Meselâ karakola giden bir köylü ifade veremez. Daha önemlisi mahkemeye giden, adalet huzuruna çıkan bir köylü adaletle, hâkimle doğrudan doğruya konuşamaz. Aralarına mutlaka bir tercüman girer. Tercüman da söylenenleri doğru olarak çevirir mi, çevirmez mi, orasını Allah bilir. Gerçi doğru çevireceğine namusu üzerine andiçer, ama Türkiye'de nice andların bozulduğunu, nice yeminlerin sokağa atıldığını hepimiz her zaman görüyor ve biliyoruz. Düşünün ve insafla düşünün : İnsanın adaletle doğrudan doğruya konuşamaması, araya bir perdenin çekilmesi, bir vasitanın girmesi ne demektir? Ne kadar acıdır ve ne kadar üzücüdür!. Türkiye'ye gelen Amerikalılara, suç işledikleri zaman bizim mahkemelerimizin önüne çıkma-

(*) 19 Kasım 1964 tarihli Türkiye İktisat Gazetesi.

maları, kendi özel mahkemeleri önünde yargılanmaları hakkını veriyoruz da, kendi yurttaşlarımızın kendi memleketlerinde kendi mahkemeleri önünde adaletle doğrudan doğruya konuşmalarını sağlamıyoruz, bunun için gerekli tedbirleri almıyoruz ve bu vatandaşlarımızın kültürel kalkınmalarını gerçekleştiriyoruz.

Şu garip ve de acayip duruma bakın ki, Doğu köylülerinin kürtçe konuştukları ve türkçe bilmedikleri mahkemede herkesin gözü önünde kabul ediliyor, araya bir tercüman giriyor, tercüman söylenenleri doğru olarak çevireceğine yemin ediyor ve bütün bunlar mahkeme zabıtlarına geçiyor. Daha açık bir deyimle bu vatandaşların türkçe bilmedikleri ve kürtçe konuştukları, bağımsız mahkemelerin âdeta kararıyla isbat ve tesbit ediliyor, kesinleşiyor ve mahkeme zabıtlarına geçiyor. Fakat nüfus idareleri ve sayım işlerini yöneten makamlar bu vatandaşların anadillerinin ille de türkçe olduğunda ısrar ediyorlar ve böyle yazıyorlar, anadilleri kürtçe yazılan çocukların doğum kâğıtlarını geri çeviriyorlar. Bunlara sormak gerekir : Mademki herkesin anadili türkçedir ve kürtçe diye bir dil yoktur, mahkemelerde bu vatandaşlarla hâkim arasına neden bir tercüman giriyor ve bu durum mahkeme zabıtlarına geçiyor? Herkesin anadilinin türkçe olduğu ve kürtçe diye bir dil bulunmadığı hakkındaki iddialarınızın doğru ve bu konuda yaptığınız muamelenin haklı olup olmadığını anlamak için lütfen bir gün dinleyici olarak mahkemeye zahmet buyursanız olmaz mı? Mahkemelerin bu âdilâne hareketine siz de katılsanız ve her vatandaşın adaletle uysanız yazmaya razı olsanız, daha doğrusu siz de adaletle uysanız olmaz mı? Bu hoşunuza gitmiyebilir, ama adaletin kestiği parmak acımaz, bunun için hoş görmelisiniz.

Türkçe bilmemek durumu, yalnız mahkemede değil, her alanda Doğulu vatandaşın hayatında aksaklıklar meydana getiriyor. Örneğin hasta olan bir köylü doktora gider, ama doktorla konuşamaz. Ne doktor onun söylediklerinden, ne de o doktorun sözlerinden birşey anlayamaz. Yine araya bir tercüman girer. Ya bir de tercüman bir sözü yanlış çevirse, doktor da ona göre yanlış bir ilaç yazsa ne olacak? Bilmem nasıl izah edilebilir bu durum?

Ve bazı işgüzar idareciler bu vatandaşlara bu dille konuşmayı da çok görüyorlar. Nice yöneticiler yolda, sokakta, dairede

ve rastladığı heryerde kürtçe konuşan vatandaşlara müdahale ediyor, kürtçe konuşmamalarını, türkçe konuşmalarını ihtar ediyor, hattâ onları azarlıyor. Nasıl olurmuş efendim? Türkçeden başka bir dil nasıl konuşulmuş? Türkiye'de yaşayan herkesin türkçe konuşması lâzım değil miymiş? Falan filân.. İyi ama bilmiyor vatandaş, ne yapsın? Sen ona öğrettin mi ki öğrenmedi? Sen onu okuttun mu ki konuşmuyor? Kendisine okuma imkânı vermediğin için asıl kusur sendedir. Evet, bu kusur Doğulular da değil, onları öyle bırakanlardadır. Sonra her insanın kendi anadiliyle konuşması en tabii hakkı değil midir? Bunda yadırgayacak, kızacak ne var? Rum, Ermeni, Musevi gibi vatandaşlarımız türkçe de iyi bildikleri halde kendi aralarında kendi dilleriyle konuşmuyorlar mı? Hattâ kendi dilleriyle gazete, kitap çıkarmıyorlar mı? Onlara kimse birşey söylemiyor da, onları kimse türkçe konuşmaya zorlamıyor da, türkçe bilmiyen Doğulu vatandaşların kendi aralarında kürtçe konuşmaları niçin bu yöneticileri bu kadar sinirlendiriyor? Niçin Doğulu vatandaşın kendi diliyle konuşmasına engel olmaya çalışıyor bu yöneticiler? Onlar da adliyyeye uysalar, herkesin kendi dilini serbestçe konuşmasını hoş görseler olmaz mı acaba?

HURAFELER ZİNCİRİ

Doğunun kültürel durumunun, yukarıda çizilen karanlık tablo içinde bulunduğu gözönüne alınırsa, Doğuda hurafelerin ne kadar geçerli olduğu da kendiliğinden anlaşılır. Halkın çoğunluğu bilgidен ve eğitimden yoksun bulunduğu ve sömürücü şeyhlerin, çıkar ortaklarının mânevi baskısı altında ezildiği için müsbet ilim yerine gayet tabii olarak hurafeler ve bâtil inançlar da almış yürümüştür. Şeyhler ve çıkar ortakları halkın okumasını, bilgi sahibi olmasını istemedikleri gibi, görüşlerinde ve düşüncelerinde de bir değişiklik, bir ilerleme olmasına karşıdırlar. Çünkü değişiklik ve ilerleme erdemliğe götürür, erdemlik ise halkı onların baskısından kurtarır. Bunu önlemek için de halkın kafalarını ve beyinlerini çeşitli uydurmalarla uyutuyorlar. Bu uydurmalarından birkaç örnek aşağıya alıyoruz.

Onlara göre radyo dinlemek haramdır, gazete okumak günahtır, yeni yazı öğrenmek dinsizliktir. Çünkü bu yazı lâtindir. Bunun anlamı nedir biliyor musunuz? Lâdindir, lâdin!. Yani bu yazı dinsizdir, adamı dinsizliğe götürür. Din düşmanları bunu gizlemek için (D) harfini (T) şeklinde değiştirmişler ve «Lâdin» e «Lâtin» adını vermişler. Saç büyütme günahtır, insan

başını sıfır numaralı makineyle traş etmelidir. Çünkü saç insanı süsler, süs ise kibir ve gurur getirir. Ya kravat takma nasıl? Bu insanı küfre kadar götürür. Okula gitmek te dine aykırıdır. Kız çocuklarının okumaları ise büsbütün sapıklıktır. Çünkü kadının yeri evdir. Bulaşık yıkıyacak, çamaşır yıkıyacak, çocuklara bakacak. Başka bir işi yoktur.

Birisi hasta oldu mu, hemen üfürükçüye, ya da bir şeyle gider veya bir türbeye gidip toprağını suda eritir ve içer. Sinir hastalığına tutulan, aklını oynatan adama da cinler çarpmışlar. Üfürükçü okuyup başına üfler ve cinleri tutup yakar!. Bir çocuk gıdasızlıktan, ya da bir hastalıktan ötürü zayıf ve halsiz düşmüşse buna ne olmuş biliyor musunuz? Cinler var ya cinler. İşte onlar bakmışlar ki bu, top gibi bir çocuk. Hemen almışlar, onu götürmüşler ve yerine kendi cılız yavrularını bırakmışlar. Bir de nazar vardır, böyle gürbüz çocuklara nazar değer, onları bu hale getirir. Çocuğu nazardan ve cinden korumak için ona muska yaptırıp boynuna takmak, koluna bağlamak, beşiğine asmak lâzım!. Mavi boncukların da nazarı defetmekte faydası vardır!. Sonra yapılan güzel bir eve de nazar değmemesi için o evin görünen bir yerine bir kaplumbağa kabuğu, ya da bir eşeğin kafa kemiği asılır. Bu da nazar için bire birdir!. Bol ürün veren bağların, bahçelerin ve tarlaların ortasına da bu kemikten bir tanesi bir değneğin ucuna takılarak dikilir. Bu da o bağı, bahçeyi ve tarlayı nazardan korur!.

Peki ilimden ne haber? Efendim ilim sadece din ilmidir, arapçadır. Âlimler de yalnız din adamlarıdır ve köy hocalarıdır. Din ilminden başka her ne varsa hiçbiri ilim değildir, bunların hepsi fendir, fen!. Fen ise şeytan işidir, gâvur işidir, insanı dinsizliğe götürür, insanın imanını zayıflatır!. Onunla uğraşanlara asla âlim denmez!.

Feza hakkında ne buyrulur? Feza meza diye birşey yok!. Bu dinsizlerin uydurmasıdır!. Yerle gök arasında bir deniz var. gördüğünüz mavilik işe o denizdir. O denizdeki balıkların et zehirlidir, yenmez!. Yağmur suyu da o denizden gelir!. İyi ama, insanlar fezaya gidiyorlar, aya gitmeye çalışıyorlar, buna ne demeli? Yok canım, onlar yalan söylüyorlar, bu yalanlar hep dinsizlerin uydurmalarıdır!. Aya nasıl gidebilirler? İnsanların «pis» ayağı o kutsal yere nasıl basabilir!..

Bunu da anladık. Ya dünyanın şekli nasıldır, dünya nerede durur? Bu gayet basit!. Dünya dümdüz bir sını biçimindedir, bir balığın sırtında bulunur, balık ta bir öküzün boynuzları arasında durur!. Dünya Kafdağıyla çevrilidir. O dağ çok yüksektir ve çengellerle göklere bağlıdır. Ötesini kimse görmemiştir.

İşte Doğu insanı hep bu zehirli safsatalarla uyuşturuluyor. Ama neden yayılıyor bütün bu sapık inanışlar? Çünkü Doğu insanı kendi haline bırakılmış, sömürücü ve gerici yobazların eline terkedilmiş, eğitimden yoksun bırakılmış, fikri gelişmesi için ona imkân verilmemiş, okul açılmamış, kültür faaliyetleri gösterilmemiş, sosyal ve ekonomik alanlarda gereken reformlar yapılmamıştır. Bunun için Doğulu sorumlu tutulamaz, asıl sorumlu olanlar, onu bu hale getirenlerdir ve bu halde bırakanlardır.

RADYO İSTASYONLARI ENFLASYONU

Radyo ve televizyon çağımızın en etkili eğitim ve kültür yayma araçlarıdır. Televizyonu bir yana bırakalım, çünkü bundan yalnız Doğu değil, bütün Türkiye henüz yoksundur. Radyo alanında acaba Doğunun durumu nedir?

Artık çok tabii ve hattâ zaruri bir ihtiyaç maddesi haline gelen, hele transistörün çıkmasından sonra her tarafa yayılan ve masrafı da çok azalan radyo da Doğu insanları için bir hayaldir. Çünkü Doğu köylüsü radyo alacak kudrette değildir. O henüz darı ve arpa ekmeğiyle dahi karnını doğru dürüst doyuramıyor. Yediği, ya ekmek-ayran, ya ekmek-soğan, ya ekmek-çorba, ya ekmek-çökelek, ya da bulgur pilâvidir. Sırtındaki pamuklu hurka, bacağındaki şayak şalvar yamalarla bezenmiş, çocuk doğurmayan kadınların paçavralarla süsledikleri ziyaret ağacı haline gelmiştir. Çoluk-çocuğu veremden, sıtmadan, kızamuktan, trahomdan, gıdasızlıktan ve bakımsızlıktan kırılıyor. Sağ kalanlar da yalınayak karasabanın, keçi ve koyun sürülerinin, odun yüklü eşeğin peşinde sürükleniyorlar. Artık bu durumda olan bir insanın radyo alabilmesi söz konusu olabilir mi? Yalnız bazı köylerde varlıklı adamlar radyoya kavuşmuştur. Bunların sayısı da her köyde ancak bir-ikidir. Köylerin çoğunda böyleleri de yoktur. Bırakın radyo almayı, radyo görmek dahi birçok Doğu köylerindeki kadınlar ve çocuklara hâlâ nasıbolmamıştır.

Sonra radyo alabilse ne olacak? Neyi öğrenecek radyodan Doğu köylüsü? Türkçe bilmediği için radyoda yapılan konuşmaların hiçbirini anlayamıyor. Haber bültenleri olsun, diğer konuşmalar olsun, Doğu köylüsüne bir uğultudan başka birşey ifade etmiyor.

Kaldı ki türkçe bilse, radyo da alabilse, radyoda yapılan konuşmaları da anlayabilse radyolarımızda yapılan yayınlardan neyi öğrenecek? Hangisiyle bilgisini, kültürünü geliştirecek? İtalyan melodileriyle mi? Ça-ça-ça'yla mı? «Hele dadaş boşmusa» gibi havalarla mı? Yoksa Koka-Kolanın, buz dolaplarının, çamaşır makinalarının, parfümlerin reklâmlarıyla mı? Ya da banka ikramiyelerinin propagandasıyla mı? Bunlarda Doğulu da, Batılı da kültürünü, bilgisini arttıracak birşey bulabilir mi? Ve bunlardan, bir de «inceleme» gezilerine çıkan Bakanların gezi haberlerinden başka radyolarımızda bir yayın yapılıyor mu? Şöyle halkı eğitici, halkın çeşitli yurt ve dünya sorunları hakkında bilgisini geliştirici, tamamen gerçeklere dayanan doyuru- cu bir programları var mı radyolarımızın?

Fakat her nedense bizde işler daima yukarıdan ve yüzeyden görülüyor. Yırtık birelbiseye ipek bir yama vurulup bununla o elbisenin çürüklüğünün örtülmeye çalışılması gibi, bizde de toplumun gerçek dertleri bir takım fantazi işlerle örtülmeye çalışılıyor, ya da o dertlerin bu fantazi işlerle halledileceği sanılıyor. Buna yüzlerce örnek gösterilebilir. Meselâ halkımız, köylümüz fakirlikten, açlıktan, işsizlikten, bilgisizlikten, hastalıktan ıstırap çekiyor. Buna bir çare bulunmuyor da büyük kentlerde habire süslü binalar yapılıyor. Memlekette endüstri kurulması için şart olan makine ithal edilmiyor da boyuna mahdut kişilerin yararlanabileceği lüks eşyalar getiriliyor. Halkın sağlığı için bol, çeşitli ve ucuz ilaç gerekirken ve halkımız ilâca para verecek kudrette değilken memlekete devamlı otomobil getirilip büyük kentlerin sokaklarına dökülüyor. Ve bizdeki yöneticiler bu büyük kentlerdeki süslü binalara, lüks otomobillere, mağazalarda satılan ithal malı çeşitli lüks maddelere bakıp bakıp keyifleniyorlar, bunlarla kalkındığımızı sanıyorlar ve bunu övüne övüne söylüyorlar. Oysa o büyük kentlerin hemen kenarlarında sefalet başlar ve kentten uzaklaştıkça bu sefalet korkunçlaşır, canavarlaşır.

.. Bunun tipik bir örneği de Doğunun birçok kentlerinde açılan radyo istasyonlarıdır. Doğunun kalkınması için, Doğunun bilgisini, kültürünü artırmak, yaşama düzeyini yükseltmek için sanki herşey tamammış, bir radyo istasyonu eksikmiş gibi Doğuda habire radyo istasyonları açılmış, bunlara kim bilir ne kadar da masraf yapılmış? Ama neye yarar? Bunların Doğu kalkınmasına ne faydası var? Doğu insanları aç, sefil, bilgisiz, işsiz, hasta olduktan sonra radyo istasyonları kendilerine ne getirir? Bu dertlerinden hangi birini giderir? Radyo istasyonu yerine Doğuya yol, okul, hastane, ilâç, çeşme, fabrika, baraj, top- rak lâzım. Bütün bu önemli ve hayati sorunlar dururken, kal- kıp radyo istasyonları açmak bilmem nasıl açıklanabilir? De- mek ki Doğu köylüsü, —şayet radyo alabilirse— bu radyo ista- yonlarından akşama kadar çalınan «Kaşların kara, gözlerin elâ» havasını dinliyecek, bununla hem karnı doycak, hem cebi do- lacak, hem kafası aydınlanacak, hem sırtı yenilenecek!. Meğer bu kadar sihirli bir değnekmiş bu radyo istasyonu!. Vay gidi kalkınma anlayışımız vay!. Köylümüz radyo alamıyor, köylü- müz radyoda konuşulan dilden birşey anlıyamıyor, kalkıp ken- disine radyo istasyonları açıyorlar. Bir tane de olsa neyse. Bu istasyonlarla âdeta bir radyo istasyonu enflasyonu meydana gelmiş.

Radyodan söz açılmışken gazete durumuna da kısaca deği- nelim.

Doğu köylerinde gazete okumak diye birşey yok. Çünkü köy- lüler okuma-yazma bilmiyorlar. Her köyde okuma-yazma bilen birkaç kişi bulunsa bile bunların okuma-yazması öyle bir gaze- teyi eline alıp okuyacak, ne dediğini anlayacak kadar yüksek se- viyeli değildir. Sonra köylüler türkçe de bilmezler. Okuma-yaz- maları olsa bile türkçe bilmedikleri için gazeteden birşey anla- mazlar. Bazı gençler okuma-yazmaya merak sarıyorlar, öğreni- yorlar ve okuyorlar. Ama okuduklarından birşey anlıyamıyorlar. Ne garip şey değil mi? Çünkü okuyor, ama anlıyamıyor. Fakat ashnda bu durumun garip bir yanı yoktur. Çünkü bu vatandaş- lar türkçe bilmiyorlar. Bilmemeleri garip değil, onlara şimdiye kadar öğretilmemesi ve konuştukları dille bir gazetenin çıkma- ması gariptir. İşte bu sebepler yüzünden Doğu köylüleri gazete- den de yoksundur.

Bu alanda Doğu ilçelerinin durunu da parlak değil. Bunlar da ulaştırma imkânlarına sahip olmadıkları için gereği gibi gazeteleri izliyemiyorlar. Gazete il merkezine gelecek, oradan kamyonla, yada postacıyla ilçeye gönderilecek. Peki kim gönderecek? İl merkezinde gazeteleri ilçelere dağıtan bir genel satıcı filân yok ki.. Bazı ilçelerde bu işi yapan adamlar çıkar ve arabalarla, postacılarla il merkezlerinden gazete getirip ilçede satarlar. Gerçi bunlar da pahalıya satarlar, ama ne de olsa hiç yoktan iyidir. Bazı ilçelerde bu da yoktur. Sonra getirtilen gazeteleri de birkaç yüksek dereceli memurla birkaç «ileri gelen» okur. Halk ve köylü ne alabiliyor, ne de okuyabiliyor. Köylü okuyup anlayabilse bile günde 35-40 kuruş nereden getirsin de gazeteye versin?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞUNUN SOSYAL DURUMU

«Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmıyacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve mânevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar» (ANAYASA, Madde : 10)

Doğunun sosyal durumu o kadar ilkindir ki, insan bir hal-kin bu çağda nasıl böyle yaşayabildiğine şaşmaktadır. Gerçi Doğuda da takvimler 1965 yılını gösteriyor, ama gerçekte Doğunun içinde bulunduğu sosyal hayat, tam anlamıyla bir orta çağ hayatıdır.

Şimdi Doğunun sosyal durumunu ve sorunlarını birer birer gözden geçirelim.

KAST SİSTEMİ

Eski ve orta çağ Avrupa'sında insanlar arasında bir sınıflanma vardı. İnsan kendisindeki hünerle, kabiliyetle ve bilgiyle değil, mensubolduğu sınıfla değerlendirilir ve değeri onunla ölçülürdü. Bir derebeyinin oğlu ne kadar budala ve bilgisiz, ne kadar ahmak ve beceriksiz olursa olsun, salt o derebeyinin oğlu olmakla bir üstünlük sağlardı, bir imtiyaz kazanırdı, kendi sınıfından daha aşağı kabul edilen sınıflardaki adamlara egemen olurdu. Bir kiralın oğlu da sadece kiralın oğlu olmakla en üstün insan kabul edilir ve milletin başına geçerdi. Din adamları da kiliseye mensubolmakla kutsal bir hüviyet kazanırlar ve halkın tepesine çıkarak «ruhanî lider» ünvanını alırlardı. Asilzadelerle ruhaniler arasındaki tek fark ünvan değişikliği idi. Gerçekte ikisi de aynı imtiyazlara sahipti ve ikisi de halkın tepesinde otururdu. Şehirlerde de burjuva sınıfı vardı. Bunlar ticaretle, zanaatla uğraşırlardı. Bütün bunların dışında kalan köylü hemen hiçbir hakka sahip değildi. Diğer bütün sınıfları köylüler beslerdi, askerliği köylüler yapardı, vergiyi köylüler öderdi. Bütün bunlara rağmen köylülerin bir hakkı, toplum içinde söz sahibi olacağı bir yeri yoktu. O, sadece imtiyazlı sınıfları beslemek için çalışan bir reaya sürüsüydü. İş bununla da kalmaz, köylülere diğer sınıflar, özellikle derebeyleri tarafından çeşitli zulüm ve baskı yapılırdı.

Önce iktidara feodalite denilen toprak ağaları, yani derebeyleri egemendi. Daha sonra burjuva sınıfı iktidarı aldı. Sınıflar arasındaki bu fark ancak büyük mücadelelerden ve özellikle Büyük Fransız İhtilâlinde sonra kaldırıldı. Topraklar köylülere dağıtıldı, işçilere büyük haklar tanındı, askerlik ve vergi verme gibi yurt ödevleri herkese aynı eşitlikle yöneltildi, insanların değeri mensuboldukları sınıflarla değil, kendisindeki yeteneklerle ölçülmeye başladı, kilisenin ve ruhanî sınıfın imtiyazları kaldırıldı, kısacası tam anlamıyla modern ve uygar toplumlar kuruldu.

Bağınısızlık savaşından önceki Hindistan'da da böyle bir sınıflanma vardı. Kast Sistemi denilen bu sınıflanma Avrupa'daki sınıflanmadan daha şiddetli ve keskindi, sınıflar arasında daha derin uçurumlar vardı. Orada da race diye adlandırılan toprak ağaları, ruhanî sınıf, burjuva sınıfı, köylü sınıfı vardı. Fakat Av-

rupa'daki sınıflanmadan farklı olarak Hindistan'da bir de Paryalar denilen dokunulmaz bir sınıf vardı. Bu sınıfın hiçbir hakkı olmadığı gibi diğer sınıflara mensubolanlar bunlara el bile değdirmezdi, onlara dokunmak yasak ve haramdı. Çünkü onlar «pis» yaratıklar kabul edilirdi.

Bağımsızlık savaşının ünlü lideri Mahatma Gandhi ve arkadaşları bu sınıflanmayı kaldırmak, Hint milletini modern bir toplum haline getirmek, özellikle paryaların o dokunulmaz durumlarına son vermek ve bütün sınıfları halk kavramı içerisinde kaynaştırmak için çok çalıştılar, bu işte hayli başarı da kazandılar. Gerçi bugün hâlâ Hindistan'da bu sınıflanma tam olarak kaldırılmamış, yer yer devam etmektedir, ama bu, eskisine göre yüzde 10-15 oranında ancak kalmıştır. Sonra Gandhi'den bu yana gerek hükûmette, gerekse aydınlarda bu sınıflanmayı kaldırmaya doğru esaslı bir yönelme vardır ve bu yönelme hızlı adımlarla devam ediyor.

Gerek eski Hindistan'da ve gerekse orta çağ Avrupa'sında mevcut olan sınıflar arasında sosyal ilişkiler yoktu. Meselâ bir birlerine kız alıp vermezlerdi, bir birleriyle dost, ahbab ve arkadaş olmazlardı, bir birleriyle yemek yemezlerdi. Hele Hindistan'daki paryalar, diğer sınıfların oturduğu semtlerde de oturamazlardı, şehirlerin ve kasabaların kenarlarında kümes gibi kulübelerde toplumdan âdeta kovulmuş bir tarzda hayatlarını sefalet içinde tüketirlerdi.

İşte bu çeşit sınıflanmaların aynısı bugün Doğuda da mevcuttur. Belki bu sözünüz, gerçekleri olduğu gibi ve objektif olarak değil de, arzu ettikleri gibi görmek isteyenlere tuhaf gelir. Ama gerçek şudur ki Doğuda halk birçok sınıflara ayrılmış ve bu sınıflanma bir çeşit kast sistemi meydana getirmiştir. Bu sınıfların kanun karşısında eşit oldukları söylenebilir ve bu, anayasanın teminatı altında olabilir. Fakat bu eşitlik sözde ve yüzeyde kalmakta, anayasanın bu husustaki emri de uygulanmamaktadır. Gerçekte yine tam bir sınıflanma mevcuttur. Bu sınıflar şunlardır :

1 — Ağalar sınıfı.. Bunlar da kendi «brans» ları bakımından birkaç bölüme ayrılırlar. Toprak ağaları, faiz ağaları, afyon ağaları, toptancı ağalar v.b. Hepsinin birleştirici niteliği hiç çalışmamaları, halkın emeğiyle saltanat sürmeleri ve halka çeşitli

yollardan baskı yapmalarındır. Bunlar bir çeşit «asilzadeler» sınıfıdır. Kendilerini halktan saymazlar. Onlara göre halk, çalışmak ve sürünmek için yaratılmış bir sürüdür. Halkın okumaya, insan gibi yaşamaya, bol ve besleyici gıda almaya, karyolada yatmaya, sağlığa elverişli bir konutta oturmaya hakkı yoktur. Bütün bunlar ve diğer bütün imkânlar yalnız ve yalnız ağaların ve çıkar ortakları olan öbür imtiyazlı sınıfların hakkıdır.

2 — Ruhani sınıf.. Bunlar şeyhler ve onlara bağlı olan çıkar ortaklarıdır. Bunlar kendilerini halkın «mânevî murşitleri», «mânevî doktorları», «vasıfı» sayarlar. Halkı ancak ve ancak onlar Allaha kavuşturur, onlar cennete götürürler. Bunun için kendilerini halka kutsal birer varlık olarak tanıtmışlar. Sözleri söz, dedikleri dediktir. Maddî ve elle tutulur, gözle görülür hiçbir hünerleri olmadığı için hep mâneviyat şampiyonu olmuşlar!. Bütün faaliyetleri mânevî âlemde cereyan ediyor!. Bunlar bunca önemli işlerle uğraştıkları için artık çalışmazlar, çalışmaya tenezzül etmezler, çalışmak onlar için bir züldür. Çünkü onlar halkın üstünde bir sınıftır. Halk onları beslemeye mecburdur. Bunun için onlar da halkın sırtından geçinirler, halkın alnteriyle saltanat sürerler.

3 — Burjuva sınıfı.. Bunlar eski Avrupa burjuvazisi gibi öyle memleketi kalkındırmak, endüstri kurmak, milli serveti arttırmak, halka iş alanı açmak gibi yaratıcı güçlere ve yeteneklere sahip değildir. Bütün işleri güçleri sözde ticaretle uğraşmak, ama aslında on kuruşluk malı halka yirmi-otuz kuruşa satıp halkın 20-30 kuruşluk malını da on kuruşa alıp halkı sömürmektedir. Bunun için bunlar aslında tüccar değil, aracıcıdır. Yalnız burjuva sınıfı diye adlandırılan şehirliler içinde bir de küçük esnaf ve zanaatkârlar vardır. Değer yaratan ve çalışmasıyla, alnteriyle ekmeğini kazanan bu insanlar hiçbir zaman sömürücü olmazlar. Şehirlerde oturan bir de memur sınıfı vardır ki bunlar da küçük, büyük gibi basamaklara ayrılırlar. Özellikle küçük memurlar, ellerinde olmadan kırtasiyecilikle uğraşıp yorulurlar. Ama onları bu kırtasiyeciliğe boğan yüksek dereceli memurlar, daha doğrusu Türkiye'deki bürokratik idare düzeninin başındakiler bu yorulmanın yüzde birini dahi tatmadan küçük memurlardan kat kat fazla ödenek ve aylık alırlar. Fakat onlar da, bunlar da şehir halkı sınıfına dahildir.

4 — Geride ne kalır? Çalışan, emek harcıyan ve öbür sınıfları besliyen, fakat o sınıflar tarafından aşağı görülen, küçüm-senen halk tabakası. Bunlar da köylüler ve şehirlerdeki gece-kondu sakinleridir. Aslında işçiler de bunlardandır, ama Doğuda endüstri olmadığı için bir işçi kitlesi bugüne kadar meydana gelmemiştir. Birkaç mevsimlik fabrikada birkaç düzine işçi varsa da bunlar henüz bir kitle olacak sayıda değiller. Onlar da üç-beş il merkezinde toplanmışlar. Bunun için üretici sınıf Doğuda yalnız köylülerdir. Değer yaratan, toplumun bel kemiği olan bunlardır. Emek harcıyarak, alınteri dökerek ürün elde eden ve bu ürünle diğer sınıfları besliyen bunlardır. Çünkü ağaya marabalık, kiraçılık, yarıcılık, ırgatlık yapan, ağayı ağa eden bunlardır. Şeyhleri ve adamlarını besliyen, onlara yağ, bal, buğday, koyun, keçi, sığır, para veren bunlardır. Tüccardan mal alıp kendisine kâr veren, tüccara mal satıp kendisine kazanç sağlıyan yine bunlardır. Yani kısacası değer yaratan, gerçek üretici olan ve herkesi besliyen bunlardır, bunların emeğidir.

Bunların Doğuda türlü türlü adları vardır. Şeyhler ve ağalar bunlara «beş paralık Kürtler» derler. Bazı şehirliiler de «Kürtler» derler, ama kaç paralık olduklarını söylemezler!. Şeyhlere bağh mollalar ise bunlara «cahiller» derler. Ayrıca bazı kasaba «eşrafı» da bunlara «pis Kürtler», «pis köylüler» gibi ünvanlar verirler.

Bunlardan birincisi, ikincisi ve üçüncüsü sınıflar dünyanın bütün nimetlerinden ve memleketin bütün imkânlarından bol bol yararlanırlar. Yaşayışları, yetişme tarzları, hayat düzeyleri hiçbir suretle halkınkine, köylününkine benzemez. Halkın derdeleri arasında onların hiçbir derdi yoktur.

Halk fakirdir, onlar zengindir. Halk arpa ve darı ekmeğiyle karnını ancak doyurabiliyor, onlar kar gibi beyaz buğday ekmeğiyle beraber günde birkaç çeşit yemek yiyorlar, bol ve besleyici gıda alıp göbek şişiriyorlar. Halk devamlı çalışıyor, yoruluyor, halsiz düşüyor, onlar ise hiç çalışmıyorlar, sözlüklerinde «çalışma» kelimesi yoktur. Halk hasta olunca tedavi imkânından yoksundur, hastaneye gittiği zaman ya kovulur, ya da türlü azarlamalara ve hakaretlere uğrar, onlar ise istedikleri yerde tedavi olabilirler, hastanelerde özel odalarda yatıp özel muamele görürler. Halk çocuklarını okutamaz, onlar çocuklarını iste-

dikleri okulda okutabilirler, liseyi beğenmezlerse koleje gönderirler, Türkiye'deki üniversiteler hoşlarına gitmezse Avrupa'ya ve Amerika'ya gönderirler. Yalnız bunlardan şeyhler çocuklarını mahsus okutmazlar, okutmak istemezler. Çünkü onlar okumayı dinsizlik olarak halka tanıtırılar, bunun için kendi çocuklarını okula göndermek işlerine gelmez. Hem okuyup ta ne olacaklar, ne yapacaklar okumayı? Zaten saltanat sürüyorlar. Okusalar daha iyi bir hayat mı bulacaklar sanki? Hayatları okumuşlardan daha iyi olduğuna göre, artık gidip okul sıralarında yıllarca dirsek çürütmelerinde ne mâna var yani? Okumuşların bunca zorluklardan sonra elde ettikleri lüks hayatın âlâsını bedavadan kazanmamışlar mı?

Doğudaki bu sınıflar arasında da sosyal ilişkiler yok. Mese lâ şeyhler ve ağalar halktan kız alıp vermezler. Kızlarını halkın çocuklarına lâyük görmezler, kendi çocuklarını da halkın kızlarından çok üstün görürler. Bunlar halkla arkadaşlık, ahbablık ta yapmazlar, daha doğrusu halkla ve köylülerle doğru dürüst konuşmaya tenezzül etmezler. Herhangi bir iş hakkında köylülerle konuşmaları gerektiğinde de onlara ya emir verirler, ya da nasihat ederler. Köylünün itiraz etmeye, görüşünü söylemeye hakkı yoktur. O sınıfların adamları kendi aralarında konuşurlar, ama bu konuşmalara köylü katılamaz. Katılmak istese bile sözlerine ve fikirlerine kimse kulak asmaz, hattâ bazan, «haydi canım sende, bu çift sürmeye benzemez, sen ne anlarsın bu işlerden?» gibi Osmanlılardan miras kalan yüksekte lâflarla köylünün kalbini bile kırarlar. Köylü de bunu bildiği için çoğu zaman ve yerlerde bu gibi konuşmalara katılmaya cesaret bile etmez. Yanlarına oturmaya cesaret edebilirse yalnız dinler.

KÖYLÜDE YARATILAN AŞAĞILIK DUYGUSU

Doğuda sosyal hayatla ilgili bir konu da vardır ki, insan onurunun ayakta durmasını önlemek, insanda mücadele ruhunun doğmasına engel olmak, insanın insanlık kabiliyetini kurtutmak, insanı köleliğe boyun eğmek zorunda bırakmak bakımından diğer sosyal sorunlardan çok daha etkili ve acıdır. Bu da köylüde yaratılan aşağılık duygusudur. Bu nasıl yaratılmış, nasıl Doğu köylüsünün kafasına ve ruhuna yerleştirilmiştir?

Bu alanda şeyhlerin, yobazların, ağaların, memurların, şehir ve kasaba tüccarlarının rolleri büyüktür. Bunların her biri istiyerek, ya da geleneksel düzenin icaplarına uyarak bu işi kendi yönünden yapıyor.

Şeyhler ve yobazlar halkı yanlış telkinlerle uyuşturup miskinleştiriyorlar. Bunlara göre din bilgisi olmıyan insan aşağılıktır ve hiçbir değer taşımaz. Bu insan ancak bir şeyhe mürit olmak suretiyle Allaha kavuşabilir. İnsan bir hiçtir, yalnız şeyh olmak, ya da molla olmak suretiyle değer kazanabilir. Bu da herkese nasibolmayınca bunu elde edemiyenler hiç kalırlar. Bunlarla Allah arasındaki tek vasıta şeyhlerdir. İşte bu telkinler köylüyü şeyhe ve yobaza köle haline getirir. Köylü bunlara bakınca çok büyük insanlar, hattâ kutsal birer yaratık olduklarını, dünyanın ve kâinatın bütün sırlarını bildiklerini sanır. Kendi kendine de küçük, değersiz, aşağılık bir yaratık gözüyle bakar. Bunun için şeyhin önünde secdeye kapanırcasına eğilir. Şeyhin, oğlunun, torununun elini ve ayağını öper. Evet, köylü şeyhin ayağını öper, bu bir gerçektir. Hattâ şeyh elini ve ayağını öpen köylünün halini, hatırını sormak lûtfunda bulunduğu zaman mürit kendisine «kunduranı öperim» diye karşılık verir. Köylüde yaratılan aşağılık duygusu o dereceye varmıştır ki şeyhin ayakkabısını o temiz ağzından daha üstün bilir ve ağzını o ayakkabıyı öpmeye lâıyk görür.

Ağalar da kendilerini köylüye büyük, kudretli insanlar olarak tanıtır ve Allah tarafından böyle herkesten üstün olarak yaratıldıklarını, Allahın kendilerine bu kadar köy ve toprak verdiğini söylerler. Bu propagandalarda şeyhler ve yobazlar da ağalara destek oluyorlar. Çünkü çıkarları ortaktır. Ağalar kendilerine bir de «Ulul emir» ünvanını yakıştırmışlar. İşte bu propagandalarla uyuşturulan köylü kendisini ağanın karşısında da aşağılık görüyor. O da inanyor ki Allah kendisini fakir, topraksız, aşağılık ve değersiz yaratmış; ağayı da zengin, topraklı, üstün ve değerli olarak dünyaya göndermiştir. Bu etki altında kalarak çoğu zaman şöyle diyor köylü : «Ne yapalım Allah onları büyük yaratmış, onlar babalarından ve dedelerinden büyüktür»

Ağalar ve şeyhler bu martavallarını halka iyice kabul ettirmek ve ona kutsal bir renk vermek için bir de peygamber so-

yundan olduklarını söylüyorlar. Bunca uyuşturulan köylü artık peygamber torununun huzurunda kendisine bir değer verir mi?

Köyde bu durumda olan köylü şehre ve kasabaya gelince aynı aşağılık duygusunun şehirlisiyle karşılaşılıyor!. Türkçe bilmediği için herşeyin yabancıdır. Daireye giderse araya bir vasıta girer, adliyeye giderse kendisiyle adalet arasında bir tercüman yer alır. Türkçe bilmemek büyük bir suçmuş gibi geliyor ona.. Bu yüzden Devlet dairelerine ve idare mekanizmasına ısınmıyor, kendisini suçlu ve aşağı biliyor, Devlet dairelerindeki işini zamanında bitiremiyor. Bunun da kendisinin köylü olmasından ve türkçe bilmemesinden ileri geldiğini sanıyor. Bunda haksız da sayılmaz. Çünkü kendisinden sonra gelen bir kravatlı kendisinden önce işini bitirip çıkıyor. Bitirmese bile selâmla, merhabayla karşılanıp güle güleyle uğurlanıyor. Hattâ bazan oturtulup iltifat görüyor. Kapının arkasında dimdik duran köylü de bunu görüyor ve üzüntüyle seyrediyor.

Köylü tüccara gidince kendisine pahalı satış yapıyor, beş kuruşluk bir mal kendisine onbeş-yirmi kuruşa satılıyor. Kahveye girince ürkek ürkek girebiliyor ve تنها bir köşede oturup kahveciye yalvarırcasına çay istiyor. Yırtık elbisesi içinde, nasırlı elleriyle âdeta bir başka cins yaratık olduğunu, bunun için kimseden güler yüz görmediğini, hep asık suratlarla karşılaştığını duyuyor içinden. Bu yüzden kendisine zararı dokunmasın diye çoğu zaman kravatlılara, «ellerinden öperim» diyor. Ama bu sözden asıl maksadı onlara saygı göstermek değil, daha çok kalplerini yumuşatıp şerlerini defetmektir.

İşte hep bu durumda olan, hep bu atmosfer içinde yuvarlanıp giden bir insanın ne hale düştüğünü anlamak güç olmasa gerek.. Böyle bir insan insanlık yeteneğini, mücadele gücünü, kendine güven duygusunu, kısacası kişiliğini yitirmez mi?

SÜNNİ-ALEVİ AYRILIĞI

Doğu insanlarını parçalamak, bir birine düşman yapmak ve böylece iki tarafı da kolaylıkla sömürebilmek için birçok ayrılıklar ve ikilikler yaratılmıştır. Sünnî-Alevî ikiliği bunun tipik bir örneğidir. Doğudaki Aleviler Sünnîlere «dinsiz», «kâfir» diye gösterilmişler, Sünnîler de Alevîlere aynı şekilde tanıtılmış-

lar. Oysa ikisi de kardeştir, ikisi de aynı milletin evlâtlarıdır, aynı toprağın üstünde yaşıyorlar, kültürleri birdir, menfaatleri ortaktır, aynı baskı altında ezilmişler ve aynı derecede geri kalmışlar.

Çağımızın modern toplumlarında artık din ayrılığı dahi bir ikilik ve anlaşmazlık unsuru olmaktan çıkmıştır. Bunun örneğini birçok ülkelerde görüyoruz. Meselâ birbuçuk milyonluk küçük Lübnan Cumhuriyeti'nin hemen yarısı Müslüman, yarısı da Hıristiyandır. Müslümanlar da, Hıristiyanlar da kendi aralarında birkaç mezhebe ayrılmışlardır. Fakat millî menfaatleri onları öyle bağlamıştır ki bir birine, orada bir Müslüman-Hıristiyan anlaşmazlığını kimse görmemiştir. Müslüman camiye, Hıristiyan da kiliseye gider, ama bunu bir ikilik ve anlaşmazlık konusu yapmazlar. Elele verip yurtlarının kalkınması ve mutluluğu için çalışırlar.

Fakat bizde mezhep ayrılığı bile ikilik unsuru haline getirilmiş ve Sünnî-Alevî kardeşler birbirlerine düşman yapılmışlar. Ama neden? Kim yapmış bunu ve bu düşmanlık kimin yararına dır? Şüphesiz sömürücüler ve çıkarıcılar yapmış, ikilikte ve düşmanlıkta çıkarı olan bu sömürücüler kardeşi kardeşe düşman haline getirmişler, bu düşmanlıkta da yalnız onların çıkarı vardır. Halk ise bundan çok zarar görmüştür.

1959 yılında bir şeyh şöyle bir fetva vermişti : «Aleviler kâfirdir, hiçbir dine bağlı değiller. Bunun için mallarını alıp yemek helâldir. Nerede bulursanız, hiç çekinmeden yiyin. Bunun hiçbir günahı yoktur. İnanmıyorsanız önce bana getirin, ben yiyeyim. Hıristiyanların ve Yahudilerin malı ise yenmez. Çünkü onların dini ve kitabı vardır. Alevîlerin ise ne dini vardır, ne de kitabı.»

Bu fetvayı veren adam, şeyhtir ve halk kendisine inanır. Bakın milleti nasıl din adına iki ayrı kampa ayırıyorlar ve birbirine düşman yapıyorlar. Alevî dedeleri arasında da şüphesiz böyle gerici ve sömürücü kimseler vardır. Bunun için Sünnî ve Alevîlerin şeyhleri ve dedeleri başlarından atmaları, onların sözlerine inanmamaları, elele verip kardeşçe beraber çalışmaları ve bütün ikilik kalıntılarını bir tarafa atmaları gerekir. Alevî ve Sünnî gençler bu alanda ilk olumlu adımı atmışlar. Halk ta ergeç onlara uyacak ve millî birlik ve beraberliği uğrunda bütün ikilik ve ayrılık unsurlarını ortadan kaldıracaktır.

AŞİRET HAYATI

Doğuda hâlâ eski aşiret ve kabile hayatı hüküm sürmektedir. Köylüleri modern anlamda bir toplum haline getirecek ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerden hiçbiri Doğu köylerinde yoktur. Bu yüzden insanları birleştiren unsur kan akrabalığı ve bunun genişçe bir şekli olan aşiret zihniyetidir. Bir aşirete mensubolan insan, kendi aşiretini diğer aşiretlerden daha üstün bilir ve o aşirete mensubolmakla bir kıvanç duyar. Bu yüzden kendi aşiretinden olan bir adamla başka aşiretten bir adam arasında çıkan en ufak bir anlaşmazlığı kısa zamanda aşiret davası haline getirir. Aşiretin bütün fertlerinde aynı zihniyet ve duygu mevcut olduğundan ve bu zihniyetle duygu karşı aşiretin fertlerine de hâkim bulunduğundan, bu gibi kişisel anlaşmazlıklar ve kavgalar hemen iki aşiretin bütün adamlarını karşı karşıya getirir ve birbirine düşürür. Bakarsınız yüzlerce, hattâ kimi yerlerde binlerce insan bir hiç yüzünden birbirlerine girdiler ve silâhlı çarpışmaya başladılar. Ölenler, yaralananlar, hapse girenler, dağa çıkıp ortalığa dehşet ve korku salanlar hadsiz hesapsız.. Ayrıca birbirlerinin tarlalarına baskın yapıp ekinleri ateşe verirler, hayvan sürülerini talan ederler, mücadelede yenilip te başka bir yere göç edenlerin evlerini yıkarlar, ya da ahırlar. Ve daha neler neler..

Bütün bunların gerçek nedeni, halkın sosyal yapısının hâlâ eski ve orta çağlardaki gibi ilkel olması, halkın eğitimden yoksun bulunması ve bölgenin iktisaden tamamen geri bırakılmasıdır. Devlet varlığını duyuramadığı için, vatandaşların malını, canını, namusunu koruyacak etkili ve yapıcı terbirler alamadığı için, vatandaşı kendi halinde bıraktığı için, vatandaşa ta mecbur kalır başının çaresine bakmaya. Bu yüzden kendisine en yakın olan hısımlarıyla ve eskiden beri birleşik olduğu aşiret adamlarıyla gücünü birleştirmek, bu güçbirliğiyle hayatını emniyet altına almak zorunluğunu duyar. Aynı durum bütün köylüler için mevcut olduğundan ve hepsini ekonomik ve sosyal bağlarla bir birlerine bağlayan bir faktör de bulunmadığından, her yerde böyle kümeleşmeler olur, her bölgenin insanları kendi aralarında bir küme meydana getirirler ve bu kümeye aşiret adı verilir. Bu, şimdi duyulan bir ihtiyaç sonucunda şimdi kurulmuş bir küme değildir. İlkel insanlar zamanında bu küme-

leşme olmuş ve hâlâ devam etmektedir. Sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kalkınmış ülkeler ve bölgeler bu aşiret hayatını çoktan bırakmışlar ve oralardaki insanlar bir millî çerçeve içerisinde millî bağlarla birbirlerine bağlanmışlar. Artık onları birleştiren unsur aşiret kavramı değil, ortak ekonomik menfaatlerle, hepsini birbirine bağlayan sosyal bağlarla ve hepsine mal olan kültürün ve eğitimin gelişmesiyle mayalanmış, değer kazanmış, kitlelerin mutluluğuyla olumlu bir nitelik kazanmış modern milliyet kavramıdır. Fakat Doğu gibi her alanda geri kalmış bir bölgenin insanları bütün bunlardan yoksun kaldığı için, onları birleştiren ve etrafında toplayan tek unsur, hâlâ ilkel aşiret ruhudur.

Bu aşiret hayatının böyle sürüp gitmesini, aşiretlerin birbirlerini kırmaya devam etmelerini arzulayan ve körükliyen insanlar da var. Örneğin aşiretin başındaki kişiler, ağalar, kilit noktalarındaki bazı memurlar bunlardandır. Çünkü Doğu insanların birbirlerini kırmalarında bunların çıkarı vardır. Aşiret reisi ve ağa, gölgesindeki insanları diğer aşiretin saldırılarına karşı sözde koruduğunu iddia eder ve bu insanları buna inandırır. Bunlar da bunun doğru olduğuna inandıkları için artık ona kölelik bile yapmaya candan razı olurlar. O da kendilerinin sırtından reislik ve saltanat sürer. Kilit noktasındaki memur ise aşiretlerin çatışmasından yararlanarak bir taraftan, bazan her iki taraftan da rüşvet alır. Onun da bu rüşvetinin kesilmemesi ve musluk gibi devamlı akması için insanların birbirlerine girmesi lâzım. Bu da aşiret hayatının devamına ve insanların fakir, bilgisiz, ilkel kalmasına bağlıdır. Çünkü insanların böyle kalması aşiret hayatının devamını sağlar, o da rüşveti doğurur.

İşte Doğu bu durumdadır. Daha ne zamana kadar bu durumda kalacağı, bu ıstırapta kıvranacağı da belli değildir. Düşünün ki dünyada ve Türkiye’de bunca değişiklikler olmuş, meşrutiyetler ilân edilmiş, Cumhuriyet idaresi kurulmuş, demokrasi hayatına girilmiş, «nurlu ufuklar» dan, «görülmemiş kalkınma» dan söz edilmiş, 27 Mayıs devrimi olmuş, ikinci Cumhuriyet kurulmuş, çok ileri bir anayasa kabul edilmiş, plânlı kalkınma devresi gelmiş, evet bütün bunlar olmuş, ama Doğuda insan gerisine bakınca Doğunun aldığı mesafenin ancak, bir arpa boyu kadar olduğunun yarattığı hayal kırıklığıyla ve umutsuzluk kâbusuyla burun buruna gelir. Bütün bu değişiklikler ve

olaylar Doğuda aşiret hayatını bile kaldıramamış ve Doğu insanlarını modern bir toplum haline getirememiştir. Niçin?

Çünkü Devlet doğuya jandarmasını göndermiştir, tahsildarını göndermiştir, rüşvetçi memurunu göndermiştir, halka tepeden bakan, halkın kürtçe konuşmasını yasaklayan yöneticilerini göndermiştir, fakat Devletin kendisi Doğuya gelmemiştir. Çünkü Devleti yöneten kimseler Devletin nasıl Doğuya geleceğini bilmemişler, ya da bilmezlikten gelmişlerdir. Devlet varlığını jandarmayla, tahsildarla, rüşvetçi memurla, ağayla birlik olan yasakçı yöneticiyle, memleketi masa başından idare etmeye kalkan formalistle duyuramaz. Devlet halkın sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kalkınmasını sağlamakla, halka okul, yol, hastane, baraj, fabrika, çeşme yapmakla, halkın güvenliğini garanti altına alacak tedbirleri almakla, halkı iktisaden birleştirecek kooperatif gibi kurumlar kurmakla, halka toprak vermekle ancak varlığını olumlu bir şekilde gösterebilir. Ve Devlet bu işleri gerçekleştirmekle, ya da gerçekleştirmek yolunda olumlu adımlar atmakla ancak halkın Devleti olduğunu, halkın bir teşkilâtı niteliğini taşıdığını ve halkın hizmetinde bulunduğunu isbat edebilir. Böyle olunca Devlet kısa zamanda halk tarafından desteklenir, halk Devletin dayanağı, yardımcısı haline gelir ve Devletle elele vererek, işbirliği yaparak kalkınma yolunda beraber yürürler. Fakat Doğuda bugüne kadar Devlet bu eylemlerle varlığını göstermemiş, halktan ayrı ve halkın üstünde bir kuvvet olarak gösterilmek istenmiştir. Devletin Doğudaki fonksiyonu da, memur göndermekten, jandarma karakolları açmaktan, halkın arasına jandarma salmaktan, mahkemeler kurmaktan ibaret kalmıştır. Demokrasi devrinden sonra bunlara bir takım boş kalkınma lâfları da katıştırılmış, halkı oyalayıcı edebiyat sözcükleri eklenmiştir.

İşte bu sebepler yüzünden Doğu hâlâ aşiret hayatından kurtulamamıştır.

İLKEL YERLEŞİM SİSTEMİ

Doğuda modern anlamda ve uygarca bir yerleşim sistemi yoktur. İlk çağlarda insanlar geçimlerini sağlamak için tarıma elverişli buldukları yerlere yerleşmişler ve dağınık kalmışlar.

Doğudaki yerleşim sistemi hâlâ o ilkel durumunu korumaktadır. Şurada beş ev, burada yedi ev, filân dağın eteğinde on ev, öteki derenin kenarında onbeş ev, beriki düzlükte yirmi ev kümelenmiş ve bunların kimisine köy, kimisine mezra adı verilmiştir. Köy denilen büyük kümeden kilometrelerce uzakta tek tük kümecikler ve evler var. Ormanların içinde bir çeşmenin başına konmuş tekbaşına yaşayan evler de çok. Bunlar büyük kümeyle birleşip bir muhtarlık meydana getirmişler.

Doğunun geri kalmasında bu ilkel yerleşim sisteminin rolü de büyüktür.

Bir defa bu evlerin, mezraların, hattâ köy denilen büyük kümelerin güvenliği garanti altında değildir. Oraya şakî de gider, hırsız da girer, soyguncu da baskın yapar. Devletin varlığı bu dağ başındaki evlerde ve kümeslerde hiç mi hiç duyulmaz. Bu yüzden buralardaki insanların hayatı şakîler tarafından her an tehdit edilmektedir. Bunlar kendilerini korumak için ya şakîlerle hoş geçinmek, istekleri önünde boyun eğmek, ya da silâhlanıp kendilerini bizzat savunmak zorundadırlar.

Bu ilkel yerleşim sistemi köy kalkınması yolunda da tam bir engeldir. Çünkü her birine okul, yol, su, sağlık ocağı, elektrik gibi uygarlık getiren ve kalkınmayı gerçekleştiren imkânların götürülmesi mümkün değildir. Buna ne kadar çaba harcanırsa harcanınsın, ne kadar para dökülürse dökülsün beyhudedir. Dağ başındaki bir eve, ya da kayalar arasına sıkışıp kalmış, kuytu bir köşeye konmuş üç-beş vlik bir mezraya, hattâ köy adı verilen 20-30 evlik kümelere uygarlık girmez. Çünkü uygarlık insanlara yukarıdan aşılana bir aş, ya da tavsiyelerle, vaazlarla, emirlerle kabul ettirilebilen efsanevî, ruhî birşey değildir. Uygarlık insanların toplu halde yaşadıkları yerlerde insanlar tarafından toplumsal ve bilimsel bir çalışmayla yaratılan maddî bir kalkınma ve ilerlemedir. Bu da ancak sosyal bir birlikle elde edilebilir. Çünkü uygarlık tek yönlü değil, çok yönlüdür. Ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda kalkınma bu yönlerin ana çizgileridir. Bu da ancak toplu, bilimsel ve sistemli bir çalışmayla, toplumsal bir düzenle gerçekleştirilebilir. Bu da insanların bir araya gelmesine bağlıdır.

Bu gerçeği görmeden, kabul etmeden, dağ başındaki her mezraya, ya da ormanlar arasında gizlenmiş her ayrı eve uy-

garlığı götürmeye kalkmak, ya uygarlığı bilmemektir, ya da gerçekleşmesine kasten engel olmaktadır.

Oysa biz herşeyi gerçeklerimiz açısından bilimsel metotlarla değil de, yukarıdan ve arzu ettiğimiz şekilde yapmaya kalkıyoruz. Dağınık mezralara, dağ yamaçlarına, dere kenarlarına ilk çağlarda serpilmiş evlere ille de uygarlığı götürmek istiyoruz, uygarlığı oralara gitmeye âdeta zorluyoruz. Ama o da mübarek çok ürkek, yürek denilen birşey yok ki içinde!. Bir şakinin tüfeğinin namlusundan, mütegalibenin sopasından, jandarmanın dayağından, şeyhin sarığından, yobazın katılığından, tabiatın haşinliğinden, sarp kayaların ıssızlığından ve dipsiz uçurumların korkunçluğundan ödü kopar ve hemen geri kaçır, büyük kentlerin yeni şehir semtlerindeki konforlu, kaloriferli apartmanlara, renkli vitrinlere sığınır ve orada büzülüp kalır, bir daha da çıkmamaya andiçer. Gitmesi için harcanan bunca çabalar, verilen bunca vaazlar, radyolarda yapılan bunca konuşmalar ve öğütler, dökülen bunca paralar da hep beyhude gider.

Evet, Doğuda hep böyle olmuştur ve hâlâ böyle olmaktadır. Köyler ve mezralar hâlâ eski çağın karanlıkları içerisinde boalamaktadır, hâlâ ezeli arkadaşları olan sefaletle, bilgisizlikle, hastalıkla, işsizlik ve açlıkla kucak kucaktadır.

Doğudaki sosyal hayatın ikelliği sosyal sorunların da ilkel kalmasına yol açmıştır. Bunları da gözden geçirmek yerine olur.

EVLENME

İnsanın yemek, içmek, giyinmek kadar en tabii haklarından biri olan evlenme ve evlilik müessesesi Doğuda bütün ikelliğini ve ilk çağlardaki durumunu aynen korumaktadır. Evlenen çiftler genellikle ana-babalarının emriyle evlenirler, onların istedikleriyle hayatlarını birleştirmek zorundadırlar. Ana ve baba bu evlenmede evlenecek çiftin mutluluğunu değil, kendi çıkarlarını ön plânda düşünürler. Özellikle oğlanın ana ve babası, çok yüklü olan ev işlerinde gelinlerini çalıştırmaktan başka birşey düşünmezler. Bunun için güçlü, işe ve çalışmaya yetenekli bir kız ararlar. Kızın ana-babası ise daha çok oğlan tarafının zengin olmasına bakarlar, alacakları başlığı düşünürler. Gençlerin mutluluğu, bir birlerini beğenip beğenmemeleri kimsenin

aklına gelmez. Gençler de pek itiraz edemezler. Etseler bile iki kaşın çatılması susmalarına yeter. Hele kız hiç mi hiç itiraz hakkına sahip değildir. Biraz homurdandı mı, bir dayak idmanı işi kökünden halleder. Bu yüzden evlenecek çiftler bu alışverişte söz sahibi değildir. Ana ve babalar arasında konuşulur, pazarlık yapılır, iş halledilir. Bazı yerlerde oğlanla kız birbirlerinin yüzünü bile görmeden nişanlandırılırlar ve ancak gerdek gecesinde birbirlerini görebilirler. Artık ya talih, ya nasip!. Ne çıkarsa kaderlerine razı olurlar.

Evlendikten sonra da öyle ayrı evler, ayrı odalar yok. Aynı evde, çoğu yerlerde aynı odada ailenin diğer fertleriyle beraber yatıp kalkarlar. Yalnız zifaf gecesi ve ondan sonraki birkaç gece yeni evlilere ahırmsı bir ayrı yer tahsis edilir, o kadar. Hele kış mevsiminde ayrı oda hiç mi hiç mümkün değil, çünkü iki odaya kilim sermeye, iki odada soba kurmaya, iki odada gaz lambaşı (dikkat edilsin elektrikten bahsetmiyoruz) yakmaya kimin gücü yeter!. Bu her babayığidin kârı değil. Ancak zengin adamlar, ağalar, şeyhler, derebeyleri bu güce sahiptirler. Bunun için yeni evliler yaz mevsimini ipe çekerler. Yaz geldimi damda ayrı çeperler kurulur, ayrı yatılır. İşte bu iki-üç aylık sürede biraz geniş nefes alabilirler.

Evlenenler hep bir arada yaşarlar, çoğalıp kalabalıklaşırlar, birkaç yıl içinde evin sakinleri on-onbeş kişi olur. Ayrılmak, ayrı yuva kurmak kimsenin aklına gelmez. Yalnız birkaç kardeş evlendikten ve her birinin dört-beş çocuğu olduktan sonra artık hepsinin bir arada yaşamaları imkânsızlaşır. İşte ancak o zaman büyük kardeş ayrılır, onu da sırayla diğer bir iki kardeş izler. Yahut baba ölürse ve kardeşler arasında miras yüzünden anlaşmazlık çıkarsa yine ayrılmak zorunda kalırlar.

Bunun sebebi nedir acaba? Niçin evlenenler ilk günden itibaren ayrılmazlar, ayrı yuva kurmazlar, şahsiyet kazanmazlar?

Belki bunu Doğulunun uygarsızlığına, bilgisizliğine yoranlar vardır. Ama gerçek sebep başkadır.

Bir defa barınak edinmek, bir ev sahibi olmak imkânsızdır. Ayrılp ta nereye gitsin, hangi evde otursunlar? Gerçi ev dediğimiz de öyle pencere, boyalı, birkaç katlı filân değil.. Hani taştan, topraktan dört duvar örülüp üstü toprakla ve çalı-çırpyıla

örtülen, ya da yüzüstü bırakılmış tencere biçimi evler var ya, şöyle Hint fakirlerinin kulübelerini andıran karanlık kümesler!.. İşte onlardan bahsediyoruz. Doğu köylüsü için öyle bir kümeleşme sahip olmak bile imkânsız.. Hele ağaların elinde bulunan ova köylerinde böyle bir ev edinmek, Kore Savaşı kadar zordur!. Çünkü buralardaki köylülerin imkânları zaten yok, olsa bile ağa ev yapmalarına izin vermez. Mevcut evler de ağanıdır.

Sonra geçim derdi de var. Oğlan babasından ayrılıp neyle geçinecek? Tarlası yok, parası yok, ağanın köyünde ise yarıcı, ya da kiracı olarak ağanın toprağını işlemek için öküzü ve kirasabanı da yok. Bütün bunlardan daha önemlisi bölgede iş alanı yok, kısacası yok oğlu yok. Artık bu koşullar altında babasından nasıl ayrılabilir? Mecbur kalır beraber yaşamaya. Baba da oğlunun ayrılmasını istemez. Çünkü ikisinin, karlılarıyla, çocuklarıyla birlikte çalışmaları ve didinmeleriyle zar-zor karınlarını darı, ya da arpa ekmeğiyle doyurabilirler. Şimdi bu çalışma gücü ikiye bölünse ikisi de perişan olur. İşte bu yüzden çalışma güçlerini birleştirip âilevi bir kollektif sistemle çalışıp geçinmek zorunda kalırlar.

Görülüyor ki meselenin kökünde kocaman bir ekonomik faktör yatmaktadır. Yani bu durum Doğulunun bilgisizliğinden, uygarsızlığından değildir. Bunun tek sebebi Doğulunun altında ezildiği çetin ekonomik çarktır. Doğulunun elinde ekonomik olanaklar olsaydı ayrı bir yuva kurmayı, ayrı bir evde oturmayı, insanca yaşamayı arzu etmez miydi? Kim bunu istemez ki? Ama gel gör ki Doğuluya hem bu imkânlar verilmiyor, hem de bu kendisinin suçuymuş gibi kendisine kusur sayılıyor, bilgisizliğine ve medeniyetsizliğine bağlanıyor.

BAŞLIK

Evlenmeden söz açılmışken başlıktan da biraz bahsedelim. Çünkü Doğuda başlık evlenmenin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Kızın babası kızını bedava vermez. Yağma mı var? Yerde mi bulmuş kızını ki tutup bedava elin oğluna versin? Vermiyor, ancak parayla veriyor. Yani tabir caizse satıyor kızını. İşte bunun parasına başlık denir.

Başlığın sabit bir rayici yoktur, hayat pahalılaştıkça buna paralel olarak başlık ta artıyor ve evlenme de pahalılaşıyor. Başlığın bugünkü rayici yerine göre beşbin lirayla onbeşbin lira arasında değişiyor. Başlıktan başka bir de armağan var. Oğlan tarafı kızın babasına, kardeşlerine birer saat, tabanca, av tüfeği, hattâ mavzer veriyorlar.

Bu durum karşısında zavallı fakirlerin hâlini düşünün. Doğru dürüst karnını doyuramıyan, sırtına bir gömlek giydirmekten âciz olan fakirler nasıl evlensinler, nereden getirsinler bu başlık denilen karın ağrısını? Zenginler, ağalar, şeyhler için bu önemli değil. Onlar hemen çıkarıp verirler istenilen parayı. Ya fakir? Fakir ne yapacak? Ya evlenniyecek, ya da birkaç yıl gurbete gidip hamallık, amelelik yapacak, birkaç kuruş kazanacak, onun sayesinde evlenecek. Tabii evlendikten sonra da karısıyla birlikte sefalet içinde yaşıyacak.

Görülüyor ki Doğuda evlenme de bir avuç varlıkların tekeline girmiştir. Uygur ülkelerde bırakın bu gibi şeyleri, buzdolabı, radyo, çamaşır makinası, televizyon, kalorifer, modern konut gibi bizde fantazi sayılan nesnelere bile artık insanın tabii hakkı ve vazgeçilmez ihtiyacı haline gelmiştir. Ve oralarda her insan bunların hepsine, hiç değilse çoğuna sahiptir. Bizde ise yemek, içmek kadar tabii hak olan evlenme de halkın çok zor elde edebileceği birşeydir. Parasız olan, ağa olan, şeyh olan istediği kadar başlık verip derhal oğlunu evlendirebiliyor, hattâ böyleleri birkaç karıyla dahi evleniyorlar. Ama zavallı Hasso bundan yoksundur. Sanki evlenmeye zenginlerin, ağaların, şeyhlerin ihtiyacı var da Hasso'nun ihtiyacı yokmuş gibi!

Başlığın enteresan bir yönü de var. Kız babaları kızlarını zenginlerin oğullarına vermek isterler. Peki ya kız istemezse? Yukarıda da dediğimiz gibi kızın hiçbir iradesi yoktur. Babası istedikten sonra, kendisine boyun eğip kaderine razı olmak düşer. Baba da paraya göz koymuşsa kız yandı demektir. Çoğu zaman başkasını seven kızlar babalarının sopalarıyla zenginlerin oğullarına verilirler. Artık bu evlenmeden hayır gelir mi? İnsan sevmediği bir adamla bir-iki saat şöyle bayağı bir arkadaşlık dahi yapamaz. Zavallı kızcağzı sevmediği adamla nasıl yaşıyacak, ona nasıl karılık edecek, hayatını onunla nasıl birleştirecek? İşte bu zoraki evlenme huzursuzluk doğurur, karı-

koca bir birlerine girerler, kavga ederler, kız babasının evine kaçar, babası yine döver ve geri gönderir. Bir arada yaşamalarından umut kesilince araya boşanma girer. Bu sefer oğlanın babası başlık olarak verdiği parayı geri ister. Kızın babası vermez. Onlar da bir birlerine girerler. Kavga, döğüş başlar. Sonra şeyh, ağa araya girer ve tarafları uzlaştırırlar, adam da karısını boşamaya razı olur. Resmî nikâh yoksa bu boşanma kolaydır, üç talak işi halleder. Ya resmî nikâh varsa? Bu takdirde mahkemelik olurlar. Dilekçeler, avukatlar, paralar derken ortahk karmakarışık olur. Bir de oğlan boşanmaya taraftar değilse ne olacak? Gel de ayıkla pirincin taşını. Tek taraflı boşanma olmaz. İş kalır hâkimin kanaatine. Hâkim geçinmelerinin artık mümkün olamayacağına kanaat getirirse belki boşanma kararı verir. Ama bu sefer de «Mevzuat Hazretleri» arz-ı endam eder. Ya müsaade etmezse ne olacak?

Sayın okuyucular! Bu satırlar belki size usanç verir, çünkü iş arapsaçına döner ve içinden çıkılmaz bir hale gelir. Ya bu durumları bizzat yaşayanlar ne yapsınlar? Kim bilir hayattan ne kadar usanmışlar, dünyaya geldiklerine kaçyüz defa pişman olmuşlar. Ama niçin oluyor bütün bunlar? Cahil babanın, başlık fırtmasına tutularak, para iltirasına kapılarak kızını, istemediği adama zorla satması yüzünden oluyor. Bazan da zorla evlendirilen kız, kurtuluşu kaçmakta buluyor. Ve kocasını bırakıp sevdiğiyle kaçıyor. Bu hallerde hakem yalnız silâhtir. Gür sesli mavzer ağa araya girer, birini mezara, ötekini de hapishaneye veya dağ başına gönderir ve işi halleder. Arkada bir sürü yaşlı gözler, birbirine düşman iki âile kabır. Mesele de artık başlık faslından çıkıp kan dâvası faslına girer.

Şimdi denilebilir ki: Kusur onlarda, almasınlar başlığı, o zaman bu olayların da sonu gelir.

Evet, görünüşte öyle. Ama almaması için ekonomik, kültürel ve sosyal seviyesinin yüksek olması gerekir. İlkel bir hayatla, sarp ve haşin tabiat koşullarıyla başbaşa bırakılan, kültürsüz, eğitimsiz, işsiz bir ortamda kaderine terkedilen bir kitleden bundan başka acaba ne beklenebilir? O, babadan ve dededen miras aldığı kör geleneklerin ve fakirliğin esiri olmuştur. Bu esareten kurtulması için fikirde, ekonomide, sosyal hayatta özgür olması, kültürel seviyesinin yükselmesi ve maddî duru-

munun kendisini kızının başlığına muhtaç olmaktan kurtarması gerekir. «Yapmasın», «Almasın» gibi yuvarlak lâflarla halledilmez bu işler.

KIZ KAÇIRMA OLAYLARI

Kız kaçırma olayları Doğunun hemen her tarafında salgın bir hastalık halindedir. Bu yüzden her zaman kavgalar olur, âileler ve kabileler, köyler ve aşiretler birbirlerine girerler. Bazan ölenler, yaralananlar, hapse girenler, dağa çıkanlar olur ve iş kan dâvası halini alır, taraflar arasında düşmanlık alıp yürür. Bazan kız kendi isteğiyle kaçar. Bu durumda oğlan tarafı kızın babasına birkaç bin lira verir ve barışılır, mesele de kapanır. Bazan da kızı zorla kaçıranlar olur. Silâhlılar kızı döve döve, yerlerde sürükliye sürükliye kaçırlar. İşte bu durumda barışma kolay kolay sağlanamaz. Araya yine mavzer ağa girer.

Bu kız kaçırma olaylarının başlıca üç nedeni vardır :

1 — Başlık.. Başlık vermeye gücü yetmeyen fakir delikanlılar sevdikleri kızları kaçırlar. Bu suretle o başlık felâketinden sözde kurtulmaya çalışırlar. Fakat iş daha da çatallaşır. Çünkü kızın babası bu sefer de şerefine zedelendiğini iddia ederek tazminat ister. Öyle ya, adamın kızı kaçırılmış, şerefi kırılmış, bu şerefine yerine geri gelmesi gerekir. Nasıl yerine gelecek hazretin şerefi? Tabii parayla. Adama para verildi mi, şerefi derhal geri gelir ve yerine oturur.

2 — Zorla evlendirmeye kalkmak.. Kızın babası kızı sevdiğine değil, başlık karşılığında ya da başka bir maksatla sevmediği bir adama vermeye çalışır. Kız ağlar, sızlar, ama nafîle. Bunun için kız kaçmaya karar verir ve sevgilisiyle kaçar. Bu durumda yine başlık ve şeref tazminatı verilir. Bazan da oğlanın babası oğlunun sevdiği kızı istemez. Oğlan da babasını emri vâki karşısında bırakmak için sevdiği kızı kaçıtır. Yine başlık ve şeref tazminatı işi halleder.

3 — Zorla evlendirme teşebbüsleri.. Bazı adamlar oğullarına kız isterler. Kızın babası kızını vermek istemez. Oğlan tarafına inat olur. Verecek, işte o kadar.. Zorla gidip kızı alırlar, kaçırlar. Bu durumda iş kolay kolay halledilmez. ya büyük bir para, ya mahkeme, ya da mavzer ağa ancak halledebilir işi.

Dikkat edilirse bütün bu olayların ve sebeplerinin altında yine ekonomik ve kültürel neden yatmaktadır.

KADININ DURUMU

Doğuda kadın hem kadınların, hem de erkeklerin yapacağı işleri görür. Kadın evin hanımıdır. Ev işlerini yapar, çamaşır yıkar, yemek pişirir, bulaşık yıkar, köylerde fırın olmadığı için tandırda veya saçla ekmeği pişirir, ineği, koyunu, keçiyi sağlar, evin sıvasını, badanasını yapar, ahırını temizler, gübreyi büyük sepetlere doldurur ve sırtına alıp gübrelığe götürür, tezek kaldırır, eve su taşır, kendisinin, kocasının, çocuklarının elbiselerini el iğnesiyle diker ve yamar, çorap örer. Kadın çocuklarının anasıdır. Çocuk doğurur, çocuğuna emzirir, büyütür, çocuk hastalanınca hasta bakıcılığı yapar. Kadın çiftçidir. Tarlada çalışır, nohut ve mercimek yolar, arpa ve buğday biçer, harman döver, ot yolar, dağ köylerinde ise yakmak için sırtla eve çalışır taşır.

Fakirlik Doğulunun iliklerine kadar işlediği için Doğu kadını da bu sefaletten nasibini bol bol alır. Gıdasızdır, elbisesi yırtıktır, ayakkabısı yoktur, yalınayak gezer, bir yılda ancak yeni bir entari ve bir çift lastik ayakkabı giyebilir. Yüzü güneş altında yanar.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, bir de şeyhin ve ağanın evinde kadınların yapacağı işleri gider yapar. Şeyhin evindeki işleri sevap kazanmak niyetiyle (!) yapar. Ağanın angaryasını ise yapmaya mecburdur.

Doğuda kadının okuması, kültürlü olması diye birşey yok. Bunun birçok nedenleri var. Bunların en önemlisi şeyhlerin ve yobazların propagandalarıdır. Bunlar halkı sömürmeye devam edebilmek için halkın cahil kalmasını istiyorlar. Bunun için okumanın dinsizlik olduğunu söylüyorlar. Bu propagandalar özellikle kız çocukları hakkında daha şiddetli ve keskindir. Onlara göre kadının yeri evidir, tarladır. Nasıl olurmuş, kadın okusun ve yazsın? Ama kendi karıları prensesler gibi rahat rahat yaşarlar, köylü kadınlar da onların hizmetçiliğini yaparlar. Bu işlerine geldiği için bundan hiç bahsetmezler.

BOŞANMALAR

Doğuda bir de boşanma salgını vardır. Erkek kızdı mı, he-
men basar talak yeminini. Ondan sonra da pişman olur. Olur
ama artık iş işten geçmiştir, kadın boşanmıştır. Adamcağız dü-
şer yollara. Karısını tekrar evine alabilmek için fetva aramaya
başlar, nerede bir molla varsa oraya gider. Bu iş için zamanı
harcanır, parası gider ve kendisi de adamakıllı yorulur. Niha-
yet bir yerde bir molladan fetvayı alır. Tabii mollanın ücretini
(pardon hediyesini) de verir, kâğıda yazılı fetvayı alıp getirir.

Bazan da herhangi bir sebep yüzünden karısını mahsus bo-
şayanlar olur. Zavallı kadıncağız boynunu büküp evinden, yuva-
sından çıkar, yavrularından ayrılır, baba evinin yolunu tutar.
Yavrular da incecik boyunlarını büküp sevgili analarının ardın-
dan yalnız ağlarlar. Başka bir şey gelmez ellerinden.

İmam nikâhıyla evlenenler için bu boşanma gayet kolaydır.
Ne mahkeme var, ne de ceza. Erkeğin keyfi istediği anda kadını
bir paçavra gibi sokağa atar.

ÇOK KADINLA EVLENME

Doğuda çok kadınla evlenme de var. Fakat bu yalnız zen-
ginlere, ağalara, şeyhlere özel bir imtiyazdır. Bu kişiler dün-
yanın bütün nimetlerinden halkı soğuturlar, ama kendileri hiç-
bir zevkten geri durmazlar. Bunlar bir kadınla yetinmezler. İki,
üç, dört kadınla evlenirler. 50, 60, 70 yaşlarındaki ihtiyarların
gencecik kızlarla evlenmeleri pek olağandır. Bunu kimse yadıır-
gamaz. Yıllarca önce Doğunun bir yerinden bir dostuna mek-
tup yazan bir Doğulu aydın bu hususu şu satırlarla ne güzel
dile getiriyor : «16 yaşındaki kerimesiyle 14 yaşındaki dördüncü
haremi şerifesinin zifafını aynı geceye düşüren şeyhefendi haz-
retlerine ne buyurulur?»

İşte sayın okuyucu, çilekeş Doğu kadınının içinde bulundu-
ğu acıklı durum budur. Bilmem bu duruma acıyan olacak mı?
Bir de Türkiye'de Türk Kadınlar Birliği varmış. Bilmem ne ya-
par bu Cemiyet? Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde
«yüksek sosyete» ye mensup «şahsiyetler» şerefine kokteyller
vermekten, fantazi toplantılar düzenlemekten başka elle tutu-

lur, gözle görülür bir faaliyeti var mıdır bu Cemiyetin? Pardon, bir de İngiltere Başbakanının karısını yılın kadını ilân eder. Ama kimin adına? Kendi yurttaşları olan kadınları, içinde bu-
lundukları ıstıraptan kurtarmak yolunda bir çabası olmadıktan sonra, kendi yurttaşları olan çilekeş kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel seviyelerinin yükselmesi için çalışmadıktan sonra İngiltere Başbakanının, hattâ ve hattâ Amerikan Cumhurbaşkanının karısını bile yılın kadını ilân etmesi, acaba kaç paralık değer taşır?

Asıl yılın kadını ilân edilmesi gereken kadın, alınteri döke-
rek rızkını kazanmak için kocasıyla omuz omuza verip çalışan, ekin biçen, evine sırtla yakacak taşıyan, yavrusunu torbaya koyup sırtına bağlayarak bir eliyle ineği sağan, öbür eliyle de buzağıyı savan, yalınayak yüzlerce metre mesafeden sırtla şu taşıyan, yine yavrusunu torbaya koyup sırtına bağlayarak hayvanlarını güde güde günlerce yürüyerek yaylalara giden ve sonbaharda aynı şekilde yayladan dönen çilekeş, cefakeş, fedakâr, şerefli Doğu kadınıdır, Doğunun Aşşoları, Fatolarıdır. Ama bizde bütün bunlar alay konusudur. Yüksek tabakaya mensup kişiler böyle kadınları görünce tiksiniyorlar, onlarla alay ederler ve yükseklerden uçup bütün Avrupa kıtasını aşarak İngiltere Başbakanının karısına Türkiye kadınları adına «Yılın kadını» ünvanını verirler. Onlara insanın şöyle sorası geliyor: Türkiye'deki kadınlardan kaç size bu yetkiyi vermiş ve siz Türkiye'deki kadınların kaçı temsil ediyorsunuz?

ÇOCUKLARIN DURUMU

Çocukların durumu daha yürek yakıcıdır. Çocuk doğduğu andan itibaren dünyanın binbir çetinlikleriyle boğuşmak talih-sizliğine düşer. Anası çok meşgul olduğu için kendisine gerektiği gibi bakamaz. Çoğu zaman onu bırakıp tarlaya, şuraya buraya gider. Yavru kendi halinde kalır, ağlar da ağlar. Ev, çocuğun yatağı, elbisesi, vücudu kir ve pislik içinde olduğundan çocuk âdeta kokar. Aile fakir olduğu için kendisine gereken gıdayı veremez. Bu yüzden tek gıdası ana sütüdür. Sütten ayrıldıktan sonra da bulgur pilâviyle, mercimek çorbasıyla, mehirle, arpa ve darı ekmeğiyle karnını doyururlar. Buna karın doyurmak ta denmez ya, ashında kursağını doldururlar. Mama,

bisküvit, çokolata filân Doğu köylerinde adı bile duyulmamış fantazilerdir. Bu yüzden çocuklarda bet beniz yok, hepsi halsiz ve dermansızdırlar.

Çocuk 7-8 yaşlarına gelince köyde okul varsa okula gönderilir. Fakat bu sefer de dil problemi gırtlığına yapışır. Dil bilmediği için dünyanın sıkıntısını ve zorluğunu çeker. Devam edebilirse sınıfı geçse kala 7-8 yılda ancak okulu bitirir. Ondan sonra sarılır atalar yadigârı karasabana. Şayet köyde okul yoksa daha 7-8 yaşlarında çalışmaya başlar. Bazı babalar okul olsa bile çocuklarını okula göndermezler. Bunda okuma hakkındaki menfi propagandaların rolü olduğu gibi, babanın çalışmaya ve fazla iş gücüne ihtiyacı olmasının da etkisi vardır.

İşte böylece çocuklar dünyaya geldikten hemen sonra hayatla boğuşmaya başlarlar. Gıda yok, okuma yok, gençliğinin bir tadı yok, çalışmasından eline geçen bir mutluluk yok. Buna karşılık gıdasızlık, devamlı yorgunluk, bilgisizlik, sefalet, hastalık, umutsuzluk diz boyu. Gıdasızlıktan ve bakımsızlıktan düşse kal-ka, hastalıklarla boğuşa boğuşa zor belâ büyür. Kızamık, boğmaca, çiçek, trahom, felç gibi hastalıklar kartallar gibi başında dolaşır dururlar. Bazan çocuk bu hastalıklardan birine yenilir ve küçücük gözlerini yumarak son soluğunu alır, anasının ve babasının göz yaşları arasında küçük mezara gider. Kızamığın Erzurum ve çevresinde neler yaptığını, nasıl yüzlerce çocuğu mezara gönderdiğini bütün memleket gördü, hattâ dünya ülkelerinin çoğu duydu. Bu yavruların arkasından dökülen göz yaşları henüz kurumadı.

KAN DÂVALARI

Doğunun başına gelen ve ardı arkası kesilmeyen facialardan biri ve en korkuncu da kan dâvalarıdır. Yuvaları dağıtan, âileleri darmadağın eden, ocakları söndüren, kadınları dul, yavruları öksüz bırakan, nice kaytan bıyıklı babayığitleri mezara gönderen, bir o kadarını da hapishanelerin demir parmaklıkları arkasında soldurup çürüten, köyleri ve kabileleri birbirine düşman yapan, huzur adına birşey bırakmayan, ihtiyar ana-babalara kan ağlatan bu korkunç felâket Doğuyu kasıp kavurmaktadır.

Başlangıçta çok önemsiz meseleler yüzünden, örneğin bir **karış** toprak, sınır anlaşmazlığı, büyük odun, çocuk kavgası, ya da kız kaçırma olayı yüzünden çıkan düşmanlık sonunda, taraflar tabancalara, mavzerlere, bıçaklar ve baltalara sarılıp karşı karşıya geçerler. Artık Allah kime verdiyse.. Bir veya birkaç kişi ölür, bir okadarı da yaralı düşer. Öldürenler çoğu zaman yakalanmazlar, dağa çıkıp etrafa ölüm saçarlar, özellikle hasımlarının kalplerine korku salarlar. Sonra jandarmalar gelir, zavallıların başına gelenler yetmiyormuş gibi bir de jandarmalarla haşır-neşir olurlar. Taraflar aynı köyden ise zayıf taraf güçlü tarafın korkusundan artık köyde duramaz olur. Mutlaka göç eder. Ya başka bir köye, ya da bir kasabanın, bir kentin kenarına sığınır, orada sefaletle boğuşur.

İş bununla da bitmez, taraflar artık birbirine düşmandır. Her biri kendisini karşı taraftan korumak için silâhlanmak zorunda kalır. Varını, yoğunu satar, silâh ve mermi alır. Bu düşmanlık yıllarca ve yıllarca sürer, taraflardan birkaç kişi ölür. İki tarafta da huzur ve güven denilen birşey kalmaz. Korku içinde, ıstırap içinde sözde yaşıyorlar, ama aslında hergün ölümlerle karşı karşıyadırlar. Yeni yetişen gencecik delikanlılar hiçbir suç işlemedikleri halde, hattâ bazıları ilk kavga zamanında yavru oldukları, ya da ondan sonra doğdukları halde birbirlerine düşman olurlar. Hayatın en tatlı, en zevkli çağı olan delikanlılık günleri kendilerine zehir olur. Kimisi babasının intikamını almaya teşvik edilir ve gider babasının katilini, ya da katilin bir yakınıni öldürür, sonra o taze ve körpe vücudunu hapishanenin loş hücrelerinde bulur. Kimisi de babasının öldürdüğü adamın yakınları tarafından vurulur ve suçsuz olduğu halde o fidan vücudu kanlar içinde yere serilir, sonra da mezara gömülür. Bu yüzden nice delikanlılar hayattan en ufak bir nasibalmadan öbür dünyaya gönderilmişler ve gönderiliyorlar.

Düşmanlık, tarafların birbirlerini öldürmelerine de münhasır kalmaz. Birbirlerini iktisaden de çökertmek için ne lâzımsa yaparlar. Ne mi yaparlar? Geceleyin hasımlarının sürülerine baskın verip koyunlarını boğazlarlar, tarlasındaki biçilmek üzere olan ekimini ateşe verip yakarlar, kavaklarını, meşe ağaçlarını, bağıını ve bahçesini keserler, hayvanlar için biçilmiş ot lodlarını (Lod, Doğuda yığına denir) ateşe verirler, böylece hem insanları, hem de hayvanları açlıkla baş başa bırakırlar, dolayısıyla millî serveti de yok ederler.

Peki niçin oluyor bütün bunlar? Doğu insanları neden böyle birbirlerini kıriyorlar? Kardeş kardeşi niye öldürüyor? Bunun gerçek nedeni nedir. acaba?

Meseleleri gerçekçi bir görüşle eleştirmiyenler, olayların altında yatan gerçek nedenleri görmiyenler, ya da görmek istemiyenler, sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlere görüşlerinde yer vermiyerek herşeyi dar bir çerçeve içinde ve yüzeysel olarak inceliyenler bu feci olayları, bu kanlı dramları Doğunun bilgisizliğine ve ilkelliğine bağlıyorlar. Ve «vahşet», «canavarlık» deyip kestirme yoldan işin içinden çıkıveriyorlar.

Oysa mesele öyle sanıldığı gibi basit değildir ve hiçbir zaman «vahşet» ten, «canavarlık» tan ileri gelmemektedir. Mesele nin nedeni daha derindir ve toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısının tâ içindedir.

Kan gütme olaylarının başlıca beş nedeni vardır :

1 — Sosyal neden.. Halkın sosyal yapısı henüz ilk çağlardaki kabile ve aşiret durumundan ileriye gidememiştir. Halk kitleleri bir sosyal ve millî birlik içinde birleştirilip kenetlenilmemiştir, darmadağındır ve nüfuzlu kişilerin etrafında kümelennemektedir. Devlet, varlığını olumlu eylemlerle duyuramadığı için yurttaş meselelerini kendi eliyle çözümlenmek zorunluğunu duymaktadır. Yine. Devlet varlığını duyuramadığı için yurttaşın güvenliği garanti altında değildir. Bu yüzden kendi gücüyle kendisini korumak zorundadır. Karşı tarafın kendisine zarar vermesini önlemek için o zarar verir, karşı tarafın kendisini öldürmesine meydan vermemek için o öldürür. Bu duyuş ve korku iki tarafa da hâkim olduğundan ikisi de çabuk davranmak zorunluğunu duymaktadır.

Sonra kaatiller hakettikleri cezaya hemen çarptırılmazlar. Ya hiç yakalanmazlar, ya da yıllarca yargılanırlar. Bu da karşı tarafın hıncını ve öç alma duygusunu tahrik eder. Özellikle son yıllarda sık sık çıkarılan af kanunuyla birçok hükümlünün serbest bırakılması veya cezalarının indirilmesi de bu duygunun tahrikinde ve körüklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Düşünün : Adam kaatil, koca bir insanın hayatına son vermiş. Öldürülen adamın yakınlarının yüreği haklı olarak yanmış. Şimdi de kaatilin, bir marifet yapmış gibi «af» edilmesi, serbest bırakılması, suçsuzlar gibi elini kolunu sallaya sallaya hasmının karşısında dolaşması hasmını çileden çıkarmaz mı? Yüreğine

bir hançer gibi saplanmaz mı? Adam dayanamaz, çekip vurur kaatili. Bu yüzden hapishaneler kısa zamanda eskisinden daha çok dolar.

Antiparantez şunu da belirtelim ki bu «af» politikası, suç işlemek isteyenleri suç işlemeye âdeta cesaretlendirir. Çünkü onlarda şöyle bir kanı meydana getirir : «Bu parti oy için af çıkardı, dünya Sultan Süleyman'a bile kalmadığına göre buna mı kalır? Ben de yapacağımı yapayım, nasıl olsa birkaç yıl sonra bu parti düşecek, iktidara başka biri gelecek, o zaman o da oy için bir af kanunu çıkaracak, ben de o aftan yararlanıp dışarı çıkacağım. Böylece ucuz kurtulmuş olacağım.»

Politik maksatlarla atılan adımların, oy alma kaygusuyla girişilen davranışların memleketin başma getirdiği belâlardan biri de işte budur.

2 — Ekonomik neden.. Bu birincisinden daha önemli ve etkilidir. Çünkü Doğulu yoksuludur. Onun için beş lira bile büyük bir değer taşır. Bir sınır anlaşmazlığı demek, birinin diğerinin tarlasından birkaç metre alması demektir. Oysa bu birkaç metrelik toprak parçasından bir ölçek ürün elde edilir. Doğunun içinde bulunduğu sefaleti bilmeyenler belki bunu küçümserler. Ama gerçekte bu bir ölçek buğday, sahibi için büyük bir umuttur. Bir meşe ağacı için de durum aynıdır. Bu ağaçtan bir demet yaprak toplanır, bu yaprak keçinin bir günlük kış nafakasıdır. Keçi ise Doğunun dağ köylerindeki insanların başlıca geçim kaynağını teşkil eder. Bu durumda olan köylünün ağacı birisi tarafından kesilirse adamın nafakasının bir kısmı kesildi demektir. Artık bu adam bunu kabul eder mi? Bir ot lodu da deyip geçmemek gerek. Bütün âilenin günlerce canını dişine takarak topladığı ot, hayvanlarının kış nafakasıdır. Bu ot yandı mı ne olur? Kışın şiddetinde metrelerce kar altında adamcağız hayvanlarını neyle besliyecek? Hayvanlar ölse sahipleri de öldü demektir. Çünkü geçimlerinin büyük kısmını bundan sağlarlar.

Sonra bölgede ekonomik bir canlılık ve iş alanı olmadığı için halkın çoğu işsiz ve hayattan bezgindir. Bu durum mizaçlarında ve sınırlarında bir keskinlik ve gerginlik yaratmıştır. Bunun için en ufak bir ağız kavgası ateşin üzerine dökülen benzinin alevlenmesi gibi kısa zamanda dögüş halini alır, sınırları gergin ve heran patlamaya hazır olan insanlar derhal şuurlarını

yitirirler ve birbirlerine girerler. Oysa iş alanı olsaydı, herkes geçimini sağlayacak bir işle uğraşır, hem kavga için vakit bulamazdı, hem de hayatından memnun kalır ve o hayatı elden çıkarmamak için kavgadan kaçınırdı. Fakat bu olmayınca neyi elden çıkarmamaktan korkacak? Zaten elinde birşey yok ki çıksın. Zaten sefil ve perişandır, yediği ekmek-ayrandır, üzerindeki elbise bir yırtık şalvarla bir yamalı hırkadan ibarettir. Hapishaneye girse sanki dışarıdaki hayatından daha mı fena bir durumla karşılaşacak?

3 — Kültürel neden.. Doğunun nüfusunun yüzde 80 den fazlası okuma-yazmadan yoksundur. Bu oran köylerde daha korkunç bir yükseliş göstermektedir, birçok köylerde yüzde yüze çıkmaktadır. Okuma-yazma bilenlerin büyük çoğunluğu daha çok kentlerde ve kasabalarda toplanmıştır. Okuma-yazmadan yoksun olan insan ise kör insana benzer, kendi dar dünyasından başka, kendi karanlık âleminin dışında birşey göremez. Bu dar dünyasında ve karanlık âleminde doğal duygularıyla beraber karanlıklar içinde bulunur. Eğer biraz şuru varsa bu da sağduyusunun eseridir.

İşte bu durumda olan, doğal duygularıyla başbaşa bırakılan insanlar hırçın ve haşın olurlar, ufak bir mesele yüzünden bomba gibi patlarlar. Bu insanlara fazilet, kardeşlik, birlik, beraberlik gibi fantazi kelimelerden bahsetmenin faydası var mı?

4 — Bölgedeki nüfuzlular.. Bölgedeki nüfuzlular ve ağalar halkı birbirinin aleyhine kışkırtırlar. Çünkü bunlar halkın birbirine düşman olmasından, birbirini kırmamasından geniş çapta yararlanırlar, çıkar sağlarlar. Çünkü halk arasında birlik olursa bunların çıkarlarına, sömürmelerine ve tahakkümlerine yer ve imkân kalmaz. Fakat halkın arası açık olursa bunlar araya girerler, bazan bir tarafı tutarlar, bazan da iki tarafa birden dost görünürler ve ikisinden de yerler. Halk birbirini kırar, bunlar da ceplerini doldururlar ve güle güle yaşarlar.

İlçe merkezlerinde oturan bir kısım nüfuzlular, halk arasındaki anlaşmazlıklarda rüşvet alış-verişlerine de aracı olurlar. Anlaşmazlıklarla ilgili memurlarla tarafların arasına girip türlü türlü kirli ve karanlık işler yaparlar, aldıkları rüşvetin bir kısmını ilgili memura verirler, bir kısmını da kendileri alırlar. Hatta işin nasıl bir seyir alacağını önceden kestiren bazı açık-

gözler, ya da muameleden ve mevzuattan anlıyan kişiler, o işlerin alacağı seyre göre durum alırlar ve bu seyir hangi tarafın lehinde ise ondan rüşvet alırlar, bu rüşveti ilgili memura vereceklerini söylerler ve bununla işi bitireceklerini vâdederler. Fakat iş zaten oluruna için bu rüşveti ilgili memura da vermezler, parayı kendi ceplerine indirirler ve rüşveti veren adama bu işi kendilerinin yaptıklarını bildirirler. Böylece memurun haberi dahi olmadan onun adına rüşvet alınır, pazarlık yapılır.

Eskiden ağaların tam egemenlikleri çağında ağalar nüfuz bölgelerini arttırmak için birbirleriyle mücadele ederlermiş. Ama bu mücadeleyi kendileri bizzat yapmazlar da bunda halkı kullanırlarmış. Şu ağanın hâkim bulunduğu bölgedeki halkla, bu ağanın emri altındaki bölgenin halkı iki ordu gibi meydan savaşlarında tekbir sesleriyle birbirlerini öldürürlermiş!. Kim için? Ağa için.. Her biri kendi ağasının şanını ve şerefini yükseltmek için karşı taraftan mümkün olduğu kadar çok insan öldürmek istemiş.. Her taraf dönüşte karşı taraftan kaç kelle beraberinde getirir de ağasının ayakları önüne atarsa ağanın da şerefi o kadar derece yükselirmiş. Fakat bu kanlı savaşlarda ağalar şatolarından ve saraylarından dışarı çıkmazlarmış. Onlar sadece savaş bittikten sonra ölenler için «Allah rahmet eylesin», kalanlara da «Aferin» demekle yetinirlermiş. Oysa onlar için birbirlerinin canına kıyan insanlar aynı milletin evlâtları, aynı vatanın sahipleri ve aynı dili konuşan, menfaatleri ve kaderleri ortak olan insanlardı. Şimdi ise durum biraz değişmiş, ağalar artık o eski kanlı politikalarını açıkça yürütemiyorlar. Artık ağanın şan ve şerefi için kimse kendisini ölümün soğuk kucacağına atmaz. Bunu gören ve anlıyan ağalar da, emperyalist devletlerin eski sömürge metotlarını değiştirdikleri gibi politikalarını değiştirdiler. Halkı perde arkasından birbirine düşürmek çıkarlarına daha uygundur. Onlar da böyle yapıyorlar.

5 — Kabadayılık.. Bölgenin birçok il, ilçe ve köylerinde birçok kabadayı insanlar vardır. Bunlar hoşlanmadıkları, ya da kendilerine boyun eğmiyen insanları herkesin gözü önünde ve çarşıların, köylülerin ortasında döverler, onlara söverler ve türlü hakaretler yağdırırlar. Bunlara kimse karışmaz, işlerine kimse engel olmaz. Bunun için böyleleri kısa zamanda etrafa tethiş salan birer zorba halini ahrılar. Karşılarında duramıyan zayıf insanlar başka yerlere kaçarlar, ama bazan da birisinin canına

tak der ve çeker zorbayı vurur, böylece mevcut kan dâvalarına bir tane daha eklenmiş olur.

Görülüyor ki kan dâvalarını doğuran ve sürdüren nedenlerin hepsi ekonomik, sosyal ve kültürel. Bu dâvaların ortadan kalkması da bu yönlerden köklü tedbirlerin alınmasına bağlıdır. Oysa bugüne kadar Doğuda bu alanlarda köklü hiçbir tedbir alınmamıştır. Devletin bütün fonksiyonu, suç işlendikten insanlar öldürüldükten sonra müdahale etmekten ve jandarmasını «tâkibat» a göndermekten ibarettir. Suçun işlenmesini önleyici hiçbir tedbir Devlet tarafından alınmamıştır ve alınmamaktadır. Adam yere serildikten sonra jandarma gönderip kaatili aramak, doktor gönderip otopsi yaptırmak, savcı gönderip zabıtlar tutturmak, hattâ kaatili yakalatıp mahkemeye vermek bile bu işlerin önlenmesi için yeter tedbir sayılamaz. Bugünkü dünyada Osmanlı çağından kalma bu çeşit yüzeysel tedbirlerle toplumun mutluluğu sağlanamaz. Toplumun bütün fertlerini öyle bir seviyeye getirilmeleri gerekir ki kendiliğinden suç işlemesinler, suç işlemeyi kişiliklerindeki olgunlukla ve hayatlarındaki seviye yüksekliğiyle bağdaştırmasınlar. Bu da halkın ekonomik, sosyal ve kültürel seviyesinin yükselmesiyle gerçekleştirilebilir. Bunlar da Devletin ödevleridir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Anayasası aynen şöyle diyor : «İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla millî tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma plânlarını yapmak Devletin ödevidir» (ANAYASA, Madde : 41/2)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞUNUN SAĞLIK DURUMU

«Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla ödevlidir» (ANAYASA, Madde : 49)

Doğunun hastalıklarından da nasibi pek boldur. Doğunun her tarafında salgın hastalıklar eksik olmaz. Verem, sıtma, trahom, tifo, kızamık, çocuk felci, çiçek, boğmaca gibi salgın has-

talıklar artık alışılmış ve Doğunun ayrılmaz arkadaşları haline gelmiştir. Doğu insanları bu hastalıklarla asırlar boyunca arkadaşlık ettiği için artık hastalıkların tabii birşey olduğunu sanır. Bir yerde hastalık baş gösterdi mi, derhal etrafa yayılır, ölüm saçmaya başlar. Birkaç kişi mezarı boyladıktan sonra iş ilgili makamlara, oradan da Başkente akseder. Derhal Bakan, yanındaki «maiyeti erkânı» yla birlikte «incelemelerde bulunmak üzere» olay yerine gider. İlçede Kaymakam ve —şayet varsa— Hükümet Tabibiyle konuşmak suretiyle «inceleme» lerini tamamlar, sonra gereken «direktifleri» verir ve döner. Ama bu «inceleme» pek geç kalmıştır. Birkaç kişi, ya da birkaç yüz kişi öbür dünyaya göç ettikten sonra artık incelemeyle kalınlama arasında bir fark kalır mı? Birkaç yıl önce Diyarbakır, Mardin ve çevrelerinde çocuklara musallat olan Kara Yara, birkaç ay önce de Erzurum ve çevresinde yine çocukların yakasına yapışan Kızamık yüzlerce çocuğun mini mini gözlerini kapattı ve onları ana-babalarının göz yaşları arasında küçük mezarlara gönderdi. Bunlar Doğuda kitle halinde insan öldüren hastalıkların en taze ve en canlı örnekleridir.

Peki bu hastalıkların sebepleri nelerdir? Asıl önemli olan budur. Hastalık çıktıktan sonra «inceleme» yapılacağına, çıkmadan önce yapılırsa, hastalıkları doğuran nedenler teşhis edilip kökleri kurutulsa daha iyi olmaz mı acaba? Belki çok kimseler, Doğudaki hastalıkların gerçek nedenlerini bile bilmezler. Bunun için biz bu nedenleri gözler önüne sereceğiz.

GIDASIZLIK

Hastalıkların başlıca etmenlerinden biri gidasızlıktır. Doğu köylüsü devamlı çalışır. Bu çalışmaya harcanan enerjiyi sağlamak, vücudu güçlü tutmak için bol ve besleyici gıdaya ihtiyaç vardır. Oysa Doğulu bundan yoksundur. Başlıca gıdası arpa, ya da darı ekmeği, bulgur pilâvı, kışın mercimek çorbası, yazın da ayran ve nehirdir. Haftanın yalnız iki gününde yağlı yemek yiyebilir. Bundan da yoksun olanlar vardır. Et ise kara elmas gibi nâdir bulunur. Gerçi hayvanlar vardır. Fakat onlar süt, yün, yağ, peynir elde etmek ve böylece geçimin bir kesimini sağlamak için beslenir. Bu yüzden kimse et yemek için keçisini, koyununu, sığırını kesemez. Ancak hayvan hastalanırsa, ya da bir

kayadan, bir uçurumdan düşüp sakatlanırsa ve kurtulmasından umut kesilirse o zaman boğazlanır ve eti satılır. Köylünün mi-desi de böylece bir bayram yapmak mutluluğuna erişir. Bazıları Doğu köylüsünün yalnız bayram günleri et yediklerini sanırlar. Halbuki gerçek öyle değildir. Doğu köylerinin çoğunda bayram da etsiz geçer. Köylü bayramı yağlı, fakat etsiz yapmak zorundadır. Ancak tek tük insanlar kasabadan et alabilirler, ya da tavuk filân keserler.

Vücuda gereken vitamini vermeye yarıyan meyvelerden de Doğulu mahrumdur. Portakal, elma, armut gibi kış meyveleri Doğunun üçra köylerine varıncaya kadar birkaç el değiştirir ve her bir el üstüne bir miktar kâr bindirir. Köylünün eline vardığında maliyet fiatlarından birkaç kat pahalıya malolur. Yalnız üzüm gibi sonbahar meyvesi Doğunun bazı yerlerinde yetişir. Fakat o da yetişmiyen yerlere varıncaya dek pahalılaştır. Sebze de bazı yerlerde yetişir. Ama iklimin sertliği ve fennî metotların bulunmaması yüzünden ancak Temmuz-Ağustos aylarında çıkar ve Eylülün sonuna kadar zor devam eder.

Bu gıdasızlık yüzünden devamlı çalışan, hem de en ağır işlerde çalışan Doğulu köylüler dermansız ve halsizdirler. Yüzlerinde bet beniz yok. Bu sorunla kimse de ilgilenmez. Varsın ilim, «bir insanın şu kadar kalori, şu kadar vitamin, şu kadar protein alması gerektiğini» söylesin. O kâğıt üstünde kalır. Bizde uygulanmasından eser bile yok.

İşte bu gıdasızlık, Doğulu insanları her an hastalığa yakalanabilir bir duruma getirir. Vücut hastalığı çekmek için âdeta bir miknatıs gibi olur. Hastalık bir yerde göründü mü, hemen yayılır ve koca koca insanları, mini mini yavruları daldan düşen çürük armutlar gibi küt küt diye düşürür. Erzurum ve civarında yüzlerce çocuğun ölümüne sebep olan kızamık o büyük başarıyı (!) ancak gıdasızlık kılıcı sayesinde kazanmıştı. Bu hastalığa yakalanan çocukların durumunu yerinde görmek ve kamuoyuna duyurmak için o bölgeye giden Cumhuriyet Gazetesi Röportajcısı Fikret Otyam, «DOĞUDA ÖLENLER 306 YA YÜKSELDİ» başlığı altında yayınlanan haberinde şu ilginç ve de acı gerçeği ortaya koyuyor :

«Görüştüğüm ilgililer iki ilçeye (Tekman ve Çat) bağlı köylerde hemen sürekli açlığın hüküm sürdüğünü, bu sebeple gıda-

sız kalan ve yanlış beslenen çocukların hastalığa inukavemet edemediklerini söylemişlerdir. Bir doktor çocukların durumunu şöyle tarif etmiştir : Çocuklara iskelet demek bile fazladır. Deri kemiklere tamamen yapışmıştır. Deriyi şöyle parmaklarınızla tutsanız çürük bir elyaf gibi elinizde kalır. Bu bölgede çocuklar üç yıl sütle beslenir ve başka gıda alamazlar. Ölüm vakaları çocuklarda fazladır. Kızamık hastalığı da ölümü süratlendirmekte ve çoğaltmaktadır» (*)

SUSUZLUK

Doğunun birçok köylerinde susuzluk derdi de gıdasızlık kadar büyüktür. Gerçi Doğunun suları boldur, ama sudan tamamen yoksun bölgeler de pek çoktur. Buralarda yaşayan halk kilometrelerce uzakta bulunan derelerden veya kuyulardan tulumlarla su taşırlar. Bu da kadınların işidir. Köylü kadınlar tulumları sırtlarına bağlayıp birerle koldan yürüyüşe geçerler. Bazan da erkekler işleri olmadığı zamanlarda eşeklere tenekeleri, ya da tulumları yükleyip su taşıma işinde kadınlara yardım ederler. Ova köylerinin çoğu ve dağlık bölgelerin çorak yerlerindeki köyler bu durumdadır. Bazı köyler bu dert karşısında kurtuluşu göçetmekten bulurlar. Nisan-Mayıs ayı geldi mi, sular kurumaya başlar, derelerin çevresindeki topraklar büyük büyük çatlaklarla parça parça olup yılanlara gölgelik vazifesi görürler!. Heybetli dağların efeklerindeki karlar kavurucu sıcaklardan kaçarak yavaş yavaş serin tepelere doğru yükselir.

İşte köylüler de bu sırada karları izliye izliye yaylalara çıkarlar. Yolculukları da çok enteresan ve yorucu. Çocuklarını ikişer-üçer tane katır sırtında yüzü koyun bırakıp, iplerle bağlarlar. Bazı kadınlar da çocuklarını torbalara koyup sırtlarına bağlarlar. Erkekler ve kadınlar sığırları ve koyunları güderler. Soğuk suların başlarında mola vere vere günlerce yürürler. Yaylaya varınca kıldan yapılmış çadırlarını kurarlar. Yazı yaylada ve bu çadırların altında geçirirler. Ekim-Kasım aylarında havalar soğuyunca ve derelere, kışlık çeşmelere sular akınaya başlayınca tekrar turnalar misali kafileler halinde dönüp köylerdeki evlerine yerleşirler. Bunlardan başka evi ve köyü olmayan,

(*) 28 Şubat 1965 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

kışı ovalarda, yazı da yaylalarda geçiren tamamen göçebe aşiretler vardır. Bêrti adı verilen bu aşiretler geçimlerini hayvancılıktan sağlarlar.

Doğunun bütün nehirleri ve dereleri boşuna akıp giderken, üstelik her yıl tonlarca topraklarımızı da beraber sürükleyip Fasra Körfezine dökerken, Doğu insanların bu acıklı hali acaba nasıl açıklanabilir, kalkınma lâflarıyla nasıl bağdaşır? Oysa bu nehirlerin ve derelerin suları pekâlâ tasfiye edilip köylere verilebilir. Eloğlu deniz sularını tatlılaştırırken bizim nurlu ufuklar edebiyatımız hâlâ dere sularını tasfiye edecek seviyeye de mi gelmemiş? Sonra kuyu kazmak ta mümkün değil mi? Her köye birkaç kuyu kazılsa da halk bu sıkıntıdan kurtarılsa olmaz mı acaba? Fakat bu yapılmıyor. Sulama tesisatı için ağalara bol bol kredi veriliyor da bu zavallı yurttaşlara birkaç kuyu bile açılmıyor.

Nurlu ufuklar, görülmemiş kalkınma edebiyatı başladıktan sonra oy yatırımı için bazı köylere birkaç torba çimento verildi. İşçilik köyden, malzeme de Devletten olmak üzere şurada burada bazı çeşmeler yapıldı, kuyular kazıldı. Ama bunlar hiçbir zaman ihtiyacı karşılayacak kadar değildir. Zaten sayıları da pek azdı. Hattâ açılan kuyuların bir kısmı da kısa zamanda kurudu. Köylülerin umutları söndüğü, gülümsemeleri dudakları arasında donduğu gibi o kadar şakşaklar da, kesilen kurbanlar da hep boşa gitti. Başka yerlere milyonlar akıtılırken Doğu köylerinin gözleri bu çeşmeciklerle ve kuyularla boyanmak istendi.

Bazı köylerin suyu gayet azdır. Tek çeşmeli köyler pek çoktur. Çeşme başında, ince şerit halinde akan sudan kovalarını ve testilerini doldurmak için sıraya giren kadınların sıra yüzünden saç saça kavgaya düştükleri olagan ve alışılmış bir iştir. Bazı köyler de dere suyu içerler. Bir yandan insanlar, bir yandan da hayvanlar içerler. Birkaç metre aşağıda kadınlar çamaşır yıkarlar. Daha aşağıda yine insanlar ve hayvanlar içer. Hayvanlar suya bol bol pislik te bırakırlar. İnsanlar da dere kenarlarında abdest bozarlar. Ama su yine içilir ve içilmeye devam edilir. Yerde çıkan ve akan çeşmelerin hali de bundan farklı değildir.

İşte bu durumda olan bir bölgede hastalık olmaz mı?

Büyük kentlerin yenişehir semtlerinde lüks apartmanlarda oturan ve ara sıra arızalar yüzünden bir-iki saat suları kesilince, daha önce kendilerine radyolarla ve çeşitli araçlarla haber verildiği halde, kıyametler koparan ve belediyeye ver yansın eden «yüksek sosyete mensup ileri gelen şahsiyetler» in kulakları çınlasın.

MESKEN DURUMU

Doğuda mesken durumu da çok ilkindir. Gerçi Doğunun büyük kentlerinin yenişehir semtlerinde beşer-onar katlı konforlu apartmanlar vardır ve insan buralarda Doğunun mu, Batının mı bir şehrinde olduğunu pek fark etmez. Ama bunların birkaç yüz metre ötesindeki gecekondular semtlerinde bambaşka bir hayat ve âlem vardır. Orada «ev» niyetiyle yapılan ve modern adı «gecekondular» olan kümesler vardır. Bunların çoğunda üçer-beşer âile bir arada yaşarlar. Hattâ bazılarında on âile dahi oturur. Bu âilelerin her biri bir odayı kapmıştır. Bu odaların hem yatak odası, hem oturma odası, hem yemek odası, hem misafir odası, hem mutfağı, hem de kileridir. Her âilenin beş-altı çocuğu da vardır. Orada çile çıkarırlar ve hamallık yapan babalarının akşam getireceği ekmeğin yolunu gözlerler. Bu evlerde oturanların (affedersiniz) tuvaleti müşterektir. Âilelerin fertleri girmek için sıra beklerler.

Ev denilen bu kümeslerin çoğuna insan bakmaya bile cesaret edemez. Çünkü toprak damının ve duvarlarının çatlakları, her an yıkılacakmış intibasını verir. Şiddetli bir yağmur yağdığı zaman dam tüm akar ve içerdeki yataklar, kap-kacak, çoluk-çocuk su içinde kalırlar ve sırlıklam tir tir titrerler. Dert yetmiyormuş gibi bir de ısınmaları ve elbiselerinin kuruması için ateş gerekir, odun gerekir. Şimdi odunu nereden getirecekler bu talihsiz insanlar? Yağmur ve kış mevsiminde yağmurdan ve fırtınadan yıkılan «ev» ler de olur. O zaman bütün yavrular dışarıda ve karın altında açıkta kahırlar.

Bu «ev» lerin tabanı da topraktır. Hali vakti biraz yerinde olanlar beton dökerler, ama gözü körolası betona da halı lâzım. Nereden getirecek halı parasını? Kilim sermek zorundadır. Bu sefer de çocuklar soğuk alır, hasta olurlar. Haydi bakalım bir dert daha.

Evin içinde yemek pişirilir, gazocağı yakılır, ara sıra işler iyi gittiği zamanlarda vita yağında birşeyler kızartılır. Bu gaz ve yağ kokusu içeride kalır. Çocuklar burada oturdukları ve yat-tıkları için bu gazlı ve yağlı havayı bol bol ve doya doya minicik ciğerlerine çekerler. Kışın havalar soğur. Odayı sıcak tutmak için bütün kapılar ve pencereler sağlamca örtülür ve çatlaklara kâğıtlar yapıştırılır. Oda da böylece havasız kalır. Ancak içeri giren, ya da dışarıya çıkan olunca kapının açılıp kapanmasına kadar geçen birkaç saniye içinde odaya yeni havadan ne gelirse odur. Bu küflü ve kokulu hava gittikçe içeride küflenir ve kokar. Çocuklar ve büyükler de bu havayı ciğerlerine çekerler.

Denilebilir ki odanın kapısını ve pencerelerini günde bir-iki saat açık bıraksınlar da içeriye temiz hava gelsin.

Eh, doğrusu fena fikir değil bu. Ama gel gelelim bu iş için biraz fazla odun lâzım. Çünkü kapı açık bırakılsa oda soğuyacak. Günde bir-iki saatlik temiz hava için bir-iki defa sobayı yakmak gerekecek. Bu da her babayığidin harcı değil. Odunun tonu 160 liradır, bazan 200 liraya çıkar. Zavallı gecekondulular nereden getirsinler bu parayı?

Son yıllarda gecekondu'lara duyulan rağbet artınca bu da bir kazanç aracı haline getirildi. Bazı açığız para babaları ke-nar semtlerde 4-5 odalı gecekondu'lular yaparlar ve kiraya verirler. Tabii herkesin gecekondu yapmaya gücü yetmediği için kirayla bunlara akın da fazladır.

Şimdi de şehirleri bırakalım, köylerdeki evlere bakalım.

Köylerdeki evler de yapı bakımından şehirlerdeki gecekondu'lardan farklı değildir. Onlar da tek katlı, bir veya iki odalıdır, basıktır, topraktır. Yalnız aralarındaki farklardan biri şudur ki bu evlerde pencere yok. Sadece odanın ön duvarında, bir-birbuçuk metre yükseklikte, 30 santim eninde ve boyunda bir-iki delik var, pencereye benzemesi için bir parça camla kapatılmış, cam da çamurla tutturulmuştur. İçeriye zayıf ve titrek bir ışık girebilir. Bu penceremsi deliklerin bir kısmı da cam-sızdır, yazın açık bırakılır, kışın da otla veya paçavralarla tıkayıp doldurulur.

Bu evlerin şehirlerdeki gecekondu'lardan bir farkı da şudur ki bunların hayvanlara ait bir bölmesi de var. Bu bölmenin

penceresi filân olmadığı için güneş ve hava almaz. Bundan dolayı da yazın serin olur. Bazan kadınlar yazın o kavurucu sıcaktan kaçıp burada otururlar, çocuklarını emzirirler. Kışın ise bu bölmeler hayvanların barınağıdır. Hayvanların soluklarından ve gübrelere gelen sıcaklık, insanların oturup yatıkları bitişik odayı ısıtır. Böylece bunlar bir kalorifer vazifesini de görürler. Artık gâvur icadı kaloriferlere ihtiyaç kalmaz!. Hayvanlara mahsus bölmelerin kapısı evin eyvan adı verilen holünden geçer. Bu eyvan kışın tavukların da gündüz barınağıdır. Evin köpeği varsa o da eyvanın bir köşesinde çömelir. Tavuklar eyvanın her tarafını pisledikleri gibi, kendi bölmelerine girip çıkarken burada geçen hayvanlar da bazan eyvanda abdest bozarlar!. Ağalara ait ahırlar ise daha geniştir. Çünkü onların sığırları daha çoktur. Bu ahırların bir köşesinde sığırlara bakan adam için de yer var. Yeri hainam gibidir, hiç üşümez!.

Kışın çok şiddetli geçtiği, karın cömertçe yağdığı bölgelerdeki evler ise yeraltıdır. Buralardaki halk soğuktan korunmak için evlerini yere gömerler. Böylece savunma bakımından da çok akıllı bir iş yapmış olurlar. Hani atom çağındayız, Allah göstermesin, âni bir atom saldırısına karşı korunmak için herkesin gizlenecek bir delik bulması lâzım. İşte bu Doğulu vatan-daşlar böyle bir saldırı anında şehirlerdeki apartman sakinleri gibi şaşkına dönmiyecekler, hemen yeraltı evlerine çekilecekler ve orada korunacaklar!.. Bu tip evler de topraktır, yalnız pencereleri damdadır. İnanmıyan varsa gelsin görsün. O da pencere değil, yine 30 santim kadar eninde ve boyunda bir delik ve oraya çamurla tutturulmuş bir cam parçası. Efendim bunun ne işe yaradığını merak edenlere hemen söyleyelim ki bu, ışık almaya yarar. Böyle biline..

Doğuda başka bir çeşit ev daha vardır. Gözünüzün önüne bir tencere getirin, yüzükoyun yere bırakın. İşte bahsettiğimiz evin bir maketini yapmış olursunuz. Evet genişçe bir tencere biçiminde olan bu evlerin bir de özelliği şudur ki pencereleri yok. Peki niçin böyle yapmışlar? Elcevap : Loğlama külfetinden ve karı temizlemekten kurtulmak için. Çünkü düz damlı olsa kışın yağmurda loğlamak, karı temizlemek gerekecek. Oysa böyle daha pratiktir!.. Yağmurun birikeceği, karın duracağı bir yer yok. Bu açıdan o evleri apartmanlara da benzetebiliriz galiba!..

Doğu köylerindeki evlerin bir özelliği de tuvaletten yoksun bulunmalarındır. İster dağ köyleri olsun, ister ova köyleri.. Hiç birinde tuvalet bulunmaz. Erkekler köyün çevresinde, dere kenarlarında abdestlerini bozarlar. Çocuklar da köyün içindeki gübreliklerde, duvar diplerinde işlerini bitiriverirler.

İşte aziz okuyucular, bu evlerde hastalık olmaz mı? Bunları görmeyenlere belki bu sözlerimiz garip gelir, ama gerçektir.

İnsanlar ilk çağlarda yağmurdan, kardan, sıcaktan, soğuktan korunmak için ilkel akıllarını kullanarak ilkel biçimde barınak yapmışlar. Bunun için topraktan, taşlardan dört duvar bitiştirilerek üstünün kapanmasını yeter bulmuşlar, barınak diye bu dört duvar arasına girmişler. İşte Doğu köylerindeki evler hâlâ o «âsar-ı atika» vasfını aynen korumaktadır, hiçbir değişiklik görmemiştir. Bir bakıma bunda garipsenecek bir durum da yoktur. Çünkü herkes yeni icatları ve yapıtlarıyla, kalkınma alanındaki ileri hamleleriyle, fezada sinekler gibi vızıldayıp dolaşan peykleri ve uzay gemileriyle övünürken biz sadece ve sadece eski eserlerimizle «iftihar» ederiz. Bir zamanlar söylemişiz böyleymişiz ya, dünyanın üç kıtasında at oynatmışız ya, o bize yeter. Varsın dev fabrikalar, gökdelenler, ağır endüstri merkezleri. feza gemileri ve televizyon kuleleri gâvurların olsun! Biz, ayı inini andıran evlerde yaşayan halkımıza kahramanlık türkülerinden ve efsanelerinden ninniler söyleyerek onları uyutabiliyoruz ya, başka neye ihtiyacımız var!. Bir de dediklerine göre Ankara'da bizim bir İmar ve İskân Bakanlığı varmış!. Bilmem ne yapıyor bu Bakanlık? Kimi iskân ediyor ve neyi İmar ediyor? Büyük kentlerde İmar adı altında yıkıp yapmaktan ve yüksek dereceli memurlara apartmanlar dikmekten başka biryerde mesken yaptığını, bir köyü modern konutlara kavuşturduğunu gören, bilen varsa Allah için söylesin.

Ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası diyor ki: «Devlet, yoksul veya dar gelirli âilelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır» (ANAYASA, Madde: 49/2)

KARANLIKTA YAŞIYANLAR

Doğu köylerindeki evlerin ve kentlerdeki gecekonduların özelliklerinden biri de gece ve gündüz hep karanlık olmasıdır.

Gecekonduların biraz geniş pencereleri gerçi vardır, ama köy evleri yukarıda da belirttiğimiz gibi pencereden yoksundur. Bazılarında bir-iki delik var, oradan bir titrek ışık girebilir. Fakat sağlığa yetecek kadar ve insanın evin içinde rahatça dolaşmasını sağlayacak kadar ışık yoktur. Bir kısmı ise tüm karanlıktır.

Gece olunca bütün evler karanlıklara gömülürler, köpek sesleri de olmazsa orada bir köy var mı, yok mu hiç anlaşılmaz. Çünkü Doğu köyleri elektrikten de yoksundur. Doğunun hiçbir köyünde elektrik yoktur. Köylüler akşama kadar çalışıp didindikleri için akşam halsiz düşerler ve karanlık bastıktan sonra hemen yatarlar. Evin kadını, sabah erkenden kalkıp çift sürmeye gidecek olan kocasının, ya da oğlunun yırtık şalvarına veya pamuklu hırkasına bir-iki yama vurmamak isterse çırayı yakar, ocağın yanına bırakır ve oturup o çırının ancak bir metre mesafe kat'edebilen ışığında el iğnesiyle yamayı vurur. Köylerdeki bazı varlıklılar artık odalarını gaz lambasıyla aydınlatmaya başlamışlar, ama bunların sayısı pek azdır. Köylülerin çoğunluğu hâlâ fitilli çıraları yakarlar. Bu çırılar hem fazla gaz harcamadıkları için, hem de ucuz oldukları için iktisatlıdır!. Son yıllarda Amerikalıların şuraya buraya rastgele attıkları ve üzerinde «Made in U.S.A.» yazılı boş süt tozu kutuları da çıra olarak kullanılmaktadır. Köylüler bunları toplayıp tenekecilere satarlar, onlar da lehimleyip çıra biçimine getirirler ve yine köylülere satarlar. Bu kutuların bir kısmı da maşrapa olarak su içmede kullanılır. Bunlar ucuz olduğu için köylerde revaç bulurlar.

Gecekonduların da çoğu elektrikten mahrumdur. Bir kısmında elektrik var, ama bunların sayısı azdır. Sonra Doğu illerindeki elektrik enerjisi az ve güçsüz olduğundan ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Bunun için belediyeler her gece bir semtin elektriğini kesmek zorundadır. Fakat elektriği kesilen semtlerin hepsi de gecekonduların bulunduğu, fakirlerin oturdukları yerlerdir. Bir gece bu yerlerin bir tarafı elektriksiz bırakılır, ikinci gece yine bu yerlerin başka bir tarafı karanlıklara gömülür ve elektriğin kesilme sırası hep bu semtlerin arasında dolaşır. Yenişehirlerde oturan yüksek dereceli memurların, tüccarların, toptancıların, ağaların, para babalarının elektriği ise hiç kesilmez, onlar mutlu insanlardır, daima aydınlıkta yaşar-

lar, tavanlara astıkları türlü türlü renk veren avizelerle apartmanlarını içeriden ve dışarıdan peri masalındaki köşkler gibi süslerler, bol ışıkla gecelerini gündüze çevirirler ve bütün ev işlerini elektrikle görürler. Her ne hikmetse elektriğin kesilmesi sırası bir gece bu semtlere ve mutlu insanlarına gelmez. O sıra da hep fakirler arasında dolaşır. Fakir insanların oturdukları semtler yalnız evleriyle değil, sokaklarıyla beraber karanlığa dalarlar. Sokaklarda yürüyen insanlar el yordamıyla giderler ve yollarını seçerler. Kışın bu semtlerin sokakları çamur deryası haline geldiği için, Allah göstermesin birisinin akşam sokağa çıkması gerekirse dizine kadar çamurda kalır. Bir de yanından bir fayton geçse, atların ayaklarından sıçrayan çamur ve pis sular adamı tepeden tırnağa kadar çamurla süsler!. Ama yenişehir semtlerinde çamur diye birşey yok. Onların caddeleri hep asfalttır. Elektrikleri de devamlı yanar. Çamur da, karanlık ta, sefalet te hep fakirlerin nasibi olmuş. Belediye de onlardan yana değil.

TEZEK ÇAĞINDA YAŞIYANLAR

Doğunun özellikle ova köylerinde hayvan gübresi tek yacak maddesidir. Tezeklerin bundan nasıl yapıldığını gözden geçirelim.

Önce ahırdan toplanan hayvan pisliği kadınlar tarafından büyük sebetlere doldurulup evlerin birkaç metre ilerisine dökülür. Evin tam karşısındaki bu gübre anbarı ilkbahara kadar büyükçe bir tümsek meydana getirir. Nisan-Mayıs aylarında kadınlar başlarlar bunu tezek haline getirmeye. Bu iş için yapılmış yuvarlak çerçeveler var. Kadınlar kolları ve paçaları sıvayıp başlarlar işe. Kimi kazar, kimi kovayla su taşıyıp gübreliliğin üzerine döker, kimi de gübreyi elle çerçeveye doldurur, sonra üstüne çıkıp ayaklarıyla sıkar, iyice sıktıktan sonra da götürüp düz bir alana bırakır. Bu işte köy kadınları arasında tam bir dayanışma var. Bütün köy kadınları toplanıp köyün bir ucundan başlarlar, öbür ucundan çıkarlar. Böylece sırayla bütün evlerin gübrelerini kaldırırılar. Hangi evin gübreliliği kaldırılıyorsa o gün yemek te ona aittir. Yemek deyince hemen akbnıza çeşitli et yemekleriyle, sebzeler ve meyvelerle, tatlılar ve kompostolarla donatılmış iştah açıcı sofralar gelmesin. Ya bir

bulgur pilâvı, ya da içine çökelek doldurulmuş yufka saç ekmeğidir, o da yerde yenir. Öğlen yemeğine giderken ve akşam paydosuna kadınlar çeşmeye, ya da dereye gidip ellerini ve ayaklarını yıkarlar. Sabun filân yok tabii Yalnız suyla yıkarlar ellerini ve o ellerle gelip yemek yerler, çocuklarını emzirirler. Tezekler bir-iki ay güneşte iyice kuruduktan sonra toplanır, ahırın bir kenarında istif edilir ve kışın ocakta yakılır.

Şimdi bu durumu sağlık açısından inceliyelim.

Bir defa gübreliliğin köyün içinde bulunması sağlığa çok zararlıdır. Oraya konan sinekler, sivri sinekler taşıdıkları mikropları alıp eve getirirler ve ekmeğe, yemeğe, kap-kacağa konarlar. Gübreliliğin kendisi de pis koku yapar. Bütün köyü düşünecek olursak, bu durumun sağlığı nasıl kemiren bir ölüm kurdu olduğunu kolaylıkla anlarız. Faraza köy 30 hanelikse içinde 30 gübrelilik var demektir. Artık bu köyün havasının nasıl tüm zehir kesileceğini anlamak zor olmasa gerek. Bir de gübreliliğin öyle elle, ayakla kaldırılması ve kadınların ellerini, ayaklarını sabunla yıkamadan yemek yemeleri, çocuklarını emzirmeleri de sağlığı altüst eder. Sonra o tezekle yemek pişirilir, ondan kalkan duman, buhar ve koku da yemeğe karışır ve hep beraber insanların midesine gidip otururlar.

Gübrenin yakacak olarak kullanılmasının tarım ekonomisine de dolaylı zararı vardır. Çünkü tarlaların gübrenmesine engel olur. Halkın yakacak ihtiyacı başka yakacak maddeleriyle karşılsaydı bu gübre tarlalara serpilir, daha çok ürün elde edilebilirdi.

PİSLİK İÇİNDE YAŞIYANLAR

Hastalığın nedenlerinden biri de temizliğin bulunmamasıdır. Köylünün vücudu, elbisesi, evi, yatağı, kap- kacağı, köyü tüm kir ve toz içindedir. Yıkama pek azdır. 15 günde bir ancak yıkanır ve çamaşır değiştirirler. Çamaşırda da dere kenarlarında ve pis dere sularıyla yıkanır. Yıkamadan söz açılmışken şunu da söyleyelim ki, evlerde banyo olmadığı için yaz-kış erkekler zarurî boy abdestlerini de soğuk sularla alırlar. Sabahın alaca karanlığında ya havuz veya dereye iner, orada soyunup buz gibi sulara dalarlar. Sonra da kurulanmadan ıslak

vücutlarına elbiselerini giydirebilirler. Kadınlar ise bu işi yine soğuk suyla ahırlarda yaparlar. Hattâ bazı köylerde kadınlar da köyün kenarındaki kuytu çeşmelere gider, orada yıkanır. Bu yüzden nice erkekler ve kadınlar soğuk alır ve hastanelik olurlar.

Köylerde abdest bozarken temizlendikten sonra elini sabunla yıkiyan yoktur. Yine soğuk suyla yıkarlar. Ancak 15 günde bir yıkanırken, o fırsattan faydalanarak ellerini de sabunla yıkarlar. Çocuklar yalınayak köyün içinde dolaşırlar, gübrelığın üstünde oynarlar, akşam da o eller ve ayaklarla yatağa girip uyurlar. Daha acısı o ellerle yemek yerler.

Evler toprak, havasız ve kirli olduğu için kap-kacaklar da o kirden nasiplerini alırlar. Kaplar açıktadır, yemekten sonra sabunsuz ve soğuk suyla yıkanır ve öyle ıslak ıslak bırakılır evin bir kenarına. Üstüne sinek konar, böcek dolaşır, toz çöker. Yemek zamanı gelince alınır ve yıkanmadan içine yemek dolurur.

Köylerde helâ olmadığı için köyün çevresi, dere kenarları ve gübrelıklar insan pisliğiyle doludur. Buralara da konan sinekler taşıdıkları mikroplarla birlikte gelip yemeklere, kaplara ve insanın yüzüne konar.

DOKTOR VE İLÂÇ SORUNU

Yukarıda sıraladığımız sebepler insanları hasta düşürür. Önce doktora gitmek kimsenin aklına gelmez. Çünkü doktora gitmek para işidir. O da herkeste bulunmayan bir nesnedir. Bunun için hastalar kocakarı ilâçlarıyla yetinirler. Bu da yaramazsa bir şeyhe, bir üfürükçüye, bir yobaza gidip muska yaptırır. Bazan hastayı da götürürler, «Mânevî doktor» okur, üfler ve muska yapar. Hastayı bir şeyhin mezarına götürürler, mezarın toprağından biraz alıp suda eriterek ona içirenler de var. Nasıl olsa bunların bir kısmı parasız, bir kısmı da ucuzdur.

Bütün bu denemeler olumlu sonuçlar vermezse çar naçar doktora gitmek zorunluğu ortaya çıkar. Fakat doktora gitmek te başlıbaşına bir hastalık. Adamcağızın hastalığı zaten kendisini halsiz bırakmış, şimdi de doktora ve hastaneye gitmek hastalığına tutulacak.

Doktora gidip muayene olacak, doktor reçeteye bir sürü ilaçlar yazıp eline sıkıştırarak. Köylü bunlara verecek paraya nereden bulacak? Ya almadan geri gider ve kaderiyle başbaşa kalır, ya da bir tüccardan, bir faiz ağasından borç alıp ilacı alır. Alır ama, köyde iğneyi kim yapacak? Bu işten anlıyacak kimse yoktur ki köyde. Kasabada veya şehirde kalsa iğneci var, fakat nerede yatacak, nerede yemek yiyecek? Bu çetin problemler karşısında bazı hastalar iğne almazlar, haplar ve şuruplarla yetinirler.

Ya hastanın dışarıda tedavisi mümkün değilse ve hastanede yatması gerekirse o zaman yandığının resmidir. Gidecek, kim bilir kaç gün poliklinikte bekliyecek, yatak var mı, yok mu? Yoksa git filân gün gel, diye geri gönderilecek. Ama nereye gitsin? Otele mi? Parası yok. Eh, ne yapalım yani? Onun parası yoksa hastanenin de yatağı yok, başka çare ise hiç yok!

Şayet adamın şansı biraz yaver gider de hastanede yatak bulunursa dışarıya atılmaktan kurtulacak. Bu sefer de içerideki dertlere uğrıyacak. Yatırmasına yatıracaklar onu, ama hademeler, hasta bakıcıları, hemşireler, hattâ doktorlar bile kendisine birer kiral gibi yukarıdan ve çok yüksekte, hem de apasık suratlarla bakacaklar, azarlıyacaklar, gereken ilgiyi göstermeyecekler. Yalnız doktor efendi her sabah gelip şöyle bir nabzını yokliyecek, başucuna asılmış kâğıda birşeyler yazacak ve bakıcılara, hemşirelere bazı «direktifler» verip gidecek. Nereye mi? Tabii özel muayenehanesine. Çünkü orada para var. Para ise insanı apartmana götürür, özel otomobile bindirir, Avrupa gezilerine gönderir!. Herşeyi becerir para, yapamıyacağı bir iş, açamıyacağı bir kapı yoktur. Onun için doktor efendi her sabah hastaneye saat 10 da filân şöyle bir uğrar, ayak üstü hastaların nabzını yoklar, kâğıdı imzalar, ondan sonra para getiren özel muayenehanesine gider. Artık hasta bakıcılar, hemşireler doktorun «direktif» lerini yerine getirirler mi, getirmezler mi, orasını keyfi bilir.

Yalnız bundan bazı insanlar müstesnadır. Doktoru özel muayenehanesinde görüp kendisine bir «hediye» verenlerle hasta bakıcılarına bir miktar «bahşiş» dağıtanlara ayrı bir ilgi gösterilir. Doktor da, bakıcılar da artık onun candan dostlarıdır!. Muayenesinde, bakımında, ilâcında hiçbir kusur göstermezler.

O hasta artık onların hastasıdır. Fakat bu imkâna da ancak zenginler sahiptir.

Bir de özel odalarda yatan hastalar vardır. Bunlar hastane idaresine ücret verip özel odalarda yatarlar. Tabii özel muamele ve özel ilgi de görürler. Yakınlarından biri de yanlarında yatabilir, hergün ziyaretçileri gelebilir. Bizzat hastanelerdeki bu özel odalar ve bunlarda yatmak mutluluğuna erişen kişilere özel muamele yapılması, sağlık mekanizmasının nasıl bir adaletsizlik içinde işlediğini göstermeye yeter. Ne demek özel muamele ve özel oda? Efendim onlar para verirler de onun için özel oda bulurlar ve özel muamele görürler. Tamam, işte adaletsizliğin kökü de buradadır. Demek ki parası olanlar Devlet kurumundan mükemmel yararlanıp rahatlarını garanti altına alabiliyorlar. Parası olmayanlar ise bundan yoksun kalıyorlar. Demek ki parası olanlarla olmayanlar arasında, başka bir deyimle zenginlerle fakirler arasında Devletin hastanelerinde bir fark gözetiliyor ve parası olanlar, Devlete para verenler bu Devletin kurumundan daha çok yararlanabiliyorlar.

Bir memur düşünelim. Önüne iki vatandaş gelir. İkisinin de işi aynı. Biri memura para verir de işini daha sağlam, ya da daha çabuk yaptırırsa, diğeri de bundan yoksun kalırsa bu haksızlık ve de suç değil midir? Evet haksızlıktır ve de suçtur. Fakat Devletin hastanesine para verip ayrı bir muamele gören zenginle memura para verip işini daha sağlam veya çabuk yaptıran zengin arasında, ve memurun durumuyla hastanenin durumu arasında ne fark var? Memurunkine rüşvet denir, bunu biliyoruz. Hastaneninkine ne ad verilir acaba? Buna aklımız ermiyor. Şunu da belirtelim ki bu durum sadece Doğuda değil, Türkiye'nin her yerinde böyledir. Fakat Doğuda fakirlik daha çok olduğu için bu muamele daha çok sırtıyor.

Hastaneye gitmeyip te dışarıda muayene ve tedavi olmak isteyenler için de durum böyledir. Parası olanlar en iyi mütehassıslarda muayene olurlar, röntgende filmlerini çektirirler, gereken ilaçları alırlar ve istedikleri yerde tedavi olurlar. Parası olmayanlar ise kıyıda köşede muayenehane açan sondan birinci sınıf doktorlara giderler!. Bunlar da hastalıktan anlasın anlamasın, muayene edip paralarını alırlar, ondan sonra hastanın eline ya bir reçete verip eczaneye, ya da bir mütehassısı

gönderirler. Bu da kentlere gidebilen hastalar için böyledir. Oysa köylülerin çoğu hastalarını kentlere götürecek maddî güçte değildir. Bunlar ancak ilçe merkezlerindeki hükümet tabiplerine giderler. Hükümet tabipleri de mütahassıs olmadıkları için birçok hastalıklardan anlamazlar. Fakat anlasın, anlamasın, hastaya bir sürü tehlikesiz ilâçlar yazıp verirler. Çünkü ilçelerdeki hükümet tabipleri aynı zamanda da eczacıdırlar. Hem muayene ederler, hem ilâç satıp oradan para kazanırlar, hem de ayrıca maaş alırlar. Bazı ilçelerdeki hükümet tabipleri aynı zamanda sağlık merkezinin baştabipliğini de yapar, ondan da ayrı ödenek alır, hattâ bütün bunlarla beraber bir de belediye doktorluğu yaparlar. Ve zavallı köylünün hayatı işte bu çok görevli doktorların eline bırakılmıştır. Mütahassıslar ise büyük kentlerde paralı insanların hayatlarının bekleliğini yaparlar.

SOSYALİZASYON VE PİLOT BÖLGE

İşte yukarıda anlattığımız acayip durumu, daha doğrusu bu dramı nihayet gören ve kabul etmek zorunda kalan ilgililer sağlık hizmetlerini sosyalleştirmeyi ve bu suretle her yurttaşa tıp imkânlarından eşit olarak yararlanma fırsatını vermeyi kararlaştırdılar. Doğu bölgesinin bu alanda da diğer bölgelerden çok daha geri olduğu su götürmez bir gerçek olduğundan, sosyalleşmeye işine de bu bölgeden başlanarak girildi.

Türkiye'de yukarıdaki ilgililer her nedense büyük ve göz kamaştırıcı adlara çok meraklıdırlar. Osmanlılar zamanında halifelere verilen «Zillullah» (Allahın gölgesi) ünvanları, bir zamanlar yukarıdakilerce imaledilip piyasaya sürülen «görülmemiş kalkınma», «nurlu ufuklar» gibi büyüleyici lâflar hep bunun örnekleridir. Doğuda girilen sosyalleşme işinde de böyle oldu. Sağlık hizmetlerinin sosyalleşeceği yerlere bu çeşit büyük adlardan bir tane bulundu ve yakıştırıldı: PİLOT BÖLGE!. Sanki gerçekten de büyük bir iş yapılacaktı gibi, bu göz kamaştırıcı adla ortaya çıkıldı, bazı illerde şurada burada sağlık ocakları yapıldı. Sözde artık tıp her yerde vatandaşın ayağına gidecek te, vatandaş o çileden kurtulacaktı. Fakat kalkınmayı süslü binalarla ölçen zihniyetin evdeki hesabı burada da pazara uymadı. Çünkü;

1 — Memleketin her tarafında sosyalizasyon olmadığı ve sosyalizasyona girip girmemek doktorların keyfine bağlı olduğu için kaliteli doktorlar yine büyük kentlerde kalıyorlar ve özel muayenehanelerinde paralar istif edip otomobil safası peşinde koşuyorlar. Sosyalizasyona da sonradan birinci sınıf doktorlar fazla maaş ve ödenek almak için giriyorlar. Bunlar da yeterli olmadıklarından sağlık hizmetleri yine aksıyor.

2 — Yapılan sağlık ocaklarının su, elektrik gibi zarurî ihtiyaçları karşılanmadığından sağlık hizmetleri felce uğramaktadır. Muş bölgesinde yapılan ocaklardan birinde çalışan bir doktor bakın ne diyor: «Elektriksiz ve susuz. Elektrik üretmek için bir motor verdiler. Fakat benzin yok. Bu iş için yılda 500 liralık benzin kontenjanı ayrılmış, oysa ayda 750 liralık sarfiyat var. Suyumuz zaten yok.» (*)

3 — Yapılan sağlık ocaklarına köylüler yine zamanında hastalarını yetiştiremiyorlar. Çünkü köy yolları yok ve çünkü vasiya yok. Hele kışın metrelerce kar altında kalan köylüler, hayvanla dahi hastalarını bu ocaklara veya başka yerlere götürüyorlar. Yine kocakarı ilaçları ve üfürükçülerin «Mânevî tedavi»leriyle başbaşa kalıyorlar. Ocaklara gönderilen doktorlar ve diğer personeller de boş boş oturup maaş ve ödeneklerini alıyorlar, bol bol kâğıt oynuyarak vakitlerini geçiriyorlar.

4 — Köylünün hayat şartları ikelliğini koruduğu için hastalığı doğuran etmenler aynen devam ediyor ve hastalığın önü alınmıyor. Yukarıda sıraladığımız gıdasızlık, susuzluk, evlerin sağlığa zararlı biçimde olması, köylerin ve evlerin pislik içinde bulunması hergün hastalık doğurur ve etrafa yayar. Bunların kökü kurutulmadıkça sağlık ocaklarının faydası kalmaz. Çünkü bir yandan hastalıklar devamlı olarak doğar, diğer yandan da bunların tedavisi yapılır da önlenmesi sağlanmazsa bu işin sonu gelmez ve bu, Devlete sonsuz külfetler yükler. Oysa hastalıkları doğuran sebeplerin kökü kurutulsa hastalıklar asgarîye iner ve bunların tedavisi de hem kolay, hem de Devlete ve millete büyük külfetler yüklenmeden sağlanır. Hastalığın tedavisiyle uğraşan sağlık ocaklarıyla tuvaletsiz, karanlık, kirli evlerin ve her tarafı insan ve hayvan pisliğiyle dolu olan köylerin

(*) 5 Haziran 1965 tarihli Akşam Gazetesi.

yanyana durması, bu ocaklarla açlığın, gıdasızlığın, susuzluğun kucak kucağa gelmesi sosyalizasyon kelimesinin anlam ve kavramıyla bağdaşmaz. Ve böyle bir ortamda yalnız sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesinden olumlu bir sonuç alınamaz.

5 — Hastalıkları doğuran etmenlerin yuvası fakirlik ve bilgisizlik olduğuna göre, bunların kökünün kaldırılması için halkın ekonomik ve kültürel seviyesinin yükseltilmesi gerekir. Bunun için de Doğuda iş alanlarının açılması, millî bir endüstrinin kurulması, toprak reformu yapılarak köylünün toprağa kavuşturulması, köylülerin kooperatif gibi ekonomik değeri olan toplumsal kurumlarda birleştirilmesi ve sosyal hayatlarının ekonomik mayayla yoğurulması, eğitimin köylere daha olumlu hâmlerle aktarılması ve köy kalkınmasını, Doğu kalkınmasını gerçekleştirecek seviyeye getirilmesi ve bütün halka, bütün köylülere eğitimden parasız ve eşit olarak yararlanma fırsatının verilmesi şarttır. Bütün bunlar da Devletin yapabileceği işlerdir.

Fakat Doğuda bunlardan eser olmadığından yalnız sağlık hizmetlerinin sosyalize edilmeye kalkışılması, onun da bir takım binalardan ve bunlara gelen görevlilerden ibaret kalması elbette ki beklenen sonucu vermez ve vermeyecek. Çünkü toplum hayatındaki bütün siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel meseleler birbirine bağlıdır ve bunlardan sadece bir tanesi diğerlerinden ayrı olarak gerçekleştirilemez. Bir yerde sağlık ocağı yapıyorsa buna su, elektrik, yol lâzım. O halde sağlık ocağı yapılırken bunların da ele alınması gerekir ki, ocak bittiği gün sulu, elektrikli ve yollu olarak hizmete girsin, ondan sonra da saat gibi çalışmaya devam etsin. Bunlar da yetmez, bu sağlık ocağıyla beraber köy yollarının, köy evlerinin, köylülerin ekonomik ve kültürel sorunlarının da ele alınması gerekir. Ama bunlar yapılmadığı için sağlık ocakları birer süslü binadan ibaret kalmıştır. Artık bu durumda girilen işe PİLOT, bu işin yapıldığı yerlere de PİLOT BÖLGE denilebilir mi? Aslında buna KAPLUMBAĞA BÖLGE demek gerekir. Çünkü yukarıdaki problemler çözümlenmeden bu işe girilmesi olumlu sonuç vermemiştir ve Doğuda sağlık hizmetleri PİLOT değil, o eski KAPLUMBAĞA yürüyüşüyle yürümekte kalmıştır, hâlâ da o yürüyüşle devam etmektedir.

Düşünün: Metrelerce kar, hiçbir yere yol yok, hiçbir yerle irtibat sağlanamıyor. Ve evde hasta var, inim inim inliyor. Ona

ilâç lâzım, doktor lâzım, muayene lâzım, bakım lâzım. Oysa bunlardan hiçbiri yok: Hastanın ıstırapı bir yana, evdekilerin ıstırapı ve çilesi onunkinden beter. Hastanın her inleyişi evdekilerin kalbine birer hançer gibi saplanır. Dışarıda kar, içeride inilti ve ıstırap. Bu feci ve yürek yakıcı durumu düşünmek bile insana ıstırap vermez mi?

Kar olmazsa ağır hastaları ilçe merkezine, ya da sağlık ocağına yetiştirmek için lezag denilen tabut biçimindeki tahtaya yatırılır, adamlar cenaze götürür gibi omuzlarına alıp saatlerce yol yürürler ve hastayı doktora kavuştururlar. Kış mevsiminde metrelerce kar altında bu da mümkün olmuyor. Ve hasta kaderiyle başbaşa bırakılıyor. Bu durumda olan köylü için, yolu olmıyan ve bu yüzden hastasını ocağına yetiştiremeyen köylü için sağlık ocağının bir değeri kalır mı? Bin tane de sağlık ocağı olsa köylü onlara ulaşamadıktan sonra bu ocaklar acaba kaç paralık değer taşır?

EBESİZ DOĞUMLAR

Doğu köylerinde doğum yapan kadınlar da diğer hastalar gibi kaderlerine ve kocakarıların ihtisasına (!) terkedilmişler. Doğum yapıncaya kadar sancılar ve ıstıraplar içinde kıvranan bu zavallılar bazan canlarını da kaybederler. Doğum esnasında, ya da doğumdan sonra yanlış bakım ve tatbikat yüzünden öbür dünyaya geçeden kadınların haddi hesabı yoktur. Bazı büyük köylerde ihtiyar kadınlar ilkel metotlarla ve kocakarı usulleriyle ebelik yaparlar, ama küçük köyler ve mezralarda bunlar da yoktur.

Yalnız köylerde değil, birçok ilçe merkezlerinde bile ebe bulunmaz. Buralarda da yine kadınlar birbirlerine yardım ederler. Birkaç il merkezinde bulunan doğumevlerine köylüler gelemeyizler. Çünkü yolları ve vasıtaları yoktur. Bu doğumevlerinden yararlananların hepsi ağaların, şehir beylerinin, yüksek dereceli memurların, tüccarların karılarıdır. Köylüler ve kentlerle kasabalardaki fakirler, gecekondu sakinleri bu doğumevlerinin yolunu dahi bilmezler. Hattâ çoğu varlığından bile habersizdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DOĞUDA HALK-DEVLET İLİŞKİLERİ

«Türkiye Cumhuriyeti, insan hakalarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan milli, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir» (ANAYASA, Madde : 2)

Devlet bir halk teşkilâtıdır. Amacı da halkın kalkınmasını, güvenliğini, sağlığını, mutluluğunu sağlamaktır. Yurt denilen belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan her fert bu teşkilâtın üyesidir. Buna göre Devlet, halkın hizmeti için halk tarafından kurulmuş bir kurumdur, Devleti yönetenler de halkın hizmetçisidirler, bu görevi halk adına yaparlar. Devletin bütün basamaklarında çalışan görevlilerin hepsi için bu böyledir. Bunların hiçbiri o göreve girmekle halkın efendisi olmaz, tersine efendi halktır.

Suçluları kanun çerçevesi içinde halk adına cezalandırmak ve yurttaşların canını, malını, namusunu koruyup güven altına almak Devletin başlıca görevleri arasındadır. Suçsuz vatandaşlara suçluları ele vermeleri için baskı yapmak, insan onuruna yakışmayan ağır ve kaba muamelede bulunmak, ya da halkın canını, malını, namusunu zorbaların insafsız pençesiyle başbaşa bırakmak Devletin görevleriyle ve bir halk teşkilâtı olması niteliğiyle asla bağdaşmaz.

Bu kısa girişten sonra, şimdi Devletin Doğudaki fonksiyonuna, halkın Devlete karşı ve Devletin halka karşı tutumuna bir göz atalım.

HALKIN DEVLETE KARŞI TUTUMU

Doğu insanı çok dürüst, çok namuslu ve çok merttir. Okuma-yazması yok, diploması ve türkçesi de yok, ama sağduyusu, yurttaşlık ve sorumluluk duygusu vardır. Doğulu anarşist değil, düzenlidir. Doğulu Devleti halkın üstünde bir kuvvet ve her istediğini yapabilen bir teşkilât bilir. Devletle hükümeti birbi-

rinden ayırmaz, ikisini aynı şey bilir. Hattâ çoğunun aklına Devlet denince yalnız jandarma ve tahsildar gelir. Bunun için Doğulu Devletten korkar, Devletin bir baskı makinesi, bir korku cihazı olduğunu sanır. Fakat bu cihazın kendisine yüklediği bir takım ödevler, yurttaşlığın kendisine yönelttiği bir takım sorumluluklar olduğunu bilir. Bunun için de Devlete karşı vazifesini eksiksiz yapar.

Doğulu vergisini kuruşu kuruşuna verir, vergi kaçakçılığı yapmaz. Bunu, Devletin ve halkın sırtından zengin olmayı meslek (!) edinmiş kalantor işadamı, ithalâtçı, ihracatçı, toprak ağası, faiz ağası, apartman ağası, toptancı, müteahhit gibi «ileri gelen şahsiyetler» yapabilirler. Doğru köylüsü ise vergi kaçakçılığı yapmaz, zaten buna akli da ermez.

Doğulu askerlikten kaçmaz, askerliği en kutsal bir ödev bilir. Asker ocağında Doğulu Memoların ne kadar dürüstlükle, namuslulukla, cesaretle o kutsal yurt hizmetini yaptıklarını bütün subaylar bilmektedirler. Okuma-yazmaları yok, türkçe de bilmezler, ama aldıkları görevi, bunları bilenlerden daha dürüstlükle yerine getirirler. Vazife uğrunda onlara haksızlık ta yapılsa, açığözler kendilerine hile de yapsalar onlar yine vazifeyi vazife bilirler ve yerine getirirler.

Doğulunun Devlet memurlarına ne kadar saygılı ve itaatkâr olduğunu Doğuda görev yapan bütün memurlar bilir. Jandarma kendisine dayak attığı zamanlarda bile o bunun haksız bir iş, kanun dışı bir davranış olduğunu bilmez. Bunun da Devletin bir emri olduğunu sanır ve çaresiz boyun eğer jandarmanın sopasının önünde. Çünkü o, Devletin istediği zaman vatandaşlara dayak atabileceğini, bu hakka sahibolduğunu sanır. Evine bir memur, tahsildar, ya da jandarma gittiği zaman kendisine nasıl hizmet ettiğini, nasıl saygı gösterdiğini herkes bilir. Varını yoğunu getirip misafirin önüne kor. Vicdanlı memurlar çok iyi bilirler ki bu, Doğulunun misafirperverliğinin tabii bir sonucudur. Fakat bunu, Doğulunun korkaklığına yoran nankörler de yok değiller. Doğuda bugüne kadar bir Devlet memuruna ağır ve kaba muamele yapıldığı görülmemiştir. Yapanlar varsa onlar o memurların masa arkadaşları olan «eşraf» ve «ileri gelen şahsiyetler» dir. Bunlar da Doğuyu ve Doğuluyu bağlamazlar.

Köye kaymakamın arabasının gitmesi için yol gerekir. Yöneticiler buna «köy yolları» adını verirler. Bu yolun köylüye hiçbir faydası olmadığı halde, o yine, Kaymakamın emridir diye kazmasını ve küreğini alır, yakıcı güneşin altında taşlarla ve topraklarla savaşıyor yolu yapar. Ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da diyor ki : «Angarya yasaktır» (ANAYASA, Madde : 42/A) Yoksa Kaymakamın arabasına pulsuz, parasız, ücretsiz yol yapmak angarya sayılmıyor mu?

DEVLETİN HALKA KARŞI TUTUMU

Şimdi de Devletin halka karşı tutumuna bakalım.

Devletin kalkınma alanında Doğuyu ihmal ettiği açık bir gerçektir. Bunu bilmeyen artık kalmamıştır. Takvimlerin yirminci yüzyılı göstermelerine rağmen Doğu hâlâ orta çağ hayatını yaşamaktadır. Hattâ bazı bölgelerde ilk çağ hayatının hüküm sürdüğünü söylemek hiç te mübalâğa değildir.

Güvenlik işine gelince, yurttaşların güvenliğini korumak Devletin başlıca ödevlerindedir. Ama Doğuda bu yoktur. Doğunun hiçbir köyünde Devlet varlığını duyuramamaktadır. Bu yüzden halk başının çaresine bakmak, canının ve malının güvenliğini sağlamak, bunun için kabile ve aşiret hayatını korumak ve sürdürmek, bir sivrilmişin veya bir ağanın gölgesine sığınmak zorunda kalmaktadır. Adam öldüren bir cani adalete teslim olmaya yanaşmaz, dağa çıkarak her gün, her saat masum köylülerin canını, malını, namusunu tehdit eder, etrafa korku salar. Köylüleri haraca bağlar, kendisine boyun eğmeyenleri çekip vurur, vurmazsa hayvanlarını bıçaklar, ekinini ateşe verir, kavaklarını ve bağını, bahçesini keser. Bütün köylüler bu şakînin korkusundan tir tir titrerler. Devlet bu adamı yakalamak gücüne sahip midir, değil midir? Bilinmez. Bilinen birşey varsa o da adamın bir türlü yakalanmamasıdır. İlgililer her gün artan şikâyetlere dayanamaz hale gelince ve yukarıya karşı müşkül duruma girince «tâkibat» a çıkarlar. Ama kimi tâkibederler, biliyor musunuz? (Dikkatli olun, gülmiyesiniz) Silâhsız köylüler! Evet, evet silâhsız köylüleri tâkibediyorlar. Çünkü tam teçhizatlı olarak dağda dolaşan caniyi yakalamak şöyle dursun, izini dahi bulamıyorlar. Bulamayınca da hunçlarını almak için köylüleri sıra dayağına çekiyorlar, «Şakî nerede?», «niçin ele

vermiyorsunuz», «niçin yemek yediriyorsunuz?» diye.. İnsan onuruna yakışmayan azarlamalar, küfürler ve sövmeler de bu dayak törenine eklenir ve bununla dayak töreninin programı zenginleştirilir, ona bir çeşni verilir!. İşte «tâkibat» diye adlandırıldıkları şey budur.

Ama ne yapsın köylü? Adam heran hayatını tehdit ediyor. Kendisinden ekmek isteyince vermezse ölecek, verirse jandarmanın işkencesine uğrıyacak. İki ateş arasında kalan köylü canıni ele veremez, bu ölümle sonuçlanacak işi göze alamaz. Bundan başka ona ekmek te vermek zorundadır. Çünkü aksini yaparsa yarın jandarma gider, o yine o caninin, ya da başka canilerin namlarıyla başbaşa kalır, Devlet kendisini onlardan koruyamaz, bu da onu şeksiz ve şüphesiz ölüme götürür. Farzedelim bir şakî Devlet otoritesi olmıyan ücra bir yerde bir ilgilie rastlasa ve namluyu göğsüne dayayıp «şu kadar para vereceksin» dese, ne yapacak ilgili? Tabii boyun eğecek değil mi? Şimdi insafla düşünelim : Bu tehdit altında boyun eğdi diye ilgilie dayak atmak revâ mıdır? Şüphesiz hayır. İşte köylünün durumu da aynen böyledir. Ve bir değil, hayatı boyunca caninin namlusunun tehdidi altındadır.

Fakat bunu düşünen yok. Maroken koltukların içinden gerine gerine «ekmek verilmesin», «yakalansın» gibi emirler göndermek kolay. Ama köylü niçin ekmek veriyor? Bunun nedenlerini biliyorlar mı ilgililer? Devlet köylüleri canilerden koruyabiliyor mu? Malını, canını, namusunu güven altına alabiliyor mu? Devlet kaatili yakalıyamadıktan sonra zavallı Hasso ne yapsın, nasıl yakalıyabilsin?

Bu şakîlerin bir kısmı da mütegalibelerin, ağaların birer maşası oluyor. Bunlar o şakîler vasıtasıyla hasımlarına her türlü zararı veriyorlar. Bu durum, halkı bir yandan nüfuzlu kişilere boyun eğmek zorunda bırakırken, öte yandan da şakîlere boyun eğmek zorunda bırakırken, öte yandan da şakîlere köleleştiriyor. Bunun için Doğu köylerinde mal ve can güvenliği yoktur. Hangi zorba ne yapmak isterse yapabiliyor. Bazı varlıklılar şakîlerden ve mütegalibelerden korunmak için silâh almak, silâh taşımak zorunda kahrılar. Bu da yasak olduğu için heran tutulacak diye tir tir titrerler. Bunların sayısı da azdır. Halkın, köylülerin çoğunluğu fakir olduğu için bundan da yoksundur.

MEMURLARIN HALKA KARŞI TUTUMU

Doğuya gelen memurlar kendilerini sürgünde sanırlar, bölgeye kolay kolay alışmazlar. Doğunun sosyal ve ekonomik koşullarının da belki bunda etkisi vardır. Ama ne olursa olsun, her memurun yurdun her köşesinde şevkle çalışması gerekmez mi? Doğuya gelen memurlar ise böyle değiller. Halkın ekonomik, sosyal ve kültürel seviyesinin yükselmesine çalışmak, halka hizmet etmek çoğunun aklından bile geçmez. Bir an önce kurtulmak için silâh altında tezkere almak hasretini çeken erler gibi oturuşup günlerini sayarlar. Biri derki: «Şu kadar ayım kaldı, ondan sonra pırrr» Öteki hemen atılır: «Senden sonra sıra bende» En son gelen ise «siz gidin, bana da Allah kerimdir» diye karşılık verir. Hiçbiri Doğuya yardım elini uzatmak, Doğu insanını sefaletten kurtarıp bir parça mutluluğa kavuşturmak için geldiğini duymuyor içinden ve böyle bir zihniyet taşıyor. Hepsi Devlet kapısından geçinmek, maaş alıp günlerini gün etmek için gelir ve bu zihniyetle çalışıp «şark hizmeti» ni tamamlamaya bakarlar. Evet «şark hizmeti...» Memurlar için hâlâ «şark hizmeti» vardır ve yüksek dereceli memurlar bunu sırayla yapıyorlar. Çünkü Doğu geridir, mahrumiyet diyarıdır, memurlar orada uzun zaman kalamazlar, sırayla gidip «memleketi idare» ediyorlar ve dönüyorlar. Peki ya Doğudaki milyonlarca insanın hali ne olacak? Bu milyonlarca Doğulu bu mahrumiyet diyarında içinde buldukları sefaletle uzun zaman değil, ömürleri boyunca nasıl dayansınlar? Bunları ne zaman bu ıstıraptan kurtulacaklar?

Memurlar hiçbir zaman halk arasına girmezler, halkın acılarını paylaşmazlar. Bazı «Memleket meseleleri» ni konuşurlarken dahi ilçenin «eşraf» iyle ve «ileri gelen şahsiyetler» iyle toplanıp konuşurlar. Geriye kalan halk tabakası ve özellikle köylülerle memurlar arasında her zaman bir perde vardır. Köylülerle yüksek dereceli memurlar arasındaki ilişkiler ancak köy muhtarı aracılığıyla kurulur. Köy işleri hakkında dahi köylüye yalnız yukarıdan emir verilir. Bir köylünün Devlet dairelerine işi düşerse doğrudan doğruya işini tâkibedemez. Çünkü ürker ve çünkü dil bilmez. Bu işi de çoğu zaman «eşraf» tan veya «ileri gelenler» den birinin aracılığıyla yapar. Bu yüzden her ilçede bir sürü «iş tâkipçisi» bulunur. Bunlar halkın sırtından geçindikleri gibi birçok rüşvet ve yolsuzluklara da aracı olurlar. Ay-

nı zamanda halkla Devlet arasında bir perde, bir duvar durumundadırlar.

Memurlar iş saatleri içerisinde zaten dairelerdedir ve masa başından «memleketi idare» ederler. İş saatlerinden sonra da Memurlar Kulübünde toplanıp zar atarlar, kâğıt oynarlar. Kitap okumak, araştırma yapmak, dünya ve memleket meseleleri hakkında bilgi sahibi olmak akıllarının ucundan bile geçmez. Bunun için bakıyorsunuz ki çoğu, «Mevzuat» dışında hiçbir şey bilmez, yeni bir sorunla karşılaştığı zaman apışıp kalır. Sadece ve sadece «Mevzuat» bilirler ve bu «Mevzuat»ın dar çerçevesi içerisinde sıkışıp kalırlar. Yılların devamıyla bu «Mevzuat»ın içinde kala kala kafaları artık skolâstik bir durum alır.

Kendi aralarında toplandıkları zaman da elbiseden, kumaştan, güzel yemeklerden, «nefis» konservelerden, Amerikan eşyasından bahsederler, birbirinin aleyhinde konuşurlar. Büyük şehirlere yakın yerlerde görevli olanların da en büyük eğlenceleri Spor-Toto'dur. Zekâlarının bütün inceliğini burada kullanırlar. Bazan da çok basit işlerden çıkan anlaşmazlıklar yüzünden yüksek dereceli memurlar arasında ikilik çıkar. Bu ikilik kısa zamanda yerini rekabete ve sen-ben mücadelesine verir, düşmanlık durumunu alır. Birbirinin ayaklarını kaydırmak için uğraşıp dururlar. Tabii küçük memurlar da bu ikilik akımının etkisinden kendilerini kurtaramazlar, onlar da ikiye bölünürler. Çünkü onların her biri de bir yüksek dereceli memurun maiyetinde çalışır ve bu yüksek dereceli, maiyetindeki küçük memurun da karşı tarafa cephe almasını, hattâ selâm vermemesini ister. Küçük memur mecbur kalır âmirinin fermanına uymaya. Çünkü uymazsa ekmeğiyle oynayabilir, sicilini bozabilir, bir bahane uydurup hakkında yüksek makamlara yazabilir, onu başka yerlere sürdürebilir. Kısacası küçük memurun kaderi tamamen yüksek dereceli memurun elinde ve kaleminin ucundadır. Bir zamanlar büyük memurların da, küçük memurların da kaderi parti ocak başkanlarının elinde ve dilinin ucundaydı. O dilin ucundan dökülen bir söz memurun sürülmesi için yeterdi. Sonra büyük memurlar nisbeten kurtuldular, ama küçük memurların kaderi büyük memurların elinden ve kaleminden kurtulmadı. Onun için âmirin hangi memurla arası açıksa maiyetindeki küçük memurun da ona uyması şarttır...

Memurlar arasında çıkan bu bölünme çoğu zaman ilçenin memurlarla arkadaşlık eden «eşraf»ına ve «ileri gelen şahsiyetler»ine de geçer, böylece anlaşmazlık ve düşmanlık daha geniş bir alana yayılır. Telgraflar çekilir, yazılar yazılır, durum yukarılara bildirilir. Fakat bunun nedenleri ceviz kabuğunu dahi dolduramayacak kadar basittir. Ama «Ne yapıyorsun?» diye sorulduğu zaman alınan cevap şudur : «Memleketi idare ediyorumuz!..»

Yerli memurlara gelince bunlar çoğunlukla kâtiplik, tahsilâtılık gibi alt basamaklarda ve yüksek dereceli memurların emrinde çalışırlar. Fakat bunların da çoğu kabuktan çıkıp ta kabuğunu beğenmiyen misali, memur oldukları andan itibaren halktan ayrılırlar, halkla bağlantıları tamamen kesilir. Artık onlar da halka yüksekte bakan kişilerden olurlar.

Bir de sürgün memurlar vardır Doğuda.. Malûm ya, Doğunun bir özelliği de sürgün diyarı olmasıdır. Büyük yerlere, Meselâ Ankara'ya, İstanbul'a, Bursa'ya, İzmir'e, Adana'ya yaramıyan, ya da serkeşlik ve dikkafalılık yapan memur ya Hakkâri'ye, ya Bingöl'e, ya Bitlis'e, ya da Doğunun başka bir yerine sürülür. Yani büyük kentlere yaramıyan memurlar Doğuya «hediyeye» edilir. Ve bu memur Doğuya gelip «Memleketi idare» eder. Ama onu gönderenler aslında idare için değil, aklı başına gelisin ve uslansın diye gönderiyorlar. İnsan ister istemez kendi kendine şu soruyu sorar : Allah, Allah! Doğu tımarhane midir?!

Yukarıda anlatılan bütün bu nedenleri gözönüne alırsak, Devlet dairelerinin, memurların Doğuyu niçin kalkındıramadıklarını anlamakta güçlük çekmesek gerek. «Mevzuat»ın darlığı, memurların yukarıdan yönetmeye kalkmaları, bölgenin ekonomik, sosyal ve doğal koşullarının gözönüne alınmaması bu başarısızlıkta büyük rol oynar.

«Memleket meseleleri» dedikleri sorunları da öyle köklü bir eleştirmeye ve bölgenin gerçeklerini hesaba katarak incelemiyorlar, sadece yüzeyden ve formaliteye göre ele alıyorlar ve bu yüzden de içinden çıkamıyorlar. Köy kalkınması konusunda toplantılar yapıyorlar, «Mevzuat»ı inceliyorlar, ama bir türlü köyü kalkındıramıyorlar. Kalkındıramayınca da bütün suçlu halka ve köylüye yüklüyorlar ve «ne yapalım efendim? Cahil millet, herşeyi Devletten bekler, halbuki kendisinin meselelerini

halletmesi lâzımdır» diye kestirip atıyorlar. Bunu söylerken kendilerinin bizzat herşeyi devletten beklediklerinin farkında değiller. Bir yandan köylüyü, halkı yukarıdan emirle yönetmeye kalkarlar, halkın kendi eliyle kendini kalkındırması için ona en ufak bir imkân vermezler. Bir yandan da yukarıdan idare etmekte başarısızlığa uğrayınca halkın herşeyi Devletten beklememesini söylerler. Negarip şey değil mi? Demek ki acz içinde kalınca halkı hatırlarlar ve ancak o zaman halkın kendi meselelerini kendi eliyle halletmesi gerekliliğine inanırlar. Fakat yine de halka bu imkânı vermezler. Ne derler biliyor musunuz? «Köy imamı, köy öğretmeni, köy muhtarı elele verip köyü kalkındırınsınlar»

Hem nasıl herşeyi Devletten beklemesin? Şehirli yolunu, okulunu, renkli elektriğini, suyunu, asfalt caddesini Devletten bekler; memur ödeneğini, lojmanını, hükümet konağını Devletten bekler; apartman ağası apartmanını göklere çıkarmak ve birkaç tane yanyana dikmek için Devletten kredi bekler; top-
rak ağası topraklarını modern araçlarla işlemek için Devletten bol kredi bekler ve bununla üstelik köylüleri de gecekondu-lara döker; müteahhit Devletin parasıyla Devlete yaptığı binalardan yüzde 25 bekler; ithalâtçı ve ihracatçı aldığı ve verdiği mallardan yüzbinler kazanmak için Devletten yardım bekler ve hattâ Devlete lâzım olan malzemeyi bile kendisi getirir, kârla Devlete satar; özel sektör kendisinin yapabileceği işlere Devletin yaklaşmamasını ve Devletin kendisine son kerteye kadar sadece destek olmasını ister, onu bol kredilerle ve kolaylıklarla beslemesini bekler. Ve bütün bunlar beklediklerini alırlar. Fakat köylü Hasso okulunu, yolunu, birkaç yüz liraya malolacak içme suyunu, kısacası kalkınmasını Devletten beklemesin, başının çaresine baksın. Devlet ondan vergisini bekler ve alır, askerlik yapmasını da bekler ve yaptırır. Ama sakın ha, o herşeyi Devletten beklemesin. Ne yapsın peki? Köy öğretmeni, köy imamı, köy muhtarı elele verip imkânsızlıklar içerisinde köyü kalkındırınsınlar!. Allah saklasın böyle kalkınmayı kazadan belâdant. Bu gidişle belki çok kalkırız!.

BUGÜN GIT YARIN GEL

Bu cümle genellikle Türkiye'de, özellikle Doğuda inemurların halka karşı nasıl bir umursamazlık duygusu içinde olduk-

larını gösteren bir parola haline gelmiştir.

Şimdi köylünün Devlet dairesinde işinin şöyle bir analizi yapalım.

Köylü sabahın alaca karanlığında köyünden çıkar, ilçe merkezine gider. 3-4 saatlik yolu vardır. Kasabaya gelinceye dek saat en az on olur. O gün köydeki işinden zaten olmuş. Dilekçesini yazdırır, Kaymakama götürür, dilekçe ilgili dairelere havale edilir, derken saat 11-12 yi bulur. Köylünün işini hemen bitirip öğleden sonra evine hareket etmesi gerekir ki akşama evine varsın ve ertesi günü de işinden olmasın. Bir de memurdan «Bugün git yarın gel» emrini aldı mı, ne olur? Ya o gün evine dönüp yarın tekrar kasabaya gelir, ya da kasabada kalmak zorunda kalır. Otel parası, lokanta parası, çay parası derken kendisine en az on liraya mal olur. On lirayı belki azımsıyanlar var, ama «Bugün git yarın gel» emriyle yönetilen köylü için on lira çok şeydir. Kim bilir bu on lira kaç günlük kazancıdır onun.. Ertesi günü şayet işini bitirir de köyüne dönebilirse iyi. Gerçi iki günlük zamanı gitti, ama bizde zamanın değerini ölçen bir alet henüz icad edilmemiş. Bunun için bu nokta üzerinde kimse durmaz.

MEVZUAT HAZRETLERİ

Bu işlerde bütün suçu memurlara yüklemek te doğru olmaz. Biraz da «Mevzuat Hazretleri» nin parmağı var işin içinde. Bizdeki kırtasiyecilik ve formalite var ya.. Dilekçe yazılır, oradan oraya havale edilir; mühürler, imzalar, fişler, örnekler, müzakereler birbirlerini kovalar; beş liralık iş için on liralık kâğıt gider, 20-30 liralık ta zaman ve emek harcanır. Ve biz de bu suretle iş yaptığımızı, «Memleket meseleleri» ni hallettiğimizi sanırız.

Doğuda köylülerin hemen hepsi okuma-yazma nimetinden yoksun buldukları için Devlet dairelerine işleri düştüğü zaman dilekçelerini yazıcılara yazdırırlar, ölüm ve doğum kâğıtlarını onlara doldurturlar. Faraza bir doğum oldu. Köylü kalkıp ilçeye gidecek, nüfus dairesinden basılı doğum kâğıdını alacak, bir yazıcıya ücretle doldurtacak, köye dönüp muhtara ve üyelere mühürletecek, tekrar ilçeye gelip nüfus dairesine teslim

edecek. Bu çok basit iş için köylünün çektiği güçlüğü, yaptığı masrafı, harcadığı zamanı düşünelim. Oğlu askere gitmişse kendisine 20-30 lira para gönderecek, posta havale kâğıdını alıp yine bir yazıcıya doldurtacak ve postaneye teslim edecek. Oğluna mektup yazdırmak için dahi köyden kalkıp ilçe merkezine gelen köylülerin haddi hesabı yoktur. Çok defa bir posta havale kâğıdının ikibuçuk liraya, bir doğum kâğıdının da on liraya doldurulduğuna hiç tereddüt etmeden inanır.

Doğum işlerinde şöyle bir usul de tâkibediliyor Doğunun bazı yerlerinde : Nüfus memuru ve kâtibi bir yazıcıyla anlaşır, doğum kâğıtlarını yalnız ona verirler. Köylü çocuğunu nüfusa kaydetmek için doğum kâğıdı almaya gidince kendisine bu kâğıtların filân yazıcıda bulunduğunu, ona doldurtup getirmesini söylerler. Köylü kâğıdı başkasına doldurtmak istediğini, hattâ bunu kendisine parasız dolduracak adam bulunduğunu söylese de beyhudedir. Nüfus dairesinin cevabı kesindir : «Kâğıtlar bizde yok, filân yazıcıda var ve yalnız o doldurmasını bilir, ondan alıp ona doldurtmazsan yine kabul etmeyiz, çünkü başkası bunu nasıl dolduracağını bilmez» Bunun üzerine zavallı köylü mecbur kalır o yazıcıya gitmeye ve kendisine doldurtmaya. Evet, Devletin hazırlayıp nüfus dairelerine gönderdiği bu doğum kâğıtları nüfus dairesince bir yazıcının tekeline verilir ve köylü parasını yalnız o yazıcıya vermeye, başkasına doldurtmamaya mecbur tutulur. Ve herkesin gözü önünde cereyan eden bu işlerle her nedense kimse ilgilenmez.

Ya evlenme derdi? Onu hiç sormayın. Nüfustur, doktordur, muhtardır, yazıcıdır, fotoğrafçıdır, ilândır derken evlenecek çiftin bu işler için birkaç gün ilçeye gelip gitmesi gerekir. Sonra her evlenme işi yüz liraya patlar köylüye. Tabii o da yine bir yazıcı tarafından yapılır. Bu işler Doğuda öyle bir durum almıştır ki, artık köylü bu işleri yapanın Devlet değil, filân yazıcıdır kanısına varmış. İşte bunun içindir ki birçokları bu işleri ve masrafları göze alamıyorlar ve çocuklarını kayıtsız bırakıyorlar, evlenmede de yalnız imam nikâhiyle işi bitiriyorlar, bununla yetinmek zorunda kalıyorlar. Ve bizim «Mevzuat Hazretleri» bunun «gayri meşru» evlenme olduğunu söylüyor, bundan doğan çocuklara da bildiğimiz damgayı basıyor. Ama niçin? Köylü mahsus mu yapıyor bunu? Asla.. Seve seve askere giden, seve seve vergisini ödiyen, seve seve Kaymakamın arabasına kazma-

kürekle yol yapan köylü acaba evlenme muamelesini de niçin seve seve yapmıyor? Çünkü bu muamele zordur da ondan. Çünkü bununla günlerce uğraşıp günlerce kasabada perişan olacak ta ondan. Çünkü bu iş kendisine pahalıya mal olacak ta ondan. Ve çünkü bu iş için parası şunun bunun cebine girecek te ondan.

Dairelerin bir de dilenmeleri vardır. Bu özellikle jandarmaya mahsustur. Dilekçesini jandarma kalemine götüren vatandaşın, yazıcılar bir top yazı kâğıdı veya bir düzine kalem, ya da bunlara benzer birşey isterler ve bunu getirmezse işini yapmayacaklarını söylerler. Vatandaş işinin aksamaması için çaresiz istediklerini alır. Fakat bu kadar kâğıt, kalem, mürekkep ne olur? Bunların bitip tükenmesine imkân yok. Çünkü her zaman gelir. Sonra Devletin bir dairesi, hem de güvenliği korumakla yükümlü bulunan bir daire nasıl vatandaşın kırtasiye dilenir? Devlet jandarma dairesine kırtasiye vermiyor mu? Devlet dairesinin vatandaşın dilenmesi Devletin otoritesiyle ve mânevî kişiliğinin haysiyetiyle bağdaşır mı?

KÖY İHTİYAR KURULU

Köyü yöneten örgüt köy ihtiyar kuruludur. Doğuda bu kurulun ve buna bağlı olan, bunun aracılığıyla yürütülen Halk-Devlet ilişkilerinin nasıl bir zavallılık içinde bulunduğunu anlamak için durumu kısaca gözden geçirelim.

Muhtarların çoğu okuma-yazma bilmezler. Bilenler de kaunlardan, tüzüklerden, yönetmeliklerden habersizdir. Türkçe dahi doğru dürüst bilmiyen muhtarlar da pek çoktur. Üyeler bu alanlarda muhtarlardan da geridir. İşte bunlar Devlet adına köyü ve köylüyü yönetirler, sözde güvenliği ve düzeni sağlarlar, köy bütçesini yaparlar, doğum ve evlenme işlerine bakarlar. Ve öğretmenle, imamla elele verip köyü kalkındırırlar. Tabii yapamıyorlar bu işleri, yapmak olanağına ve yeteneğine sahip değililer. Fakat bütün bunlardan Devleti ve ilgilileri ilgilendiren husus köy bütçesidir ve Kaymakamın arabasının gitmesi için «köy yolları»dır. Köy bütçesi zamanında yapılmadı mı, Özel İdare kıyameti koparır, Kaymakamın başlar muhtarı azarlamaya: Niçin yapmadın? Vazifeyi ihmal ediyorsun, diye. Çoğu zaman bu bütçe yüzünden muhtarlar köylüler birbirlerine girerler. Köylü-

ler bütçeye itiraz ederler : Ona az salma yazdın da bana çok yazdın, diye. Muhtar bir kısmını susturur, diğerleriyle başa çıkamaz ve çekişme devam eder.

Sonra nedir bu köy bütçesi denilen nesne? Ekonomimizin ve yönetmemizin nasıl bir zavallılık içinde olduğunu gösteren göstergelerin biri de bu köy bütçesidir. Bunu neden Devlet yapmıyor da köylüye ve muhtara bırakıyor? Devlet vergi olarak almasını istediğini, sonra köye ne gerekirse yapsın. Muhtarla köylüyü birbirine düşürmenin anlamı ne?

DOĞUDA JANDARMA DAYAĞI

«Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.

İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz» (ANAYASA, Madde : 14/34)

Evet Türkiye Cumhuriyeti Anayasası böyle der. Fakat gel gör ki Doğuda vatandaşların omuzlarına, sırtlarına, kalçalarına nasıl dipçikler indirilir, bacaklarına nasıl fotinlerin nalçalı burunlarıyla tekmeler vurulur, suratlarına nasıl destekli tokatlar yapıştırılır, ayaklarının altına nasıl düzinelerle sopa atılır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi şakilerin tâkibine çıkan jandarmalar onları yakalayamayınca hıncını köylülerden alır ve onları sıra dayağına çekerler. Bazan şakiden ömrü boyunca haberi olmıyanlar bile bu dayaktan kurtulamazlar. İki kişinin arası açık olursa biri hemen hasmının aleyhinde basar şikâyeti ve «şakiye ekmek verir» diye onu jandarmaya jurnal eder. Artık o adamın, o zavallının başına gelenleri gelin de seyredin. Dayak yine iyi. Onu köyün içinde eşeğe ters bindirirler, eşeğin kuyruğunu eline verirler ve köyde gezdirirler. Karısını sırtına bindirip köyde dolaştırırlar ve daha neler neler yaparlar. O kadar çirkin işlere girişirler ki insan yazmaya ve söylemeye utanır. Bu işler daha çok şakilerin gizlenebileceği dağlık bölgelerde olur.

Yalnız köylerde değil, ilçe merkezlerinin içinde bile jandarmalar vatandaşlara dayak atarlar. Bir vatandaş otobüse biner, jandarma gelip kendisini kaldırmak ve yerine oturmak ister, vatandaş yerini vermezse jandarma basar yumruğu ve yüzünü

gözünü kanlar içinde bırakır, burun kemiğini kırar. Ve kendisine kimse birşey demez. Sokakta münakaşa eden iki köylüyü jandarmalar tekmelerle, yumruklarla ve tokatlarla adamakıllı döverler. Sebep? Gürültü ettikleri için. Sonra vatandaşlar savcılığa başvururlar. Olayın suçüstü olması gerekir. Ama her ne hikmetse jandarmalar serbest bırakılırlar. Bir deste kaçak sigara kâğıdı için jandarma adam öldürür, yani kaatil olur. Kaatilin adliyeye götürülürken ellerinin kelepçeli olması ve silâhlı muhafızlar arasında götürülmesi gerekmez mi? Ama kaçak sigara kâğıdı için adam öldüren jandarma dört-beş arkadaşıyla beraber kelepçesiz ve muhafızsız olarak çarşının ortasında hammama gider gibi çalım sata sata adliyeye gider.

Şimdi yalnız cereyan ettiği yerlerde kalan ve oralandaki vatandaşlardan başka kimsenin kulağına gitmiyen, kamuoyuna aksetmiyen bu gibi olayları bırakalım da basında yer alan ve bütün memleketin gözü önüne serilen tüyler ürpertici olaylardan birkaç örnek verelim.

Silvan'ın Bayrambaşı karakol komutanı uzatmalı çavuş Mustafa Eski ismindeki bir jandarmanın 9.11.1964 tarihinde Ankara'daki bir arkadaşına yazdığı ve bir köylünün eline geçip su yüzüne çıkan mektupta jandarma çavuşu bakın ne diyor :

«Burada geçim şartları fena değil. Sanki orada israf olmuştum. Burada 125 kuruş sökmüyor. Sopa kuvvetli burada. Bir elime düşsen, beşin önüne iki sıfır koymadan (yani 500 lira) kurtulamazsın. Çok sertim. Oradaki gibi sanma. Kürtleri tir tir titretiyorum. Karakola 19 köy ve 9 muhtarlık bağlı. Çok hareketli. Binden aşağı iş yok. Diyarbakır'da bir arsa aldım. Apartman yaptıracağım» (*)

Bu mektubun yayınlanması üzerine Cumhuriyet Gazetesi yazarı İlhan Selçuk şu yazıyı yazdı :

«GARIBIN KONUŞMASI DA YOK...»

«— Bir elime düşsen beşin sağına iki sıfır koymadan kurtulamazsın... diye yazıyormuş jandarma karakol komutanı.

(*) 28 Aralık 1964 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

Ben de haberi sizinle birlikte dünkü Cumhuriyet'te okudum. Silvan'daki bir jandarma karakolu kumandanı Ankara'daki arkadaşına mektup yazıyor...

Şüphesiz bilenlerin pek iyi bildikleri gibi bu mektubun şaşırtıcı yanı yoktur aslında... Belki de şaşırtıcı görünen yanı Doğuda olup bitenlerin yazılı bir belge halinde ve bu kadar kesin bir üslupla ortaya konmasıdır.

Devlet hizmetinde bulunanlar veya Devlet hizmetinde bulunanların yakınında bulunanlar, Doğuya giden Devlet memurlarının müstemlekeye gidercesine gittiklerini bilirler. Anadolu'da iki ayrı toplum vardır. Biri Devlet memurları toplumdur. Memurlar kendi aralarında buluşur, kendi aralarında konuşurlar. Temas ettikleri yerliler özellikle eşraftandır. Bunun dışında da bir halk vardır ki, Devletle münasebetlerini ancak eşraf eliyle yürütmeye çalışmıştır. Sorarsanız :

— Ne yapalım bey, diye boyun büklerler.

1946 dan sonra bir değişim olmuş, bazı illerde eşraf, memurun önüne geçmiştir. Ankara'yla doğrudan doğruya temas kurmasını bilen eşraf, hele oy dâvasının kendisine verdiği güçle Devlet memurunu ezmiştir. Gittikçe biti kanlanan ağalar kendi çevrelerinde âdeta mahallî yönetim kurmuşlardır. Devlet memurlarıyla, kaymakamlarla, bucak müdürleriyle kedinin fareyle oynadığı gibi oynamaya başlamışlardır. Bu durum halk önünde Devlet otoritesini sıfıra indirmiş, hem de Devlet hizmetleri arasındaki çözüntüyü, çöküntüyü gören yolları açmıştır. Artık Devlet hizmetlisi ağanın suyuna giden, ama halkın belini büken adam rolünü beninsemek zorunda kalmaktadır. Çünkü yaşamak, çoğunun çocuğunun geleceğini sağlamak yolu bu tenhalardan geçmektedir.

Cahillik, ezilmişlik, umutsuzluk halk dediğimiz fıkaranın kaderidir. Fakat Doğuda dil meselesini de ekleyin buna... Bir vatandaş düşünün ki, okuması yok, yazması yok... Haydi bunlar olmasın diyelim, ama konuşması da yok. Kendi devletinin memuruyla tercüman yardımıyla konuşan vatandaş mı olurmuş? Biz bunlara ister Kürtler diyelim, ister dillerini unutmuş Türkler, istersek daha hoşumuza giden bir başka sıfat takalım, ama Doğudaki bu insanımızı jandarma sopasının ve ağa zulmunun eline bırakıp da mı Doğu meselesini çözümliyeceğiz?

İstanbul'da oturup Kürtçülükten yargılananları daha dâva bitmeden ve hüküm verilmeden lânetlemek kolay bir vatanseverliktir. Peki... Karakola düştüğü zaman «beşin önüne iki sıfır koymadan» kurtulamayan Doğulu adamın hali ne olacak?

Geçenlerde yapılan «Devlet mi, özel teşebbüs mü?» konulu bir açık oturumda özel teşebbüs sanayii yatırımlarının yarısından çoğunun İstanbul'da toplandığı, Doğuda ise özel teşebbüs yatırımının hiç olduğu açıklandı. Şimdi biz İstanbul'da özel teşebbüsçülük mü, devletçilik mi tartışması yapıyoruz. Doğudaki adam bir anlasaydı bunu, kahkahalarla gülerdi tartışmalarımıza... Bırakın özel sermayeyi, Devlet memuru bile mecburî hizmetle oralara gidiyor. Gidince de, yukarıda mektubunu okuduğumuz karakol kumandanı gibi gidiyor. Sonra da Doğudaki eşkiyanın neden yakalanmadığına hayret ederiz. Şunu bilelim ki, bir Devlet memurunun eşkiyalık yaptığı yerde eşkiya yakalamak çok zordur. Çünkü halk yardım eder ona... Ağaların değil, ama halkın hizmetinde idare örgütünü Doğuda kurabildiğimiz gün Doğuda ilk adım atılmış olacaktır. Bundan sonra geliyor ki Doğunun kalkınması, Doğunun koşullarına göre olacaktır o...» (*)

Bu sözlere ekliyecek hiçbir şey bulamıyoruz.

1964 yılının sonbaharında Çermik ilçesinin Musikân ve Haraba köylerinde cereyan eden kanlı bir toprak kavgası üzerine olay yerine giden Cumhuriyet Gazetesi Röportajcısı Fikret Ot-yam jandarmanın köylülere yaptığı baskı ve işkenceleri fotoğraflarla tesbit etti ve kamuoyunun gözleri önüne serdi.

Toprak yüzünden on yıl önce başlayan kavga köylülerin ağa tarafından köyden kovulmalarıyla sonuçlanmış, sonra on yıl boyunca iki taraf arasında mücadele ve silâhli çatışma devam etmiş, daha sonra kovulan köylülere Haraba mezrasında yer verilerek ev yapmalarına müsaade edilmiş, köylüler de gelip ev yapmaya başlamışlar, fakat ağa ev yapmalarına engel olmak istemiş, bunun üzerine iki taraf arasında yeniden silâhli çarpışma başlamış, araya giren jandarmalardan bir onbaşı öldürülmüş, bunun üzerine Diyarbakır İl Jandarma Komutanı olay yerine gitmiş, Haraba köylülerine baskın verinek istemiş, köylü-

(*) 29 Aralık 1964 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

lerin ateş etmelerini önlemek için komşu köylerden kadınları, çocukları ve erkekleri de jandarmaların önüne katarak beraber götürmüş ve böylece bu köylüleri siper alarak Haraba'nın üzerine yürümüş, çünkü Haraba'luların kadınlara ve çocuklara ateş etmiyeceklerini biliyormuş.

Olayın bundan sonraki safhalarını Fikret Otyam özetle şöyle anlatıyor :

«HARABA insanları yerlere çökmüşlerdi. Başlarında erler vardı. Onlar bizden önce gelmişler, bakmışlar ki hepsi kuzu kuzu oturuyorlar! Bir adam komutana doğru koştu, ayaklarına kapanıp ayaklarını öpmeye başladı. Ötekiler ellerine sarılıp öpüyorlardı. Kadınlar, çocuklar, o yıkık o taş üstüne taş konulup yapılan, damının bir kısmı meşe dallarıyla örtülmüş evin (!) dibindeki kayalara oturmuşlardı. Bir kadın sırtında çocuğu, elinde kova ve tas, erlere su dağıtmaya başladı. Fakirlikleri diz boyuydu, paramparçaydı mintanları, yama üstüne yamaydı. Bebelerin gözleri irinli, salyalar akıyordu soluk ağızlarından. Cıpcılızdı bebeler, cıpcılız.

Su içiyordum, çamurlu su, acı su. Herşey gibi. «Pat» etti tokat Ömer'in suratında. Ardından bir daha, bir daha. Komutanın ayağına kapanıp öpendi tokatı yiyen «pat...» «pat...» Hazır ol duruyordu. Tokatı, yumruğu yedikçe dönüyordu topuklarının üzerinde, yalpalyordu yedikçe. Kadınlar ağıta başladılar. Çocuklar ağıta başladılar. Bebelere ağıta başladılar.

Diktol dağlarının yamacı, Haraba ağıtlarla inliyordu. Haraba ağlıyordu, dağı, taşı, insanları...

«Ulan nerede silâhlar, çıkarın ulan.»

Pat pat iniyordu tokat ve sille ve yumruk ve tekme. Donup kalmıştım. Adam böğürüyordu.

«Alla to esto? To esti. Biyose kotido? Be ma et, be hialema buinyo. Allah var mısın? Varsan neredesin, gel gör halimizi»

«Söyle ulan nerede silâhlar?»

Yerlerdeydi adam. Kadınlar ellerine taşları aldılar. Elleri makine gibi işliyor, taşlar kurumuş döşlerinin üzerine iniyordu.

Hep bir ağızdan ağıt tutmuşlardı... «Zalimo... Zalimo... Ağa... Jandarmi...»

Bir kız, kardeşlerine sarılmıştı... Feryad ediyorlardı :

«Babooooo... Baboooo. Uy havar... Uy havar... Babooooo...»

İhtiyar kadın dayak yiyen oğlunun üzerine atıldı, bir yandan da elindeki taşı gözüne, kafasına vuruyordu, oğlu anasına saldırıyordu «sus...» diye. Kadın ağlıyordu, ak saçları kara, kirli puşudan fırlamıştı.

«Uy havar... Lacemi kıştıy... Mırın... Mırın... Uy lavo... Em giş mırın... Alla ve bire me et, va biro u buino... Gış kabhet jı ağado... Mırın... Mırın... Mırın... Mırın... Jı mara eskonco kiro... Fm fikarayın kieski ma çingo... Alla ji ma et niyo, jımara duro... Oğlumu öldürüyorlar, oğluma vuruyorlar, biz öldük, öldük... Öldük... Allah gelsin gelsin görsün, bütün suç ağada. Ağa eziyor bizi, biz fukarayız. Kimsemiz yok, Allah da bizden yana değil, öldük. Mırın... Mırın...»

İhtiyar taşla elini Musikâna doğru uzattı :

«Mırın pırın ezuğa ne bu kiyum... Ben bir ağayım diyor o, sizi teker teker vurduracağım diyor o...»

Kadınlar ağıtı Haraba göğüne gidiyordu.

«Ulan ayırın şu kadınları, sürün öteye haydiii.»

Ağıt artık öteden geliyordu.

Komutan Ömer'i işaret etti, «Alın ulan» dedi. «Alın şunu sokun eve, vurun...»

Korkmuyordu.

Ömer stenli erlerin, arasında bağıyordu :

«Vurun, vurursun, hükûmetsin hükûmete boynum ince... Prodi la prodi... Vur vur... La no seni hayato. Böyle yaşamak-tansa ölmek iyidir. Mırın jı vida veşşo. Nasıl olsa ölmüşüz... Se kara em mırın, prodi veş mırın... Vur vur... Daha iyi ölelim. Mırın... Mırın... Öldük. Mırın uy havar.»

Soktular Ömer'i eve. Sonra kırma bir tüfek, av tüfeği ge-

tirdi erler. Dayak durdu. Ömer, komutanın karşısında, parmağıyla Musikânı gösterip isyan ediyordu :

«Bütün zulüm ağadan. Ağa bizi öldürecek. Biz fakiriz diye mi hükümet bizden yana değil? Lı gış zulüm ağado... Bütün zulüm ağadan... Ağa mı bıkişto. Ağa bizi öldürecek. Em fıkaraým, hükümetji kôtido? Ey ma et niyo? Bizden yana değil mi hükümet?. Jandarmi rüşvet aldı ağadan. Onbaşıyı ağanın adamları öldürdü. Onnar öldürdüler kumandar, inan bize, onbaşıyı ağanın adamı vurdu, bizim üstümüze yıkacaklar da bizi daha sefil edecekler, mapis damına sokturacaklar, sonra topraklarımıza daha iyi konacaklar. Allah var mısın? Sen söyle jandarmi, sen yanındaydın.. Onlar vurmadı mı, Allah, Allah söylet buna. Jandarmayı onların vurduğunu söylet. Rüşvet almadınız mı, ha sana diyorum jandarmi, kaç para aldınız ağadan, kumandara söyle, kumandar beğ bunlar rüşvet aldılar, yoksa hakikatı söylerlerdi. Mırın... Mırın. Öldük öldük...»

Maktûl onbaşının yanındaki erlerin şahadetleri, olay yerinde yapılan incelemeden anlaşıldığına göre, ağa ve 7 arkadaşı, suçu sonradan Haraba köyüne yüklemek amacıyla onbaşıyı öldürmüşler, taammüden adam öldürmek suçuyla tevkif edilmişlerdir.» (1)

Mazıdağı ilçesinin bir köylüsü de jandarma dayacağı hakkında şöyle diyor :

«Ben Mardin'in Mazıdağı köylerindenim. Geçen gün köyümüze kumandar bey geldi. Siz evlerinizde silâh saklıyormuşsunuz dedi. Büyüklü küçüklü hepimizi falakaya yatırdı. Dövdü... Dövdü... Dövdü... Üzerimizden pörtük pörtük kan çıkıncaya kadar dövdü. Baktım ki elinden kurtulacağımız yok. Köylüce topladık, aramızda para topladık da, elinden zor kurtulduk. Yoksa bu Allahsızın elinden bizleri kimse kurtaramazdı.» (2)

Yıl 1962. Mayıs ayının altısında Doğunun Mardin ilinde iki futbol takımı arasında bir maç oynanıyor. Takımlar arasında

(1) Fikret Otyam, BİR KARIŞ TOPRAK İÇİN, s. 36-44. İMECE yayınları — Ankara.

(2) Halil Aytekin, DOĞUDA KİTLİK VARDI, s. 293. Toplum yayınları — Ankara.

çıkan anlaşmazlık seyircilere de geçiyor ve tartışma halini alıyor. Orada güvenliği, evet güvenliği korumakla görevli bulunan bir jandarma Astsubayı bu tartışmayı dipçik ve süngüyle yatıştırmaya kalkıyor ve jandarmalara süngü taktırarak «Vurun Araplara» diye emir veriyor, jandarmaları halkın üzerine saldırıyor. Bunun üzerine halk galeyana geliyor, ayaklanıyor ve şehri âdeta işgal ediyor. Olay gazetelere manşet olup bütün yurda duyuruluyor ve her tarafta heyecan yaratıyor. Sonra Bakanlar geliyor Ankara'dan ve halkı teskin edebiliyorlar. Bu olay «Mardin Olayları» diye günlerce ve haftalarca herkesin kafasını meşgul ediyor. Ve bu olay bir üçra köyde değil, 30.000 nüfuslu Mardin şehrinin merkezinde cereyan ediyordu, Astsubayın «Araplar» dediği, «Vurun» dediği insanlar da Türkiye Cumhuriyetinin vatandaşlarıydı. (3)

ALTINCI BÖLÜM

DOĞUDA DEMOKRASİ VE POLİTİKA

«Hiçbir kişiye, âileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz» (ANAYASA, Madde: 12/2)

Demokrasi bir halk idaresidir, fertler arasında eşitlik kurma rejimidir. Halk idaresi olduğuna göre doğrudan doğruya halka dayanması; halkın yararına işlemesi; bir avuç insanın değil çoğunluğun, köylülerin, işsizlerin, yoksulların yararını ön plâna alması; ekonomide, eğitimde, yaşama düzeyinin yükselmesinde, sosyal adaletin kurulmasında, her alanda kitleleri düşünmesi; kitlelerin dertlerine çare araması ve bulması gerekir. Çünkü Demokrasi, Abraham Lincoln'un dediği gibi «halkın halk tarafından halk için yönetimi» demektir.

SÖNEN UMUTLAR

Memleket demokrasi ve çok partili hayata girdiğinde Doğu insanları çok umutlandılar; geleceğe umutla bakmaya başladı-

(3) 7 Mayıs 1962 tarihli bütün gazeteler.

lar; mutlu yarınların parlak hayallerini kurdular. Artık çileler dolacaktı; Doğuya yapılan baskı ve reva görülen sert muamele artık sona erecekti; halk aklıktan, sefaletten, işsizlikten, zulümden kurtulacaktı; hürriyet her tarafa yayılacaktı; memlekette fabrikalar, yollar, barajlar, okullar, hastaneler dizilecekti; Devlet artık halka hizmet eden bir halk teşkilâtı haline gelecekti; Devleti yönetenler de halkın efendileri değil, halkın içinden çıkar halkın hizmetçileri olacaklardı. Çünkü artık idare halkın eline geçecekti; halk kendi dertlerine kendi eliyle çare bulacaktı. Halktan kurulacak siyasî partiler halka ve yalnız halka hizmet etmekte birbirleriyle yarış yapacaklardı; Doğu insanının da artık vatandaşlık hakkı tanınacaktı; o da mutlu ve neşeli yaşayacaktı.

Evet, bütün bu tatlı hayaller Doğulunun kafasında dönüyor, gözlerine bir umut ışığı veriyordu. Ne yazık ki bu umutlar çabucak döndü ve Doğulunun su sandığı parlak şey, serap çıkıverdi; Doğulu tekrar eski umutsuzluğun karanlıklarına yuvarlandı. Çünkü demokrasi devrinde halkın gerçek dertlerine yine gereken ilgi gösterilmedi; kitlelerin menfaati değil, kitlelerin oylarına hâkim olan ağaların, şeyhlerin, nüfuzlu kişilerin çıkarı göz önüne alındı. Üstelik bunlara verilen kredilerle, traktör ve biçerdöverlerle halk köylerinden kovuldu; şehirlerin kenarına gecekondulara döküldü. İş alanı açılmadı. Halkın mukadderatı parti başkanlarının eline verildi. Halkın menfaatini düşünen dürüst memurlar bunların aracılığıyla sürüldüler. Devletin, halk hizmetinde olması gereken bütün imkânları partizan bir idarenin kurulmasına seferber edildi. Halka verilmesi gereken imkânlar belirli kişilere verildi ve her mahallede bir milyon yaratılıp memleketin kaderine hâkim kılındı. Halkın geçimini kaçakçılıktan olsun sağlamasını önlemek için mayın tarlaları icadedildi. Ve anlaşıldı ki bu idarenin sadece adı demokrasidir, ama kendisi aristokrasidir. Çünkü bu idare halkın elinde değildi, halkı ilgilendiren ve halkla ilgili olan tek tarafı, seçim propagandalarında halka «Muhterem vatandaşlarım» diye yaldızlı lâflarla hitabetmesi ve halkın oylarını almak için türlü vaatlerde bulunması ve türlü baskılara baş vurmaya idi. İdare mekanizması ise halkın dışında olan kişilerin elindeydi.

Derken 27 Mayıs devrimi oldu; Birinci Cumhuriyet devri kapandı; İkinci Cumhuriyet kuruldu; yeni ve çok mükemmel

bir anayasa halk tarafından kabul edildi. Bu anayasa memlekette gerçek demokratik düzeni getirmeyi ve yurdun bu demokratik düzen içinde kalkınmasını öngörüyor. Bu anayasanın tasmam ve dosdoğru uygulanmasıyla ancak memleketin ve dolayısıyla Doğunun sosyal, ekonomik, kültürel alanlarda kalkınması mümkün olur.

Fakat bu oldu mu? Bunun cevabını memleketin gerçekleri vermektedir.

Evet, yine demokrasi saluesinin perdesi açıldı ve biçimsel demokrasi oyunu oynanmaya başlandı. Yine seçimler, yine sandıklardan çıkan oy yığınları, yine kalkınma lâfları, üstelik bu sefer de plânlı kalkınma... Sonra birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü koalisyon... Oyun devam ediyor.. Demokrasi oyunu. Ama bu demokrasi, anayasanın öngördüğü ve emrettiği gerçek demokrasi midir? Bu demokrasi memleket ve özellikle memleketin en geri kalmış bölgesi olan Doğuya ne getirdi? Doğunun sosyal, ekonomik, kültürel hayatında ne gibi değişiklikler yaptı? Doğuyu görenlerin, Doğulu insanların hayat koşullarını yakından tanıyanların bu soruya verecekleri cevap, ufak bir «hiç» kelimesinden ibarettir.

Bunu da biz değil, Doğunun gerçekleri ve yıllardır çözüm bekleyen problemleri söylüyor. Çünkü Doğulu yine topraklıdır; yine ağaların emriyle ve keyfiyle yaşamaktadır; yine okuma ve gelişme olanaklarından yoksundur; yine hurafelerin ve hurafecilerin elinde inlemekte ve geriliğin girdaplarında bocalanmaktadır. Yine hastadır; yine tedavi olanamaktadır; yine doktora ve ilâca verecek parası yoktur. Bölgesinde endüstri yine kurulmamıştır; iş alanı yine açılmamıştır; bir lokma ekmek için yine gurbete çıkmak, çerçilik, amelelik, hamallık yapmak, ya da ölümü göze alarak kaçakçılık yapmak, faiz ağalarına boyun eğmek zorundadır. Yine şeyhler tarafından aldatılıp miskinleştirilmekte ve sömürülmektedir. Bütün bunlar gösteriyor ki anayasanın emrettiği ve öngördüğü demokrasi bir tarafta kalmış, halkla beraber kenara itilmiş ve sahneye yine eski biçimsel ve seçim formalitesinden ibaret olan demokrasimsi oyunu konmuş, bu oyunda yine halkın dışında kalan kişiler baş rolleri almışlar ve kendi aralarında oynuyorlar. Halk ta kendi anayasasıyla birlikte çekildiği köşeden bu oyunu kâh hazin bakışlarla,

kâh dışlerini gırcıdarak seyrediyor; bazan da yüzünü çevirip kendi iç âlemine kapanıyor.

Gerçi demokrasi devrinin açılmasından bu yana Doğunun şurasında burasında birkaç yol, birkaç okul, birkaç sağlık merkezi yapılmıştır. Ama bunlar parmakla sayılacak kadar azdır ve bunlardan yalnız büyük kentlerle kasabalar yararlanmaktadır. Nüfusun çoğunluğunu teşkil eden köylüler bunlardan yine yoksundur. Yani açıkçası her olanak burjuvazinin toplandığı kasabalara ve kentlere verilmiş, gerçek üretici olan köylü bunların dışında kaderiyle başbaşa bırakılmıştır. Yalnız köylüyü de fazla tedirgin etmemek için ona da kuru binalardan ibaret birkaç köy okulu yapılmış, fakat bunlar da yukarıda anlatıldığı gibi köylünün kültürünü ilerletmek yolunda gereken fonksiyonu yapamamışlar ve köyleri süsleyen birer binadan ibaret kalmışlar.

Peki bütün bunların nedenleri nelerdir? Hani demokrasi bir halk idaresiydi, niçin bu idare halkın dertlerine çare bulamadı? Halk idaresi olduğuna göre halkın bu idareye hâkim olması ve dertlerini bizzat teşhis etmesi, bunlara çare bulması gerekirdi. Bu niçin olmadı, niçin olmuyor? Bu sorunların cevabını aşağıda vermeye çalışacağız.

EKONOMİK DEMOKRASİ OLMAYINCA...

Siyasal demokrasinin temeli ekonomik demokrasidir. Halk kitleleri ekonomik özgürlüğe kavuşmadıkça, köylünün kaderi ağanın elinde ve keyfine bağlı kaldıkça, köylü devamlı tüccarın borcu ve minneti altında ezildikçe, kültür ve bilim her yerde halkın hizmetine girmedikçe, bütün köylüler eğitimden eşit olarak yararlanmadıkça, köylü şeyhin ve yobazın hurafelerinden kurtulmadıkça gerçek demokrasi kurulamaz. Kurulmak istense bile lâfta ve kâğıt üzerinde kalır.

Ekonomik özgürlüğe kavuşmayan köylüler, ağanın egemenliği altında kalan topraksızlar, şeyhin ve yobazın hurafelerine aldanan saf ve bilgisiz insanlar kendi iradeleriyle değil, ağanın ve şeyhin emriyle oy verirler. Çünkü bu emrê uymazlarsa ağa kendilerini köyden atar. Şeyh te çıkarına uygun gördüğü partiyi «Din Partisi» ilân ederek müritlerine o partiye oy vermeleri-

ni emreder. Müditler şeyhin emrine karşı gelemmezler. Çünkü bu günahdır ve dinden çıkmalarına yolaçar!. Bunlara tüccarın da baskısını ekleyin. O da borcu ve minneti altındaki köylüyü kendi çıkarına hizmet eden partiye oy vermeye zorlar. İşte bu ortam içinde yapılan seçimlerde halkın iradesi değil, ağanın, şeyhin, yobazın, tüccarın iradesi tecelli eder. Bu yüzden demokrasi de onların yararına işliyen, hattâ halkı ezmeye bile elverişli olan bir çark halini alır. Demokrasinin halk idaresi olması ve tamamen halkın elinde bulunması gerekirken, halkın ekonomik özgürlükten yoksun olması yüzünden halkın dışındaki kişilerin idaresi oluyor ve bunların elinde halkı yönetmelerini kolaylaştıracak bir mekanizma, bir araç durumuna giriyor.

Fakat biz her alanda olduğu gibi demokrasi alanında da kendi gerçeklerimizi hesaba katmadan, siyasal demokrasinin temeli olan ekonomik demokrasiyi kurmadan ve bu yolda bir çaba göstermeden, halkımızı ve köylümüzü ekonomik ve dolayısıyla siyasal özgürlüğe kavuşturacak sosyal adalet yolunda bir adım dahi atmadan Batıda uygulanan demokrasiyi model olarak aldık ve aynı biçimde memleketimize getirdik. Demokrasinin yalnız seçimlerle, birçok partinin kurulup birbirlerini itham etmeleriyle, miting alanlarında nutuklar çekmekle ve bunlara şakşak tutmakla kurulacağını sandık.

DOĞUDA OYNANAN DEMOKRASİ OYUNU

Batı demokrasisini halkımızın sosyal, ekonomik, ve kültürel yapısında bir değişiklik yapmadan model olarak alıp uygulamamızın, daha doğrusu siyasî demokrasiyi ekonomik demokrasinin temeli üzerine oturtmadan yalnız partiler ve seçimlerle gerçekleştirmeye girişmemizin nasıl bir manzara gösterdiğini hepimiz biliyoruz ve görüyoruz. Batı bölgelerinde belki bu biraz daha iyi işlemektedir. Çünkü oralarda endüstri nisbeten gelişmiş, halkın ekonomik, sosyal ve kültürel seviyesi biraz yükselmiştir. Ya Doğuda durum nasıldır, demokrasi makinesi nasıl işlemektedir? Bunu gerçeklere dayanarak gözden geçirelim :

Bir defa partiler halkın ihtiyaçlarından ve teşkilatlanmasından değil de politikacıların iktidara gelmek, ya da «genel başkan», «genel sekreter» gibi ünvanlar almak hususundaki arzularından doğmuştur. Politikacılar Ankara'da birbirlerine girer-

ler, guruplara ayrılırlar, koltuğu bırakmamak veya bir koltuk kapmak için partiler kurarlar, ya da sporcuların takım değiştirdikleri gibi partiler değiştirirler. Seçimde halktan oy alabilmek ve bunlarla koltuğa oturabilmek amacıyla kurulmuş olan bu partiler halkın ihtiyacından ve teşkilâtlanmasından doğmadıkları için pek tabii olarak halkın ihtiyaçlarına cevap veremekte, halkın dertlerine çare bulamamaktadırlar. Belki de bunu istememektedirler. Bunun için onlar halkla ve köylülerle konuşmak, tutumlarını ve programlarını onlara anlatmak gereğini duymazlar. Kendilerine çok oy toplayabilecek bazı mahallî nüfuzlularla konuşur, anlaşılırlar ve onlara parlak vaatlerde bulunurlar.

Artık yukarıdakilerin işi bitmiştir. Mahallî nüfuzlu kişiler bir araya gelip partinin mahallî teşkilâtını kurarlar, köylülere haber salarlar, oylarını kendi partilerine vermelerini emrederler. Böylece kurulan parti nüfuzlu kişilerin, halkın dertleriyle ilgisi olmayanların meydana getirdikleri birer aristokrat-burjuvazi örgütü haline gelirler. En az nüfuzlular partinin alt basamağında görev alırlar, biraz daha yüksek olan ağa, şeyh, tüccar kişiler de ilçe başkanı olurlar, onlardan bir derece yüksek olanlar il teşkilâtında görev alırlar, onların içinden de en nüfuzlusu il başkanı olur. Bunların hepsinin içinde en çok nüfuzlular ve sıvrılmışlar seçimlerde Milletvekili veya Senatör olup Ankara'ya giderler. Ondan sonrası artık malûm!.. Partilerin il ve ilçe teşkilâtında görev alanlar da işsiz kalmazlar. Kimi belediye başkanı, kimi belediye meclisi üyesi, kimi de il genel meclisi üyesi olur. Daha önce seçimler çoğunluk sistemiyle yapıldığı için seçimi en çok oy alan parti kazanır, diğerleri ayazda kalırlardı ve bu yüzden partiler arasındaki çekişme daha keskindi. Şimdi ise seçimler nisbi temsil sistemiyle yapıldığından hiçbir partinin hatırı kalmaz, hepsi az veya çok koltuk kaparlar ve kuzu kuzu geçinip giderler. Zaten onları ayıran bir görüş, bir felsefe ve doktrin farkı da yoktur. Hepsinin görüşü, tutumu, yapısı ve programı da aynı olduğuna göre artık fazla didişmenin anlamı ne? Hep beraber «Memleketi idare» ediyorlar. Değil mi efendim!..

PARTİLERE KİMLER EGEMENDİR?

Durum bu olunca, partilerin ve demokrasinin nüfuzlu kişilerin bir çıkar aracı haline gelmesi pek tabiidir. Nitekim Doğuda öyle olmuştur. Doğuda partiler ağaların, şeyhlerin, derebeylerinin, zengin tüccarların ve yeni türemiş nüfuzluların egemenliği altındadır. Bunların bir kısmı doğrudan doğruya partilerden çıkar umarlar. Bunlar fîilen partilere girmişler ve çeşitli basamaklarında çeşitli yerleri kapmışlar; partilerin yönetimini direkt olarak ellerine almışlardır. Bir kısmı da partilerden ve parti yöneticilerinden dolayı olarak çıkar umarlar. Bunlar da perde arkasında bazan açıkça, bazan da gizlice şu veya bu partiyi tutarlar, kazanması için uğraşır.

Kurulu partilerin programları nedir? Ne yapmak isterler? Adamları nasıldır? Kendi kişisel çıkarları için mi, yoksa yurt ve halk yararına mı çalışıyorlar? Yurt ve halk yararına çalışıyorlarsa yurdu kalkındırmayı ve halkı mutluluğa kavuşturmayı hangi metotlarla, hangi prensiplerle ve nasıl bir ekonomik plânla gerçekleştirmek istiyorlar? Bu partileri birbirinden ayıran özellikler ve farklar nelerdir? Siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel alanlarda memleketi nasıl kalkındırmak isterler? Bu hususları halka açıkça söylüyorlar mı, yoksa yalnız parlak vaatlerde bulunmakla mı yetiniyorlar?

Bütün bu sorular, her seçmenin kendi kendine sorması gereken hususlardır ve bu, seçmenin hem hakkı, hem de görevidir. Seçmen bunları bilecek, hangisini daha iyi ve daha uygun bulursa hiçbir baskı altında kalmadan ona oy verecek. Demokrasi makinesi Batıda böyle işliyor. Örneğin bir İngiliz seçimde oyunu hangi partiye niçin verdiğini bilir. Çünkü partilerin prensiplerini, programlarını, tutumlarını bilmek ve kavramak yeteneğine sahiptir. Partiler de görüşlerini ve ilkelerini tamamen halkın gözleri önüne sererler ve kalkınma metotlarını açıkça söyleyip savunurlar. Amerikan, Fransız ve diğer Batı ülkeleri seçmenleri için de durum aynıdır.

Fakat bizde Doğulu yurттаş bunları bilmez. O, sadece filân partide falan şeyhin, ya da ağanın bulunduğunu bilir ve onun hatırı için, onun emriyle o partiye oy verir. Bu şeyhler ve ağalar için de partilerin özellikleri, prensip ve programları önemli

değildir. Bunlar yalnız çıkarlarının peşinde giderler, ona göre yön alırlar ve çıkarlarının rotasına uyarak parti değiştirirler. Bir partide çıkarları kalmayınca, ya da azalınca derhal 180 derece bir dönüşle karşı partiye geçerler ve dün savundukları partiyi yermeye, yerin dibine batırmaya başlarlar. Bütün yerdikleri ve yerin dibine batırdıkları partiyi de bu sefer göklere çıkarırlar. O parti kötüdür, çünkü artık onda çıkarı kalmamıştır. Bu parti iyidir, çünkü bunda çıkarı vardır. Açıkçası partinin iyi, ya da kötü oluşu nüfuzlu kişilere sağladığı çıkarla ölçülür. Halk için bunların parti değiştirmelerinin hiçbir önemi yoktur. Bunlar hangi partiyi tutarlarsa, hangi partiye oy verilmesini emrederlerse köylü de o partiye oy verir. Çünkü köylü için parti marti yok, şeyh var, ağa var, nüfuzlu var.

SEÇİM KOMEDİSİ

İşte bu hengâme içinde seçim gelir. Seçime katılan bütün partiler dünyada ne kadar parlak vaatler varsa hepsini sererler ortaya. Memleketi şöyle kalkındıracaklarını, böyle cennete çevireceklerini, vatandaşları mutluluğa kavuşturacaklarını, nurlu ufuklar açacaklarını, sefaleti ve yoksulluğu, hastalığı ve bilgisizliği yok edeceklerini göz kamaştırıcı kelimelerle söylerler. Fakat hiçbiri bu işleri nasıl ve hangi metotlarla, hangi plânlarla gerçekleştireceğini belirtmez. Bazı partiler iktidardayken kendilerinden öncekilerden ve sonrakilerden hiç farklı olmadıkları halde muhalefete düştükten sonra en ilerici ve en reformcu kesilirler. İktidara gelirse şöyle yapacağını, böyle edeceğini anons edip dururlar. Ama dün iktidardayken niçin bu işleri yapmadığını, niçin bir dahaki iktidara gelişine bıraktığını da söylemezler.

Konuşmalar, mitingler, şakşaklar, varol, nurol, yaşa avazeleri büyük kentlerin alanlarını cınlatırken Doğu köylerinde başka bir biçimde oynanır bu seçim komedisi.. Politikacılar köylere gidip programlarını köylülere anlatmak zahmetine katlanmazlar, buna lüzum da duymazlar. Bu işi şeyhler, ağalar ve yobazlarla tüccarlar yaparlar. Şeyh hangi partidense, ya da hangi partiyi tutarsa seçim öncesi günlerde o partiye oy vermeleri için müritlerine emir verir. Emir kesindir, itiraz filân kabul etmez. Ağalar da kendi yönlerinden harekete geçerler, köylülere

maddî baskı yaparlar, onları köyden atmakla tehdit ederler. Oy vermezse çoluk çocuğunu dışarıya atarlar. Ne yapsın zavallı köylü? Topraksız kalmamak, köyden atılıp derbeder olmamak, içinde bulunduğu sefaletten daha beter sefalete düşmemek için ağanın emrine boyun eğmeye mecbur kalır. Gerici ve çıkarıcı yobazlar da tuttukları partiyi din partisi, Kur'an Partisi olarak ilân ederler. Karşı oldukları partileri de dinsizlikle, gâvurlukla, komünistlikle itham edip dururlar.

İşte bu keşmekeş ve karanlık tablo içinde kalan Doğulu vatandaşların, kimlerin iradesiyle oy kullandıklarını anlamak güç olmasa gerek. Evet seçimler yapılır, sandıklardan yığın yığın oy çıkar, tutanaklar düzenlenir, kazananlar Ankara'ya giderler. Bütün bunlar kanunî formaliteye uygun olarak yapılır. Ama bu oylar kimlerin iradesiyle atılmış, kimlerin iradesini temsil eder? Orasını soran yok.

DEJENERE EDİLEN DEMOKRASİ

İşte bunun içindir ki demokrasi memleketimizde ve özellikle Doğuda dejenerere olmuş durumdadır. Bu demokrasi ve onu işletenler, onu egemenlikleri altında tutanlar, onu koltuklara yükselmek, ya da çıkar sağlamak yolunda basamak yapanlar Doğunun hayatında bir değişiklik getirmedikleri için Doğuyu nazarımda demokrasi artık bir seçim oyunudur. İktidara gelmek ve iktidarda kalmak isteyenlerin düzenledikleri bir seçim oyunu. Bunun için Doğulu bezmiştir. İstemiye istemiye sandık başına gidip oyunu kullanır. Bir kısmı oyunu bile kullanmaz. Doğunun hemen her tarafında şu söz söylenmektedir: «Hepsi de birdir, hepsi de koltukları için çalışır.»

Model olarak alınıp toplumumuza yarım yamalak ve yukarıdan uygulanan böyle önemli bir kavram, böyle önemli bir müesseseye ve idare şekli de elimizde dejenerere olmuş, halkımızın gözünden düşmüştür.

POLİTİKADA KULLANILAN SİLÂHLAR

Doğuda politikada çeşitli silâhlar kullanılır. Bunların en etkilisi din silâhıdır. Kim hangi partiyi tutarsa onun ve adamlarının

rının çok dindar olduğunu, iktidara gelirse şöyle dine bakacağını, böyle dine hizmet edeceğini söyler ve diğer partileri ve adamlarını dinsizlikle, din düşmanlığıyla itham eder. Karşı parti de tabii aynı silâhı kullanır: Yok o yalan söyler, asıl bizim parti dine hizmet edecek, din adamlarına değer verecek... v.b.

Bir de silâh olarak soy kullanılır. Geçmişin kökü asırlara saplanan bir derebeyi, bir ağa, bir şeyh asilzadedir, üstün bir yaratıktır, filânın oğlu veya torunudur, sülâlesi temizdir, atalarından büyük ve hanedandır. İnsan ancak böylelerine oy vermelidir. Atalarının büyüklüğü hakkında çevrede bir şan ve şeref nişanesi olmıyan yeni çıkmışlar, türediler ne kadar bilgili olurlarsa olsunlar, bunlara itibar edilmez. Seçim kampanyasını yönetenler bunları halkın gözünden düşürmek için önce soysuz olduklarını söylerler, sonra da bütün tekerlemeleri yuvarlarlar.

Soyunun geçmişi yüzyıllara dayanmıyan türediler bu tehlikeye ve saldırılara karşı paraya güvenmekten başka çıkar yol bulamazlar. Paranın da politikada çok etkisi vardır. Seçim kampanyasında yüzbinleri etrafa cömertçe serpmek hünerine sahib-olanların şansı da öbürlerinkinden aşağı kalmıyacak derecede parlaktır. Hele bunlar seçimden uzun süre önce hazırlanıp etraflarında bir kalabalık tophiyabilirlerse ve onlar aracılığıyla seçime kadar büyüklüğünün, erkekliğinin, cömertliğinin propagandasını yayabilirlerse, özellikle birkaç dairede birkaç köylünün işini tâkibetmek tevazuunu gösterirlerse artık istikbal onlar için kucagını açmış demektir, Milletvekilliğini şimdiden garanti altına almışlardır, önlerinde hiç ni, hiç kimse duramaz artık. Alimallah hepsini siler süpürürler ve listenin başına geçip otururlar. Böyleleri cahil de olsalar, karşılarındakiler gerçekten de aydın olsalar yine zafer bunlarındır, çünkü zafer paranıdır!..

SEÇİMDEN SEÇİME

Seçim bittikten sonra artık Doğunun derdini soran yok. Kazananlar Ankara'ya yollanırlar, kazanmıyanlar da gelecek seçimlerde kazanabilmek için kendi köşelerine çekilip plânlar kurmaya, hesaplar yapmaya koyulurlar. Halk yine kendi halinde, kendi dertleriyle başbaşa kalıp bekler de bekler. Ama boşuna.. Politikacı çoktan unutmuştur onu. Meclisin konforlu koridorlarında, Ankara'nın renkli hayat dolu gece kulüplerinde Has-

sonun yırtık şalvarı ve darı ekmeği politikacının aklına ve hatı-
rına girmek için yol bulur mu hiç?!

Politikacıların da hakkını yememek gerek. Yılda bir defa Doğuya uğradıklarını yazmamız bir insaf gereğidir. Evet gelecek seçimlere yatırım yapmak için yaz tatilinde arz-ı endam edip ara sıra ilçelere uğrarlar. (Daha önce de dediğimiz gibi yukarıdaki politikacılar köylere gitmeyi âdet edinmemişler) İlçede onları parti başkanı, parti ileri gelenleri, tüccarlar, bazan da Kaymakam karşılar. Bunlar hemen etrafını alırlar, halkla arasında bir perde gibi olurlar, halkla konuşmasına engel olurlar. Zaten onun da böyle bir isteği yok. Çünkü o halkın, kendisini karşılayıp etrafını alanlardan ibaret olduğunu sanır. Gerçekte ise halk, ileri gelenlerin önüne geçip ileri gelemesin, hep geride kalır, politikacının nasıl birşey olduğunu görmek için kaldırımların üstüne çıkıp uzaktan yalnız şeklini, şemayilini görebilir.

Sonra parti binasında, ya da belediyede oturulur, «Memleket meseleleri» konuşulur, memleketin dertleri ve ihtiyaçları tesbit edilir, en kısa zamanda yapılacağı vâdiyle not edilir. Sonra ziyafetler, çaylar, kahveler... Ve el sıkışmalar... Allaha ısmarladıklar... Motör gürültüsü... Ve hareket... Tamam, halkla konuşular, halkın arasına girdiler, halkın dertlerini dinlediler, halkla «Memleket meseleleri»ni görüştüler... Ne mutlu onlara değil mi efendim? Eğer gelen bir Bakansa bu gidişin adı «incelemeler» olur ve akşam radyo bu haberi yurdun dört bucağına yayar: «... Bakanı bugün saatte incelemelerde bulunmak üzere ilçesine gitmiş, halkla konuşmuş, halkın dileklerini ve dertlerini dinlemiş, ihtiyaçlarını tesbit etmiş ...v.b.» İnsan ister istemez kendi kendine sormak zorunda kalıyor: Yahu halk bu adamı karşılayan ve çevresini alan bu birkaç kişi midir? İnceleme denilen şey, birkaç kişiyle yapılan beylik lâflardan ibaret konuşmalar mıdır? Memleket meseleleri bu birkaç kişinin öne sürdükleri işler midir? Ve memleket meseleleri gerçekten böyle mi halledilir.

YEDİNCİ BÖLÜM

DOĞUNUN PLÂNLİ KALKINMADAN NASİBİ

«İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma plâna bağlanır. Kalkınma bu plâna göre gerçekleştirilir» (ANAYASA, Madde : 129)

Türkiye'de kalkınma konusunda çok şey söylenmiş. Özellikle Doğu kalkınması bazı zamanlarda günlük politikada ön sırayı almıştır. Nurlu ufuklar, yarınki mes'ut ve müreffeh Türkiye, plânlı kalkınma edebiyatı devrelerinde Doğu kalkınmasına öncelik verileceğini, Doğunun şimdiye kadar geri bırakıldığını, Doğuya haksızlık yapıldığını söylemeyen politikacı hemen hemen kalmamıştır. Ama bunu yalnız seçim kampanyalarında, ya da yaz tatillerinde «Memleket meseleleri»ni görüşmek üzere ilçelere gelip partilerinin mahallî yöneticileriyle, daha doğrusu küçük politikacılarla konuştukları zaman söylerler. Muhalefetteki suçu iktidardakine yükler, iktidardaki de kendisinden önceki iktidarı suçlar. Fakat hepsinin birleştikleri nokta, Doğunun geri kalmış olduğu ve kalkınması gerektiğidir. İnsanın bunlara şöyle diyese geliyor : Sözüünüzde samimiyseniz, Doğunun kalkınmasını gerçekten istiyorsanız kalkındırsanıza. Sizi tutan kim?

Daha önceki devirleri bir kenara bırakalım da plânlı kalkınma devresine bakalım. Acaba Doğunun plânlı kalkınmadan nasibi ne olmuş? Hani 27 Mayıs ihtilâlinde sonra memleket anayasasının emriyle plânlı kalkınmaya girdi. Artık hesapsız ve kıptapsız iş yapılmıyacağı, özellikle plânda Doğu kalkınmasına öncelik verileceği tekrar ve tekrar söylendi. Peki bu plânlı kalkınma Doğuya ne getirdi, yatırımlar nerelere harcandı, yapılan işler Doğunun gerçek dertlerine deva oldu mu? Harcanan milyonlar Doğunun ekonomik, kültürel ve sosyal hayatında bir ilerleme sağladı mıdır? Asıl önemli olan bu sorunların cevabıdır.

YOL DURUMU

Doğuda il ve ilçeler arasındaki yollarla köy yollarının durumunu yukarıda anlatmıştık. Mevcut yollarda da bakım olmadı-

ğı için yazın toz duman, kışın da çamur deryası haline gelirler. Devlet yollarından başka hiçbir yolun asfaltı yoktur. Devlet yollarının bir kısmı bile asfaltsızdır. Yıllardır açılacağı söylenen Diyarbakır-Muş yolu hâlâ gerçekleştirilmemiştir. Diyarbakır-Bingöl yolu ise yalnız yazın işler, kışın istirahatata çekilir. Cizre-Şırnak yolu da yıllardır hayal olmaktan ileri gidememiştir. Bitlis, Bingöl, Hakkâri, Tunceli, Siirt ve Muş illerinin ilçeleriyle irtibatı ancak yaz aylarında mümkün olmakta, kışın kesilmektedir. Plânlı kalkınmanın yol alanında bir yenilik getirdiği yoktur. Hele köy yolları yürek acısıdır.

OKUL DURUMU

Okul durumunu da yukarıda anlatmıştık. Doğunun yalnız il merkezlerinde açılan ve yalnız o merkezlerdeki ağaların, eşrafın, tüccarın çocuklarının yararlanabilecekleri birkaç liseyle, yalnız bazı ilçe merkezlerinde açılan ve yine o ilçelerdeki ileri gelenlerin çocuklarının okuyabilecekleri birkaç orta okul eskiden neyse hâlâ aynı durumlarını ve haktan uzaklıklarını aynen korumaktadır. Plânlı kalkınmaya girildikten sonra köylü çocuklarının okumalarını sağlamak için tek tük bölge yatılı okulu açılmasına karar verildi. Bunlar da mevcut eğitim sisteminin bozukluğu ve derslerin yalnız nazarı olarak verilmesi yüzünden gereken randımanı veremiyorlar. Durumları sağlık ocaklarının durumundan pek farklı değil. Bu okullar bu eğitim sistemiyle ve bu nazarı öğretimle hiçbir zaman köy kalkınmasına ve dolayısıyla Doğu kalkınmasına hizmet edemeyeceklerdir. Plânlı kalkınma devresinde de köy okullarının yapılmasına devam edildi. Fakat bunlar da köyleri süsliyen birer yeni bina olmaktan pek ileriye gidememiştir. Bu okullarda verilen dersler de alfabe öğretilmesinden ibarettir. Yalnız bu okulların bir tek faydası vardır. O da müteahhitlere bol bol kazanç sağlamasıdır!.

Bu münasebetle şu önemli konuya da değinmemiz yerinde olur :

Devlet her ne hikmetse kendi işlerini kendisi yapmıyor da müteahhitlere yaptırıyor ve bunun için onlara yüzde 25 oranında bir kazanç veriyor. Faraza bir köyde okul yapılacaksa bu ihaleye verilir. İlân ücreti olarak gazetelere verilen paranın hi-kâyesi ayrı bir âlem.. Çoğu yerlerde ihaleye girmek isteyen mü-

teahhitler kendi aralarında anlaşılır ve fazla eksiltmeden birinin üzerinde bırakırlar. Bu müteahhit işe başlar. Çimentodan kısar, keresteden kısar, duvarları küçük küçük taşlarla örer, sıvayla ve badanayla çürüklüklerini kapatır, işçiyi günde 12 saat çalıştırır, yevmiyesi on lirayken 5-6, en çok 8 lira verir. Kısacası okulu kuşa benzettikten sonra parasını cebine indirir ve çeker gider. Aradan iki-üç yıl geçince duvarlarda, tavanda çatlaklar boy göstermeye başlar, sıva ve badana bir yandan dökülür. Nihayet okul yıkılacak hale gelince onarılması gerekir. Tabii yine bir müteahhide verilir, o da yamalarla işi geçirir ve parasını alır.

Şimdi denilebilir ki, efendim Devletin elemanları var, bunlar baksınlar, sağlam değilse okulu almasınlar. Böylece müteahhit sağlam yapmaya mecbur kalır.

Evet masa başının bu teorisi gayet makûl.. Ama bu müteahhitle Devletin teknik elemanı anlaşılırsa ne olacak? Bu eleman sağlam diye teslim alır. İki yıl sonra yıkılacaksa onun kesesinden ne gider sanki? Bunu da bırakalım, ya müteahhit okulu yapıp bitirdikten sonra hiç teslim etmeden çekip giderse ne olacak? Belki inanmazsınız, ama bu gerçektir ve de olmuş bir şeydir. Müteahhit okulu teslim etmeden çeker gider. Yıllardır Milli Eğitim Müdürlüğüne teslim edilmeyen ve fakat tedrisata devam eden okullar vardır Doğuda..

Faraza bir ilçenin beş köyünde birer okul yapılacaksa ve her biri diyelim ki yüzbin liraya malolacaksa toplam olarak yarım milyon harcanacak ki bunun yüzde yirmibeşi 125.000 lira eder ve bu 125.000 lira müteahhitlerin cebine girer. Oysa bunu Devlet yapsa müteahhitlere verilen bu 125.000 lirayla altıncı bir okul daha yapılabilir. Sonra her müteahhit şuradan buradan çıptıklarıyla da en az 15-20.000 lira vurur. Fakat Devlet niçin kendi okullarını yapmıyor da müteahhitlere bu kadar para veriyor, başka bir deyimle niçin Devletin ve milletin parasıyla müteahhitler zenginleştiriliyor? Bu bir sırdır. Buna akıl ermez. Söylenildiğinde de cevap hazır: «Nasıl olur? Müteahhitler ölsün mü? Onlar da birkaç kuruş kazansın, ne olur sanki?» Evet Devletin ve milletin kesesinden böyle cömertçe konuşmak kolay. Ama bu, plânlı kalkınmayla nasıl bağdaştırılabilir? Müteahhitler ölmesin, ama ölmemeleri için milletin parasıyla mı geçinmeleri gerekir? Başka işlerde çalışsalar olmaz mı efendim?

TOPRAK REFORMU

Yalnız Doğu için değil bütün Türkiye için başlıbaşına bir problem teşkil eden ve kalkınma yolunda önemli bir hamle olacak olan toprak reformu Doğu için çok daha gereklidir.

Plânlı kalkınma devresinin başlamasından sonra bu önemli meselenin üzerine eğilmenin gerekliliğini anlıyan ilgililer artık bu problemin çözümleneceğini, yıllar ve yıllardır topraktan yoksun olarak ağalara kölelik eden milyonlarca köylünün ıstırapına son verileceğini, köylülerin toprağa ve onunla birlikte hürriyetlerine, kişiliklerine kavuşacaklarını söylediler. Çünkü artık toprak reformunun aleyhinde estirilen hava ve koparılan yaygaralar anayasa ve halkın uyanışı karşısında erişmiştir. Toprak reformunun aleyhinde konuşmak oy avcılığı açısından zararlı olacaktı.

Fakat ne oldu? Birinci beş yıllık kalkınma plânı bitmek üzeredir. Toprak reformu hâlâ gerçekleştirilmemiştir, köylüler hâlâ toprağa kavuşturulmamışlardır. Hazırlanan tasarılar, söylenen nutuklar, yapılan vaatler hep atmosfere karışmıştır. Köylüleri avutmak ve aldatmak için zaman zaman «toprak reformu yapılacaktır», «toprak reformu anayasa emridir» gibi lâflar edilmiştir, ama bu yolda olumlu bir adım bile atılmamıştır.

Doğu için plânlı kalkınma bu yönden de yerinde saymış ve plândan yalnız ağalar yararlanmış, yine onlara tarım reformu adı altında bol krediler ve imkânlar sağlanmıştır.

ENDÜSTRİ

Endüstri alanında da Doğuda kalkınma plânı hiçbir değişiklik yapmamıştır. Beş yıllık birinci kalkınma plânı devresinde hiç değilse Doğuda bir fabrika kurulabilirdi, birkaç yüz kişi iş bulup karınlarını doyurmak fırsatına kavuşabilirlerdi. Fakat beş yıl tamamlanmak üzere olduğu halde Doğuda bir tek fabrika bile kurulmamıştır. Yıllardır yapılacağı söylenen ve her koalisyonun programında yer alan Keban Barajı ise bir hayal olmaktan ileri gidememiştir.

Endüstrinin durumu bu olunca buna bağlı olan iş alanlarının açılması da aynı durumdadır. Plânlı kalkınma Doğuda hiç-

bir yerde iş alanı açmamıştır. Yine halk işsiz, sefil, perişan ve açtır. Yine gecekondu sakinleri ipi omuza alıp akşama kadar hamallık yapıyorlar. Yine topraksız köylüler iş bulabilmek için büyük kentlere ve Batıya akın etmekte, aylarca evlerinden, âilelerinden, çoluk çocuklarından uzak durmaktadırlar. Yine iş bulamıyan insanlar ekmek parası kazanmak için kaçakçılık yapmak ve canlarını binbir tehlikeye atmak zorunda kalmaktadırlar. Yine çerçiler faiz ağalarından para alıp bütün kazançlarını onların cebine aktarmaktadırlar.

LÜKS BİNALAR

Plânlı kalkınmanın Doğuda gerçekleştirdiklerini de inkâr etmiyelim. Plânlı kalkınma Doğunun bazı yerlerinde bir tek şey gerçekleştirmiştir: LÜKS BİNALAR.

Evet bazı yerlerde milyonlar ve milyonlar sarfedilerek hükümet konakları, P.T.T. binaları, Ziraat Bankası binaları, Sağlık Ocakları binaları, Bölge Yatılı Okulları binaları en son model, gayet lüks ve konforlu olarak yapılmış ve yapılmaktadır, Doğulunun gözü bunlarla boyanmak istenmektedir. Politikacılar bu binaların yapıldığı il ve ilçelerin karşısına çıkıp gerine gerine, «işte size şu kadar milyon liralık yatırım yapıldı, bu muazzam eser meydana getirildi» diyecekler. Oysa yapılan bu binaların halkın ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında hiçbir rolü yoktur. Çünkü Doğunun ve Doğulunun göz kamaştırıcı boş binalara değil, her alanda hayatında değişiklik yapacak ve kalkınmasını sağlayacak okullara, fabrikalara, barajlara, yollara, toprağa, hastanelere ihtiyacı vardır. Gerçi bu binalar da gereklidir. Ama bunlardan önce halkın ekonomik ve kültürel hayatında değişiklikler yapacak kurumlar gelir. Bunlar kurulmadıkça yapılan binalar birer fantaziden ibaret kalır ve karnı aç bir adamın elindeki birkaç kuruşu ekmeğe değil, viskiye vermesi gibi gülünç olur.

Fakat bizde her ne hikmetse kalkınma binalarla, otomobillerle, büyük kentlerdeki süslü mağaza vitrinleriyle ölçülmektedir. Bu, özellikle Doğuda daha çok göze çarpmaktadır. Bir zamanlar ilkokulu dahi bulunmıyan bazı Doğu ilçelerinde hükümet konakları, yüksek dereceli memurlar için lojmanlar gibi kalkınmayla hiçbir ilgisi olmıyan, Türkiye gibi fakir ve geri kal-

miş bir memleket için israf sayılan binalar yapılırdı, ondan sonra okula başlanırdı. Bu zihniyet hâlâ devam ediyor. Bazı ilçelerin orta okulu yok, fakat ona karşılık üç-dört katlı hükümet konağı ve memur lojmanları vardır. Oysa Devlet daireleri yıllarca ve yıllarca küçük binalarda da iş görebilir, yüksek dereceli memurlar da küçük memurlar gibi insan ve memur olduklarına göre, üstelik onlardan kat kat fazla maaş ve ödenek aldıklarına göre pekâlâ onlar gibi kirada oturabilirler. Yapılan binalara ve memur lojmanlarına sarfedilen milyonlar halkın kalkınmasını gerçekleştirecek olan endüstriye ve uygulamalı bir eğitime yöneltirse hem bölgenin temel ekonomisi kurulmuş ve bundan halkın ekonomik ve kültürel hayatında bir ilerleme gerçekleştirilmiş olur, hem de bunlarla gittikçe artacak olan millî gelirin bir kısmı o zaman bu gibi binaların yapılmasına sarfedilme imkânı elde edilmiş olurdu.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

DOĞU NASIL KALKINABİLİR?

«Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır. Kanun, bu amaçlarla değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini gösterebilir. Devlet, çiftçinin işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır» (NAAYASA, Madde : 37)

Doğunun kalkınması gereklidir. Bunu herkes kabul eder. Ama nasıl kalkınır? İşte asıl önemli mesele budur. Yasaklarla mı. Örfî idareyle mi, ağalık düzeniyle mi, sürgün ve baskı metotlarıyla mı? Yoksa sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda köklü reformların yapılmasıyla mı?

KONULAN YANLIŞ TEŞHİSLER

Bugüne kadar Doğu kalkınması hakkında konulan teşhisle-

rin hepsi yanlış olmuş ve bu teşhisler sonucunda girilmiş olan tedavi teşebbüsleri de hep fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Kimi zaman baskı ve tethiş rejiminin uygulanmasıyla halk yıldırılmaya çalışılmış ve Doğunun bu metotlarla kalkınacağı sanılmıştır!. Kimi iktidarlar ağalara verilen bol kredilerle ve her mahallede bir milyoner yaratmakla Doğunun kalkınacağını sanmışlar!. Bazı iktidarlar da Doğudaki şeyhleri ve ağaları Batıya sürmekle işin halledileceğini, meselenin kökünden çözüleceğini ve Doğunun güllük gülüstanlık olacağını zannetmişler!. Bir-iki yıl öncesine kadar Doğu bir yasak bölge olarak tutulmuş ve Doğuya yabancıların girmesine müsaade edilmemişti. Niçin ama? Çünkü Doğu orta çağ hayatı yaşıyordu, çünkü Doğulu insanlar sefalet ve ıstırapla inliyordu, çünkü Doğu halkı aç ve işsizdi, çünkü Doğulular cehaletin insafsız pençelerinde kıvranıyorlardı, çünkü Doğu köylülerinin yüzde doksan dokuzu okuma-yazma nimetinden yoksundu ve çünkü Doğu köylerindeki insanların yüzde doksandan fazlası türkçe bilmiyordu, kendi Devletinin memuruyla, adaletiyle ancak tercüman aracılığıyla konuşabiliyordu. Bunun için Doğu yasak bölge haline getirilmiş ve Doğunun kapısı yabancıların yüzüne kapanmıştı. Yabancılar Fırat'ın ötesine geçemiyorlardı. Çünkü yabancılar Doğudaki bu sefaleti, açlığı, bilgisizliği, hastalığı, işsizliği, halkın türkçe bilmediğini öğrenseler ayıp olurdu, bize gülerlerdi. Onun için bu acı gerçeği dünyadan gizlemek gerekirdi. Bu zihniyetle Doğu yıllar ve yıllar boyunca yasak bölge olarak tutulmuştu. Bir-iki yıl önce bu yasak kaldırıldıysa da yine yabancıların geldiği yok. Çünkü yabancı turistleri Doğuya çekecek ne bir turistik kurum, ne bir düzgün yol, ne de Doğunun tabii güzelliklerini onlara gösterecek bir çalışma vardır.

27 Mayıs ihtilâlinde sonra da aynı yanlış teşhisler konmaya devam edildi, 55 ağanın ve şeyhin Batıya sürülmesi kararlaştırıldı, bununla Doğunun kalkınacağı sanıldı. Oysa bunun da yanlış bir teşhis olduğu kısa zamanda anlaşılacak sürümler tekrar yerlerine gönderildiler.

Bir defa ağalık yalnız Doğuda değil, bütün Türkiye'de vardır. Doğunun birkaç ağası Çukurova'nın, Ege'nin, İstanbul'un bir pamuk ağasının, zeytin ağasının, fabrika ağasının kasasına sığar. Memlekette ağalık sistemine son verilmek isteniyorsa uy-

gulanacak metodun, memleketin her tarafındaki ağalara aynı biçimde uygulanması gerekmez mi? Oysa böyle olmadı. Doğudan 55 ağa Batıya sürüldü, ama Batıdan bir tek ağa Doğuya, ya da başka yere sürülmedi. Bu da haklı olarak Doğularını tedirgin etti ve Doğuya uygulanan ayrı bir muamele, bir baskı olarak karşılandı. Kaldı ki sürülenler de bir kıstasa, bir ölçüye göre değil gelişigüzel seçilip sürüldüler. Birçok nüfuzlu şeyhler ve ağalar vardı ki sürülenleri koltukları altında sakhyabilirdi. Fakat onlardan kimse sürülmedi.

Sonra ağalığı kaldırmanın yolu ve çaresi de ağaları sürmek değildir. Toplumun sosyal, ekonomik, kültürel yapısında bir değişiklik yapmadan ağaları sürmek, kısa zamanda yeni ağaların türemesine yol açar. Toplumun yapısı olduğu gibi kaldıkça her zaman onu sömürmek fırsatını bulacak kimseler sivrilecekler ve eskilerin yerini alacaklardır. Bunlar eskilerinin adlarını ve sömürme metotlarını almasalar bile başka adlarla ve metotlarla aynı işi yapacaklardır. Nitekim tarım sektörünün yerini endüstriye bıraktığı bölgelerde ve ülkelerde kapitalleriyle sanayi merkezleri kuran kimseler tarım sektöründeki ağaların yerini almışlar ve köylülerin yerine işçileri sömürmüşler, ağa adı yerine patron adını almışlardır. Öyleyse toplumun eski yapısı olduğu gibi durdukça böylelerini âdeta üretir. Bunu önlemenin yolu da sürgün değildir. Bunun için Doğudan da, Batıdan da ağaların sürülmesi yanlış bir teşhistir, yanlış bir tutumdur, ileriye görmez bir yüzeysel tedbirdir, asla fayda da getirmeyecektir.

Ağalık düzeni tarihsel gelişimin bir safhası ve toplumun erdemleşme yolunda geçirdiği birçok tarihsel aşamalardan bir aşamadır. Bugünkü modern toplumlar bu aşamayı çoktan aşmışlar, bu düzeni çoktan geride bırakarak tarihin karanlıklarına gömmüşler. Fakat bunu ekonomik kalkınmayı, toprak reformunu, daha önemlisi endüstriyel ilerlemeyi gerçekleştirmek suretiyle başarabilmişlerdir. Yani toplumun yapısını öyle bir düzeye getirmişlerdir ki ağalık düzeni artık o toplumda yer bulamaz olmuş ve ister istemez ortadan kalkmak olan mukadder sonucuna boyun eğmiştir. Daha açık bir deyimle toplumun yapısı kendiliğinden onu dışarı atmış, kendiliğinden onu saf dışı etmiş, kendiliğinden ona yer vermemiştir. O halde yapılacak iş toplumun yapısında köklü değişiklikler yapmak, toplumun sos-

yal, ekonomik ve kültürel kalkınmasını gerçekleştirmek, ağalık düzeninin dayanağı olan toprakları orta çağ kalıntıları olan imtiyazlı kişilerden alıp halka dağıtmak, halk için çalışan ve kârı tamamen halka ait olan millî bir endüstri kurmak, köylere kadar yayılacak halkçı ve uygulamalı bir eğitim sistemi gerçekleştirmek ve bütün halk çocuklarına bundan eşit olarak yararlanma fırsatını vermektir. Böyle olursa toplum kendiliğinden ağalığı kabul etmeyecek, ağalık düzenini kendiliğinden reddedecektir.

Fakat Doğuda bugüne kadar bu yapılmamış, bunların hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Daima yukarıdan girilen ve bilimsel metotlardan yoksun olan teşebbüsler uygulanmış, bunlar da ne ağalığı kaldırılabilmıştır, ne de halka bir fayda getirmiştir. Tersine bu girişimlerin halka çok zararı olmuştur.

KALKINMANIN YÖNLERİ

Doğu olsun, başka bir yer olsun, geri kalmış bir bölgenin veya ülkenin gerçek anlamda kalkınması iki yönden mümkün olur. Bunlar ekonomik ve kültürel yönlerdir. Çünkü geri kalmışlığın başlıca nedenleri fakirlik ve bilgisizliktir. Ama Doğu niçin fakir ve bilgisizdir? Doğu fakir olduğu için mi bilgisiz kalmış, yoksa bilgisiz olduğu için mi fakir kalmıştır? Birinci tezi savunanlar Doğunun önce fakirlikten kurtulması, Doğuda önce ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi gerektiğini, bu oluncaya kültürel kalkınmanın kendiliğinden olacağını ve bilgisizliğin kolayca ortadan kalkacağını söylüyorlar. İkinci tezi savunanlar ise önce kültürel kalkınmanın şart olduğunu, Doğu bilgisizlikten kurtulursa ekonomik kalkınmanın daha çabuk ve kolay gerçekleşebileceğini ileri sürüyorlar.

Bu, meseleleri ayrı ayrı ele almaktan ileri gelir kanısındayız. Oysa toplumun meseleleri hiçbir zaman ayrı ayrı çözümlenemez. Çünkü toplum hayatındaki ve toplumun kalkınmasıyla ilgili bütün meseleler birbirlerine bağlıdır. Bu bir doğal kuraldır. Hiçbir teori bu kuralı bozamaz, değiştiremez. Bunun için geri kalmış bir toplumun kalkınması tek yönlü değil, çok yönlüdür. Bu yönleri iki ana yönde birleştirmek de mümkündür. Bunlar ekonomik ve kültürel yönlerdir. Bu itibarla Doğunun kalkınması ne yalnız ekonomik hamlelerle, ne de yalnız kültü-

rel faaliyetlerle mümkün olmaz. İkisini birden ele alıp yürütmek gerekir. Yalnız bir tanesi ele alırsa iş tek kanatlı kuşa benzer ve yürüyemez.

EKONOMİK KALKINMA

Türkiye gibi geri kalmış, ekonomisinin büyük kısmı tarıma dayanan, nüfusunun çoğunluğu köylerde oturup ilkel metotlarla tarımla uğraşan bir memleket için, hele Doğu gibi orta çağ hayatının karanlıkları içinde bocalıyan, hâlâ kapalı âile ekonomisi döneminde bulunan ve geçiminin tümünü en ilkel şartlar ve metotlarla tarımdan sağlıyan bir bölge için ekonomik kalkınmanın tek çıkar yolu köklü bir toprak reformu ve millî bir endüstrinin kurulmasıdır.

TOPRAK REFORMU

Toprak reformu yalnız ekonomik alanda değil, ekonomiye bağlı birçok alanlarda büyük faydalar getirir, toplum yapısında birçok ileri değişiklikler yaratır.

Toprak sahibi olan köylü kendi toprağında çalışacak, elde ettiği ve salt emeğinin mahsulü olan ürünün tamamını kendisi alacak ve böylece sömürülmekten kurtulacaktır. Artık marabahlık, ırgatlık, kiracılık, yarıcılık gibi orta çağ kalıntıları işler kalmıyacaktır. Köylü kendi toprağında daha bir hevesle, daha bir gayretle çalışacak ve daha çok ürün elde edecektir. Köylüler arasında kooperatif kurulmak suretiyle tarım araçlarının motorize edilmesi ve şimdiki kadar ağalara verilen kredilerin ve diğer imkânların köylülere verilmesi, traktörlerin ve biçir-döverlerin köylülerin ortak malı olması bu verimi daha da artıracak, köylüleri karasabandan da kurtaracaktır. Köylü toprak sahibi olursa kendi toprağında hayvancılığa da daha büyük önem verecek, modern metotlarla hayvancılık yapacak, bu alanda da büyük gelir sağlayacaktır.

Bütün bunların olması ve devam edebilmesi için köylüye, elindeki toprağı modern metotlarla işletebilecek imkânların verilmesi ve elindeki toprağı satmasının kesin olarak önlenmesi, ya da bunun Devletin kontroluna ve iznine bağlanması şarttır.

Çünkü eline imkân verilmezse gerektiği kadar ürün elde edemeyecek, yine toprağını ağaya veya başka birisine satacaktır. Bu da yetmez, köylünün güvenliğini de korumak ve garanti altına almak gerekir. Çünkü bu olmazsa, köylü yine kendi halinde bırakılırsa, ağanın veya başka kişilerin tehditleri karşısında toprağı bırakıp kaçmak zorunda kalacaktır. Fakat bunlar geçici tedbirler olacaktır. Bundan sonra anlatacağımız işler de gerçekleştirildikten ve Doğu köylerinde modern bir toplum meydana geldikten, oluştuktan sonra artık kurulmuş düzen kendiliğinden devam edecek ve dönmeye başlayan çark artık kendi kendine dönecektir. O zaman böyle tedbirlerin alınmasına da lüzum kalmıyacaktır. Kooperatifçilik bu işi sağlayacak başarılı bir tedbir olacaktır. Çünkü ortak menfaatlar köylüleri birbirine bağlayacak, onları bir kuvvet haline getirecek, aralarında dayanışma sağlayacak, elde ettiklerini yitirmemek için onları yekvücut olmaya zorlayacak ve o bilince vardıracaktır.

İşte bunlar yapılıncı köylünün hayatında bir feraklık olacak, köylü açlıktan ve gıdasızlıktan, sefaletten ve arpa ekmeği, darı ekmeği yemekten, devamlı mercimek ve ayran çorbası içmekten kurtulacaktır. Toprak sahibi olan köylü şahsiyet sahibi olacak, onurunu ve haklarını korumasını bilecektir. Kendisini kimseye ezdirmeyecek, haklarını şuna buna çiğnetmeyecektir. Toprak sahibi olan köylü kendi toprağında güzel ve sağlığa elverişli bir ev yapabilecektir. Kümeste ve hayvanların kaldığı odanın bitişiğindeki odada yatmaktan, sığırların soluğuyla ısınmaktan kurtulacaktır. Evinde banyo, tuvalet yapabilecek, dereelerde ve havuzlarda buz gibi soğuk sularla yıkanmaktan kurtulacaktır. Kooperatif aracılığıyla köyün elektrik, içme suyu, kanalizasyon gibi problemlerini çözümliyebilecektir. Elde ettiği ürünleri sömürücü araçılara değil, yine kooperatif vasıtasıyla pazarlarda satabilecek ve emeğinin karşılığını tam alacaktır. İhtiyaç maddelerini de araçılardan ve çerçilerden değil, yine kooperatiften, ya da istediği yerden alabilecek, hem de en ucuz maledebilecektir. Kısacası her bakımdan sömürülmekten kurtulacaktır.

Toprak sahibi olan köylü topraklarında ağaç dikecek, ağaçlandırma faaliyetine en olumlu şekilde katılacaktır. Çünkü artık dikeceği ağacın kendisi için büyüyeceğini anlayacak ve kendi yararına meyve vereceğini bilecektir. Böylece erozyon problemi

de kısmen çözümlenecek, ayrıca radyo spikerlerimiz de sabah-akşam, «ağaç yurdun süsüdür, ağaçsız yurt çöl olur, ağaçsız toprakları yel götürür, sel götürür» gibi kalıplaşmış sözleri tekrarlamak zahmetinden kurtulacaklardır.

Toprak sahibi olan köylü karnını doyuracak, karnını doyurunca gözlerini açıp etrafına ve dünyaya bakacak, memleketinin ve dünyanın meselelerini öğrenmeye başlayacak, böylece fikrinde bir hareket baş gösterecektir. Gazete okumaya, okuma-yazma bilmezse öğrenmeye, hiç değilse çocuklarını okutmaya heves edecektir. Radyo alabilecek, gazete ve radyo aracılığıyla bilgisini ve kültürünü artıracaktır. Temiz yemek yiyecek ve elbisesi, evi, yatağı temiz olacak, artık ilçeye veya ile gittiği zaman kimse kendisine hor bakmayacak, kimse kendisini küçümsemeyecek, kimse kendisine «beş paralık Kürt» demeyecektir.

Toprak sahibi olan köylü ağanın baskısından kurtulacak, artık ağanın bir emirkulu olmayacak, seçim zamanında ağanın korkusuyla değil, kendi vicdanının sesini dinliyerek ve bilincini kullanarak oyunu istediğine verecektir. Böylece kendisi parlamentoda da demokratik bir şekilde temsil edilmiş olacaktır. Artık demokrasi belirli kişilerin değil, halkın hizmetinde çalışan bir mekanizma olacaktır.

Toprak sahibi olan köylü okuyacak, öğrenecek, kafası aydınlanacak, artık şeyhlerin ve din tüccarlarının hurafelerine, oyunlarına, uydurma kerametlerine inanmayacaktır. Parasını, keçisini, koyununu, sığırını, yağını, balını, yumurtasını, buğdayını onlara vermiyecek, şeyhin ve yobazın emriyle oy kullanmayacak, bir partinin Allah Partisi, öbürünün Şeytan Partisi gibi lâflara aldanmayacak, hangi parti kendisini tam olarak temsil ederse oyunu ona verecektir. Bu suretle seçim komedisi de sona erecek, artık yapılacak seçimde sandıklardan çıkan oylar, ağanın, şeyhin, yobazın çıkarını değil, tam anlamıyla halkın iradesini temsil edecektir. Seçilenler de halkın gerçek temsilcileri olacaklar ve halkın iradesi idareye hâkim olacaktır. Toprak reformu böylece demokrasinin gerçek mânada kurulmasında, sağlam temellere oturtulmasında da büyük rol oynayacaktır.

Toprak sahibi olan köylü artık ekonomik koşulların zorlanmasıyla kızını parayla satmayacak, sevdiğine verecektir. Böylece

başlık felâketi ve onun doğurduğu kız kaçırma olayları, bunlardan çıkan kavgalar ve cinayetler de ortadan kalkacaktır.

Toprak sahibi olan köylü artık parasızlık ve bilgisizlik yüzünden hastasını üfürükçüye ve muskacıya değil, doktora götürecektir, ilâçlarla tedavi edecek ve mezralardan inдет ummıyacaktır.

Görülüyor ki toprak reformu yalnız ekonomik alanda değil, kültürel ve sosyal alanlarda da birçok faydalar getirecektir. Fakat bunun sağlanması ve beklenen sonucun elde edilebilmesi için reformun köklü olması ve Devletin kontrolü altına alınması gerekir. Bunun için bir avuç ağanın değil, çoğunluğu teşkil eden köylünün menfaatinin gözetilmesi gerekir. Köylüye verilecek toprakların bedellerinin asgarî olması, ya hiç faiz alınmaması veya çok az alınması, buna karşılık köylülere âzamî imkânların ve kredilerin verilmesi şarttır. Bunlar yapılmazsa toprak reformu da dejenere olur ve köylü biçimsel kalan demokrasiden soğuduğu gibi bundan da soğur. Böyle bir sonuca varmak için toprak reformunun köklü incelemelerle ve bilimsel metotlarla yapılması şarttır.

Fakat bu hayatî mesele bugüne kadar savsaklanmış, uydurulan türlü bahanelerle, çeşitli sebeplerle geri bırakılmıştır. Toprak reformunun yapılmasını istemiyenler bunu kötülemek ve buna engel olmak için ne lâzımsa yapmışlar ve yapıyorlar. Bunların iddiaları özellikle şu noktalarda toplanmaktadır :

1 — Toprak reformu özel mülkiyete aykırıymış.

2 — Toprak reformu yapılırsa topraklar küçük parçalara bölünecek, köylünün elinde imkânlar olmadığı için köylü istenilen ürünü elde edemeyecek ve memleket ekonomisi bundan zarar görecekmiş.

3 — Toprak reformu komünistlikmiş.

4 — Toprak reformu dine aykırıymış.

Bu iddialara sırayla cevap verelim.

1 — Toprak reformunun özel mülkiyete aykırı olduğu iddiası ciddiyetten uzak olduğu kadar gülünçtür de. Çünkü şimdiki toprak mülkiyeti bir avuç insanın tekeli altındadır ve büyük ço-

ğunluk bundan yoksun bulunmaktadır. Her ağanın birkaç köyü var, bu köyler topraklarıyla ve evleriyle ağaya aittir. Ve ağa isterse bu köyleri topraklarıyla ve evleriyle ve de insanlarıyla birlikte başkasına satabilir. Bu köylerde oturan insanların bir karış dahi toprakları yoktur. Bu insanlar ölülerini gömecek kadar bile toprağa sahip değiller. Ağa onlara mezarlık yeri vermezse ölülerini gömemeyecekler. Ve toprak reformuna karşı olanlar bu sisteme özel mülkiyet adını veriyorlar, köylülerin de toprak sahibi olmalarını özel mülkiyete aykırı buluyorlar. Bu mu özel mülkiyet? Yoksa özel mülkiyet bir avuç ağanın hakkıdır da çoğunluğun hakkı değil midir? Bu köylerde bin kişi yaşıyorsa bu şu demektir ki bin kişi özel mülkiyet hakkından yoksundur, sadece bir kişi bu hakka sahiptir. Buna özel mülkiyet demeye imkân var mıdır?

Toprak reformu yapılırsa, topraksız köylüler de toprağa kavuşturulsa ancak o zaman toplumun fertleri arasında eşit bir özel mülkiyet hakkı kurulmuş olabilir, özel mülkiyet hakkı bir avuç ağanın tekelinden çıkıp toplumun bütün fertlerine verilmiş olur.

2 — Toprak reformunun ürünü düşüreceği ve memleket ekonomisini zarara sokacağı iddiası da ciddiyetten uzaktır ve kurnazca uydurulmuş bir demagojidir. Bunu söyleyenler bu demagojiyle halkı toprak reformundan soğutmaya çalışıyorlar. Oysa gerçek öyle değildir.

Çünkü toprak reformu, yukarıda da belirttiğimiz gibi köylülere bol kredilerin ve imkânların verilmesiyle birlikte ancak ele alınabilir, gerçekleştirilebilir. Toprak reformu demek, köylüye bir parça boş toprak verip te «haydi şunu işle» deyip geçmek demek değildir. Köylüye bol kredi ve imkânlar vermek toprak reformunun ayrılmaz bir parçası ve yönüdür. Şimdiye kadar ağalara verilen krediler ve imkânlar köylülere verilse, köylüler arasında üretim ve tüketim kooperatifi kurulsa ve bu namuslu ellerce yönetilse, dürüst kontrol altında olsa şimdi ağaların elde ettikleri üründen çok daha fazla ürün elde edilir ve memleket ekonomisi bundan zarar değil, bilâkis kâr görür. Nitekim toprak reformunu gerçekleştirmiş ülkeler bunun tecrübesini yapmışlar ve bununla millî ekonomilerini kat kat artırmışlardır.

3 — Toprak reformunun komünistlik olduğu iddiası, ağalar ve onların borazanlığını yapan çıkar ortakları tarafından, toprak reformundan halkı sözde soğutmak için uydurulmuş bir gü-lünç iddiadır. Toprak reformu bilâkis komünizme karşı da bir tedbirdir. Çünkü köylü sefalet içinde yaşarsa, hiçbir hakka sahip değilse, ağanın kölesi kalırsa belki komünizm propagandalarına kapılabilir. Fakat toprak sahibi olursa, sefaletten kurtulursa, şahsiyetini ve hürriyetini eline alırsa, insan gibi yaşarsa hayatından memnun kalır ve hiçbir propagandaya kapılmaz. Artık onu ne komünistler, ne de başkaları tahrik etmek veya aldatmak fırsatını ve imkânını bulamaz. Bunun için toprak reformunun komünizm olduğunu iddia edenler, eğer gerçekten komünizme karşı iseler toprak reformunu gerçekleştirmelidirler.

Hem Mısır, Suriye, Cezayir, Tunus, İtalya, Fransa, İsviçre gibi komünist olmayan ülkeler de toprak reformunu çoktan yapmışlar ve meyvelerini almışlardır. Bu ülkelerin bir kısmında, meselâ Mısır ve Cezayir'de Komünist Partisinin kurulması resmen yasak edilmiştir. Dikkat edilsin, toprak reformunu yapan hükümet komünist partisinin kurulmasını resmen yasak ediyor. Artık toprak reformunun komünistlik olduğu iddiası samimi-yetle nasıl bağdaşabilir?

4 — Toprak reformunun dine aykırı olduğu iddiası ise herşeyden önce dine hakarettir ve dini bir avuç ağanın ve çıkar ortaklarının sömürmelerine hizmet eden bir kurum olarak göstermek gibi bir iftiradır. Çünkü din bir zümrenin dini değil, bütün fertlerin dinidir. Bunun için de hepsinin menfaatini ve mutluluğunu gözetir. Birkaç köyü bir ağaya vermek, o köylerde yaşayan insanları da o ağaya köle yapmak dinin ve Allah'ın adaletine nasıl yakışır?

Sonra yer yüzünde bizden başka müslüman yok mudur? İşte Mısır, işte Cezayir, İşte Tunus, işte Suriye, işte Endonezya. Bütün bunlar müslüman değil midir? Bu ülkelerin hepsi toprak reformunu çoktan başarmışlar, hattâ onunla da kalmamışlar, ülkelerinde sosyal bir düzen kurarak bankalar, sigorta şirketleri, dış ticaret, nakliyat işletmeleri, endüstri gibi millî gelir kaynaklarını da millileştirerek milletin ortak malı haline getirmişler ve bunları bir avuç insanı zenginleştirecek birer imtiyazlar olduğu, fakirleri sömürecek birer emme tulumbası olmaktan çı-

karmışlardır. Bunlar müslüman değil mi? Yoksa müslümanlığı bizim kadar bilmiyorlar mı?

Yurdumuzda toprak reformu yapılmadığı için köylülerimizin içinde buldukları sefalet yürek yakıcıdır. Hele köylerden kaçıp kentlerin kenarlarındaki gecekonduklara dökülen zavallı insanlarımızın ıstırapı dehşet vericidir. Peki toprak reformu dine aykırıysa, binlerce ve binlerce insanın düştükleri bu sefalet, bu ıstırap dinin emri midir? Din bu insanların bu sefalette kalmalarını mı istiyor? Şüphesiz dini bilen bir insan buna evet diyemez. Dediği takdirde ya dini bilmez, ya da dini çıkarıcıların sömürmelerine alet eder.

TARİHTEN İBRET

Bütün mesele şudur : Halkın sırtından ve köylülerin alınleriyle saltanat süren toprak ağaları ve onların çıkar ortakları saltanatlarını daha çok sürdürmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Bunlar bir yandan geniş imkânlarını seferber edip içlerinden bazılarını seçerek parlamentoya gönderiyorlar ve orada bu gibi reformların gerçekleştirilmesine onlar aracılığıyla engel oluyorlar, diğer yandan da ellerindeki propaganda araçlarıyla, imtiyazlarının ellerinden alınıp bütün halka verilmesini savunan fikir akımlarının aleyhinde ağızlarına gelen her kötü sözü söylüyorlar, ellerine geçen her çirkin damgayı basıyorlar, kafalarına esen her iğrenç iftirayı uydurup pervasızca piyasaya sürüyorlar. Akıllarınca bu çeşit köhne metotlarla halkın sırtında kurdukları tahtlarda ebediyen oturacaklarını sanıyorlar. Kendilerine biraz tarih okumayı, tarihin muhtelif safhalarından geçen insanlığın kaydettiği gelişim ve erdemleşmenin incelemesini yapmayı, bundan azıcık ibret ve ders almayı samimi olarak salık veririz.

Çünkü tarih bir gelişim aşamaları zinciridir. İnsan oğlunun geçirdiği bütün devreleri gösteren, insanlığın nasıl basamak basamak ilkellikten tekâmüle doğru geldiğini, ne değişiklikler geçirdiğini, ne köhne müesseseleri arkada bıraktığını yansıtan bir aynadır. Böylelerine sormak isteriz : Bir zamanlar dünyanın her tarafında kiralık kutsal bir haktı, kiralın bütün imtiyazlarının Allah tarafından verildiği iddia ediliyordu. Bu iddia o kadar yer-

leşmiş ve ondan doğan kanı halkta o kadar kökleşmişti ki, kiralığın yerine daha iyi bir düzenin geçebileceğini kimse düşünemiyordu bile. Fakat sonunda ne oldu? Gerek müslümanlarda, gerek hıristiyanlarda hemen bütün kırıllar ve kırıllık idareleri çürük armutlar gibi birer birer düştüler ve yerlerini Cumhuriyet rejimlerine bıraktılar. Ayakta kalan tek tük kırıllıklar da ya bütün yetkilerini parlamentolara devredip birer süstem ibaret kaldılar, ya da toplumlarının geri kalmasından yararlanarak otokratik idarelerine devam ettiler. Fakat bunlar da salanmaktadır, birer birer düşmektedirler. Bazı ülkelerde dikta idaresi kuran diktatörler de kendilerini halkın efendisi sayarlar, kendilerine yan bakanları vatan hainliğiyle itham edip idam sehpalarına gönderirler. Ama sonuç? Halkın uyanışı karşısında o diktatörlerin rejimlerini ve çoğu zaman hayatlarını bile kimse kurtaramaz. Asya ve Afrika'da sayısız sömürgeci kuran emperyalist devletler kendilerini o sömürge halklarına birer uygarlık misyoneri gösteriyorlar ve o halkları kemiklerine kadar kemiriyorlardı, ülkelerinin servetlerini kendi başkentlerine aktarıyorlardı ve halkların gösterdiği mukavemetleri kanla ve ateşle susturup kırıyorlardı. Onlar da silâhlarıyla, üstün güçleriyle ve uygarlıklarıyla bu ülkeleri sonuna kadar sömüreceklerini sayıyorlardı. Ama o ülkelerin halkları uyanınca sömürgeci devletlerin bütün gücü eridi ve bu halkların uyanışı karşısında yenilgiye uğradı. Özellikle şu son 10-15 yıllık kısa zaman parçası bu gibi ibret verici olaylarla doludur.

Bütün bunlar neden oluyor? Halkın uyanışına karşı neden top, tüfek, cop, silâh, ordu, polis ve hiçbir kuvvet duramıyor? Halkın uyanmasını engellenek veya o uyanışa karşı eski saltanatlarını sürdürmek isteyen kişilerin temsil ettikleri düzenler ve müesseseler artık eskimiş, köhneleşmiş, çürümüştür. Yapılacak makûl iş, halkın isteklerini kabul edip o eski ve çürük düzeni yenisiyle ve sağlamıyla değiştirmek, buna alışmaktır. Ama çıkar sahibi buna yanaşmazsa, o eski ve çürük düzenini yeniymiş gibi sürdürmek hevesine kapılırsa artık halk onu zorla elinden çekip atacak ve istediği yeniyi zorla getirecektir. Bu takdirde çıkar sahibinin çıkarı zaten gider, çoğu zaman kendisi de çıkarıyla birlikte gider. Onun temsil ettiği ve savunduğu düzen eski bir elbiseye benzer. Eski elbise zamanında ne kadar güzel olursa olsun, eskidikten ve çürüdükten sonra giyilmeye yara-

maz. Onu, giymekte ısrar etmek isteyenler yamalarla da tutturular bir gün bir yamasından çekilen bir iplik bütün yamaların düşmesine yolaçar ve elbise kendiliğinden düşüp dağılır. Eski ve köhne düzenleri korumak için kullanılan baskı metotları, uydurulan propagandalar, açılan iftira kampanyaları, saldırtılan zorbalıklar, harekete geçirilen polisler, ordular ve silâhlar hep o düzene vurulan birer yama gibidir. Ve bir gün gelir ki yamalar işe yaramaz, düzen de çürük elbise gibi düşüp dağılır.

İşte bunun içindir ki zamanlarında kendilerini korumak ve saltanatlarını sürdürmek için her çareye baş vurmuş olan kiralık rejimleri, feodal düzenler, dikta idareleri halk uyanışının yarattığı kuvvetli akımlar karşısında tutunamamışlar ve varlık safhasından silinerek tarih sayfalarına gömülmüşlerdir.

Toprak ağalarının, faiz ağalarının, para babalarının tarihsel olaylardan ibret ve ders almaları kendileri için daha faydalı olur. Çünkü bizde de halk er-geç uyanacak, kendisini ağanın da, şeyhin de, bütün sömürücülerin de baskısından ve boyunduruğundan kurtaracaktır. Bu tabii ve tarihi bir tekâmüldür. Bu tekâmüle hiçbir kuvvet engel olamayacaktır. Bu tarihsel gerçeğe inansalar, tarihin vardığı bu kesin yargıyı kabul etseler kendileri de, halk ta rahat edecektir. Bunun için toprak reformuna ve diğer sosyal, ekonomik, kültürel reformlara karşı durmaları, halkın yararına olduğu kadar kendi yararlarına da olacaktır.

TOPRAK REFORMU YETMEZ

Toprak reformu ekonominin bir kolu olan tarım sektörünün halkın yararına işlemesi bakımından gerekli ve zaruridir. Ancak kalkınmanın tümünü sağlamak için yeterli değildir. Hele tarım araçlarının motorize edilmesi sonucunda tarım sektöründen artan iş gücünün değerlendirilmesi karşısında toprak reformu da, tarımsal ekonomi de ihtiyacı karşılamaktan ve memleketi gerçek anlamda kalkındırmaktan uzaktır. Nüfusun hızla arttığını ve her yıl artanlara iş bulma zorunluğunu da hesaba katarsak tarım sektörünün ve yalnız buna dayanan tarımsal ekonominin ne kadar cılız kaldığını anlamakta güçlük çekmeyiz.

Bunu daha açık bir deyimle belirtelim :

Toprak reformu yapılıncaya köylüler toprak sahibi olurlar ve geçimlerinde bir ferahlama olur. Ama tarımın gereken ürünü vermesi için karasabanın ve orağın kaldırılıp yerine traktörün ve biçer-döverin konması, bunların köylülerin ortak malı haline getirilmesi gerekir. Bu araçlar ise bir günde 20-30 çiftçinin yapacağı işi yaparlar. Bunlar için de az insan gücüne ihtiyaç vardır. Diğerleri vakitlerini boş mu geçirsinler, çalışma güçlerini ve enerjilerini duvar diplerinde sohbetler yapmakla mı, yoksa kahvelerde kâğıt oynamakla mı tüketsinler? Ayrıca nüfus hızla artmaktadır. Köylerde olsun, kentlerde olsun, her yıl binlerce çocuk doğar, binlerce küçük büyür ve çalışma çağına gelir. Bunlara da iş bulmak, ekmek bulmak gerekir. Peki bunlar ve tarım araçlarının makineleşmesi sonucunda işsiz kalan köylüler nerede çalışacaklar, çalışma güçlerini nasıl değerlendirecekler? Bunlara iş bulunmazsa bir gün gelecek ki tarımdan elde edilen ürün nüfusu besliyemeyecek ve memleket aç kalacak.

ENDÜSTRİLEŞME

İşte bunun da tek çıkar yolu endüstrileşmedir. Hem de hızlı ve geniş çapta bir endüstrileşme.. Doğuda endüstrileşme başarılsa, fabrikalar kurulsa, geniş iş alanları açılrsa herkes çalışma fırsatını ve imkânını bulur. Böylece artan nüfus ta, köylerde tarım araçlarının makineleşmesi sonucunda işsiz kalan köylüler de geçimlerini sağlamak, bölge ve yurt ekonomisinin gelişmesine katılmak için bu fabrikalarda çalışacaklar. Bundan da şu olumlu sonuçlar çıkacaktır :

Kurulan millî bir endüstri bölgede artakalan çalışma gücünü çekecek, böylece yeni yetişen işçilere iş alanı bulunacak, öte yandan da tarım sektöründen artan iş gücü endüstriye aktarılacak ve artık hiçbir iş gücü zayi olmayacaktır. Bu da bölgedeki imalâtı arttıracak, canlandıracak, buna paralel olarak bayındırlık işleri de ilerliyecek, tüketim de artacaktır. Endüstrinin gelişmesiyle ulaştırma da gelişecek ve her tarafa giden yollarla birlikte kültür de yayılacaktır.

Endüstrinin kurulmasıyla iş alanları açılacaktır. Artık Doğu köylüsü bir lokma ekmek için gurbete çıkmak, tâ İstanbul'a, İz-

mir'e, Bursa'ya, Adana'ya gitmek, aylarca evinden ve çoluk ço-
cuğundan uzak kalmak ıstırapından da kurtulacaktır. Köylerden
endüstri merkezlerine yapılan akınlar sonunda geçekodu sefa-
letiyle karşılaşmıyacaklar, alacakları dolgun ücretlerle daha
modern ve sağlığa elverişli evlerde oturabileceklerdir. Böylece
gerçek anlamda bir şehirleşme ve medeniyet kurulmuş olacak,
şimdiye kadar kravatla, kolalı gömlekle, göz kamaştırıcı İngiliz
kumaşlarından yapılan elbiselerle kadınların modaya uygun kı-
yafetleriyle kendini gösteren fantazi medeniyetimiz de endüstri
ve sosyal adalet temelleri üzerine kurulmuş gerçek bir medeni-
yet olacaktır.

Endüstrinin kurulmasıyla gerçek anlamda bir ticaret kuru-
lacaktır. İşportacılık, çorap satıcılığı, tarak satıcılığı gibi işsiz-
liğin sembolü olan ayak üstü işler de ortadan kalkacaktır. Şim-
di iş alanı olmadığı için herkes önüne gelen işi yapmakta, kimisi
eline birkaç çift çorap alıp sokaklarda gezdirmekte, kimisi omu-
zuna bir ceket asıp ikibuçuk lira kazanmak için saatlerce dol-
laşmakta, kimisi eline birkaç tarak, ya da birkaç mendil alıp
gezmekte, kimisi salatalık dolu sepetleri sırtlayıp mahalle ara-
sında satmaktadır. Ve bazılarımız da buna bakıp «Maşallah,
Doğunun filân şehri ne hareketlidir, orada ticaret ne canlıdır»
diye imrenmektedirler. Fakat endüstri gelişirse, her yerde iş ala-
nı açılırsa o zaman bu adamlar da bu âvârelikten kurtulup hep-
si geçimlerini sağlayacak işlerde çalışacaklar ve iş güçlerini de-
ğerlendirecekler, tüketici ve aracı yerine üretici olacaklardır.

Endüstrinin kurulmasıyla kaçakçılık ta kendiliğinden orta-
dan kalkacak, çünkü kaçakçılık yapanlar bu işi ekonomik koşu-
ların zorlamasıyla yapıyorlar. Hiçbir insan keyfi olarak canını
tehlikeye atmaz, mayınlar arasında paramparça olmak, yıllarca
hapisanelerde çürümek istemezler. Evdeki çocuklara ekmek,
elbise, yakacak gibi ihtiyaçları yetiştirmek kaygusuyla yaparlar
bu işi. Endüstri kurulur da bölgede herkese iş alanı açılırsa hiç-
kimse kaçakçılık yapmıyacak, herkes geçimini emniyetli ve meş-
ru yollardan sağlamaya başlayacaktır.

Doğuda endüstrileşmeyi kolaylaştıran imkânlar da çoktur.
Örneğin Dicle, Fırat, Batman, Botan gibi büyük nehirler ve da-
ha birçok ırmaklar milyarlarca kilovat elektrik enerjisi çıkarı-
labilirler. Bunlar üzerinde birer baraj ve hidro-elektrik santrale

kurulursa hem elde edilen enerjiyle endüstri kurulur, hem de yapılacak sulama tesisleriyle tarım ürünleri artırılabilir. Hatta bir nehrin veya ırmağın üzerinde birkaç yerde elektrik santrali kurulup büyük miktarda enerji elde edilebilir ve bununla Doğunun bütün ilçeleri ve köyleri ışıklandırılabilir. Şimdi Doğunun hiçbir köyünde elektrik olmadığı gibi birçok ilçeler de bundan yoksundur.

Fakat Doğunun hayat kaynağı olan bu sular boş boş akıp gidiyor, üstelik erozyon sonucunda dünya kadar toprağımızı da alıp beraber götürüyor ve Basra Körfezine döküyor. Doğu insanı da sefalet ve imkânsızlıklar içerisinde kıvranarak bu hazin manzarayı ancak seyredebiliyor.

EĞİTİM SEFERBERLİĞİ

Şimdi de kalkınmanın öbür yönünü teşkil eden kültürel kalkınmadan bahsedeceğiz :

Yukarıda da belirttiğimiz gibi şimdiki okuma ve eğitim sistemi yalnız kentlerdeki varlıkların tekeli altındadır. Fakir halk ve özellikle köylüler okumaktan yoksundurlar. Bunun için de halk kendi meselelerini kendisi ele almak, problemlerini kendi eliyle çözümlenmek imkânına sahip değildir. Okuyan şehir çocukları daima yönetim yerini işgal ederler. Böylece bir tâbîlik-metbûluk meydana gelir. Köylüler daima bunlara tâbidir ve onların yönetimindedirler. Bunlar ise yaşadıkları ve yetiştikleri çevrenin koşulları ve gelenekleri icabı halktan daima uzakta kalırlar, köylünün ekonomik, sosyal ve kültürel problemlerine çözüme yolu bulamazlar, belki de bulmak işlerine gelmez. Böylece kültür, bilgi ve onlara bağlı olan yönetim belirli bir zümrenin yararına işliyen bir mekanizma durumundadır. Bu durum Doğu'da daha açık bir şekilde kendini göstermektedir.

İşte bunun için Doğu kalkınmasının ikinci önemli şartı ve yönü de eğitimi ve okumayı halka ve köylüye maletmektir. Okuyan köylü memleketin sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarını bilir, meselelerini daha yakından tanır, bunlara en makûl çözüm yolu bulur, kalkınmasını bizzat sağlamak, fikrini geliştirmek, yurttaşlık sorumluluğunu duymak imkânına sahib olur ve bu bilince varır. Okuyan köylü köylü olduğu için köylüyü sö-

mürmez, köylünün okumasından ve kalkınmasından ürkmeyiz, köylünün toprak sahibi olmasından kuşkulanmaz, köylünün insanca yaşama imkânına kavuşmak hususundaki çabalarına karşı cephe almaz, bu çabaları türlü itham ve iftiralar yağmuruna tutmaz.

Okuyan köylü Devlet dairelerindeki işini bizzat tâkibeder, dilekçesini kendi eliyle yazar, doğan çocuğunu kendi eliyle nüfusa kaydettirir. Bu işler için araya kimseyi sokmaz, kimseye boyun eğmez, kimsenin karşısında elpençe durmaz, bir dilekçe için on lira, bir posta havale kâğıdı için ikibuçuk lira, bir evlenme muamelesi için yüz lira vermez. Memura rüşvet yedirmez, jandarma çavuşunun eline düşerse beşin sağına iki sıfır koymaya zorlanamaz, jandarmanın sopası önünde hükümet emridir diye boyun eğmez.

Okuyan köylü şeyhe «kurban» demez, şeyhin elini ve ayağını öpmeyiz, şeyhin uydurma kerametlerine inanmaz, kendisini şeyhe sömürtmeyiz.

Okuyan köylü gazete, kitap, dergi gibi yayımları okur, yurt ve dünya sorunlarını öğrenir, sosyal ve ekonomik problemler hakkında bilgi sahibi olur.

Okuyan köylü tarımı daha modern ve bilimsel araçlar ve metotlarla yapar, daha çok ürün elde eder, böylece hem kendine kazanç sağlar, hem de memleket ekonomisinin canlandırılmasına katılır.

Okuyan köylü memleketini ve milletini bilinçli bir duyguyla ve millî bir ruhla sever, bir karış toprak için, bir yük odun için, bir kız kaçırma yüzünden hemşehrisini, kardeşini çekip vurmaz ve toplumun huzurunu bozucu davranışlarda bulunmaz.

Okumanın faydaları saymakla bitmez. Fakat yalnız okuma imkânlarının köylüye verilmesi yetmez. Onunla birlikte eğitim sisteminde köklü bir reformun yapılması da şarttır. Türkiye'de halen uygulanmakta olan eğitim sisteminin bozukluğunu artık bilmiyen kalmamıştır. Çocuklara alfabe harfleri, bir takım teorik bilgiler, kahramanlık efsaneleri ve destanları, tarihî olayların kronolojisi dışında tatbiki bir tek ders verilmemekte, hiçbir şey öğretilmemektedir. Eğitim işlerini yöneten Bakanlığın

adı Millî Eğitim Bakanlığdır, ama uygulanan sistem millî eğitim değil, okuma-yazmayı ve «Mevzuat»¹ öğretme sistemidir. Bunun içindir ki bu sistem aydınlığı kravattan, kolalı gömlekten, bol para kazanmaktan, bol bol eğlenmekten, Paris'te çıkan en son modaları aynı yıl içinde Türkiye'de giymekten, «Mevzuat»¹ iyice kavramaktan ibaret bilen «okumuş» ları yetiştirir.

Bütün bunlar bugünkü eğitim sisteminin bozukluğu yüzündendir. O halde bu sistemle köylünün, özellikle Doğulunun kalkınması mümkün değildir. Bu sistemi değiştirmek ve esaslı bir temel reformdan geçirip öyle uygulamak gerekir. Doğuda uygulanması gereken eğitim sistemi şöyle olmalıdır :

1 — Köy okullarında ilköğrenim Kürtçe yapılmalıdır. Çünkü köy çocuklarının hiçbiri okula giderken türkçe bilmez. Bunun için de istenen randımanı veremez. Önce türkçe öğrenmesi, ondan sonra verilen dersleri anlaması gerekir. Oysa doğrudan doğruya kendisine türkçe olarak ders verildiği için şaşırır ve hiçbir şey anlamaz. Bu durumun kendisinde yarattığı psikolojik etki altında kalan çocuk hemen okuldan ve okumaktan soğur. Bu soğukluk türkçe öğreninceye kadar devam eder. Bu süre içinde harcadığı zaman ve emek te boşa gider, çocuk sınıfta kalır, iyi not alamaz ve daha bir sürü çetinlikler ve engellerle karşılaşır. Fakat ilkokulda kürtçe öğrenim yapılırsa bildiği dille verilen bütün dersleri gayet iyi anlar, öğrenir, o derslerde şevkle çalışır ve iyi not alır. İlköğrenim süresince kendisine diğer derslerle birlikte türkçe de öğretilir ve buna özel bir önem verilir. Böylece çocuk ilkokulu bitirinceye kadar mükemmel türkçe öğrenmiş olur ve orta okuldan itibaren bütün öğrenimi türkçe yapar.

Yalnız çocuklar için değil, eğitimin ve kültürün halk arasında yayılmasında da kürtçenin büyük rolü vardır. Örneğin bir köylüye, dünyanın öküzin boynuzları arasında değil de boşlukta durduğunu anlatmak istediğimiz zaman, bunu ancak kürtçe olarak ifade edebiliriz. Bunu türkçe olarak anlatınak istersek önce köylüye «öküz, boynuz, arasında, değil, boşluk, duruyor» kelimelerinin ne anlama geldiklerini, neyi ifade ettiklerini öğretmemiz lâzımdır, ondan sonra bu kelimeleri nasıl bir araya getirip hepsinden bir cümle kuracağımızı öğretmemiz gerekir. Ancak bundan sonra bu kelimelerden kurulu cümlenin ifade et-

tiği bilgiyi kavrayabilir. Oysa bu cümle doğrudan doğruya kürtçe olarak kendisine söylenece derhal anlamını kavrar. Okumaya yazma bilip de türkçe bilmiyen birçok vatandaşlar var. Bunlar ellerine bir gazete veya kitap aldıkları zaman okuyabiliyorlar, ama mânasını anlayamıyorlar. Oysa kürtçe yayınlanan bir kitap veya gazete olsa pekâlâ anlayabilirler. Bunun içindir ki gerek Türkiye'de, gerekse dünyanın diğer bütün ülkelerinde azınlıklara kendi dilleriyle okuyup yazma ve öğrenim yapma hakkı verilmiştir. Örneğin Türkiye'deki Rum, Ermeni, Musevî gibi ana dilleri türkçe olmıyan vatandaşlara bu hak tanınmıştır. Bunlar kendi ana dilleriyle okuyup yazıyorlar, öğrenim yapıyorlar, gazete ve kitap çıkarıyorlar. Hattâ onlar ilkokuldan sonraki eğitim basamaklarının bir kısmında da kendi dilleriyle öğrenim yapıyorlar. Fakat kendi dilleriyle beraber türkçe de öğreniyorlar ve mükemmel konuşuyorlar. Bunlara nasıl bu hak verilmişse Doğudaki türkçe bilmiyen vatandaşlara da verilmesi, eğitimin ve kültürün çabuk yayılmasında çok olumlu bir etki yapacaktır.

Belki bunun türklüğe aykırı olacağını söyleyenler çıkacak, ama bu kuru bir iddiadır. Çünkü İstanbul'un göbeğinde rumca, ermenice, ibranice öğrenim yapılmasıyla Doğuda kürtçe öğrenim yapılması arasında hiç fark yoktur. Onlarınki nasıl türklüğe aykırı değilse Doğudaki de aykırı değildir. Kaldı ki Devlet vatandaşlar arasında ırk ve dil ayırımını gözetmez ve bir kısmını diğer kısmından üstün, ya da aşağı tutmaz. Anayasanın bu husustaki emri şudur : «Herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, âileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz» (ANAYASA, Madde : 12) İşte anayasanın bu emri Türkiye'deki vatandaşların ırkları ve dilleri ne olursa olsun kanun önünde eşit olduklarını bildirmektedir.

Şimdi düşünelim : İstanbul'daki Rum, Ermeni, Musevî vatandaşlara niçin kendi dilleriyle okuyup yazma ve öğrenim yapma hakkı verilmiştir? Çünkü onların ana dili türkçe değildir, başka dillerdir. Peki Doğudaki vatandaşların ana dilleri türkçe midir? Hayır türkçe değildir, kürtçedir. İstanbul'daki Rum, Ermeni, Musevî vatandaşlara kendi dilleriyle okuyup yazma ve öğrenim yapma hakkının verilmesi kanunî midir, değil midir? Şüphesiz kanunîdir. Peki onlara verilen bir imtiyaz mıdır, yok-

sa bir hak mıdır? İmtiyaz değildir, haktır. İmtiyaz anayasaya aykırıdır. Peki onlara bu hakkın verilmesi türklüğe aykırı mıdır, değil midir? Aykırı değildir. Çünkü onlar da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıdır, diğer vatandaşlar gibi vergilerini öderler, askerlik yaparlar ve yükümlü oldukları bütün vatandaşlık ödevlerini yerine getirirler.

İşte nasıl ki onlara, adilleri türkçe olmadığı için bu hak verilmişse, bu hak kanunî ise, imtiyaz değil bir haksız ve türklüğe aykırı değilse Doğudaki vatandaşlara da adilleri türkçe olmadığı için bu hakkın verilmesi gerekir ve bu kanunîdir, imtiyaz değil haktır ve türklüğe asla aykırı değildir. Çünkü bunların da diğer vatandaşlarla eşit olmaları ve eşit haklara sahip bulunmaları gerekir. Yalnız Doğudaki yurttaşlara kendi dilleriyle okuyup yazma ve öğrenim yapma hakkının verilmesinin türklüğe aykırı olacağını ve bu hakkın verilmemesi gerektiğini söyleyenlere soralım: Peki buna göre Rumlara, Ermenilere ve Musevilere o hakkın verilmesi bir imtiyaz olmuyor mu? Bir kısım vatandaşlara bir takım hakların verilmesi ve bir kısmına aynı hakların verilmemesi anayasanın yukarıdaki maddesiyle nasıl bağdaşabilir?

2 — Her ilçede en az bir yatılı bölge okulu açılmalıdır. İlkokuldan mezun olan köy çocukları bu okula alınmalı ve burada uygulamalı ve türkçe olarak öğrenim yapmalıdırlar. Bu okullarda teorik bilgiler değil, gerçekçi bir eğitim sistemi uygulanmalı, öğrenciler tatbikî olarak yetiştirilmelidir. Tarım, hayvancılık, bahçecilik, bağcılık, arıcılık, tavukçuluk gibi köy ekonomisinin temeli olan bilgiler öğretilmelidir ve bunlar üzerinde uygulama yapılmalıdır. Ayrıca demircilik, marangozluk, duvarcılık, sıvacılık, badanacılık gibi köyün bayındırlık işleri ve gereken bilgiler öğretilmeli ve öğrenciler bunlar üzerinde de çalıştırılmalıdırlar. Bu okulları bitiren köy çocukları artık köy kalkınmasına öncül olacaklar ve bu kalkınmayı kendi bilinçli ve bilimsel çalışmalarıyla gerçekleştireceklerdir. Bir yandan köyleri modern evlere kavuşturmak, diğer yandan da köy ekonomisinin ve üretiminin hamle hamle ilerlemesini sağlamak alanında bu öncüler kalkınmanın ve uygarlığın birer misyoneri olacaklar. Artık köy kalkınması hakkında kimsenin köylülere vaazlar, öğütler, emirler vermek zahmetine katlanmasına ihtiyaç kalmıyacaktır. Köylü

kendi kendini nasıl kalkındıracağını bilecek ve bu öncülerin tutacakları ışık altında bu kalkınmayı gerçekleştirecektir.

Bu okullar yedi yıllık bir dönem olmalı ve lise dengi sayılmalıdır. Bunlardan mezun olanlara yüksek öğrenim hakkı verilmelidir. Yalnız bu yüksek öğrenim de hukuk, siyasal bilgiler gibi teorik bilimler değil, yine ekonomik veya teknik bilgiler olmalıdır. Yani bu okullardan mezun olacakları yalnız kalkınma alanında işe yarıyacak bilgileri öğreten fakültelere almalıdır ve fakültelerin de tedrisat metodu Doğu kalkınmasına yardım edecek şekilde islâh edilmelidir. Hattâ yalnız bu okullardan mezun olacakların okuyabilecekleri bir fakülte veya enstitü kurulmalı ve burada da, okulda uygulanan eğitim sisteminin daha gelişmiş bir tarzı uygulanmalıdır.

3 — Doğu bölgesine Doğulu öğretmenler tayin edilmelidir. Çünkü İstanbul, İzmir, Ankara gibi yerlerden gönderilen öğretmenler Doğu köylerine ve koşullarına alışmamakta, dolayısıyla görevlerini gerektiği şekilde yerine getirememektedirler. Fakat Doğulu öğretmenler Doğunun en ücra köylerinde dahi görevlerini yerine getirebilirler. Çünkü kendileri de aynı şartlar içinde büyümüş, aynı şartlara alışmışlar. Bu, Devlet hazinesini de büyük ve fuzuli bir masraftan kurtarır. Çünkü Doğudan Batıya, Batıdan Doğuya atanan öğretmenlere verilen yolluk ve gündelikler hesaplanırsa hayli kabarık bir rakam tutar. Oysa Doğuya Doğulu öğretmenler tayin edilirse bu masraf ya hiç olmayacak, ya da asgarîye inecektir. Hele ilkokullarda kürtçe tedrisatın yapılabilmesi için Doğulu öğretmenlerin Doğu köylerine tayini şarttır. Çünkü Batıdan gönderilen öğretmenler kürtçe bilmedikleri için bu görevi yapamazlar. Fakat Doğulu öğretmenler sayıca az oldukları için bu ihtiyacı karşılamıyacaklardır. Bunun giderilmesi için de mevcut öğretmen okullarına birkaç tane daha eklenmelidir. Batıdan gönderilen öğretmenler varsa onlar da il ve ilçe merkezlerinde görevlendirilmelidir. Çünkü buralarda türkçe bilenlerin sayısı köylere göre fazladır. Onun için Batıdan gönderilecek öğretmenler il ve ilçelerde görev yapabilirler. Zaten il ve ilçe merkezlerinde ihtiyaçlarını da karşılayabilirler, pek sıkıntı çekmezler.

4 — Her köyde bir halk dershanesi açılmalı, buralarda köylülere ve özellikle yaşı 15-30 arasındaki gençlere okuma-yazma

öğretilmelidir. Bilhassa gençlere büyük önem vermek, kış aylarında onları gece derslerine devam etmek zorluğuna tabi tutmak gerekir. Bu dersanelere orta okulu bitiren gençler öğretmen olarak atanmalı ve gerekirse bunlar da önceden bir kurs-tan geçirilmelidir. Yaşı 15-30 arasındaki gençler bir yıl içinde bu dersanelerden okuma-yazma belgesi almaya mecbur edilmelidir ve çeşitli iş kollarında bunlara iş verilmelidir. Böyle olursa onlarda okuma-yazmayı öğrenme hevesi artacaktır. Ayrıca bu dersanelerde birer okuma odası ve kütüphane açılmalı, okuma-yazma bilenlerin, boş zamanlarını burada kitap ve gazete okuyarak değerlendirmeleri sağlanmalıdır. Bundan başka okuma-yazma bilen köylülere bu dersanelerde köy kalkınması hakkında bilgiler verilmeli, bu maksatla açık oturumlar ve konferanslar düzenlenmelidir. Kütüphanelere Devlet tarafından çeşitli faydalı kitaplar verilmelidir, gazeteler gönderilmelidir.

5 — Mahallî radyolardan Devlet tarafından kürtçe yayın yapılmalı ve bunlarla halk eğitilmelidir. Özellikle kalkınma, çocuk bakımı, sağlık işleri konularında geniş programlar uygulanmalıdır. Ayrıca kürtçe müzik yayınlanmalıdır.

6 — Bölge okullarının yapılmasına paralel olarak bütün ilçe merkezlerinde orta okul yapılmalı, nüfusu 5000 den yukarı olan ilçe merkezlerinde de lise açılmalıdır. Bunlarda özellikle fen bölümlerinin gelişmesine önem verilmelidir.

7 — Bölge okullarından mezun olanların, il ve ilçe liselerinden çıkanların yüksek öğrenime devam etmelerinin sağlanması için Doğuda iki üniversite kurulmalı, bu üniversitelerde özellikle tıp, ekonomi ve teknik bilgilerin öğretilmesine önem verilmelidir. Bu üniversitelerde okuyanlara bedava yurt ve yiyecek sağlanmalıdır.

8 — Orta okul ve liselere öğretmen yetiştirmek için birkaç eğitim enstitüsü kurulmalı, bunlarda da fen bölümlerine önem verilmelidir. Her enstitüde de bölge yatılı okullarına öğretmen yetiştirecek özel bir bölüm açılmalıdır.

9 — Kız çocuklarının okumalarını sağlamak maksadıyla kız sanat enstitüleri, kız teknik okulları, kız öğretmen okulları açılmalıdır.

Bütün bunlar olursa o zaman köylüye «kendini kalkındır» denilebilir. Çünkü artık köylü miskinlikten kurtulmuş, hayata ve mutluluğa inanmış, kalkınmaya yönelmiş olacaktır. Fakat bunlar yapılmadan işsizlik, bilgisizlik, açlık ve hurafeler içinde bocalayan köylüye «kendini kalkındır» demek, balığa «karada yüz» demek kadar gülünç olur.

KÖYLER BİRLEŞTİRİLMELİDİR

Doğunun sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kalkınması için gereken şartlardan biri de halkın dağıntı durumundan kurtulması, bir toplum haline gelmesi ve büyük topluluklar halinde birleşmesidir. Bunun için de şimdiki yerleşim sisteminin kaldırılıp halkın büyük topluluklar halinde toplanacağı büyük köylerin kurulması gerekir. Bugünkü köylerin en büyüğü, ya da yerleşmeye en elverişli yerde bulunanı yerinde bırakılmalı, diğerleri de onun etrafında birleştirilmelidir. Nüfus için de bir standart, faraza 2000 tesbit edilmeli ve hiçbir köyün bundan az nüfusla kurulmasına müsaade edilmemelidir. Bunun kalkınmaya şu faydaları vardır :

2000 nüfuslu bir yer bir kasabadır. Oraya ne şakî gelebilir, ne soyguncu girebilir, ne mutegallibe hükmedebilir, ne de jandarma sopası işleyebilir. Herkes canından, malından, namusundan emin olur, emniyet ve huzur bozulmaz.

Böyle yerlere ilkokulu da, orta okulu da götürmek mümkün olur ve istenilen seviyede kültürel kalkınma gerçekleştirilebilir. Küçük köylere birer okul yapılacağına buralara büyük ve öğretmen kadrosu dolu bir okul yapılırsa çok daha faydalı olur. Böyle yerlerdeki okulları her zaman denetlemek, öğrenci ve öğretmenlerin devam durumunu kontrol altına almak ta kolaydır.

Bu köylere yol götürülebilir. Yol gidince hareket ve ekonomik canlılık başlar. Köylü artık ürünlerini yarı fiatla çerçilere ve araçılara vermez, eşek ve katır sırtında günlerce satmak için dolaştırmaz, onlardan da iki misli fiatla mal almaz. Yol olduğu için ürünlerini alıp şehirlere götürür, pazarlarda satar, kendisine lâzım olan malları da oradan alır. Hattâ böyle büyük köylerde haftanın belli günlerinde pazar açılır, böylece hem o kö-

yiün ve hem de komşu köylerin ve kasabaların ekonomisi canlanır.

Böyle yerlerde belediye teşkilâtı kurulur. Belediye hem köyiün temizlik ve düzenini sağlar. hem de su, elektrik, kanalizasyon gibi işleri —varsa— kooperatifle yardımlaşarak gerçekleştirir. Buralara elektrik kolaylıkla götürülebilir. Hem köylüler aydınlığa kavuşurlar, hem de elektrikle işliyen bazı işletmeler kurulur, bunlar da köy kalkınmasında önemli rol oynarlar.

Böyle yerlerde kooperatifler kurulur ve kooperatifçilik pekâlâ geliştirilebilir. Şimdiye kadar Doğunun hiçbir köyünde bir kooperatif kurulmamıştır. Kooperatiflerin kurulması halkın birlik haline gelmesini de sağlar. Çünkü o zaman halkı birbirine bağliyan ekonomik bağlar ve ortak menfaatler meydana gelir. Şimdiye kadar böyle bir bağ kurulmadığı için halk ta dağılmış kalmış, birlik ve beraberlik için verilen emirler ve öğütler de maddî dayanaktan yoksun olduğu için atmosfere karışıp etkisiz kalmıştır.

HAYALİ BİR TABLO

Bütün bunlar olunca Doğu cennete döner. Gelin de Doğunun o zaman alacağı manzarayı hep beraber şöyle bir hayal edelim :

Köylü toprak sahibi olmuş, neşe içinde çalışıyor, temiz ve sağlığa elverişli evlerde oturuyor, okuma-yazma biliyor, kesesi dolu, hiçbir şeyden endişesi yok, yarımına güvenle bakıyor, bol ve besleyici gıda alıyor. Çocuklar gülbüz gülbüz, güle oynaya eğleniyorlar. Yeni ve temiz elbiseleri var, artık yalınayak ta gezmiyorlar.

Köyiün gençleri köy dershanelerinde harıl harıl okuma-yazma öğreniyorlar. Köy kalkınması için gereken bilgilerle kafalarını donatıyorlar ve bunun tatbikî derslerini görüyorlar. Boş vakitlerini kütüphanelerde kitap, gazete, dergi okumakla değerlendiriyorlar, bilgilerini ve kültürlerini artırıyorlar. Artık ellerinde bıçak yerine kalem, tabanca yerine kitap, mavzer yerine modern üretim araçları var. Bölge okullarından yetişenler modern ve bilimsel metotlarla tarım, hayvancılık, bağcılık, arıcılık yapıp hem kendilerine, hem de memlekete milyonlar kazanıyorlar. Üniversitelerden çıkan doktorlar ve mühendisler halkın hizmetine girmiş, hastalık tarihe karışmış, tıp her yerde be-

dava olarak vatandaşın hayatını koruyor, doktorlar güler yüzlü, herkese aynı ilgiyi ve aynı sevgiyi gösteriyorlar. Köyler pırıl pırıl, elektrikli, parklı, okullu, yollu, dershaneli, kütüphaneli, çarşılı ve pazarlı. Her biri bir şehri andırır. Nehir ve dere suları üzerinde kurulan elektrik santralleri gürül gürül çalışıp çevreye ışık ve enerji vermekte, sulama kanalları çorak ovaları birer zümrüt gibi yemyeşil yapmış, alabildiğine uzanan ovalar tütünden, çeltikten, pamuktan ve tahıldan birer millî gelir hazinesi olmuş. Köy yollarında vızır vızır gidip gelen arabalar, nehirler ve dereler üzerinde modern köprüler kurulmuş, artık Doğu insanları dere ve nehir sularını yüzerek geçmiyorlar. Heryerde fabrikalar ve bunlarda çalışan neşeli işçiler.. Çıplak dağlar ormanlarla örtünmüş. Madenler, petroler çıkarılmış, hepsi millî sermayeye ve halkın menfaatine işletiliyor. Kimse kimseyi sömürmüyor, orta çağ kalıntısı ağahk düzeni maziye karışmış, şeyhlikten de eser kalmamıştır. İnsanlar özgür, her meseleyi ve her konuyu kimseden çekinmeden konuşabiliyorlar, tartışabiliyorlar.

Her tarafta neşe, her yerde hayat. İnsanlar artık birbirlerini öldürmüyorlar. Hepsi ortak menfaatleri uğrunda dayanışma içinde birbirlerine kardeş olmuşlar. Bu kardeşlik tarikat kardeşliği, kabile ve aşiret kardeşliği değil, millî kardeşliktir. Günde yüzbinlerce, milyonlarca gazete en ücra köylere kadar gider, herkes tarafından okunur. Her evde Doğunun diliyle konuşan radyo, modern tuvalet, su, banyo, elektrik ve esenlik. Her köyde doktor, ebe, sağlık ocağı bedava olarak halkın sağlığının bekçiliğini yapıyorlar.

Bu çizdiğimiz hayalî bir tablodur. Ama insanın azmi karşısında gerçekleşmeyecek hiçbir hayal yoktur. Bugün bu durumda olan toplumlar çoktur. Bizim için hayal olan onlar için gerçek olmuştur. Onlar o gerçekleri kendi azim ve çalışmalarlarıyla yaratmışlar. Bizde de bunun gerçekleşmesi pekâlâ mümkündür. Ama nasıl? Aşağıdaki bölümde bunun nasıl ve hangi yolla gerçekleşebileceğini izaha çalışacağız.

DOKUZUNCU BÖLÜM

ÇIKAR YOL

«İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla millî tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma plânlarını yapmak Devletin ödevidir» (ANAYASA, Madde: 41/2)

Şimdi yol kavşağına gelmiş bulunuyoruz.

Yukarıda saydığımız işler yapılmalıdır. Fabrikalar kurulmalı, barajlar yapılmalı, okullar ve halk dershaneleri açılmalı, eğitim seferberliğine girilmeli, köylülere toprak dağıtılmalı, köyler birleştirilip elektrige, suya, yola, okula, sağlık ocağına kavuşturulmalıdır. Bütün bunlar güzel şeyler.. Ama bunlar nasıl gerçekleştirilebilir? Çünkü bunlar para işidir. Bunları gerçekleştirmek için gereken para nereden sağlanır?

Milletlerin kalkınması iki yoldan mümkün olur :

- 1 — Özel sektör yolu,
- 2 — Devletçilik yolu.

Bunlardan başka bir kalkınma yolu dünyada yoktur ve bir üçüncü yolu insanoğlunun aklı henüz keşfetmemiştir. Bunun için kalkınmak isteyen milletler mutlaka bu iki yoldan birini seçmek zorundadırlar. Biz de bunun için yol kavşağına gelmişiz ve bu iki yoldan birini seçmek zorundayız.

Şimdi Türkiye gibi geri kalmış bir ülkenin ve özellikle henüz orta çağ karanlıklarında bocalıyan Doğu gibi bir bölgenin bu iki yoldan hangisiyle kalkınabileceğini gözden geçirelim :

Özel sektör eliyle kalkınmak demek şahısların, patronların, zenginlerin eliyle kalkınmak demektir. Zengin bir adam para kazanmak için fabrika kuracak, baraj yapacak, iş alanı açacak ve bunlarla hem memleketi sanayileştirip kalkındıracak, hem de geniş halk kitlelerine iş verecek, geçimlerini sağlayacak. Fakat

onun asıl gayesi memleketin kalkınması değil, çıkarlarını sağlamaktır. Bugün Avrupa'nın gördüğümüz kalkınması özel sektör eliyle gerçekleştirilmiştir. Ama bu Türkiye'de ve Doğuda da olabilir mi? Bunun cevabını vermek için Avrupa'yı kalkındıran özel sektörle bugün Türkiye'yi ve Doğuyu kalkındırmak iddiasında bulunan özel sektörü içinde buldukları çeşitli koşullar, ekonomik durumlar ve ellerindeki olanaklar açısından karşılaştıralım.

AVRUPA ÖZEL SEKTÖRÜNÜN DURUMU

Avrupa özel sektörü burjuvazinin feodaliteden iktidarı alınması sonucunda oluşmuş ve gittikçe güçlenerek yaratıcı bir nitelik kazanmıştır. Bu yaratıcı niteliği kazandıktan sonra sanayileştirmeye yönelmiş ve Avrupa'yı bugünkü düzene yükseltmiştir. O özel sektörün maksadı paraları kasalarda istif edip saklamak, sadece kendisine para getirecek ve halka yaramıyacak işleri yapmak değildi. Onun amacı ülke ekonomisinin temeli olan endüstriyi kurmak ve hem kendisine kazanç sağlayacak, hem de halka iş alanı açacak ve memleketi gerçek anlamda kalkındıracak işleri gerçekleştirmektir. Bunun için o özel sektör çalışmalarını apartmanlar dikmekte, bankalar açmakta yoğunlaştırmadı. Fabrikalar kurdu, demiryolları açtı, madenleri ve petroleri çıkardı.

Avrupa özel sektörü Avrupa'yı sanayileştirirken dünyanın hemen bütün ülkelerini sömürüyordu. Asya, Afrika ve Amerika kıtalarındaki ülkelerin çoğu Avrupa ülkelerinin sömürgeleriydi. Bu ülkelerin şirketleri sırtlarını hükümetlerine dayıyarak o sömürgelerin bütün servetlerini toplayıp kendi ülkelerine aktarırlardı ve sömürge halklarını da kendi işlerinde boğaz tokluğuna çalıştırırlardı. Yüzyıllarca süren bu sömürme ve emme Avrupa ülkelerinde büyük bir servet ve kapital birikimini sağladı. Ayrıca bu şirketler o ülkelerde çıkan ham maddelerle kendi endüstrilerini bol bol besler ve geliştirirlerdi.

Avrupa özel sektörü Avrupa'yı kalkındırırken karşısında dünyanın hiçbir yerinde rekabet veya dış engel yoktu. Hem dünya ülkelerinin çoğuna egemen olması, hem de sanayii elinde tutması meydanı önünde boş bırakmıştı. O da bu fırsatı kendi lehine ve diğer ülkelerin aleyhine olarak değerlendirmeyi ga-

yet ustaca başarabilirdi. Çıkardığı mamûl maddeleri dünya pazarlarında serbest ve rakipsiz olarak satardı. Bu mamûl maddeleri dünya pazarlarında serbest ve rakipsiz olarak satardı. Bu mamûl maddelerin ham maddelerini de o ülkelerden aldığı için çifte kâr elde ederdi. Yani dünya ülkelerinde çıkan ham maddeleri alıp kendi fabrikalarında mamûl madde haline getirdikten sonra tekrar götürüp o ülkelere satardı ve bu alış-verişten iki kazanç sağlardı.

Avrupa'nın sömürgeci devletlerinden bir kısmı bugün bile dünyanın bazı ülkelerini sömürmekte devam ediyorlar. Bunların kimisi bazı ülkeleri fiilî işgali altında tutuyor ve sömürüyor, kimisi de yeni emperyalizm metodunu uyguluyarak bir takım anlaşmalarla ve sözde yardımlarla geri kalmış ülkelerin petrol, maden gibi tabii servet kaynaklarını ele geçirip işletiyor ve bunlardan elde edilen gelirleri kendi başkentlerine aktarıyor. Hatta bu petrol ve madenleri çıkarıp tasfiye ettikten ve mamûl madde haline getirdikten sonra tekrar o ülkelere satarak çifte kazanç elde ediyorlar.

Sonra Avrupa'nın bugünkü kalkınması öyle birkaç yılın eseri değildir. 18. yüzyılın başında meydana gelen sanayi devrimiy-le başlayan ve gittikçe gelişen büyük ve uzun çalışmaların sonucudur. Hatta kökü rönesansa dayanır.

TÜRKİYE ÖZEL SEKTÖRÜNÜN DURUMU

Türkiye'de Avrupa'daki gibi güçlü ve yaratıcı bir burjuvazi oluşmamıştır. Bunun için Türkiye özel sektörü Avrupa özel sektörü gibi memleketi sanayileştirmek ve kalkındırmak yeteneğine ve yaratıcı güce sahip değildir. Türkiye bugüne kadar özel sektörün ve özel sektörü destekleyen Türkiye'ye has devletçiliğin elindedir. Acaba Türkiye bununla ne kadar kalkınmıştır? Durum meydandadır. Bütün sözlere ve edebiyata rağmen Türkiye bugün geri kalmış bir ülkedir ve kalkınmış ülkelerin önünde avuç açmaktadır. Bugüne kadar Türkiye'yi kalkındıramıyan bu özel sektör ve onun hizmetindeki sözde devletçilik acaba Türkiye'yi ne zaman kalkındıracak? Aç ve sefil, işsiz ve bilgisiz insanlar bu nazlı sektörün kendilerini kalkındırmak hususundaki lütfunu daha ne zamana kadar bekleyecekler ve kemerlerini ne zamana kadar sıkacaklardır?

Kaldı ki Türkiye'deki özel sektörün memleketi gerçek anlamda kalkındırmaya gücü yetmediği gibi niyeti de yoktur. Çünkü özel sektörün bütün çalışmaları apartmanlar dikmekte, bankalar açmakta toplanmaktadır. Eline birkaç yüzbin lira geçiren adam hemen bir apartman dikip kiraya vermekte ve onun sağladığı gelirle sırtüstü yatıp bey gibi (!) yaşamakta, hovarda gibi keyif çatismaktadır. Bu apartmanları dikenler apartman yerine fabrika yapsalar, iş alanları açsalar, samimiyetleri hakkında belki bazı insanları inandırabilirlerdi. Fakat milyonları sarfedip apartmanlar diken ve bundan yalnız kendisi kazanç sağlayan bir sektörün samimiyetine hangi akıllı insan inanabilir? Türkiye'deki özel sektörün apartman dikmekten, ithalâtçılık ve ihracatçılık yapmaktan, aracılık etmekten, bankalar açmaktan başka bir faaliyeti var mıdır? Yurdun neresinde bir ağır endüstri kurmuş, bir baraj yapmış, bir yol açmıştır? Bu kadar beceriksiz ve bu kadar havadan para kazanma peşinde koşan bir sektörün, hâlâ memleketi kalkındıracağını iddia etmesi gülünç değil midir? Avrupa özel sektörünün 18. yüzyılda yaptığını Türkiye özel sektörü 20. yüzyılda dahi yapamıyor, fakat buna rağmen başarısızlığını ve beceriksizliğini bir türlü kabullenmiyor.

Türkiye'nin bir sömürgesi de olmadığına göre özel sektörün dışarıdan getireceği bir servet ve sermaye de yok. Bunun için Türkiye'nin kendi gelirleri ve servet kaynaklarıyla kalkınması gerekir. Bu kaynaklara millî gelir kaynakları denir. Bunlar petroler, madenler, topraklar, sular, dış ticaret, bankalar, sigorta şirketleri, fabrikalar, büyük nakliye işletmeleridir. Buralardan sağlanan gelirler endüstriye yatırılacak ve makine ithaline ve eğitime ayrılacaktır. Böylece hem endüstri kurulmuş, hem eğitim yayılmış ve hem de toprak reformu finanse edilmiş ve çiftçilerin motorlu tarım araçlarına kavuşmaları sağlanmış olacaktır. Fakat bugüne kadar bu millî gelir kaynaklarını elinde tutan özel sektör bunlardan elde ettiği kazançla memlekette bir fabrika kurmuş mudur? Toprağı ellerinde tutan ağalar köylülere en ufak bir hak ve imkân tanımışlar mıdır? Dış ticaretten, bankalardan, sigorta şirketlerinden elde edilen paralarla apartman dikilmekten ve banka açılmaktan başka halkı mutluluğa kavuşturan bir kurum meydana getirilmiş midir? İşte özel sektör, işte elinde oluk gibi para akan millî gelir kaynakları ve işte önünde kalkınma meydanı. Kendisini kimse tutmuş değil-

dir. Kalksın da memleketi sanayileştirsın ve kalkındırsın. Ama görünen köy kılavuz istemez. Bütün bu imkânlara rağmen özel sektör memleketi kalkındırmamıştır ve kalkındıramıyacaktır.

Türkiye ve onun gibi geri kalmış ülkelerin ekonomileri devamlı surette, gelişmiş endüstri ülkelerinin ekonomik etkisi altındadır. Dünyanın çeşitli sanayi ülkeleri bugün dünya pazarlarını kendi mamûl mallarıyla doldurmakta ve Türkiye gibi geri kalmış bir memleketin yapabileceği mamûl maddelerle çetin bir rekabet yapmaktadır. Onlarda endüstri geliştiği ve oturduğu için geri kalmış bir ülkenin çıkardığı maldan daha ucuza mal çıkarabiliyorlar ve daha ucuza satabiliyorlar. Bunun için dış pazarlar âdeta onların tekeline girmiştir. Özel sektörün gayesi ise kat kat kazanç sağlamaktır. Bunun için de endüstri kurup dışarıya mal ihraç etmek ve kazancı sağlamasına fırsat vermiyecek ve diğer sanayi ülkeleriyle rekabet edemeyecektir. İyisi mi, elde edilen paralarla apartmanlar dikmek ve bunlardan sağlam, tehlikesiz, rakipsiz para kazanmaktır. Özel sektör dış ticareti elinde tutuyor, ama memlekete makine ithal edip endüstri kurmuyor, bunun yerine lüks eşya getirip yüksek geliri kişilere satıyor ve bundan para kazanıyor. Memlekette endüstri olmadığı için Türkiye’de çıkan ham maddeler de dışarıya gönderiliyor ve dışarıda imal edilip mamûl madde haline getirildikten sonra tekrar Türkiye’ye satılıyor. Tabii ihraceden de, mamûl olduktan sonra ithal eden de özel sektördür. Özel sektör de yabancı firmalar gibi bu alış-verişte çifte kazanç sağlıyor.

Özel sektörün elinde bulunan bankalardan sağlanan kazançla yine bankalar kuruluyor, mevcut bankaların her tarafta şubeleri açılıyor ve para parayı getirmeye gönderiliyor. Oysa özel sektör memleketi kalkındırmak hususundaki iddiasında samimi olsaydı bankalardan elde ettiği kazançla fabrika kurardı, iş alanı açardı. Fakat böyle yapmıyor, her yerde banka açıyor. Büyük kentlerde bankalardan geçilmiyor. Ve bankalarda biriken halkın paracıklarını da kredi olarak kendi kendine, yani ağalara, tüccarlara, apartmancılara veriyor. Onlar da bu kredilerle traktör ve biçer-döver alıp köylüleri kovuyorlar, ticaretlerini genişletiyorlar, daha çok para kazanmak için otel açıyorlar ve apartman dikiyorlar. Bu çok acayip duruma bakın hele : Özel sektör banka işletiyor, bankadan kazandığı parayla tekrar banka açıyor, tekrar elde ettiği parayla tekrar banka açıyor... Ve

böyle gidiyor. Halkın bankada biriken parasını kredi olarak kendi adamlarına veriyor, onlar da bu paralarla apartman fi-lân yapıp daha çok para kazanıyorlar. Fakat parası bankada toplanan ve özel sektöre kâr getiren halk kimsenin akhna gel-miyor. Onun parasıyla kazanç sağlıyanlar sağladıkları bu ka-zançla ona bir iş alanı açmıyorlar, «Rabbana hep bana» deyip kendi aralarında dolaştırıyorlar. Para da böylece onlar arasın-da dolaşan ve halka faydası olmıyan bir kazanç aracı ve sömür-me makinesi haline geliyor.

Sonra Türkiye gibi geri kalmış bir ülkenin, Avrupa özel sek-törününün 200 yılda ancak başarabildiği kalkınmayı ille de özel sektör eliyle gerçekleştirmek için 200 yıl daha beklemesine mad-detten imkân yoktur. Çünkü Türkiye bugünkü haliyle dahi çok geri kalmış bir ülkedir. 200 yıl daha bu geri kalmışlıkta devam edebilir mi? Aç insanların 200 yıl daha beklemeye tahammülle-ri var mıdır? Farzedelim ki Türkiye 200 yıl daha bu geri kal-mışlıkla devam edebildi ve aç insanlar 200 yıl daha bu açlığa dayanabildiler, Türkiye de 200 yıl sonra Avrupa'nın bugünkü durumuna geldi, acaba o zaman Türkiye gerçekten kalkınmış sayılabilir mi? Şüphesiz hayır! Çünkü kalkınmanın metre gibi değışmez bir ölçüsü yoktur ki her ülke o ölçüye gelince kalkın-mış sayılsın. Kalkınma da diğer birçok kavramlar gibi izafidir ve zamanın koşullarına göre değışik ölçülerle ölçülür. Faraza bugünkü Türkiye bundan 200 yıl önceki Osmanlı İmparatorlu-ğuna göre çok ileridir ve çok kalkınmıştır. Ama bugünkü Tür-kiye bugünkü İngiltere'ye göre de çok geridir ve hiç kalkınma-mıştır. O halde 200 yıl sonra Türkiye bugünkü İngiltere'nin du-rumuna da gelse yine geri kalmış sayılacak. Çünkü o zamana kadar İngiltere de boş durmıyacak ve boyuna ilerliyecektir. Öy-leyse Türkiye'nin kalkınması özel sektöre bırakılsa Türkiye hiç-bir zaman batı dünyası kadar kalkınmıyacaktır, o seviyeye gel-miyecektir.

Türkiye'deki özel sektörün durumu bu olunca şöyle bir yar-ğı verebiliriz: TÜRKİYE ÖZEL SEKTÖR ELİYLE KALKINA-MAZ.

ÖZEL SEKTÖR DOĞUYU KALKINDIRABİLİR Mİ?

Türkiye'deki özel sektör kendi çıkarından başka birşey dü-şünmüyor. Onun gayesi girişeceği her işte memleketi kalkındır-

mak değil, o işten mümkün olduğu kadar fazla çıkar sağlamak-
tır. Bunun için o, elindeki bütün imkânları kendisine çok para
getirecek işlere yatırır. Bundan başka rahatça çalışabileceği, yo-
rulmayacağı yerleri seçer ve kazancı için elverişli olan bölgeler-
den ayrılmaz. Türkiye'deki özel sektörün bütün yatırımları Ba-
tı Anadolu'nun büyük kentlerinde toplanmaktadır. Doğuda ise
hiçbir yatırımı yoktur. Çünkü Doğu geri kalmış bir bölgedir.
Özel sektörün Doğuya gelmesi ve Doğuda yatırım yapması zah-
metli ve yorucu bir iştir. Bunun için özel sektör Doğunun kuş
uçmaz, kervan geçmez ıssız yerlerine gelmek zahmetine katlan-
maz. Onun Doğudaki bütün çalışmaları ve yatırımları Doğu
kentlerinde bankalar kurmaktan ibarettir. Açtığı tek tük iş alan-
ları ise hep İstanbul, İzmir, Bursa, Adana gibi Batının büyük
kentlerinde toplanmaktadır. Oralarda deniz kenarlarındaki vil-
lâlarda, konforlu apartmanlarda, köşklerde oturmak varken, ge-
niş bulvarlarda lüks otomobillerle dolaşmak dururken Doğu-
nun sarp dağlarına gelir mi Türkiye'deki nazlı özel sektör? Şim-
diye kadar özel sektör Doğuda tek bir yatırım yapmış mıdır?
Doğunun neresinde özel sektör tarafından bir yol, bir fabrika,
bir baraj yapılmıştır? Özel sektör Doğunun neresinde bir iş ala-
nı açmıştır? Bu soruların cevabı «hiç» tir.

Esasen özel sektör nasıl ki Türkiye'yi kalkındırmak niyetin-
de değilse Doğuyu da kalkındırmak, hattâ Doğuya gelmek bile
niyetinde değildir. Özel sektör Doğunun coğrafi durumundan bi-
le hâlâ habersizdir ve Doğu kalkınması hakkında bir etüt bile
yapmamıştır. Ancak Devlet kendisine her türlü imkân verse
ve para kazanması için elverişli bir ortam hazırlasa o zaman
özel sektör Doğuya gelmek lûtfunda bulunacak!. Ama Doğuyu
kalkındırmak için değil, İstanbul'da yaptığı gibi yalnız para ka-
zanmak için gelecek. Yani Devlet Doğuyu kalkındıracak, özel
sektör de gelip o kalkınmadan para kazanacaktır. Türkiye'nin
bir numaralı bir iş adamı 5 Haziran 1965 tarihinde Erzurum
Üniversitesinde yaptığı konuşmada bu konuda bakın ne diyor :

«Bir bölgenin kalkınmasında sadece özel sektörün rolünden
bahsedilemez. Ancak Devletce gerekli temel yatırımlar yapıldık-
tan sonra ve bunlara muvazi olarak özel teşebbüs müsbet ve ya-
pıcı bir rol oynayabilir. Bugün Doğu bölgemizde Devletin kur-
duğu endüstriye kıyasla özel sektörün yapımı çok küçüktür (*).

(*) Yoktur demeye dili varmıyor herhalde.

Türkiye'de Devlet kâr ve zarara bakmadan, memleketin çeşitli yerlerinde endüstri kurmuştur. Özel sektör ise ancak kendisi için faydalı olabilecek sahalara sermayesini yatırmaktadır. Sonra yabancı memleketlerde özel sektöre bazı kolaylıklar gösterilmektedir. Özet olarak : 1 — Gümrük muafiyeti, 2 — Gelir vergisi muafiyeti veya indirimi, 3 — Nakliye ücretlerinde indirim, 4 — Uzun vâdeli, düşük faizli kredi, 5 — Yatırım sermayesi yardımı, 6 — Devlet siparişleri için mecburî kota gibi teşvik edici materyaller memleketin bünyesine ve takatine göre sağlanırsa, özel sektör bu bölgeye muhakkak gelecektir. Burada yeni iş yerleri açılınca bölgenin gelir seviyesi yükselecek, eğitim işleri gelişecek, büyük şehirler akın problemi halledilecektir. Doğu bölgesinde esaslı bir etüt yapmadım, fakat bildiğim birkaç önemli endüstri var ki çok gelişebilir...» (*)

İşte Türkiye'deki özel sektörün zihniyeti budur. Hem memleketi kalkındıracağını iddia etmekte, hem de kalkındırmak için kocaman altı tane şart koşmaktadır. Demek ki Devlet memleketin kalkınmasını özel sektörün nazlarına bırakacak, Devlet özel sektöre bir masanın başında oturup Doğuyu kalkındırması için kendisine göstereceği kolaylıklar konusunda pazarlık yapacak, hattâ pazarlık ta değil, onun ileri sürdüğü sömürücü şartları kabul edecek, ondan sonra da özel sektör Doğuya gelecektir!

Çelişmeye, tuhaf zihniyete ve gülünç tutuma dikkat ediyor musunuz? : Özel sektör Devletçiliğe karşıdır, kalkınmayı kendisinin gerçekleştireceğini ve Devletin bu işe karışmamasını söyler. Fakat gerekli temel yatırımları Devletin yapmasını ister. Bir de Avrupa özel sektörünü kendisine ve Avrupa'nın özel sektör eliyle kalkındığını da Türkiye'nin kalkınmasına örnek gösterir. Fakat Avrupa özel sektörünün, Avrupa'yı kalkındırırken Devletinden bu ağır şartları yerine getirmesini istemediğinden hiç bahsetmez. Evet, Avrupa özel sektörü Devletine bu tekliflerde bulunmanmıştır ve Avrupa'yı kalkındırmak için böyle şartlar öne sürmemiştir. Avrupa özel sektörü yalnız kendi imkânları ve kudretiyle o dev endüstriyi kurmuş, kendi azim ve cesaretiyle memleketini cennete çevirmiştir. Ve memleketini kalkındırmak için Afrika'nın balta girmemiş ormanlarına, Amerika'nın vahşi kızılderiileri arasına, Asya'nın uçsuz bucaksız enginlerine

(*) 6 Haziran 1965 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

girmiş ve ordudan başka hükümetinin hiçbir yardımını görmemiştir.

Fakat Türkiye'nin özel sektörü Türkiye'nin bir bölgesi olan Doğuya gelmek için bu şartları ileri sürüyor ve temel yatırımların Devlet tarafından yapılmasını istiyor. Bu temel yatırımlar nelerdir? Yoldur, fabrikadır, ağır endüstridir, barajdır, elektrik enerjisidir. Demek ki Devlet Doğuda bütün bunları yapacak, bunları yapmak için büyük masraflara girecek, fakat bunları yaptıktan sonra özel sektöre «gel bunlardan kazanç sağla» diyecek!.

Özel sektör de bundan sonra gelecek. Gelecek te ne yapacak? Bankalar kuracak, fabrikaları, petroleri, madenleri işletecek, apartmanlar yapıp kiraya verecek, dış ticareti yönetecek ve bütün bunlardan para kazanacak. Bu arada bazı ufak tefek yatırımlar da yapacak, hafif sanayii geliştirecek. Ama bunun için de özel sektör ağanın bazı şartları vardır. Malûm ya, özel sektör, iş adamının dediği gibi «ancak kendisi için faydalı olabilecek sahalara sermayesini yatırmaktadır» Bu da şartlarının yerine getirilmesine bağlıdır. Neymiş bu şartlar?

1 — Devlet kendisini gümrükten muaf tutacak. Yani dışarıdan ithal edeceği mallardan Devlet gümrük almayacaktır. O da kendisine para getirecek malları gümrüksüz olarak ithal edip satacak, ya da kullanacak ve bundan para kazanacaktır. Niçin? Çünkü o Doğuyu kalkındıracak ta onun için!

2 — Devlet kendisini gelir vergisinden muaf tutacak. Yani kazandığı paralardan Devlete vergi vermiyecek. Ayda birkaç yüz lira maaş alan memur, günde 8-10 lira yevmiye alan işçi vergisini tam veriyor, hattâ Devlet bu vergiyi kendisinden peşin olarak maaşmdan kesmek suretiyle alıyor. Fakat özel sektör kazandığı paralardan Devlete vergi vermek istemiyor. Bu insafa sığar mı? Memleketi kalkındırmak iddiasıyla bağdaşabilir mi? Özel sektör bu şartını biraz hafifletip vergiden muaf tutulmadığı takdirde indirime tabi tutulmasını istiyor. Yani kendisinden az vergi alınmasını istiyor. Diğer vatandaşlar, memurlar, köylüler, işçiler vergilerini tam olarak ödiyecekler, ama özel sektör efendi az vergi verecek. Niçin? Çünkü o Doğuyu kalkındıracak ta onun için!

3 — Devlet kendisine nakliye ücretlerinde indirim yapacak. Yani Devlet vatandaşın eşyasını bir yerden bir yere kaç liraya taşıyorsa, özel sektörün mallarını ondan ucuza taşıyacak. Niçin? Çünkü o Doğuyu kalkındırarak ta onun için!

4 — Devlet kendisine uzun vâdeli ve düşük faizli kredi verecek. Zaten şimdi bütün krediler özel sektörün emrinde ve elindedir. Doğu köylüsü ancak 200-300 lira kredi alabiliyor, özel sektör ise milyonlar alıp apartmanlar diyor. Fakat özel sektörün gözü bununla da doymuyor. İstiyor ki Devlet daha çok kendisine kredi açsın ve bankalar kendisine daha çok paralar versin. Niçin? Çünkü o Doğuyu kalkındırarak ta onun için!

5 — Yatırım sermayesinde Devlet de kendisine yardım edecek. Yani bir fabrika kuruluyorsa özel sektör bunu yalnız kendi parasıyla kurmayacak, Devlet de kendisine para yardımı yapacaktır. Niçin? Çünkü özel sektör Doğuyu kalkındırarak ta onun için!

6 — Devlete lâzım olan malları da Devlet özel sektöre sipariş edecek ve özel sektör bu malları dışarıdan alıp Devlete satacaktır. Ve Devlet bunu yapmaya mecbur olacaktır. Niçin? Çünkü özel sektör Doğuyu kalkındırarak ta onun için!

Bütün bunlar olursa özel sektör Doğuya «muhakkak gelecektir» Demek ki Doğu özel sektörün gelmesini hasretle bekliyor da özel sektör de gelmekte nazlanıyor ve gelmek için bu şartları koşuyor!. Ve Devlete diyor ki «sen bana bunları yap, ben de senin Doğu bölgene gideyim» Doğuya da diyor ki «Devlet bana bunları yaparsa hiç merak etme, muhakkak sana geleceğim, yoksa gelmem»

Bu, Devletle ve milletle ve Doğuyla alay etmek değil midir? Çünkü bu zihniyette olan özel sektör Doğu halkını bir sürü kabul ediyor, Devleti de bir kazanç sağlama ve sömürme aracı görüyor ve Doğu halkına demek istiyor ki «sen kendini kalkındıramazsın, sen bir enayi sürüsüsün, seni Devlet de kalkındıramaz, çünkü Devlet de bana kazanç sağlıyan bir makinedir, seni ancak ben kalkındırırım. Devlet bana bu kolaylıkları göstersin, bu avantajları versin ki ben de gelip seni kalkındırayım»

Bu sektöre şöyle demek lâzımdır : Devlet sana bütün bu imkânları verip seni Doğuyu kalkındırmaya göndereceğine kendi-

si bu imkânlarla Doğuyu bizzat kalkındırma olmaz mı? Devlete ne olmuştur ki? Sana bu imkânları veren Devletin kendisi Doğuyu kalkındıramaz mı? Sonra Doğu insanları senin önderliğine ve kalkındırmana muhtaç da değiller. Sana bu imkânları verecek olan Devlet senin Devletindir de Doğu insanların Devleti değil midir sanki? Şüphesiz Devlet Doğulunun da Devletidir ve Doğulu, kendisinin de olan Devletle el ve işbirliği yaparak kendi kendini pekâlâ kalkındırabilir. Ve kalkındıracaktır da. Doğulunun, Doğuluya inanmayan, Doğuluyu sürü sanan kalamtorlara ihtiyacı yoktur. Doğu insanı zaten yeteri kadar sömürülmüştür, sömürüle sömürüle bir kemik yığını haline gelmiştir. Bir de kalkınma edebiyatıyla uyutulup kemikleri mi kemirilmek isteniyor? Hayır! Doğulunun artık fazla sömürülmeye tahammülü yoktur ve Doğulu her türlü sömürülmeye karşıdır.

Bütün marifeti para kazanmaktan ve ortalığı sömürmekten ibaret olan özel sektör ne yüzle konuşabiliyor? Doğudan çıkan zenginler, bahtsız ve talihsiz Doğu insanların alın teriyle milyonlar kazanan sözüm ona iş adamları ve para babaları, Doğunun çilekeş insanlarını sömürerek kasalar dolusu paralara sahip olan sömürgeci araçlar bile Doğuda en ufak bir iş alanı açmadan, bir yatırım yapmadan, sömürdükleri Doğu insanların hayatında bir ilerleme yapacak tek bir hamleye girişmeden Batıya kaçarlar, Doğudan kazandıkları milyonları İstanbul'a götürürlerken, Doğu insanlarını açlıkla, işsizlikle, sefaletle, bilgisizlikle, mayın tarlalarıyla, hastalıkla başbaşa ve kucak kucağa bırakıp giderlerken, hangi özel sektör gelip Doğuyu kalkındıracak? Hangi özel sektör gelip Doğuda yol, fabrika, baraj yapacak? Hangi özel sektör Doğuya eğitimi, ilâcı, doktoru getirecek? Hangi özel sektör Doğuluyu darı ve arpa ekmeği yemekten kurtlu ve pis suları içmekten kurtaracaktır? Doğudan çıkan özel sektörçüler bile Doğudan kaçarken, Batıdan çıkan özel sektörçüler nasıl Doğunun sarp dağlarına, ıssız ovalarına gelecek ve burada kalkınma hamlelerini yapacaklar? Buna, başta özel sektörçüler olmak üzere hiç kimse inanmaz ve kanmaz. Ve

ÖZEL SEKTÖR DOĞUYU KALKINDIRAMAZ.

DEVLETÇİLİK ŞARTTIR

Özel sektörün durumu bu olunca ve ondan ümit kesilince

ister istemez iş gelip Devletçiliğe dayanır. Yalnız Doğu veya Türkiye için değil, bütün geri kalmış ülkeler için kalkınmanın tek yolu devletçiliktir. Devletçilikte toplumun kalkınması doğrudan doğruya Devletin yönetimi ve kontrolü altındadır. Buna toplumculuk ta denir.

Toplumculukta Devlet memleketin nasıl kalkınacağını önceden tesbit eder, memleketteki gelir kaynaklarını ve kalkınma için gereken masrafları hesaplar, bu kaynaklardan elde edilen gelirlerle hangi işlerin nerede, ne zamana kadar ve ne kadar parayla yapılabileceğini plânlaştırır ve kalkınmayı plâna bağlar. Bundan sonra o plân gereğince işe başlar ve kalkınmayı gerçekleştirmek için bütün gelir kaynaklarını ve çalışma gücünü seferber eder.

Devletçilikte bankalar, sigorta şirketleri, dış ticaret, petroler, madenler, fabrikalar gibi millî gelir kaynakları millileştirilir ve bunlardan elde edilen kârın tamamı millete ait olur. Milletin bir teşkilâtı olan Devlet de bunları işletir ve bunlardan elde edilen kârları memleketin kalkınmasına yatırır. Örneğin bir banka yılda bir milyon lira kazanıyorsa bu kâr bugün bankanın sahibi durumunda olan bir veya birkaç şahsın cebine giriyor. Ama Devletçilikte bu bir milyon lira Devlet hazinesine girer. Memlekette 20 banka varsa ve herbiri yılda beş milyon kazanırsa yüz milyon lira eder ve bu parayla memlekette yüz milyon liralık iş görülür. Fabrika kurulur, yol açılır, okul, hastane, baraj yapılır.

Dış ticaret bugün şahısların elinde olduğu için oradan sağlanan kârın hepsi şahısların cebine giriyor. Faraza dışarıdan bir kamyon ithal ediliyor. Kamyonun fiyatı diyelim ki 50.000 liradır. 10.000 lira da gümrüğünü kabul edelim, etti 60.000 lira. Kamyonu ithal eden tüccar da diyelim ki yüzde 10 kâr alıyor, bu da 6.000 lira tutar, etti 66.000 lira. O bu kamyonu getirip toptancıya satar. Toptancı da yüzde 10 kâr alıyorsa o da 6.600 lira kâr bindirir, etti 72.600 lira. Toptancının da her yerde komisyoncusu vardır. O da yüzde 10 alıyorsa 7.260 lira ekler, etti 79.860 lira. Demek ki alınış fiyatı 50.000 lira olan kamyon alıcının eline varıncaya kadar üç elden geçiyor ve alınış fiyatına 30.000 lira ekleniyor, bunun 20.000 lirası şahısların cebine giriyor, kamyon

da bu yüzden alıcıya pahalı geliyor. Bütün bunlar, eğer işin içine bir sahtekârlık girmezse böyledir. Ya bir de ithalâtçı kamyonu satan dış firmayla anlaşır ve kendisine biraz fazla para verip faturayı 60.000 lira üzerinden alırsa ne olacak? O zaman gümrük te, ithalâtçının ve toptancıyla komisyoncunun yüzdeleri de o nisbette artacak ve kamyon alıcıya 90.000 liraya mal olacak. Kamyonun yalnız gümrüğü Devlete kalır, diğer fazlalık hep şahısların cebine girer. Peki bu para kimin cebinden çıkar? Kamyonu alan adamın. Halbuki bu kamyonu Devlet ithal etse 10.000 lira gümrük alacak, diyelim ki 10.000 lira da kâr eklিয়েcek, yine kamyonun fiatı 70.000 lirayı geçmiyecek. Böylece kamyon hem ucuza mal olur, hem de elde edilen kâr Devlete ve dolayısıyla millete kalır. Farzedelim ki Devlet de bu şahısların aldıkları kârın toplamı kadar kâr alsaydı yine bu kâr millete kalır.

Memlekete ithal edilen bütün malları düşünün, bunların hepsinden elde edilen kârları düşünün ve bu kârların hepsinin Devlet hazinesine gireceğini düşünün. Milyarları bulur, Devlet de bu milyarlarla hem yurdu, hem de Doğuyu pekâlâ kalkındırabilir. Dış ticaret Devletin elinde olursa Devlet şahısların çıkarlarını değil, yurdun kalkınmasını ön plânda düşündüğü için kazanç sağlayacak lüks eşya getirmez, memleketin kalkınması için gerekli olan makine ithal eder. Bugün ithal edilen malların çoğu hep zenginlerin alabilecekleri lüks eşyalardır ve bunların ithali sadece ithalâtçıları, toptancıları, komisyoncuları zenginleştirmeye yarar. Bugün dış ticaret şahısların elinde olduğu için Devlete lâzım olan malzemeyi de bu şahıslar alıp kârla Devlete satıyorlar. Örneğin Devlete lokomotif lâzım olursa Devlet bunu ihaleye çıkarır ve bir firmaya verir, o da dışarıdan getirip Devlete satar. Bazı yabancı firmaların Türkiye’de temsilcileri var, bu temsilciler de yabancı firmalar adına böyle ihalelere girerler ve aldıkları işlerden elde ettikleri kârı o yabancı firmalarla paylaşırlar. Yani bunlar dışarıdan malzeme getirip kârla Devlete satarlar ve bu kârın bir kısmını yabancı firmaların Türkiye’deki temsilcileri alır, çoğunu ise yabancı firma cebine indirir. Tabii bu işlerde bazan dolaplar da çevrilir, gizli oyunlar da oynanır ve yolsuzluklar da yapılır. Fakat dış ticaret millileştirilirse Devlet kendisine gereken malzemeyi kendisi alır ve hiç kimseye kâr vermez.

Devletçilikte Devlet kendi işlerini kendisi yapar. Örneğin bir

okul, bir hastane, bir hükümet konağı, bir baraj yapıyorsa Devlet bunu müteahhitlere ihale etmez ve onlara Devlet hazinesinden yüzde 25 kazanç vermez. Bir yılda memlekette yüz milyon liralık iş yapıyorsa bunun yüzde 25 i 25 milyon lira tutar. Yani bugün Devlet bu 25 milyon lirayı müteahhitlere veriyor. Fakat Devletçilikte bu işleri Devlet yapar ve bu 25 milyon lira da Devlete kalır, Devlet bununla da 25 milyon liralık daha iş görür.

Devletçilikte hedef memleketin kalkınması ve toplumun mutluluğudur. Bunun için Devlet bölgeler arasında fark gözetmeksizin kalkınma işlerine girer. Devlet özel sektör gibi rahatını, keyfini ve kazancını düşünmez, bunun için deniz kenarındaki villaları ve büyük kentlerdeki geniş bulvarları seçmez. Hangi bölge kalkınmaya muhtaçsa oraya yatırım yapar ve orayı kalkındırır. Ayrıca orayı kalkındırmak için kimseye naz yapmaz, kimseden yardım beklemez. Devlet para döker, elemanını Doğunun en ücra köşesine kadar da gönderir ve orada fabrika, baraj, okul, yol yapar.

ONUNCU BÖLÜM

BASINDA DOĞU

Bu bölümde, Doğu sorunları üzerinde, çeşitli eğilimlerde bulunan Türk yazar ve düşünürlerinin, özellikle 27 Mayıs devriminden sonra basında yer alan görüş ve düşüncelerini yansıtan yazılarının önemli kısımlarını bulacaksınız.

**

18 Temmuz 1962 tarihli Milliyet Gazetesinin DURUM sütununda «Güneydoğudaki soygunlar» başlıklı yorumda özetle şöyle denilmektedir :

«Güneydoğu illerimizde yaşayan vatandaşlarımızın can ve mal emniyetini ötedenberi tehdit eden soygunculuk, gasp, kaçakçılık ve cinayet olayları son zamanlarda tehlikeli bir şekilde artmıştır. Ciddî bir mücadeleye girişmek zorunda kalan İçişleri Bakanlığının şakilerden bir kısmının ele geçirilmesini sağladığı dün yayınlanan resmî tebliğden anlaşılmaktadır.

Güneydoğu bölgesinde âsâyişsizliğin yurdun diğer illerine nazaran daha yaygın olmasının sebeplerini şu noktalarda toplayabiliriz :

1 — Güneydoğu illerimiz, yurdun ekonomik ve sosyal bakımdan en geri kalmış köşesidir. Geçim sıkıntısı ve yaşama seviyesinin düşüklüğü burada soygun, kaçakçılık gibi olayları zorlamaktadır.

2 — Bölge dağlık ve arızalıdır. Yollar, ulaştırma ve muhabere imkânları yetersizdir. Bu yüzden suç işleyenler dağlarda, mağaralarda kolayca saklanabilmekte, ele geçirilememektedir.

3 — Türkiye'yle Suriye ve Irak'taki eşyaların fiat farkları kaçakçılık olaylarını tahrik etmektedir.

4 — Bu bölgede yaşayan cahil kalmış çoğunluğun ihbarda bulunmayı gayri ahlâki saymaları, bir yandan da şakilerin teröründen korkmaları, suçluların yakalanmalarını büsbütün güçleştirmektedir.

5 — Bölgede âsâyişi korumakla görevli jandarma birlikleri, kadrolarının yüzde otuzunu aşamayan bir mevcuttur...

Güneydoğudaki âsâyişsizliği satıhta kalacak, tesiri geçici olacak tedbirler değil, meseleyi kaynağından halledecek çareler önliyecektir. Bunun için bölgenin durumunu iktisadî ve sosyal açıdan ele almak gerekir.

Bu bölgede yaşayanlar yoksul ve cahildir. Güneydoğu illerimiz eğitim bakımından yalnız Türkiye'nin değil, belki de dünyanın en geri kalmış köşelerinden biridir. Bayındırlık ve ulaştırma hizmetlerinden nasibini almamıştır. Kısacası her bakımdan bir orta çağ devrini yaşamakta, onun için orta çağ devrinin soygunlarına sahne olmaktadır. Devlet bugüne kadar çok ihmal ettiği bu bölgeye her alanda ilgi göstermeye başlarsa, burada yaşayanlar yaratılacak yeni iş imkânları ile geçimlerini kaçakçılıktan, soygunculuktan başka yollarla da sağlayabileceklerini görürler ve cehaletten kurtulabilirlerse dâva kendiliğinden halledilecektir. Bunun için hükûmetin meseleyi sadece İçişleri Bakanlığının bir dâvası olarak değil, aynı zamanda Millî Eğitim, Tarım, Sanayi, Ulaştırma Bakanlıklarının nişterek bir meselesi olarak ele alması gerekir. Bu şartlar değişmedikçe İçişleri Ba-

kanlığının yüzde otuz mevcutlu jandarma birlikleri şakiler önünde daima aciz göstermeye mahkûmdurlar»

*
**

Irkçı-Turancı haftalık Millî Yol adlı dergisinin 20 Nisan 1962 tarihli sayısının 14. sayfasında İsmet Tümtürk imzasıyla «Doğunun Durdurucu Çare» başlıklı yazıda şu görüşler ileri sürülmektedir :

«Doğu sınır boyu topraklarımızın kendine göre bir hali var. Sahipsiz toprak gibi bir şey. Geçenlerde 10 kişilik bir jandarma takımı «eşkiyaya» teslim oldu. Irak'a götürülmüşler. İade edilsinler diye valiler ricada bulunmakla meşgul. Şimdi de Barzani kuvvetlerinin, daha önce de sık sık yaptıkları gibi Türkiye'ye geçmeleri bekleniyor. «Resmî Makamlar» sınır boylarında «tedbir» aldıklarını söylüyorlar. O bölgenin durumunu bilenler bu tedbirlerin ne kadar cılız ve tesirlerinin ne kadar geçici olduğunu bilirler.

Bu haller yeni değil. Eskiden beri o topraklar yol geçen hanı gibidir. Jandarmalar, ordu birlikleri boşuna taban teper dururlar. Ve hiç birşey değişmez. Oraları iyi bilenler bu hali çaresiz sayarlar. İklim şartı, dağların durumu, yol durumu v.b. bu hali mukadder kılıyor, derler. O topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatte değil. Oralarda yalnız Devlet nizamları değil, Türklük de eğretidir, daha doğrusu yok gibidir. O çorak, sarp, dağlık yerler Devletin yalnız parasını yer. O kadar. Ve boşuna yer. Onlardan Devlete ne sevgi, ne destek, ne de kuvvet gelir.

Halbuki bu durumun çaresi vardır. Keskin kılıç gibi müesir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık ve kolay bir çare. Oraya Kazak-Kırgız göçmenlerini, silâhlarıyla olduğu gibi yerleştirmek...»

*
**

Uygar ve insancıl düşüncelerden yoksun bulunan bu görüşlere karşı 1 Mayıs 1962 tarihli ÖNCÜ Gazetesinde Turgut Akın, «Turancılar ve Doğuya Çare» başlıklı yazısında şu düşünceleri savunuyor :

«Turancıların şimdi gericilerle kader birliği yaptıkları bir gerçek. Kapitalistlerin besledikleri yayınlarla ortalığı velveleye verdikleri ve olumlu hiçbir tutar tarafları olmadığı da gerçek. Milliyetçiliği kimseye kaptırmadıkları, din ahlâk ve büyük Türkiye sloganlarıyla beşikteki çocukları bile güldürdükleri bilinen

şey. Parlâmentoda sözcülerinin bulunduğu, eski iktidar artıklarının atına binip bukailemun gibi her ortamdan faydalandıkları için gün ışığında açık. Neden bunlara karşı çare düşünülmez bilinmez? Türkiye'nin gerçekleriyle taban-tabana zıt görüşlü oldukları sağduyu sahibi herkesi ürkütmeye yeter. Bakın bunun açık bir örneği, 13. sayılı Milli Yol denilen «aman sevsinler onların millî yolunu» dergilerinde var. Her sahifesi dehşet kusuyor. Kadirli ağalarının savunucuları bunlar. Yılanların Öcü, Köy Enstitülerine karşı savaşçı bunlar. Ellerindeki en büyük kalkan da komünizme çatma var tabii. Ve bunlar katıksız büyük milliyetçiler. Türkiye gerçeklerine hakikaten parmak bassalar, ekonomik kriz geçiren, büyük problemlerin çözülmediği bir devrede bir çözüm yolu bulsalar can kurban! Ama gelin görün ki, her satırı başka bir telden çalıyor. Bakın İsmet Tümtürk bey Doğu'nun problemlerine nasıl çare buluyor; Doğu üstüne ne güzel öyküler yakıyor. Birlikte okuyalım : «... o topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatte değil. O çorak, sarp, dağlık yerler Devletin yalnız parasını yer. O kadar. Ve boşuna yer. Oralardan Devlete ne sevgi, ne destek, ne de kuvvet gelir.» Bay Tümtürk akılları durduran ipe sapa gelmez bu teşhisten sonra öyle tatlı bir çare buluyor ki. Tatbiki o kadar kolay ki. Tümümüz içeceğimiz kımız, bineceğimiz atlarımıza hurra Orta Asya'ya. Gelin diyeceğimiz Kırgızlı arslan kardaşlarımıza geliniz. Sizler düşman çizmesi altında çok ezildiniz. Amerikan buğdayından size de veririz. İşkillenmeyin, hayat seviyemiz yüksek değilse de gönül seviyemiz sevgimiz yüksektir. Kuru bir hayali tümümüz bölüşür gideriz şuncacık dünyada. İşsizler kitlesine sizi de katarız. Aç kalırsak beraber kalırız. Sevgili çilekeş Kırgız-Kazak kardaşlarımız. Hem yılan hikâyesine dönen Doğu problemlerine birbir çare sizsiniz. Bakınız şöyle : «Halbuki bütün bu durumun çaresi vardır. Keskin kılıç gibi müessir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık ve kolay bir çare. Oraya Kazak-Kırgız göçmenlerini silâhlariyle ve aşiret teşkilâtiyle olduğu gibi yerleştirmek.» Yaa! Sizler topunuz tüfeğinizle daha sarp dağlarda yaşadığınız için «bugün bize sert ve başa çıkılmaz gibi görünen bizim Doğu illerimizin» çanına ot tıkar pestile çevirirsiniz. Yani Bay Tümtürk demek ister ki; şimdidek —ona göre— Doğu yalnız Devletin parasını yer. Ama oralardan sevgi, destek ve kuvvet görmez. Görmeyince de onları yok etmek için en iyi çare. Buna da meydan okuyacak yalnız Kazak-Kırgız Türkleridir.

Bir noktada daha yanılıyor Tümtürk. Doğulu her devirde daima külfetlere katlanmış ve fakat nimetlerden mahrum kalmıştır. Devletin yalnız eski devirde işe yaramayan birçok seçim fabrikasını yemiştir. Mahrumiyet bölgesine giden bazı istismarcı memurlara, şeyhlere, hocalara kul olmuştur. Cihan savaşında, Yemen'de, Çanakkale'de, Kurtuluş Savaşında «27 Mayıs ihtilâli öncü gençlerinden Emeksiz ile Özpolat'ın kanları henüz kurumadı» O bölgenin çocuklarından kan döken olmadı mı?

Bay Tümtürk şunu unutmasın ki, memleketin en kriz geçirdiği devirde Doğulu daima Devlete destek olmuştur. Tüm gericilerin, kuyrukların, Turancıların ve Faşistlerin memleketimizin günışığına çıkmasını temin eden Anayasamıza «Hayır» dedikleri zaman Doğulu topyekûn evet demesini bilmiştir. Yirminci asırda bu keskin buluşa pes doğrusu. Durun daha bitmedi; Kırgız kazakları silâhlı olarak Doğu illerinin sınır boylarına yerleştirilince Doğulular artık gık diyemeyecek. O bölgenin meseleleri de kökünden halledilmiş olacak böylece. Yani açıkça beyefendi ne Anayasayı ve nede insan haklarını kaale almadan ilkel çağlardaki metotla Doğuya çare buluyor. Haydi ey muhterem basın! Asrı Kleopatra Liz'in serüvenlerini bir tarafa bırakıp da sarılın kaleme. Ey sağduyu, ey ilerici aydınlar, üniversiteli gençler, ey millî birliğe hâlel gelmesini önleyecek görevliler, ey kamu savunucusu savcılar hareket geçsenize. Devletimize, hükümetimize bundan açık hakaret, millî birliği bozucu daha ağır yazı olur mu bilmiyorum.»

*
**

Aylık BARIŞ DÜNYASI dergisinin Mayıs 1962 sayısında «Doğunun kalkınması Türkiye'nin kalkınması demektir» adlı makalede özetle şunlar yazılıdır :

«Doğu ve Güneydoğuda, Cumhuriyetten bu yana, hiçbir reform hareketine girişilememiştir. Biz Türkler kendimizi bile, yasak koyma ve kaldırmadan başka idare etme yolunu bulamamışız ki, içimizde yaşayan başka ırklardan, başka kültürden müteşekkil toplulukları bu yol dışında idare etmesini becerebilelim!.. Arapları mı idare edebildik? Arnavutları mı idare edebildik?.. İmparatorluğun son devirlerinde bu iki milleti idare yolumda yaptığımız tek şey, oralara Türk çocuklarını yollayıp kırdırmağ oldu. Arnavutluk isyanı, Yemen hareketleri az mı Türk kanına mal oldu? Bu iki millet, Arap ve Arnavut bizim dinimizdendi, içimize karışmıştı. Arabın dilini, âdetlerini taklit ediyor, onu necip kavim olarak tanıyorduk. Arnavut'a ise sadakatin,

mertliğin örneği diye hayrandık Bütün bunlara rağmen, her iki kavmi idare için, ordular yollar, onları kırıp geçirmekle korkutur ve hükmümüz altında bulundururduk.

Cumhuriyetten sonra, hudutlarımız içinde, miktarca az da olsa, Kürt kaldı. Süryanî, Güldanî ve Arap gibi serpinti halinde diğer ırklara mensup insanlar da kaldı. Bunlardan Kürtler, o da hepsi değil, içlerinden belki azınlık denecek kısmı, milletçe kurtulmak ve müstakil yaşamak sevdasına kapılmıştı. Bunların sebepleri, tarihî kökü bizi asla ilgilendirmez. Doğu bölgemizi kâh taş devrinde, kâh orta çağın en karanlık devirlerinde ve en iptidai şartlar altında bırakan kimdir acaba? Osmanlılar değil mi? Sonra Türkler, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılarak milî devlet kurdular. Aradan kırk seneye yakın zaman geçti. Doğu kurtuldu mu? Yine taş devri, orta çağın en karanlık devrini yaşadı. Biz, Doğuya ne yapabildik? Kürtler sarp ve çorak dağlarına, şeyhlerinin ve ağalarının gölgesine sığımışlar; bizim dilimiz, kültürümüz ve idaremiz dışında eski halleriyle yaşamakta devam etmişler. Bizim onlara Cumhuriyetten sonra idaremiz adına yaptığımız tek şey, bir vakitler Arnavutluk'a ve Yemen'e yaptıklarımızın tekrarından başka birşey olmamıştır...

Kültürel kalkınma da aynı zamanda plânlanmalıdır. Niçin ana dili kürtçe olan ve bundan başka dil bilmeyen vatan çocuklarımıza, kardeşlerimizin yavrularına kendi ana dillerini de öğretecek okullar açmalıyız? Niye bu dilin edebiyatını, filolojisini bölgenin üniversitesi araştırmasın? Niçin kürtçe gazete çıkmasın, kitap basılsın?

... Doğuda kürtçeden başka dil bilmiyen Türk vatandaşlarının çocuklarını okutacağımız mektepleri, bu vatandaşları cemaat kabul etmediğimiz için, Devlet kuracak ve nasıl ki İstanbul'da Rum, Ermenî ve Musevî Türk vatandaşları, kendi ana dilini mektepte öğreniyorsa, Doğulu vatandaş ta aynı haktan istifade edecektir.

Doğudaki ilkokullara (Orta ve yüksek kademelerde tedrisat türkçe olacaktır) kürtçe, grameriyle birlikte ders olarak konmalıdır. Hattâ gerekiyorsa, kürtçe tedrisat yapılmalı ve fakat kuvvetli şekilde de Türkçe öğretilmelidir. Kürtçe bir gazete veya mecmua neşredilmesi yerinde olur. Niye güzel kitaplar kürtçeye tercüme edilmesin? Niye mahallî bir radyo istasyonu kürtçe neşriyat yapmasın?

Milletleri birbirine bağlayan, birbiriyle içli dışlı hale koyan, nihayet hamur yaparak bir tek ırk ve millet şekline sokan bunlardır. Kùltürler, ileri veya geri, yakın veya uzak, ancak bu gibi vasıtalarla kaynaşır, birleşirler...

Doğunun kalkınması bizim için bir örnek olabilir. Sadece şimdi orada yaşayanların değil, göç ederek oraya yeni yerleşenlerin de toprağa, müşterek üretim vasıtalarına, müşterek satış organlarına, kendi malları meskenlere malik olarak maddî ve manevî bakımlardan ilerlemiş bir seviyeye ulaştırılacak şekilde kalkınması şöyle böyle on sene içinde gerçekleştirilebilecek bir dâvadır. Yine özel teşebbüs ve sermaye teşvik edilerek, bu bölgelerde ileri bir sanayi hareketi de yaratılabilir. Sermayenin, hattâ ecnebî sermayenin güvenle iş görebileceği bir bölge halini alması, halkın refaha kavuşması, bütün hurafeleri, orta çağ artığı derebeylik tasallutunu ortadan kaldırmaya yeter...»

*
**

Barış Dünyasının bu yazısına, haftalık YÖN gazetesinin 13 Haziran 1962 tarih ve 26. sayısında 15 Doğulu genç «Doğu Dâvamız» başlıklı yazıda şu cevabı verdiler :

«Amacı, kimliği, herşeyi kâr ve sömürme olan özel sermaye gideceği bölge veya ülkenin bilhassa iki sosyal sınıfını gözlerine kestirir. Birincisi yarı derebeyi, yarı burjuva durumundaki toprak ağaları ve din tüccarları sınıfıdır. Çünkü bu sınıf, halk kitleleri üzerinde sosyal ve ekonomik baskısı olan tek hâkim sınıftır. Bizim sermayecilerimize bilhassa gereken ham madde kaynakları, ucuz iş gücü ve nihayet halkın inanç ve ibadetlerinden gereğince yararlanmak... İşte bunlar ağaların-din tüccarlarının elindedir. Bakın «Dâvanın en kesin çözüm yolunu» göstermek iddiasında olan dergi bu konuda ne diyor : «... Yine özel teşebbüs ve sermaye teşvik edilerek bu bölgelerde (Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri) ileri bir sanayi hareketi de yaratılabilir. Sermayenin, hattâ ecnebî sermayenin güvenle iş görebileceği bir bölge halini alması, halkın refaha (!) kavuşması... Bütün hurafeleri, orta çağın artığı derebeylik tasallutunu ortadan kaldırmaya yeter.» Özel teşebbüs, sermaye... Hattâ yabancı sermaye ve arkasından derebeylik tasallutu... Dergi bu derebeylik tasallutunu kendi görüşüne göre şöyle çözümlüyor : «... Sadece toprağın köylüye dağıtılması ne fayda vermiştir?... Ağaları kaldırmışız neye yarar? Onların bugünkü iptidai şartlar altında sosyal bir takım fonksiyonları vardır (!)» Yazı meseleyi

daha başlangıçta yanlış ve eksik olarak ortaya koyuyor. Bir kere toprak ağalığı sistemi yalnız Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da değil, Türkiye'nin her bölgesinde, hattâ büyük şehirlerin hemen civarlarında mevcuttur. Aradaki tek fark Türkiye'nin bazı bölgelerinde Osmanlı İmparatorluğunun bütün tarihi boyunca egemen olmuş ve Cumhuriyetten sonra da devam eden derebeyliğin toprak kapitalizmine istihale etmiş olmasıdır. Çukurova'nın pamuk-çeltik, Orta Anadolu'nun buğday-tiftik, Ege ve Marmara'nın tütün-zeytin ağaları v.s. Hepsi derebeylik mülkiyet özelliklerini aynen muhafaza eden, üstelik bu yüzyılın bütün teknik ve işletmecilik esaslarından yararlanabilen ağalardır. ... Özet sermaye sözcüsü dergiye göre: Toprak dağıtımı olmaz, evet Doğu ve Güneydoğuda ağlar-şeyhler var ama yerli ve yabancı, yatırımlarına girişince pekâlâ bunlardan faydalanabilir. Oysa toprak reformunun baş koşulu toprağın işliyenlere dağıtılmasıdır. Eğer istihali artırmak gerekiyorsa bu, dağıtımdan sonra gelir. Aksi halde tarım alanında yapılacak islahat toprak ağalarını biraz daha semirtmek, geniş kitleleri biraz daha uçuruma sürmekten başka sonuç vermez.

... Derginin Kürt dili edebiyatına saygı gösterelim, Kürt münevverlerini üzmiyelim... tarzındaki ifadesinin bazı Doğulu aydınlar tarafından heyecanla karşılanması sebebi açıktır. Ama şöyle dikkat ve sabırla yazıyı okumuş olsalar, hisleriyle değil, bilgi ve düşünceleriyle mütalâa etselerdi, liberal bir burjuva demokrasının samimi temennisi gibi görünen yukarıdaki düşüncelerin çeliştiğini, hattâ faşizmi kolayca görebilirlerdi. Derginin kürtçe eğitim ve neşriyatı niçin istediği şöyle anlatılıyor : «... Milletleri birbirine bağlayan, nihayet hamur yaparak bir tek ırk şekline sokan bunlardır...» Yazar burada maskeli bir asimilasyon (Bir veya daha çok ırkları belirli bir ırkın içinde zamanla eritip yok etmek) teklif etmektedir. Yalnız burada bir soru aklımıza geliyor : Peki niçin halkların, milletlerin birliği, beraberliği, yan yana birbirlerinin edebiyat ve dillerine saygılı kardeşliği de illâ da —sert veya tatlı usulle— ana dili transfer etmek, tek ırk, tek kültür halinde kaynaştırmak?»

*
**

Doğulu 15 gencin bu fikirlerine Barış Dünyası Dergisi Temmuz 1962 sayısında özetle şu cevabı verdi :

«Yön gazetesinde müşterek bir yazı neşreden Doğulu 15 gencin vatanseverlik duygularıyla, bizim yazımıza cevap vermek

istediklerini tahmin ediyoruz Fakat, neden dolayı, «Güven kurulursa, özel teşebbüs ve sermaye de Doğu kalkınmasına katkıdır» dememiz onları sınırlendiriyor? İş yaratılırsa kâr olur, halk sömürülür deniyor. Yani kaza olur diye, otomobil olmasını isteniyor? Söylemek istenen, özel teşebbüsün Doğulu kalkınmasına katılması, orada devletin ağalar ve şeyhler yerine geçerek, koyu bir Devlet kapitalizmi yapılması ise, duygulu gençlerimizin, yazımızda son derece tâli bir bahis olarak temas edilen özel teşebbüz kısmına itiraz etmekle yetinmeleri gerekirdi.

Biz Doğu dâvasını, başlıca millî dâvalarımızdan biri olarak ortaya atmakla, vicdanî ve vatanî bir vazife yaptığımızı inanmaktayız. Ne yerli, ne de yabancı sermayeye bir sömürge alanı açmak için bu dâvaya et atmadık.

Bütün yazılarımızda olduğu gibi, Doğu yazımızda da bizi harekete getiren kuvvet, içimizdeki yanan ateşten başka birşey değildir. Ne şahsımız, ne de kuvvetlenmesini ve şuurlanmasını istediğimiz özel teşebbüs ve sermaye menfaati hiç aklımızdan geçmedi. Biz, yaşayan bir realitemizden bahsettik. İçimizde bir Kürt topluluğu vardır ve bunu kabul etmemiz lâzımdır. Doğu dâvasını, bu realiteyi inkâr ve tasfiye etmek suretiyle halletmek yolunu millî bir gaflet, hattâ bir felâket olarak görenlerdeniz. Şu veya bu yollarla Türk ve Kürt düşmanlığını körükliyen, şiddet ve yasak rejimiyle bu dâvayı olur biter sanan görüşe tamamen karşıyız...

Doğu dâvasında, bizim söylemek istediğimiz şudur: Artık tehlikeli bir hastalığı, ârazı örtbas ederek veya inkâra kalkarak kendimizi avutmaktan vazgeçelim.. Vücudumuzda kangren olabilecek bir yara vardır. Aklın, ilmin ve insanlığın gösterdiği yolu tutarak bu yarayı tedavi etmeye ve bünyemizi kurtarmaya çalışmalıyız.»

*
**

Buna 15 Doğulu genç Yön Gazetesinin 25 Temmuz 1962 tarihli sayısında özetle şu karşılığı verdiler:

«Bütün Türkiye'nin, özellikle hiç gelişmemiş Doğu bölgesinin ne yerli-yabancı büyük sermaye için bir sömürülme alanı, ne de yurdumuzun tümünü bugünkü çıkmaza sürüklemiş Devlet kapitalizmi ve onun sert, formalist bürokrasisine tahammülü kalmamıştır. Biz halkçı, rasyonel, toleranslı, sosyalle ve Türkiye insanının emek, bilgi ve çabasına dayanan bir organi-

zasyon içerisinde Doğu kalkınmasının tahakkuk edebileceğine inanıyoruz. Sosyal-ekonomik kalkınma problemleri, siyasî iktidarların işidir. Bu iktidar istihsal vasıtalarına sahip sınıfların çıkarına uygun teşekkül etmişse uygulayacağı metotlar da pek tabii kendisini iktidar mevkiinde tutan güçlerin eğilimine uygun olacaktır. Durum bu iken; halkçı, demokratik, sosyalize bir hızlı kalkınma yolu çetin bilgili, cesur ve sabırlı mücadelelerin sonunda bulunur ancak. Doğu halkları ve ezilen kitleleri bütün Türkiye'nin, dolayısıyla kendi öz çıkarları için yapılacak böyle sosyal mücadelelere bizzat katılmak zorundadır. Doğu ancak o zaman gerçek medeniyetin ışığına kavuşabilecektir.

Son olarak şunu da ilâve edelim ki derginin çelişik, çapraşık yayımı içerisinde tamamen katıldığımız cümleler de var. Bu cümlelerin yazarı kim olursa olsun, samimi olsun veya olmasın, bir cümle yukarısı ile iki cümle aşağısı ayrı tellerden çalsın, yine de bu bir paragraflık kısmı olumlu, yerinde ve bazı çevreler için uyarıcı bulduğumuzu memnuniyetle kabul ediyoruz: «Biz yaşayan bir realitemizden bahsettik. İçimizde bir Kürt topluluğu vardır ve bunu kabul etmemiz lâzımdır. Doğu dâvasını bu realiteyi inkâr ve tasfiye etmek suretiyle halletmek yolunu millî bir gâflet, hattâ felâket olarak görenlerdeniz. Şu veya bu yollarla Türk ve Kürt düşmanlığını körtükliyen, şiddet ve yasak rejimiyle bu dâvayı olur biter sanan görüşe tamamen karşıyız»

*

**

Yine Yön Gazetesinin 8 Ağustos 1962 tarihli sayısında «Kabahat Doğulunun mu?» başlığı altında yayımladıkları bir yazıda Doğulu gençler, eşkiyalık karşısında düşüncelerini özetle şöyle açıkladılar.

«Biz Doğu meselesinin Türkiye'nin genel kalkınma plânı ve gerçekten demokratik olması gereken siyasî düzeni içerisinde çözüm yollarına kavuşacağına inanıyoruz. Ancak Türkiye'nin halli gereken genel problemleri içerisinde Doğu Anadolu'nun özel durumu ise doğru ve bilimsel bir tahlile muhtaçtır. Dünya sosyo-ekonomik farklılaşmasında Türkiye'nin yeri «az gelişmiş ülkeler» arasındadır. Bunun sebep ve sonuçları ayrı bir konu. Yalnız kabulü gereken bir gerçek te şudur: Az gelişmiş ülkelerin de kendilerine göre bir iç farklılaşmaya uğramış olmalarıdır. Yurdumuzun iç farklılaşmasını iki ana gurupta özetleyebiliriz :

1 — Bilhassa son on yıl içerisinde, Devletin elindeki birçok kolaylıkların belirli sosyal sınıflara tahsisi, başka bir deyimle Devletin milyonlar imal etmesi sonunda; aşırı zengin bir küçük azınlıkla, o derece fakir geniş halk kitlelerinin durumu örtülemeyecek durumda belirlenmiştir.

2 — Dış yardımlar da dahil Devletin elindeki sayısız imkânlar belirli bölgelere yatırılmış, böylece bölgeler arasındaki uçurum da genişlemiştir.

D. P. politika bezirgânları bir yandan «Türkiye'nin doğusu, batısı yoktur, bütün vatan sathı nurlu kalkınma yolundadır» derken, öbür yandan bütün seçim fabrikaları, yolları, barajları v.s. lerıyla belli bölgeleri ve o bölgelerin belli adamlarını kalkındırıyorlardı. 1957 seçimlerini Doğuda muhalefet kazandı. Yoksul, bakımsız, okuma-yazması % 15 in altında olan Doğu tüm kuvvetiyle muhalefeti destekledi, muhalefetin kuvveti ise 27 Mayısı hızlandırdı. Doğuya mukabil çok daha gelişmiş Ege bölgesi ve halkın % 70'i okur olan İstanbul bile D. P. yi tutmuştur. 27 Mayıstan bu yana, gerçi nurlu kalkınma edebiyatı ve Doğu ve Batı yok sloganları pek geçerli olmuyor, ama bu sefer de Doğuya yanlış bir açıdan bakılmaya başlanmıştır. Geçen yıl bütün şiddetiyle devam eden, bugün de henüz tesirleri silinmeyen kıtlık meydana iken, yüzyılların korkunç sefaleti, perişanlığı, çaresizliği içerisinde Doğulu yurttaşlarımız pençeşirkin bu bölgedeki huzursuzluğun nedenlerini karanlıklarda, bilinmeyen kaynaklarda aramak yersizdir. Dünyanın her yerinde açlığın, sefaletin, yokluğun kaçınılmaz tezahürleri arasında; soygun, kaçakçılık, yol kesme v.s. vardır. Rahatı, işi, geçimi yerinde ve üstelik hürriyetlerine son derece saygı duyulan bir düzende insanlar neden dağa çıkar, neden yol keser? Bununla, eşkiyalık ve soygunculuk yerinde hareketler demek istemiyoruz pek tabii. Yalnız yerinde ve radikal bir tedavi doğru teşhisle olur ancak. Basit bir mantık kaidesi : Nasıl az gelişmiş ülkelere çok gelişmiş ülkeler ekonomik yardım yapıyorlarsa, az gelişmiş ülkelere yöneticilerinin de bu yardımın çoğunu hiç gelişmemiş bölgelerine yatırmaları gerekmez mi? Ama biz tam tersine, nerede bir büyük toprak ağası var, nerede milyonlar değerinde arsa spekülâtörü var, nerede milyonlar vurup vergiden kaçan sömürücü varsa yardımları da onların cebine indiriyoruz. Aynı şekilde hangi bölgemiz nisbî bir kalkınma içinde ise, küçük müs-

tahsil az çok geçinebiliyorsa yatırımlarımızı da, gelen yardımı da oralara yığıyoruz.

Binlerce ve binlerce örneğiyle bir diğer gerçek de şu : Nerede sosyal-ekonomik sıkıntılar çoğalmışsa oralarda yurttaşlara karşı idare sertleşmiştir. İşsizlik, sefalet, hastalık, cehalet giderilemeyince bu sosyal vetirelerin kaçınılmaz tezahürlerini yok etmek için şiddet ve baskı uygulanan en kolay çare olmuştur. Bu bakımdan Doğu Anadolu'da «eşkiya avı», «jandarma birlikleri Doğu bölgesini tarıyor» fantastiklerinin altında yatan bir gerçek var : Kuraklık, açlık, sefalet Doğulunun canına okumuşken, eşkiya peşinde gibi görünen jandarmanın halka iyi muamele etmediği, birçok yerde dayanın, dipçiğin eski devirleri hatırlatırcasına işlendiğine tanık oluyoruz. Bazı Doğu illerinden Ankara'ya jandarma baskısını ve dayagını şikâyet için heyetler geldiğini duyuyoruz.»

*
**

Barış Dünyası dergisinin Doğu kalkınması hakkındaki fikirlerine karşı Yeni İstanbul gazetesinin 19 Temmuz 1962 tarihli sayısında «Bir Gaflet Örneği» başlığıyla yayınlanan ve Talip Yıldırım imzasını taşıyan yazıda özetle şöyle denilmektedir :

«Kürtler Türklerden ayrı bir ırk değildir. Milâddan evvel 626 senesinde Oğuz Türklerinden bir kısım halk, Orta Asya'dan göç ederek bu dağlık bölgeye yerleşmiş; sonra Acemin ve Arabın tesiriyle ırkını ve milliyetini unuttunus; Kürt olmuş. Bu topluluk ırkan Türk olduğuna göre, şimdi bir Kürt realitesi var demek, milleti parçalamaktır; düşman emellerine hizmet etmektir. Sonra kürtçe de okutulacak bir dil değildir. Ne filolojisi, ne grameri vardır. Hattâ kürtçe diye bir dil yoktur» (*)

*
**

Bu görüşlere Barış Dünyası Eylül 1962 sayısında özetle şöyle karşılık verdi :

«Bizim savunduğumuz millet anlamına göre, bu mefhum ırka bağlı bir topluluk mânasına gelmez. Tarihî olmaktan ziyade, coğrafi ve sosyal bir realitedir. Çok eski tarihlere inerek bütün insanları, bütün milletleri bir ırkta toplamak mümkündür. İrk, millet olmanın ne şartı, ne de sebebidir. Tarih bugünün realitesini değiştiremez. Kürtler iki bin sene, üç bin sene evvel Türk-

(*) Kürtçe grameri vardır, Urfa Milletvekili Kemal Badıllı tarafından yazılmış ve 1965 yılında basılıp yayımlanmıştır. (M. E. B.)

müş te, sonra doğdukları topluluktan ayrılmışlar, şimdi kendilerini başka ırktan ve milletten sanıyorlarsa, onların çok eski zamanlarda ırkan Türk olduklarını söylemek ve hattâ isbat etmek, bu realitenin nesini değiştirir?...

Kürtler özbeöz Türk olduklarını anlayıp kabul etseler bile, bugünkü şartlar bizim teklif ettiğimiz istikamette çalışarak değişmemiş ise, imkânı yok, Türk milleti içinde kendilerini kaynaşmış, karışmış olarak kabul etmezler. İnsanların birbirini sevmesi zorla olmaz...

... Şimdi millet denilen topluluklar, belli bir hudut içinde iktisadî ve kültürel bağlarla birleşmiş olan insanlara verilen isimdir. Modern milleti parçalayan, dağıtan faktörler ise bu bağların gevşemesinden doğuyor. İktisadî farklılaşma, bölgelerin farklılaşması, kültür birliğinin yeter sağlamlıkta kurulmaması veya sonradan sarsılması, sınıflaşma ve zümreleşme bu sebepler arasındadır.

Kürtlerle Türkler aynı ırktandır demek, millet olarak kurulmak için, hiç ama hiçbir mâna ifade etmez. Kaldı ki, bu iddianın tarihî bir gerçek olup olmadığı da pekâlâ münakaşa edilebilir. Yeni İstanbul muharririnin zikrettiği kaynakların yanı sıra, aksini savunan ve ilmî değeri de olanlar vardır...

Ama bizim fikirlerimize ve tekliflerimize karşı amansız hücumla girişenler ve bizi gaflet peşinde koşmakla suçlandırırlar «Kürt, ırk bakımından Türktür» derlerken, hiç de bizim gibi samimî bir emel beslememektedirler. Onlar, «Kürt» diye bir topluluğun olmadığını iddia ediyorlar...

... Onlar, en koyu din yobazları gibi, gözleri hiçbir şeyi görmeyecek haldedirler. Bugün Türk milletini bir ırk topluluğu halinde mütalâa etmek, bu milleti düpedüz parçalamaktır. Birçok kavimlerin ve devletlerin yaşadığı ve bizim bin sene evvel gelip yerleştiğimiz Anadolu'da, Misak-ı Millî hudutlarımız içinde şimdi ırkçılık yaratmaya çalışanlar, hem bugünkü modern millet anlamına aykırı bir yol tutmak, realitelere karşı gelmek durumuna düşmekte; hem de bu vatana, bu millete en büyük fenalığı yapmaktadırlar»

*
**

Bariş Dünyası dergisinin Kasım 1962 sayısında «Doğu Dâvamız : Gerçek Çözüm Yolları» adlı makalede özetle şu görüşler yer almaktadır :

«Bizce, Doğuda yaşayan Kürt vatandaşlarımızın ana dili olan kürtçe ve hâlâ yaşamakta olan kültür özellikleri alınmaz ve bu iktisadi faktör dışı unsurlar ihmal ve reddedilmek istenirse, bu dâvamızı, imkân yok halledemeyiz. Dil meselesi bunun başında gelir. Resmî dilimiz olan türkçenin yayılması için, köy-lere kadar ilk tahsili genişletmek kâfi değildir...

İşte, problemin esaslı noktası da budur. Kürtçeden başka dil bilmiyen ilk tahsil çağı dışındaki vatandaşlarımıza kendi diliyle hitabetmek, onları camiamıza ruhen bağlamak için en tesirli vasıttır. İnsanlar koklaşa koklaşa değil, konuşa konuşa anlaşılır, sevişirler. Bu vatandaşlarımıza millî bütünlük ve beraberlik ruhu kendi diline, kendi âdet ve geleneklerine, kendi inanışlarına saygı gösterdikçe kuvvetlenir. «Kürtçe diye bir dil yoktur, bu çeşitli lehçelere ayrılmıştır!», yahut «Kürt diye bir ırk yoktur, bunların aslı Türktür!» demekle, ne kürtçe kalkar. ne de Kürtlük... Tersine, bu iddiaları ortaya atanların fanatik ve şöven maksatları belli olduğundan, bu gibi sözler, bu toplulukta doğurduğu mukavemet ve tepki yüzünden, milletin arasını daha da açar.»

*
**

Yön gazetesinin 14 Kasım 1962 tarihli sayısında «Doğuyu Sosyalizm Kurtarır» başlıklı yazıda Dr. Sait Kırmızıtoprak şunları yazıyor :

«Bilhassa son zamanlarda Doğu ve Doğu insanlarına karşı yaratılmak istenen kuşku, düşmanlık ve sistemli tézviratın arkasında faşizmin kanlı çehresi vardır. Bir ahtapot gibi toplumun içine girerek, kaderleri birbirine bağlı, aynı safta kenetlenmelerini gereken kitleleri birbirine düşürmeye çalışan kindar propaganda, zehirini durmadan akıtıyor. Irkçı, Turancı, gericilerin yıllardır işledikleri sloganları, bugün çok yoğun bir şekilde ve bir parti teşkilâtı kanalıyla sistemleştirmeye çalışanlar vardır.

Faşizmin mahiyeti ve korkunç vasıtaları üzerinde uzunboyulu durmak ayrı bir konu. Kısacası şunu söyleyelim : Faşizm, demokratik bir düzende beliren fikir akımlarından ürken, büyük toprak ağalarının, büyük ticaret ve sanayi burjuvazisinin çıkarlarını en geniş şekilde ve en kanlı, en canavarca metotlarla yürütmeye çalışan bir düzenin adıdır. Irk üstünlüğü, kahramanlık ve harpçilik türküleri, din ve mezhep istismarı hep bu temel amacı maskeliyen politik görüntülerdir. Kitleleri devamlı baskı

altında tutmak, iç ve dış tehlikelerin kâbusu içerisinde bunaltmak, kendi kanlı emeklerini gizlemek içindir. Sözelimi, bizdeki faşistler yıllardan beri Doğuya, özellikle bu bölgenin çoğurluğunu teşkil eden Kürt asıllı Türk vatandaşlarına. Zenci veya Yahudi gözüyle bakmayı sadist, sapık ideolojilerinin prensiplerinden biri haline getirmişlerdir. Sıkışınca, Doğuların halis Türk kanından geldiği safsatasını savunurlar, fırsatını bulunca maskelerini takmak gereğini bile duymuyorlar. Bunların yayın organı Millî Yol dergisi daha bir kaç ay önce şunları yazıyordu : «... Doğu hiçbir zaman bizim olmamıştır. Çünkü orada Kürtler yaşıyor. Bu bölgeye Kırgız-Kazak Türklerini aşiret silâhlarıyla birlikte getirip yerleştirelim, ancak bu cengâver aşiretler Doğuların hakkından gelebilirler.»

Görülüyor ki faşist bir diktatorya Türkiye'nin bütün ekonomik ve malî imkânlarını ufak bir varlıklı gurubun emrinde zorla, tethişle toplamakla kalmıyacak, demokrasi adına ne denli kırıntı varsa, hepsini silecek, gerekirse kitle katliamlarına bile çekinmeyecektir.»

Dr. Kırmızıtoprak yazının daha sonraki paragraflarında, sosyal ve iktisadî hayatın çeşitli kesimlerinde sosyalizmin gerekliliğini savunduktan sonra kültür alanında şöyle demektedir :

«Kültür bakımından da durum aynıdır. Gerçek demokrasi ve sosyalist anlayış, hiçbir topluluğun kültür hakkını pazarlık konusu yapamaz. Kültürel kalkınmanın gerçekçi, insanı ve bilimsel uygulanış metotları, sosyalizmin anlamında zaten mevcuttur. Sosyal adalet ilkesinden hareket eden ekonomik kalkınmanın yanısıra en geniş bir hoşgörü ve anlayışla, kültürel kalkınma pazarlıksız, karşılıksız olarak sosyalizmin baş amaçları arasında yer alır. Tek kelimeyle sosyalizin, bölgeler arasındaki her türlü eşitsizliği kaldırmak suretiyle, müreffeh, âdil ve sıhhatli bir Türkiye yaratarak, millî birliği en sağlam temeller üzerine oturtur.»

Barış Dünyası dergisinin Mart 1963 sayısında «Doğu Dâvasına Niçin Önem Veriyoruz?» başlığı altındaki yazıda şu görüşler yer almaktadır :

«Millî devletimizi kurduktan sonra, bir Kürt topluluğunun bulunmasını tehlikeli ve zararlı bulan, bunu ya şiddet yoluyla veya Türkleştirme gayretiyle tasfiyeye çalışan zihniyet ve tabikatin, bizi milletçe felâkete sürükleyeceği kanısındayız. Türk-

çe bilmiyen vatandaşa kendi ana diliyle hitabetmek, onu, yaşa-
nığı kültür şartlarına saygı göstererek, müşterek millî kültürü-
müze bağlamak, insanî ve medenî yollarla bu halkımızı Türk
milleti içinde her türlü ayrılıktan, aşağılık duygusu içinde ya-
şamaktan kurtarmak vazifesi şimdi Cumhuriyet çocuklarına
çüşüyor. İlk işimiz, yaratılan zehirli ve yıkıcı havayı düzeltmek
olmalıdır.

... Kendi radyomuzun kürtçe neşriyat yapmasını, kendi se-
simizi halkımıza duyurmamızı istemekle, en kutsal bir millet
vazifesi yaptığımıza inanıyoruz.»

YÖN gazetesi 24 Nisan 1963 tarihli sayısında «Hükümet teh-
likeli cereyanlar ile mücadele edecek» başlığı altında şu haberi
veriyor :

«Kürt meselesi : Bakanlar Kurulu toplantısında istihbarat
yetkilileri, bilgi verdiler, vesikalar açıkladılar. Önemle üzerinde
durulan konu, Kürt meselesi oldu...

Bakanlar bu bilginin ışığı altında, İstanbul'da son zamanlar-
da yayınlanmakta olan yarı türkçe yarı kürtçe bir derginin
(DENG) üzerinde durdular. Kabinenin hukukçu üyeleri, kürtçe
yayınlanan derginin durumunun yeni Anayasamıza göre suç ol-
madığını açıkladılar. Nasıl bir Türk vatandaşı Fransızca, İngi-
lize veya Almanca dergi veya gazete çıkarabiliyorsa, aynı şekil-
de kürtçe de dergi çıkarabilirdi. Kürtçe yayınlanıyor diye bir
dergiyi kapatmak mümkün değildi. Sırf bu yüzden kapatılmaya
kalkılırsa, dergiyi çıkaranlar Anayasa Mahkemesine gidebilir-
ler, kapatma kararını kaldırabilirlerdi. Dolayısıyla Bakanlar Ku-
rulunda derginin yayınlanmasına göz yumulmak zorunluğu or-
taya çıktı. Ancak derginin yayınlarının dikkatlice takibedilmesi
kararlaştırıldı.

Kabinenin bir takım üyeleri ve daha ziyade Genel Kurmay
İstihbarat Dairesi ilgilileri ise, uzun vâdeli tedbirler üzerinde
durdular. Anadolu'nun doğusunda eğitim işine hız verme, millî
bağları kuvvetlendirme bu tedbirler arasındaydı. Gerektiğinde
beş yıllık kalkınma plânı imkânları dahi zorlanarak, Doğu Ana-
dolu'ya önem verilmeli, bu bölgede okul açılmamış köy bırakıl-
mamalıydı. Bölgeye geniş ölçüde yatırım yapılmalı, yüzyillar-
dır Doğu aleyhine işleyen dengesizlik düzeltilmeliydi. Bunun için
de Devletin imkânları gerektiğinde sonuna kadar zorlanmalı ve
bu işe derhal başlanmalıydı.»

Necmi ONUR'un
«MEZARLARINDA YAŞIYANLAR»
adlı kitabının 2. basımından

ÖNSÖZ

Raman dağının bir yüzünde petrol çıkar. Öte yüzünde de insanlar, mağaralarda yaşarlar. Petrol, Raman dağının bir yüzünde çıkar ama, öte yüzündeki insanlara hiç faydası yoktur. Taaa ötelere gider tüm zenginliği ile.. Sam Amca'yadek uzanır..

Şikeftan köyü vardır Raman dağının öte yüzünde. Mağaralarda yaşarlar bu köyün insanları. Hayvanları ile koyun koyuna. Kardeşçe..

1963 yılında onların yaşantısını izledik ve yazdık. Aradan kocaman iki yıl geçti. Eloğlu bu süre içinde, insanı, bilmediği feza'nın boşluğunda yürüttü de, biz, Şikeftan'a bir ev yapamadık...

Neylersiniz ümit kesilmiyor yaşadıkça. Kitabın ikinci basımını da bu düşünüyü ile hazırladık. Belki dedik, petrol'ün devletleştirilip devletleştirilmemesi konusunu tartışanlar biraz olsun uyanırlar da gerçeği görürler artık. Raman dağının bir yüzünden öte yüzüne faydası olmadığını anlarlar, dedik. Ham hayal bizimki. Olacak iş değil ya. Ama görev almışız üzerimize bir kez. Görmeyi, izlemeyi ve yazmayı. Öyle yapıyoruz. Yapıyoruz da hiç olmazsa biraz rahatça uyuyoruz..

Raman dağının bir yüzünde petrol çıkar. Öte yüzünde insanlar, dededen toruna dek, mağaralarda yaşarlar. Petrol, Raman dağının bir yüzünde çıkar ama, öte yüzündeki insanlara hiç fayda vermez... Ötelere gider.. Sam Amca'yadek uzanır... Şikeftan köyündekilerin derdi ise değişmez. Hep arpa ekmeğidir...

SONSÖZ

Resmî gazete. Sayfa 146. Türkiye'de 1963 yılı içinde yapılacak (Mesken yatırımı) Yekûn : 55.711.000 lira. Yatırımın yapılabileceği bölgeler ve miktarları.

İstanbul	29.000.000 TL.
Ankara	8.300.000 TL.
Ankara	6.000.000 TL.
Ankara	5.500.000 TL.
İstanbul	3.200.000 TL.
İzmir	1.042.000 TL.
İstanbul	1.069.000 TL.
Bursa	700.000 TL.

Biliyorum. Gözleriniz (Şikeftan) ı (*) aradı. Ben de aradım. Ama yok!

(*) **Şikeftan** : Mağara, kayalıkta oyuk demektir Kürt dilinde.

İÇİNDEKİLER

5 Önsöz

BİRİNCİ BÖLÜM

- 7 DOĞUNUN EKONOMİK DURUMU
8 Toprak ağalığı
11 Köylünün geliri
15 Tarımın motorize edilmesinin sonucu
20 Küçük toprak sahiplerinin durumu
22 Toprak kavgaları
25 Orman problemi
27 Hayvancılık
29 Kentlere, Batıya ve yabancı ülkelere göç
32 Kaçakçılık ve nedenleri
33 Mayın tarlaları
35 Doğuda ticaret
38 Ticaret mi aracılık mı?
40 Ver elini İstanbul
42 Faiz ağaları
43 Banka kredileri kimlere verilir?
45 Kara yara
46 Doğuda yol durumu

İKİNCİ BÖLÜM

- 48 DOĞUNUN KÜLTÜREL DURUMU
49 İlköğretim
50 Köy okullarının durumu
56 Paralı eğitim
58 Okuma-yazma bilmiyenler
59 Doğuda dil sorunu
65 Hurafeler zinciri
67 Radyo istasyonları enflasyonu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

- 70 DOĞUNUN SOSYAL DURUMU
71 Kast sistemi
75 Köylüde yaratılan aşağılık duygusu
77 Sünnî-Alevî ayrılığı

- 79 Aşiret hayatı
81 İlkel yerleşim sistemi
83 Evlenme
85 Başlık
88 Kız kaçırma olayları
89 Kadının durumu
90 Boşanmalar
90 Çok kadınla evlenme
91 Çocukların durumu
92 Kan dâvası

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

- 98 DOĞUNUN SAĞLIK DURUMU
99 Gıdasızlık
101 Susuzluk
103 Mesken durumu
106 Karanlıkta yaşayanlar
108 Tezek çağında yaşayanlar
109 Pislik içinde yaşayanlar
110 Doktor ve ilaç sorunu
113 Sosyalizasyon ve pilot bölge
116 Ebesiz doğumlar

BEŞİNCİ BÖLÜM

- 117 DOĞUDA HALK-DEVLET İLİŞKİLERİ
117 Halkın Devlete karşı tutumu
119 Devletin halka karşı tutumu
121 Memurların halka karşı tutumu
124 Bugün git, yarın gel
125 Mevzuat hazretleri
127 Köy ihtiyar kurulu
128 Doğuda jandarmanın dayatması

ALTINCI BÖLÜM

- 135 DOĞUDA DEMOKRASİ VE POLİTİKA
135 Sönen umutlar
138 Ekonomik demokrasi olmayınca
139 Doğuda oynanan demokrasi oyunu
141 Partilere kimler egemendir?
142 Seçim komedisi
143 Dejenere edilen demokrasi

- 143 Politikada kullanılan silâhlar
144 Seçimden seçime

YEDİNCİ BÖLÜM

- 146 DOĞUNUN PLÂNLİ KALKINMADAN NASİBİ
146 Yol durumu
147 Okul durumu
149 Toprak reformu
149 Endüstri
150 Lüks binalar

SEKİZİNCİ BÖLÜM

- 151 DOĞU NASIL KALKINABİLİR?
151 Konulan yanlış teşhisler
154 Kalkınmanın yönleri
155 Ekonomik kalkınma
155 Toprak reformu
161 Tarihten ibret
163 Toprak reformu yetmez
164 Endüstrileşme
166 Eğitim seferberliği
173 Köyler birleştirilmelidir
174 Hayalî bir tablo

DOKUZUNCU BÖLÜM

- 176 ÇIKAR YOL
177 Avrupa özel sektörünün durumu
178 Türkiye özel sektörünün durumu
181 Özel sektör Doğuluyu kalkındırabilir mi?
186 Devletçilik şarttır

ONUNCU BÖLÜM

- 190 BASINDA DOĞU

SEDAD TOYDEMİR

MEHMED EMİN BOZARSLAN

1964 yılında yayımlanan «İslâmiyet Açısından Şeyhlik-Ağalık» adlı eseriyle, özellikle Doğu'da büyük yankılar uyandıran Mehmed Emin Bozarslan, toplumcu ve devrimci bir yazardır.

Mehmed Emin Bozarslan, 1934 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesinde, yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Tamamen kendikendisini yetiştirmiş ve kazandığı sınavlardan sonra yıllarca ilçelerde müftülük yapmıştır. «İslâmiyet Açısından Şeyhlik-Ağalık» adlı eseriyle gerici ve çıkarıcıların hücumlarına uğrayan Bozarslan, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca görevinden alınmıştır. Ancak yazarın Danıştay'da açtığı dâva, lehinde sonuçlanmıştır.

Bu kitapta Bozarslan, unutulmuş Doğu'nun ve çileli insanının sorunlarını, Anayasamızın tanıdığı hürriyetler ışığında incelemektedir. Şimdiye dek parça pörçük ele alınan Doğunun dertleri, bu kitapta bütünlüğe kavuşmakta ve yazarın gücünce de yeni ve üzerinde durulmaya değer çözüm yolları getirmektedir.

Halen Diyarbakır'da oturmakta olan Mehmed Emin Bozarslan'ın, tam olarak dilimize çevirdiği, Nehru'nun «Dünya Tarihinden Parçalar» adlı kitabı da vardır.